DEVRİMLER

VE KARŞI-DEVRİMLER ANSİKLOPEDİSİ

Gelişim Yayınları

2

DEVRİMLER

VE KARŞI-DEVRİMLER ANSİKLOPEDİSİ

Gelişim Yayınları

2

Gelişim Yayınları A.Ş. adına
Sahibi ve Yönetim Kurulu Başkanı
Ercan ARIKLI

Sorumlu Yönetmen
Ayşegül ERANTEPLİ

Dış İlişkiler Yönetmeni
Ayşe KARABECE

Kapak Düzeni
Mustafa EREN

Sayfa Düzeni
Mehmet Sedat DEVİR

Düzelti
Ahmet AKSEL

Dizgi
Gelişim Yayınları

Kamera ve Renk Ayırımı
Gelişim Yayınları

Satış Yönetmeni
Yıldırım ÜNVERDİ

Baskı
Apa Ofset Basımevi

Cilt
Akın Ciltevi

Copyright:

Fratelli Fabbri Editori, İtalya (1975)
ve Gelişim Yayınları A.Ş. Levent-İstanbul
(1. baskı 1975; 2. baskı 1987)
Tel: 169 66 80 (20 hat)

2 Burjuva Devrimleri

2 Burjuva Devrimleri

Cromwell'in İngiliz Devrimi

İngiliz burjuvazisinin yetiştirdiği ilk siyasal önder olan ve uzun yıllar İngiltere'yi tek başına yöneten Oliver Cromwell'in portresi (National Portrait Gallery, Londra).

Magna Carta ve İngiliz Anayasası'nın Gelişmesi

Feodal düzen yıkılıp mutlak yetkili merkezi krallıkların kurulmasından sonra, Batı Avrupa tarihinin temel olayı, bu krallıklar ile giderek güçlenen burjuva sınıfı arasındaki egemenlik mücadelesidir. Feodalitenin oldukça zayıf, merkezci krallığın da iyice güçlü olduğu İngiltere'de bu kavga öteki Avrupa ülkelerine göre çok erken başlamış ve yüzyıllar süren bir gelişmeden sonra XIX. yy'da tamamlanmıştır. Fransa gibi kıta Avrupası ülkele-

İngiltere Kralı Charles I Stuart (Louvre Müzesi, Paris).

Karşı sayfada, Charles I'in 1649'da idamını konu alan bir tablodan ayrıntı (Picardie Müzesi, Amiens, Fransa). Charles I'in idamıyla, Avrupa tarihinin düğüm noktalarından biri olan büyük İngiliz devrimi en önemli dönemeç noktalarından birine ulaşmıştır.

rindeyse, böyle sürekli ve uzun bir gelişme yerine, XVIII. yy'ın sonlarından başlayarak ülkedeki sınıflar arası çatışmanın devrimler yoluyla bir sonuca vardığı görülür.

Klasik demokrasinin niteliklerini kazanması, parlamento sisteminin gelişmeleri sonucu gerçekleşmiştir. Bu nedenle, İngiltere'de parlamento düzeninin evrimi, bir bakıma, klasik demokrasi anlayışının evrimini de ortaya koyar.

İngiltere'de parlamento sisteminin gelişmesi, bir yandan parlamentonun giderek daha geniş temsil niteliği kazanmasına, öte yandan da kral ile parlamento arasındaki sorumluluk bağlantısının

Siyasal, iktisadi ve toplumsal gerilimin, en az yarım yüzyıldan beri, sertleştiği Avrupa'da, Charles I'in ölümü, kendi alanında tek bir örnek değildir. Çünkü, "krallık uğraşı" giderek güçleşmektedir: Nassaulu Willem I'in 1584'te Hollanda'da öldürülmesinden, Henri IV'ün 1610'da Fransa'da öldürülmesine kadar, Avrupalı hükümdarlar açısından çok güç bir dönem yaşanmıştır. Sağda, Orange sülalesinden kral Willem I'e yapılan suikasti gösteren temsili bir resim.

Sağda, Fransa kralı Henri IV'ün öldürülmesini gösteren bir gravür.

İngiltere kralı Yurtsuz John (John I) tarafından 1215'te imzalanan Magna Carta.

doğmasına yol açan uzun bir sürecin sonucudur.

V. yy'ın ortalarında Batı Roma İmparatorluğu'nun egemenliğinden kurtulan İngiltere'de siyasal birliğin kurulabilmesi için XI. yy'a kadar beklemek gerekecektir.

Britanya Adası üzerinde 1066 Norman istilasından önce kurulmuş olan krallıklarda danışma meclislerine rastlanmaktadır. Vitan (*Witan*) diye adlandırılan bu meclislerde kralın danışmanları, kont ve baronları ile yüksek rütbeli subaylar bir araya gelirdi.

İngiltere tahtı üzerinde hakkı olduğunu öne süren Normandiya dükü Fatih William bir ordu topladı ve 1066'da İngiltere'ye saldırdı. 14 Ekim 1066'da Hastings Savaşı'nın sonunda ülke, bütünüyle Normanların eline geçti; topraklar Fatih William'ın adamları arasında paylaşıldı. Norman kralları ele geçirdikleri toprakları, kendi adamları olan soylular arasında dağıtarak, merkeze başkaldıracak güçlerin doğmasını önlediler.

Norman istilası sonunda oluşan siyasal birlik, devletin feodal nitelikte olmasına karşın, mutlak monarşik özellikler taşımaktaydı. William, kendi iktidarını güçlendirmek amacıyla feodal düzeni İngiltere'ye getirmişti. Böylece, İngiltere'de feodalite, Norman prensinin kabul ettirdiği bir rejim oldu.

İngiltere'de parlamentonun kaynağını feodal hukukta aramak gerekir. Bu hukuk düzenine göre vasallar, senyörlerini yalnızca adamları ve servetleriyle değil, örgütleriyle de desteklerlerdi. Kral da vasallarını zaman zaman çevresinde toplamak, onlara danışmak, özellikle vergi koyma konusunda onaylarını almak zorundaydı.

Norman istilasından sonra Magnum Concilium adı verilen meclislerin toplantılarını Fransız yazarı André Maurois *İngiltere Tarihi* (Histoire d'Angleterre, 1937) adlı yapıtında şöyle anlatır: "Norman kralının çevresinde bir saray Conciliu m'u ya da Curia Regis vardı; bu aşağı yukarı Saksonların Vitan'ına denk düşüyordu. Vaktiyle Alfred ya

Suikast salgınından İngiltere kralları da kurtulamamıştır; Papa yanlısı John Somerville'in 1585'te kraliçe Elizabeth'i öldürmeye kalkışmasına ilişkin bir gravür.

Robert Catesby başkanlığında bir grup soylunun 1605'te kalkıştığı komplo eylemine katılanlar.

da Günah Çıkarıcı Edward gibi, Fatih William da yılda üç kez Westminster'e, Wincester'e, Gloucester'e tacını götürür ve bilge adamlarıyla görüşmeler yapardı. Baronlar, piskoposlar, papazlar, ulusal bir görev gereği değil, uyruklarına karşı feodal bir görev olarak, Danışma Kurulu'na başvururlardı. Bunların toplantıya çağrılmaları belli düzenlere göre olmazdı. Bazen 150 ruhanî şef ve senyör Büyük Danışma Kurulu'nu oluştururlardı; bazen de kral bir konu hakkında o an hazır bulunan danışmanlarıyla görüşmeyi yeterli görürdü."

Saksonlar döneminde izlerine

Yoksul köylülerin yaşadıkları kötü durumu simgeleyen bir taşbasması.

rastlanmaya başlanan feodal düzen, Norman istilasından sonra, Normanların yararına güçlendi. Bu dönemde, tıpkı Fransa'da olduğu gibi, senyörler ve Kilise ileri gelenleri, feodal bir görevi yerine getirmek üzere, bir danışma organı olan Magnum Concilium'da toplanıyorlardı.

Görüldüğü gibi İngiltere'de parlamentonun kuruluşunun, doğrudan doğruya ülkenin feodal yapısıyla ilgisi vardır. Kral daha o çağda, feodal düzen sonucu üretim araçlarına sahip olan güçlü sınıfa danışmak zorunluğunu duymaktaydı.

Başlangıçta Magnum Concilium, her şeyden önce, bir yargı organıydı. Bu organ kralın bizzat bakmak üzere ayırdığı davalara, kralın isteği üzerine bakabildiği gibi, daha önce başka yargı mercilerince karara bağlanmış bazı davalara da bakarak, bir çeşit yargıtay rolü oynamaktaydı. Yasama alanında Magnum Concilium, ancak bir danışma organı niteliğindeydi. Kral, Magnum Concilium'un bu konuda yaptığı uyarılara uyup uymamakta özgürdü.

XII. yy'ın ilk yıllarından itibaren krallar, kendilerine ait birçok yetkiyi soylularla paylaşmaya başladılar. XIII. yy'da kralın yetkilerinin sınırlandırılması konusunda büyük bir gelişme oldu: Kral John I (Yurtsuz John), 1215'te imzalanan *Magna Carta* (Büyük Ferman) ile, egemenliğinin, baron diye adlandırılan soylular adına kısıtlanmasını kabul etti.

Kralın mutlak otoritesine karşı feodal beyler ile orta sınıf halkın giriştiği mücadeleden doğan bu ferman, gerçekte, kral ile feodal beylerin karşılıklı görev ve yetkilerini belirtmek üzere aralarında yapılan bir anlaşmaydı. Asıl amaç, kralın yürürlükteki yasalara uymasını sağlamak, kişilere bazı haklar tanımak ve bu hakları korumaktı.

63 maddelik fermanda en önemli üç noktadan birincisi kişi dokunulmazlığı ve güvenliğiyle ilgiliydi. Magna Carta'ya göre, yargı organı tarafından verilmiş bir karar olmadıkça, kişilerin tutuklanması yasaktı. İkinci önemli noktaysa, kralın keyfi olarak halktan vergi toplayamayacağıydı. Fermandaki üçüncü önemli nokta da, kralın ve onun adına devlet işlerini yürüten yöneticilerin denetlenmesiyle ilgiliydi.

XIII. yy. "baron" unvanlı soyluların bu denetleme haklarını daha da genişletmek için yaptıkları mücadelelerin tarihidir.

Edward III iktidarının (1312-1327) son yıllarına doğru, kral dışında Magnum Concilium tarafından da onaylanan bir yasayı kralın tek başına değiştiremeyeceği ilkesini kabul etti.

XIII. yy'ın sonuna kadar kralın zaman zaman toplantıya çağırdığı Magnum Concilium, bütünüyle feodal bir yapıya sahipti. Bu dönemde danışma meclislerinin üyeleri, meclislere doğrudan katılma yetkisi olan kişilerdi. Fransa'da olduğu gibi, İngiltere'de de, başlangıçta herhangi bir vekâlet söz konusu değildi. Meclisin üyeleri, senyörler ve Kilise büyükleriydi. Kilise ileri gelenlerinden ve büyük baronlardan kurulu Magnum Concilium, ilerde Lordlar Kamarası'nı meydana getirdi.

Yurtsuz John'un krallık döneminde toplanan Magnum Concilium'a birtakım küçük toprak sahipleri de çağrıldı. Bunlardan bir bölümü toplantılara katıldı; bir bölümünün de yerlerine temsilciler

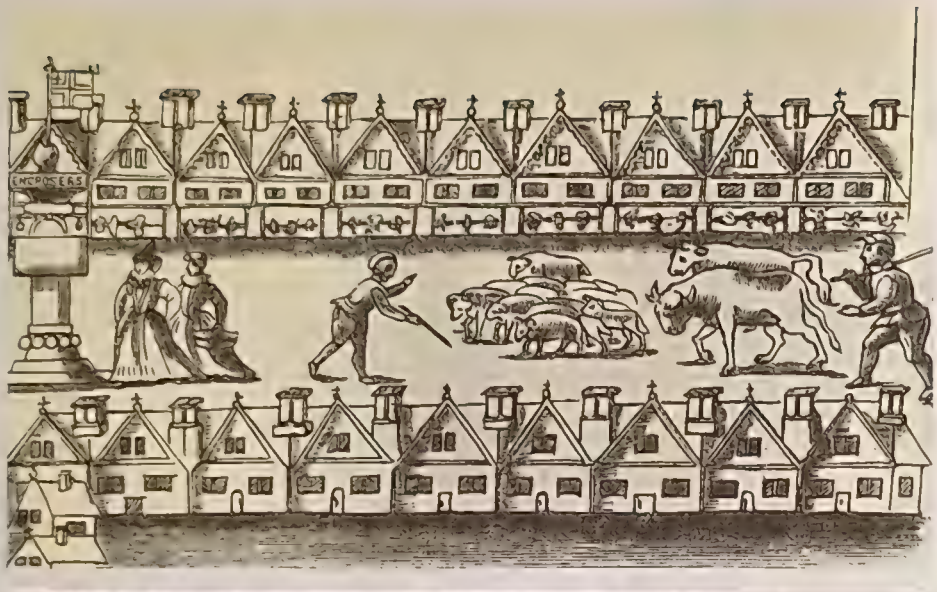

Londra pazarını gösteren, 1598 tarihli bir taşbasması. Yoksullaştırılmış insan toplulukları köy dünyasından geliyor, İngiliz toplumunu değişken, dengesiz bir duruma sokuyorlardı. Köylü sınıfı yüzyıldan fazla bir süredir kovulma tehdidi altındaydı. Bunun nedeni yün üretmek için giderek daha çok hayvan beslenmesiydi.

Ot biçen İngiliz köylülerinin kırsal yaşamını gösteren bir taşbasması.

gönderdikleri görüldü.

1254'te kral Henry III (1207-1272), yeni bir vergi koymak isteyince, Kilise büyükleri ve senyörlerin yanında, o zamanın idarî bölgeleri olan kontluklardan da "şövalye" olarak adlandırılan ikişer vekilin bu meclis toplantılarına katılmasına karar verildi. 1254'te, kontlukların vekillerinin katılmasıyla genişletilen Magnum Concilium, parlamento adını aldı.

Kralın istediği vergiyi, mükelleflere danışmadan toplamakta birtakım engellerle karşılaşması, İngiltere'de parlamentonun doğuşunda önemli rol oynadı. Öte yandan, ulaştırma olanaklarının çok sınırlı olduğu bu çağda kralın, halkın vekilleri aracılığıyla onların eğilimlerini öğrenmek istemesi de, parlamentonun gelişmesinde önemli bir etken oldu.

Parlamentonun 1254'ten sonra aralıklı olarak toplandığı görüldü. Böylece, İngiltere'de parlamentonun toplanma geleneği yerleşmiş oldu.

1261 ve 1264 toplantılarında, o zamanlar krala karşı mücadele

İngiltere'nin kırsal kesimindeki yapısal çözülme sürerken, öbür kesimlerinde üretim gelişiyordu: Dokumacılık alanında Ortaçağ'ın yün ihracatçılığından, dokuma ipliği ve kumaş ihracatçılığına geçiliyor (soldaki resimde bir kumaş boyacısı görülüyor) özellikle kömür ve demirli metal üretimiyle maden sanayisine doğru önemli dönüşüm de gerçekleşiyordu.

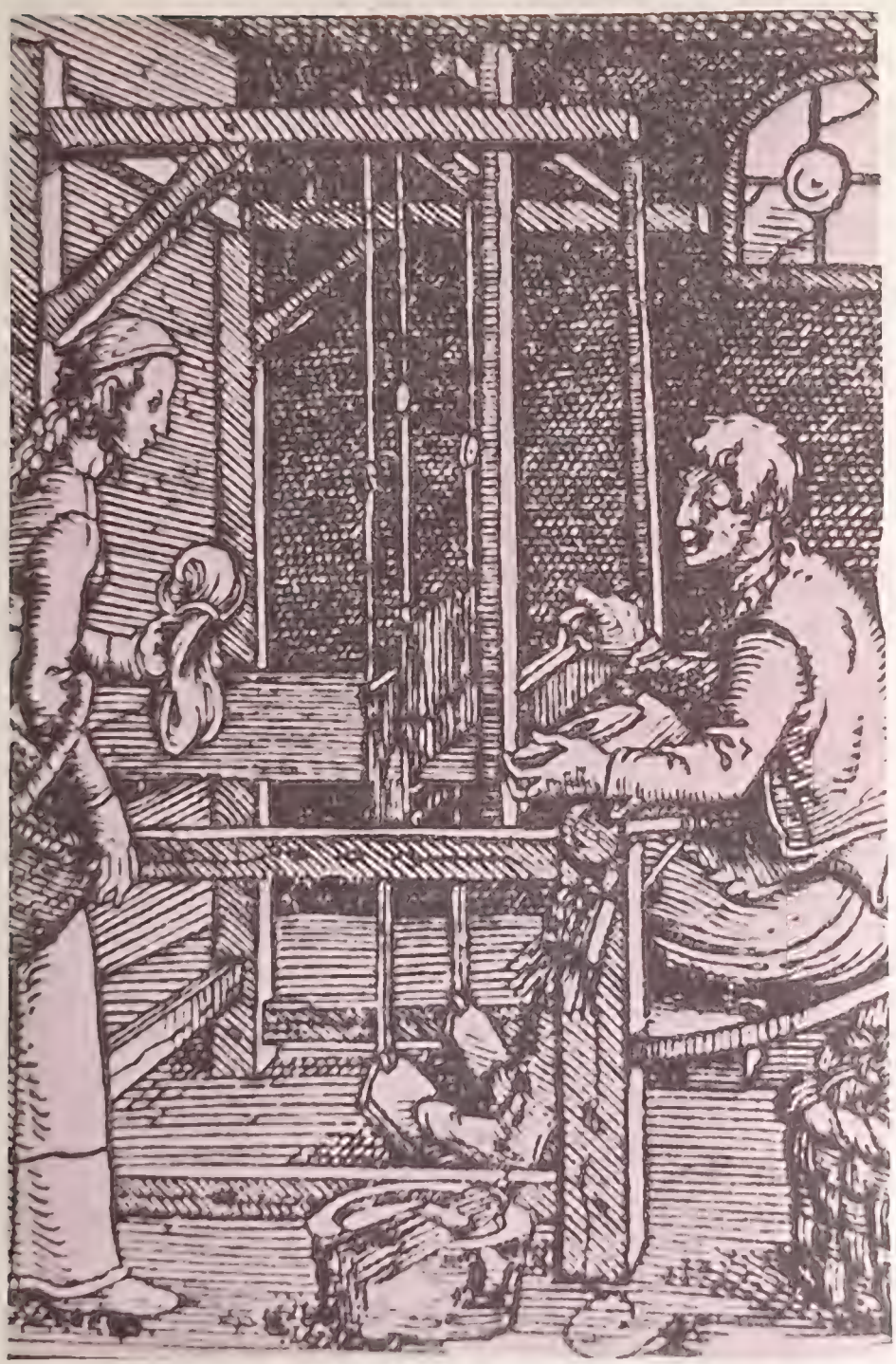

İş başında bir dokumacı.

İngiltere, en azından Elizabeth I döneminden (1558-1603) sonra, dünya ticaret trafiğinin büyük bir bölümünü eline geçirmişti. Adam Willaerts'in bir İngiliz gemisinin Doğu Hindistan'a hareketini gösteren bir tablosu.

eden baronların başında bulunan Simon de Montfort'un (1213-1265) çabasıyla, toplantılara kontlukların temsilcileri olan şövalyelerin yanı sıra, ayrıcalıklı kent ve kasabaların temsilcilerinin de katılması sağlandı. Bu nedenle İngiliz Parlamentosu'nun gerçek kurucusu olarak, Simon de Montfort gösterilir.

XIII. yy'ın sonlarında İngiliz Parlamentosu'nun "temsil" niteliği biraz daha artı.1295'te kral Edward I (1239-1307), İskoçya ve Galler halkına karşı açılan savaşı sürdürebilmek için gerekli vergileri toplamak amacıyla parlamentoyu toplantıya çağırdı. Baronlardan başka şövalyeler, din adamları, kentlerin ve kasabaların eşraf temsilcileri de bir araya geldiği için, 1295'te toplanan bu parlamento, Örnek Parlamento olarak adlandırıldı. 1295'te Örnek Parlamento'nun toplanması, İngiliz anayasa tarihinde yeni bir çığır açtı.

Örnek Parlamento'da aşağı yukarı bütün İngiliz halkı, topluluklar aracılığıyla temsil edilmekteydi. Eski Magnum Concilium üyeleri dışında, küçük rütbeli Kilise mensupları, kontlukların vekilleri, kent ve kasabaların vekilleri de Ornek Parlamento'nun üyeleri arasında bulunuyorlardı.

XIV. yy'da ve özellikle 1341'den başlayarak soylular, kent temsilcileri ve din görevlileri ayrı ayrı toplanmaya başladı. Krala daha yakın sayılan soylular sınıfı, *House of Lords*'da (Lordlar Meclisi) toplanırken, kent temsilcileri de *House of Commons*'da (Avam Kamarası) toplanmışlardır.

Farklı toplumsal sınıflara dayanan bu iki meclis, İngiltere kral-larına karşı yürütülen mücadelede tam bir işbirliği yaptılar.

XIV. yy. ortasında İngiliz toplumundaki çeşitli sınıflardan meydana gelen bu iki meclis, bir yandan üstünlük sağlamak amacıyla birbirleriyle mücadele ederken, öte yandan da kralın iktidarının sınırlandırılması söz konusu olduğunda, birlikte hareket etmeyi başarabildiler, krala tek bir güç halinde karşı çıkabildiler.

Aslında İngiltere'de parlamentonun giderek güçlenmesiyle birlikte, Lordlar Kamarası karşısında Avam Kamarası'nın ağır basması, bu mecliste kent ve kasabaların vekilleri olan burjuvalarla,kontlukların vekilleri olan şövalyelerin kaynaşarak birlikte davranabilme ola-

İngiltere kendi deniz filosunu bu dönemde yarattı (Wroom Cornelis'in bir tablosu: İngiliz 'Royal Prince' gemisi Hollanda'nın Vlissingen Limanı'na girerken görülüyor) ve dünyanın en güçlü deniz ülkesi haline gelerek "üstünde güneşin hiç batmadığı" büyük bir sömürge imparatorluğu olmaya yöneldi.

nağını kazanmış olmalarına bağlıdır. Feodal geleneklerin toplumda hâlâ ağır bastığı bir dönemde burjuvazi henüz tek başına yasama yetkisini Avam Kamarası'na kazandıracak ve böylece temsil anlayışında devrim yapacak güce sahip değildi.

İngiltere'de krallar ile parlamento arasındaki mücadeleye XV. yy'da İki Gül Savaşı (1450-1485) nedeniyle ara verildi. O sıralarda İngiltere'de iki aile, York'lar ile Lancaster'lar taht üstünde hak iddia ediyordu: York'ların işareti beyaz gül, Lancaster'larınkiyse kırmızı güldü. Bir süre İngiltere'ye iki kral ve iki parlamento egemen oldu. İki Gül Savaşı da 1485'e kadar sürdü. Savaş ülkede büyük yıkımlara yol açtı. O zamana kadar egemen toplumsal sınıf olan Norman kökenli soyluların tümü bu savaşta ya öldü ya da idam edildi. York ve Lancaster ailelerinin oluşturduğu Tudor sülalesinin 1485'te yönetimi ele geçirmesiyle ülkede barış sağlandı.

Devrim Öncesi İngiltere'de Toplumsal ve İktisadi Yapılardaki Değişim

İki Gül Savaşı (1450-1485) yıllarında büyük feodal ailelerin kıyımından sonra tahta çıkan ve Elizabeth I dönemine kadar ülkeyi yöneten Tudor sülalesi döneminde, İngiltere'de büyük iktisadi ve toplumsal değişimler gerçekleşti.

Kapitalist düzenin temellerını atacak olan köklü dönüşüm, XV yy'ın son otuz yılıyla XVI. yy'ın başlarında ilk belirtilerini gösterdi. Aslında Karl Marx'ın *Kapital*'de (Das Kapital) de işaret ettiği gibi "İngiltere'de serflik XIV. yy'ın sonuna doğru, fiilen ortadan kalkmış"tı.

İngiltere'de toprak köleliği, XV yy'da büyük köylü ayaklanmaları sonucunda kaldırıldı. Angaryanın da kaldırılması aynı döneme rastlar. Ülkenin güneydoğusunda, köylülerin yanı sıra yeni bir köylü sınıfı oluştu: Bunlar *Yeomen'ler* olarak adlandırılan mülk sahipleriydi. Yoksul köylüler, bu zengin Yeomen'lerin "kuş tüyü yataklar"da yattıklarını, "bir ellerinin yağda, bir ellerinin balda" olduğunu söylü-

XVI. yy'dan kalma, İngiliz borsasını gösteren bir gravür.

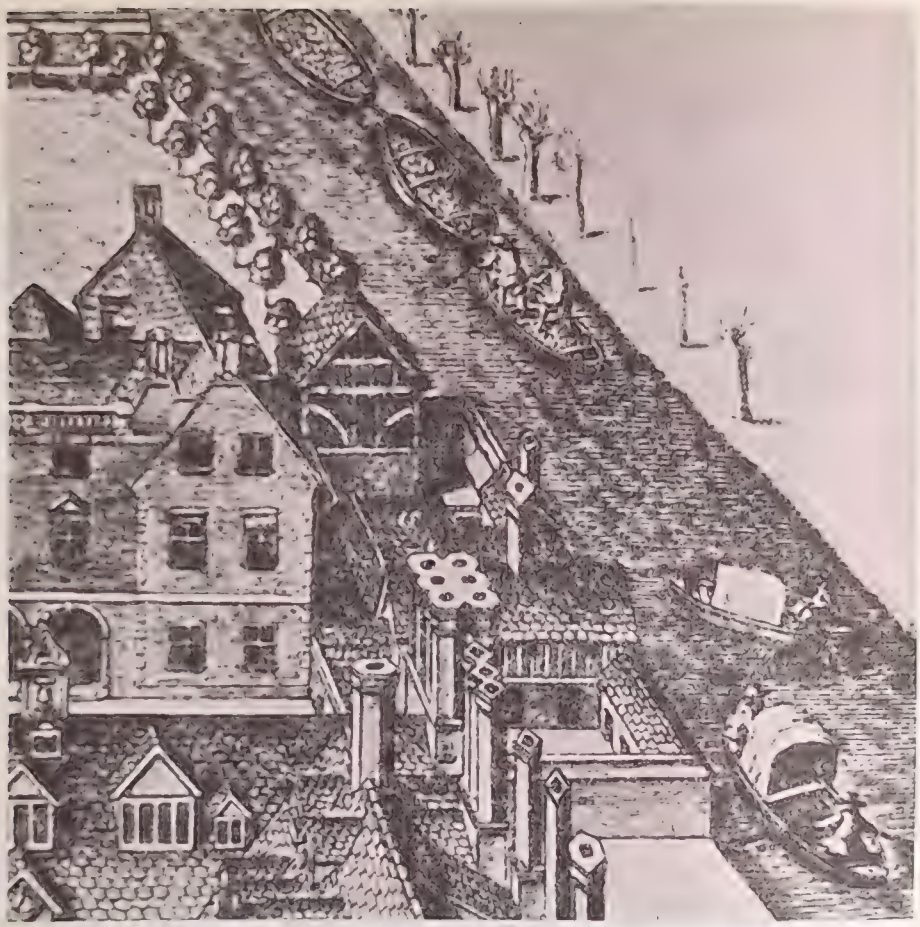

Üretim merkezlerinden tüketim bölgelerine kömür taşıyan mavnaları gösteren bir gravür.

XVII. yy'da İngiliz demircilerini gösteren bir taşbasması.

XVI. yy'da ve XVII. yy'ın başlarında İngiltere'de egemen yönetici sınıf, hiç kuşkusuz toprak aristokrasisiydi. Ama XVII. yy., aristokrasinin yavaş yavaş çöküşüne tanık oldu. Aristokrasiye karşı derin bir tepki oluşmaktaydı. Derin çelişkiler içindeki bu sınıf gerçekte, egemenliğin yavaş yavaş elinden gitmekte olduğunu biliyordu: XVII. yy'da İngiltere'de soyluların yaşamını konu alan bir tablo.

yorlardı.

O dönemde, ülkenin güneyinde, mülk sahiplerinin toprakları üzerinde, izbe ve kulübelerde yaşayan son derece yoksul köylüler vardı. Bu köylülere, yaşadıkları barınakların İngilizce adından *(cottage)* esinlenerek "cottager" (kulübede yaşayan) adı verilmişti.

İngiltere'nin güneydoğusunda, büyük toprak sahiplerinin çoğu, gündelikçi işçi (çoğunlukla, cottager'lar) tutuyor ve bu ücretli el emeğini kullanarak topraklarını işliyorlardı. Toprakları, feodal beylerin köylüler tarafından işlenen topraklarından daha çok ürün veriyordu. "Yeni Soylular" adı verilen bu mülk sahiplerinin hemen hemen hepşi ticaretle uğraşıyor ve imalathaneler kuruyorlardı. Beylerden daha çok burjuvaziye bağlıydılar İngiltere'nin kuzey ve batısındaki genellikle geri kalmış bölgelerde yerleşmiş bulunan feodal beyler hayvancılıkla uğraşıyor ve hâlâ eski tarım yöntemlerini uyguluyorlardı.

Ortaçağ'ın sonlarına doğru, dokuma sanayisinin önemini anlayan İngiltere kralları, bu sanayiyi kendi ülkelerinde de geliştirmek istediler ve gerekli yünü sağlamak için koyunculuğu teşvik ettiler.

XV. yy'dan sonra İngiltere'de büyük toprak sahipleri, gerek el koydukları kamu topraklarını aralarında paylaşarak, gerek üzerinde çalışan köylüleri kovarak ele geçirdikleri toprak parçalarını, çitle çevrili büyük çiftlikler *(enclosure)* halinde birleştirdiler Bu topraklar üzerinde koyun sürüleri beslemek, tarım yapmaktan daha kazançlıydı. Parayı her türlü iktidarın kaynağı olarak gören yeni soylu sınıf için, tarım alanlarının otlak haline getirilmesi, tek parolaydı.

Özellikle adanın güneydoğusundaki en zengin ve kalabalık kontluklarda büyük ölçüde yaygınlaşan ve gelişen koyun yetiştiriciliği, binlerce köylünün kendi topraklarından atılmasına yol açıyordu. Bu durum, her ne kadar hayvansal ürünlerin artmasını sağladıysa da, köylü yığınlarını geçim yollarından yoksun bırakarak ve hatta onları çok kötü koşullara iterek kırsal kesimlerdeki üretim ilişkilerini altüst etmekteydı

Köylülerin topraklarından kovulması, ülkede ayrıca tarımsal alanda bir nüfus azalması olayına yol açtı. Henry VII döneminde eskiden iki yüz kişinin yaşadığı birçok yerde, artık ıki üç çobandan başka kimse kalmamış gibiydi.

İngiltere kralı Charles I'in 1625'te Henriette Marie de France'la evlenmesi gelecekteki olayların gelişmesinde önemli bir yer tutan kuşku ve güvensizliği yaratmıştır.

Londra belediye başkanı at sırtında.

İngiltere'deki farklı mezhep ve dinsel görüşleri belirten bir XVII. yy. estampı.

Bu durumda kral ve parlamento, toprakların gaspına ve otlakların yaygınlaşmasına engel olmak istediler. Henry VII 1489'da çıkardığı bir yasayla en az 2 akr'lık bir araziyle çevrili köylü evlerinin yıkımını yasakladı. Yine 1533'te çıkan bir yasa, kişilerin en fazla 2000 baş koyuna sahip olabileceklerini öngörmekteydi. 1597'de de küçük köylülerin topraklarından atılmalarını önlemek için bir kararname yayımlandı. Bütün bu engellemelere karşın, köylülerin topraklarına el koyma olayı sürmekteydi.

Reform ve bunun sonucu olan Kilise mallarının yağmalanması, XVI. yy'da İngiltere'de, toplumsal

PÜRİTEN DEVRİMİ

1648 İngiliz Devrimi'nde "din" öğesi, devrimin ideolojik temelini oluşturmuştur. Birçok yazar, bu nedenle, 1648 devrimini "Püriten Devrimi" olarak adlandırmaktadır. Kralın değişik eğilimler taşıyan düşmanlarının birleştikleri tek nokta, Anglikan Kilisesi'ne karşı olmalarıdır.

İngiltere'de XVII. yy 'da dinsel yaşamın en önemli olayı, Püriteniiğin gelişmesidir. Ülkede çok eskiden beri Püriten bir anlayış varlığını sürdürüyordu.Püriteniiğin ilk günlerinde Püritenlerin ahlak görüşleri ile Ortaçağ Roma Kilisesi "çilecilerinin" görüşleri arasında hiçbir fark yoktu. İki taraf da gerek dinsel ve gerek sivil otoriteye karşı sessiz bir tavır takınmışlardı. Kendilerine özgü görüşleri vardı; ama XVII. yy'da Püritenlik, artık, belli bir inanca dayanıyor ve kendisine ait bir tanrıbilim ve hatta siyasal bir örgüt kuruyordu. Olaylar ilkin Luther çevresinde başladı ve giderek yaygınlaştı. İnsanlar kendi dinsel inanışlarına uygun biçimde örgütlenmiş bir Kilise'ye gereksinim duydular. Jean Calvin, Cenevre'de Presbiteryen bir Kilise kurdu. Calvin'cilik öğretisini ilginç bulan birçok kişi, Cenevre'ye gitti ve orada Presbiteryen Calvin'ci sistemin nasıl işlediğini gördü; daha sonra bu insanlar Calvin'ci bir Kilise kurmak amacıyla ülkelerine döndüler. İskoçya'da, Presbiteryen eyleminin başı John Knox'du. Knox, İskoçyalıların çoğunluğuna kendi görüşlerini kabul ettirmeyi başardı.

Püriten eğilimler daha Elizabeth döneminin ilk yıllarında kendini göstermeye başladı. İskoçya, kraliçe Elizabeth'in saltanatının son yıllarında Presbiteryenliği benimsedi. Elizabeth döneminde zulüm gören Püritenler, İskoç Kilisesi'ne bağlı James I tahta çıkınca, yeni kralın kendilerine İngiltere'de barış içinde örgütlenme izni vereceğini sandılar. Kral James I, Calvin'ci ilkelere dayanan bir öğrenim görmüş ve bundan pek hoşlanmamıştı. Bu sistem çok sıkı ve her türlü zevke karşıydı. Bundan dolayı, İngiltere kralı olduğunda İngiltere'deki Püriten eylemi hoşgörüyle karşılamadı. Tahta geçtikten bir yıl sonra, 1604'te, Hampton Court'daki konferansta, Püritenleri reddederek, piskopos ve başpiskoposlarla birlikte İngiliz Kilisesi tarafını tuttu.

Hampton Court Konferansı'nın iki önemli sonucu oldu: Bunlardan biri, giderek büyümekte olan Püriten eylemini sarayın aleyhine çevirmesi ve böylece bir Püriten ayaklanması için ortam hazırlanması; öbürü de, kralın Kutsal Kitap'ın bir İngilizce çevirisinin yapılmasını emretmesi. 1611'de yayımlanan çeviri, İngiliz düzyazı dilinin bir başyapıtı sayılır. Bu çevirinin İngiliz düşüncesine etkisi çok büyük olmuştur. Hampton Court Konferansı'ndan başlayarak yeni kral hemen Yüksek Anglikan Kilisesi'nin desteğini aramaya yöneldi ve Püritenlerle her türlü yakınlaşmayı reddetti. Hatta, onları, egemen Kilise'ye bağlanmamakta direndiklerinde, geçmişte olduğundan daha sert biçimde cezalandırmakla tehdit etti.

Kralın bu davranışı, Püritenler için, Reform'un temel ilkelerine yöneltilmiş bir tehditti. Bu yüzden krala olan düşmanlıkları daha da arttı. James I'in piskoposların yetkilerini ve onların dinsel yaşamın bütün biçimleri üzerindeki denetimlerini artırmaya kararlı olduğunu göstermesinden sonra, bu düşmanlık siyasal alanda da arttı. James I, bu arada uluslararası siyasette, Avrupa'nın öbür Protestan güçlerini destekleyeceği yerde, İspanya ile ittifak kurdu. Püritenler için, piskoposluk kurumu, İncil'in eşitlikten yana olan ruhuna aykırı olduğu gibi Kilise'ye özgü bir aşamalanma sırasının varlığı da Hıristiyan düşüncesinin özüne ters düşen bir durumdu. Bu ilkeye dayanarak reformcular, Tanrı ile inanan kişi arasında her çeşit aracılığa karşı çıktılar. Charles I'in Henriette Marie de France'la evlenmesinden sonra Katolik misyonerlere gösterilen hoşgörü, Protestanlar arasında kuşku uyandırdı.

İngiltere'deki iç savaş bir açıdan, giderek gelişen ve zenginleşen orta sınıf (burjuvazi) ile, saray ve aristokrat sınıfı arasındaki siyasal güç mücadelenin bir sonucuydu. Bir başka açıdan da, ya İngiltere'de dinin, Kilise'nin, piskoposlar ve başpiskoposlar tarafından yönetilmesi gibi otoriter, ya da Kilise'nin dinsel topluluğun seçilmiş üyeleri tarafından yönetilmesi gibi temsili bir nitelik taşıması sorunuydu. Elizabeth I ülkesinde dinsel bir çatışma doğmasından kaçındı; James I de mücadelenin şiddetlenmesine engel oldu. Ancak Charles I zamanında başpiskopos Laud, Canterbury başpiskoposu olunca, bu mücadele önüne geçilmez bir durum aldı. Laud, Kilise'yi mutlakiyetçi yapmaya karar vermişti. Canterbury başpiskoposu olarak emirlerine uyulmasını ve ülkedeki her kilisenin bu emirlere göre yönetilmesini istiyordu. Üstelik görüşleri Püritenler'inkinden çok farklıydı. Laud, Roma Katolik Kilisesi'nin öğretisine yaklaşmak istiyor ve ilerde Roma Katolik Kilisesi ile İngiliz Kilisesi'nin birleşmesini umuyordu. Laud, sonunda büyük bir hoşnutsuzluğa yol açtı; kralı The Book of Sports'dan bir emir çıkarmaya ikna etti. Hıristiyan öğretisinde pazar günü çalışmak, oyun oynamak ya da dünyevi herhangi bir uğraş, günahtı.The Book of Sports'dan çıkarılan bu yeni emre göre, pazar günü kilıseden sonra bazı eğlence ve oyunlara izin verilmekteydi. Bu, Püritenlere göre Tanrı'nın emirlerine itaatsizlikti. Birçok Püriten papaz,The Book of Sports'u okumayı reddediyor, bazılarıysa işlerini kaybetmekten korktukları için okuyorlardı. Püritenler, Tanrı'nın buyruklarına itaat etmeye, insanların hattâ kral bile olsa, emirlerine karşı koymaya kararlıydılar. Kralın ordusuna karşı dikilen Cromwell'in adamları bu inançtaydı.

İç savaşı parlamento kazandı. Otoriter Kilise'nin temsilcisi Laud, mutlakiyetçi kral gücünün temsilcisi Strafford gibi öldürüldü. İngiltere on yıl süreyle önce Püriten Parlamento'nun, sonra da Cromwell'in Püriten ordusunun yönetimi altında yaşadı.

Yönetici sınıftaki karışıklık, din dünyasının karmaşasına uyar: Kilise (altta) mezhep ve eğilim çokluğu, Katolik Kilisesi'nden kopma anında katılıktan giderek uzaklaşan ve "gezici rahipler"e (solda) izin veren bir papaz sınıfı. Bu, karışık, bulanık dünyada değişmeyen tek şey Katolik dinine karşı duyulan kaygıydı. Bu din en büyük tehlike ve ortak düşmandı.

Oliver Cromwell.

OLIVER CROMWELL /I

Oliver Cromwell, İngiliz burjuvazisinin yetiştirdiği ilk siyasal önderdir.

25 Nisan 1599'da, bir doğu kontluğu olan Huntingdon'da doğdu. XVI. yy'da Kilise'ye ait mallara el koyarak zenginleşmiş bir ailenin çocuğuydu. Büyük babası, Anglikan Kilisesi'nin kuruluşunda önemli rol oynayan, 1540'da kafası kesilerek idam edilen Henry VIII'in güçlü bakanlarından Sir Thomas Cromwell'di.

Ailesi XVII. yy'ın başlarında maddi gücünü yitirdiğinden Cromwell, 1620'de, zengin bir tüccarın kızı olan Elizabeth Bourchier ile evlenmek zorunda kaldı. Bir süre sonra, resmi İngiliz Kilisesi'ne ve Katolikliğe yönelen Saray'a karşı ortaya çıkan Püritenler mezhebinin şiddetli taraftarlarından biri oldu. 1628'de Huntingdon'dan parlamentoya üye seçilerek siyasal yaşama atıldı. Cromwell'in bu dönemdeki siyasal tartışmalara pek katıldığı görülmez.

Cromwell, Long Parliament'da (Uzun Parlamento), Püritenlerin önderi olarak yer aldı. Kısa zamanda büyük ün kazandı. Yaşamının sessizlik dönemi artık sona ermişti. Püritenler Cromwell'in önderliğinde kral Charles I'e karşı kesin mücadele açmışlardı.

İç savaş başlayıp kralın ordularıyla parlamentonun orduları karşı karşıya geldiğinde, Cromwell, doğu kontluklarının savunmasını üstlendi. Kral ve şövalyelerine karşı büyük başarılar kazanacak olan Püritenler ordusunun temeli sayılan Ironsides'ı (Demirsaflar) kurdu. Cromwell'in düşmanı ve koyu bir mutlakiyetçi olan Clarendon kontu, Ironsides'dan "disiplini, cesareti, itaati, üstün yetenekleriyle bütün dünyada görülen en güçlü ordu" diye söz eder.

Gerçekten de Cromwell'in askeri birliklerinde sıkı bir disiplin vardı: Görev başında uyuyan bir nöbetçiye rastlandı mı, olduğu yerde kurşuna dizilirdi. Bir asker, mızrak ya da tüfek olsun, silahını yitirir ya da bir yerde unutursa, hemen idam edilirdi. Cromwell kent ve köy halklarına, hangi nedenle olursa olsun, kötü davranmayı askerlerine kesinlikle yasaklamıştı. Bir meyve ağacına en küçük bir zarar vermek, en ağır cezaya çarptırılmak için yeterli sayılmaktaydı. Köylülerin ve her meslekten zanaatkârların (usta, kalfa, çırak) Cromwell planına uygun olarak kurulmuş "yeni model ordu"ya katılmaya hakları vardı. Kralcı ordunun bütün subayları soylu sınıftandı; parlamento ordusunun subaylarına gelince, kimisi eski kunduracı ustası ya da arabacı, kimisi de gemi serdümeniydi. Bununla birlikte, aralarında küçük ya da orta büyüklükte toprak sahipleri de vardı. Cromwell'in ordusu küçük toprak sahiplerinden, köylülerden ve zanaatkârlardan oluşan bir halk ordusuydu.

Cromwell ordusunun savaşa katılmasıyla, olayların akışı değişti ve generalliğe yükselen Cromwell, ilk zaferini 1644'te kazandı. Uzun savaş yıllarından sonra, Ağustos 1648'de Cromwell, kralın bütün ordularını yenilgiye uğrattı ve kesin askeri başarıya ulaştı.

Cromwell İngiltere'de duruma egemen olduktan sonra, önce İrlanda'ya, ardından da İskoçya'ya yöneldi. Halk, yavaş yavaş Cromwell'in diktatörlük yönetimine alışmaya başladı. 1651'de Charles II, İskoçya'da krallığını ilan etti ve yeni topladığı orduyla Cromwell'in üstüne saldırdı. İki tarafın ordusu Worcester ya-

(Arkası sayfa 280'de)

1603'te Elizabeth'den sonra İngiltere'nin başına James I (yanda) geçti. Ülke içinde yavaş yavaş artan çelişkilerin, sınıflar arasında ve içindeki karşıtlıkların odak noktası kralda birleşiyor, çözüm yolu bulunamıyordu. Kral ise, ülkenin derinindeki gerçeklerle hiç ilgisi bulunmayan siyasetinde direnmekteydi.

yapıyı büyük ölçüde değişmeye zorlayan ikinci önemli olaydır. Kilise mülkiyeti, toprak mülkiyetinin geleneksel düzenine bir kutsal dayanak sağlıyordu. Bu dayanak yıkıldıktan sonra geleneksel düzenin ayakta durması, gitgide, daha çok olanaksızlaşmaktaydı.

Toprakların gerek satılması ve kiralanması, gerekse ödünç alınması ve işlenmesi amaçlarıyla kırsal alanlara yeni sermayelerin akması, bu kesimdeki üretim ilişkilerini köklü değişimlere zorladı. Topraklarından kovulan ve emek gücünden başka satacak bir şeyi olmayan köylüler, yavaş yavaş, kapitalist sanayinin gelişmesi için gerekli bir meta durumuna gelmekteydiler.

XVI. yy'ın ortalarına doğru İngiltere'de, sanayi, tarım ve ticaret olağanüstü bir gelişme gösterdi; zengin ve güçlü bir burjuva sınıfı doğdu. Ne var ki, bu gelişme, bir yandan meslek loncaları, öte yandan da İngiltere'nin büyük bir kesimini kapsayan geri kalmış feodal tarım ve krallığın mutlak iktidarı tarafından ayrı ayrı engellenmekteydi.

Krallık tarafından korunan ve feodal yapıda olan meslek loncaları, İngiltere'nin büyük kentlerinde sanayinin ilerlemesini önlüyordu. Öte yandan, yeni mülk sahiplerinin amaçları, yalnızca kendi gelirlerini sürekli artan piyasa fiyatlarına ve toprağın yeni değerine uydurmaktı. Bu dönemde, köylü, küçük ve orta toprak soyluları, bozulan yüksek aristokrasi karşısında büyük bir iktisadi güç olarak ortaya çıktılar. Zenginliklerinin kaynağı ticaret, büyük kira işleri, vb. olan bu yeni toplulukların daha canlı görünen bir yaşamları vardı. Ancak bu uğraşlar onlara, geleneğe daha az bağlı ve daha çok kendi çıkarlarını gözeten bir siyasal tavır kazandırmaktaydı.

Kapitalizmin iktisadi açıdan gelişmesi, kralın keyfi yönetimiyle engellenmekteydi. Daha Elizabeth I döneminde, onun bakanlarından biri olan William Cecil şöyle bir ilgi çekici gözlemde bulunmuştu:

"Dokuma sanayisinde çalışarak yaşayanlar, barış içinde yönetilmeye, tarımcılardan daha az hazırdırlar." Gerçekten de, daha zengin ve yenilikçi köylü sınıfları, kent halkıyla birlikte, iç savaş yıllarında Stuartların monarşisine karşı savaşta, Cromwell'in en inançlı yandaşları arasında yer alacaklardı. Tudor sülalesi yönetiminde kaldığı süre içinde (1485-1603 yılları arasında) kralın mutlak otoritesi yeniden büyük ağırlık kazandı. Gerçekten de, İngiliz parlamentosu toplanmayı sürdürdü ama kral parlamentoya her istediğini kabul ettirebiliyordu.

XVI. yy'da kral Henry VIII döne-

1540-1640 yılları arasında kömür üretiminin on dört katına, demir üretiminin beş katına çıktığı, deniz ticaretininse beş katından çok arttığı, Londra nüfusunun 60 000'den yaklaşık 300 000'e ulaştığı bir ülkede monarşinin, oluşan yeni iktisadi ve toplumsal güçleri hesaba katması gerekirdi. Ama durum böyle olmadı; çünkü, bu monarşi yalnızca biçimsel geleneğin verdiği güçle yaşayan öğelere dayanmayı sürdürdü (karşı sayfada, Londra kentinin değişik dönemlerdeki iki planı).

OLIVER CROMWELL /II

kınlarında karşılaştı. İskoçyalılar büyük kayıplar verdi. Cromwell'in zaferi kesindi.

Parlamento onun bu son zaferini büyük bir sevinçle karşıladı. Artık askerlik yaşamı sona eren Cromwell, gücünün ve saygınlığının doruk noktasına ulaşmıştı. 1651'de, bir kahraman olarak Londra'ya döndü. Ordunun başkomutanı, devletin başıydı. Kendisine yüksek bir maaş bağlandı ve görkemli bir saraya yerleşti.

Ancak ülke, devrimin hemen ardından şiddetli bir anarşinin içine düştü. Devletin mali durumu bozuldu, işsizlik arttı, mahkemelerde binlerce dava birikti.

Cromwell ile parlamento arasındaki mücadele yeniden başladı. O, parlamentonun yalnızca bir yürütme organı olmasını istiyordu. Aslında anlaşmazlığın asıl nedeni gene din konusuydu. Cromwell tam bir din özgürlüğü istiyor,parlamentoysa Presbiteryen Ortodoksluğun tanınması konusunda ısrar ediyordu.

Taraflar arasındaki anlaşmazlık, parlamentoda bir yasa tasarısının görüşülmesi sırasında patlak verdi. Bu yasa, parlamentonun devamıyla ilgiliydi. Yasanın çıkmasına engel olmak isteyen Cromwell, bunu başaramayacağını anlayınca, parlamentoya gelip uzun bir söylev verdikten sonra silahşörlerini içeri çağırdı; komutanlarına parlamento başkanının asasını göstererek "kaldırın şu saçma şeyi!" emrini verdi; ve parlamento üyelerine hakaret edip, onları kovdu; yasa tasarısını yırtıp attı. Parlamento binasının kapısına da şöyle bir ilan astırdı: "Bu bina mobilyasız olarak kiralıktır." Böylece Long Parliament (Uzun Parlamento) sona ermişti.

Cromwell, ülkeyi tek başına, istediği gibi yönetmeye kararlıydı. Devletin sivil bir devlet olmasını, seçilmiş bir parlamento bulunmasını, parlamentonun vergiler koymasını, yasalar çıkarmasını ve güçlü bir yürütme organı olmasını istiyordu.

İngiltere, İskoçya ve İrlanda'nın bağımsız Kiliseleri'nin gösterdiği adaylar arasından istediği 150 kişiyi seçti, bunları toplantıya çağırdı. Ancak bu parlamentonun da ömrü uzun olmadı ve bir süre sonra kendiliğinden dağıldı.

1653'te Cromwell, "İngiltere, İskoçya ve İrlanda birliğinin koruyucu lordu" ilan edildi; böylece ülkenin mutlak hâkimi oldu.

Cromwell, kısa zamanda, İngiltere'de düzeni kurdu. Katoliklik ve piskoposluk taraftarlığı dışında din özgürlüğünü sağladı.

Cromwell'in en büyük amacı, Kuzey Avrupa'da bir Protestan ülkeler birliğini gerçekleştirmekti. İsveç'le iyi ilişkiler kurdu; Danimarka ve Portekiz'le olan anlaşmazlıkları çözüme bağladı; İngiliz donanmasına eski gücünü yeniden kazandırdı. İspanya donanmasına ağır bir darbe indiren İngiliz donanması, Akdeniz ve Hint Okyanusu'ndaki eski üstünlüğüne Cromwell döneminde yeniden kavuştu.

1657'de Cromwell'e kral unvanı teklif edildi, ama ordunun muhalefeti yüzünden o, bunu reddetmek zorunda kaldı.

1658 yılı Cromwell yönetiminin en parlak yılıydı. Bununla birlikte sağlığı iyice bozulmuştu. 1658'de, büyük zaferinin onuncu yılında öldü.

Uzun yıllar İngiltere'yi tek başına yöneten Cromwell, İngiltere'nin ilk ve son diktatörüydü. Savunduğu ve uğrunda savaştığı en büyük ilke, dinsel inanışı ve özgürlük olmuştur.

LONDON
LIBERTIES OF
WESTMINSTER
RIVER THAMES
Lambeth
Lambeth Marsh
Rotrull

LONDON
RIVER
THAMES

minde, Papa'nın egemenliğinde bağımsız bir Anglikan Kilisesi'nin kurulduğu görülmektedir. Bu olay, İngiltere'de mezhep kavgalarının daha da şiddetlenmesine yol açtı. Katolik Kilisesi'nin toprakları önce kralın, sonra da satış yoluyla yeni gelişmekte olan sınıfların eline geçti. 1558'de tahta çıkan kraliçe Elizabet I de, ülkede Protestanlığı kesin olarak egemen kıldı.

Monarşi İçin İlk Tehlike

İngiltere'de modern devletin doğmasına yol açan siyasal bunalımların başlangıcı 1603 yılıdır. Bu yılda, kraliçe Elizabeth I'in ölümü üzerine İngiltere tahtına, James I adıyla İskoçya kralı James VI geçti. Böylece, tarihte ilk kez İngiltere, İskoçya ve İrlanda'nın üç tacı bir tek kişide toplanmış oluyordu.

Kral James I kralların gücünün sınırsız olduğunu kabul etmekte ve yetkilerini asla parlamentoyla paylaşmaya yanaşmamaktaydı. Feodal beyler tarafından desteklendiği için parlamentoya hiç önem vermiyor ve buraya gönderdiği birçok mesajda görüşlerini açık açık savunuyordu: "Evet, kral olarak eski parlamento ayrıcalıklarını hoşgörüyorum kuşkusuz; ama bu, egemen iktidara katılışa, gerekli gördüğüm zaman son verme hakkını Tanrı'dan almış olduğum konusuna engel olamaz."

Monarşi için ilk tehlikeler, XVII. yy'ın başında mali alanda görüldü. Elizabeth bile, savaş masraflarını karşılamak için krallık topraklarını satmak zorunda kalmıştı. James I, taht'a çıkışının (1604) hemen ertesi günü, İngiltere'nin eski düşmanı İspanya ile barış yaptı. Ancak, mali kaynakları, artan saray harcamalarına ve devletin yeni gereksinimlerine yetmiyordu. O da, 775 000 sterlin tutarında devlet toprağını satmak zorunda kaldı. Yeni gelir kaynakları arayan kral, soyluluk unvanlarını, özellikle yaratıcısı olduğu yeni baron unvanlarını satma yoluna başvurdu. Unvanların değeri sonunda o kadar düştü ki, ülkede bir "soylu enflasyonu" doğdu. Newcastle markisi, devrimden az önce "Lord derecesine haksız yere o kadar bayağı insan yükseldi ki, soylulara saygı giderek azaldı" demekteydi. Monarşinin temeli olan soylu sınıftaki bu bozulma, sistemin çökmesini hızlandırıyor; çoğunlukla nedimlere dağıtılan tekel ayrıcalıklarında çok yüksek bir gelir kaynağı sağlanıyordu. Bu yola başvurmakla, İngiltere'de, düzenli biçimde vergi ya da öteki

JOHN LILBURNE

Krallık yetkilerinin, Anglikan Kilisesi'nin düşmanlarına karşı zalimce tutumlarının başlıca örneği, doktor Bastwick ve arkadaşı John Lilburne'la (1614-1657) ilgili olayda görülür.

Anglikan Kilisesi ve rahipleri aleyhine kitaplar yayımladığı için hapse atılan doktor Bastwick yapıtlarında din adamlarını "şeytanın ortakları, kötü adamlar" olarak nitelendiriyordu. Yapılan duruşma sonunda, Bastwick'in kulaklarının halkın huzurunda uzun bir bıçakla kesilmesine karar verildi. Bu işlem yerine getirildikten sonra yüzü kızgın demirle dağlandı. Mahkeme, ayrıca doktor Bastwick'i beş bin İngiliz lirası para cezasına çarptırdı ve ömür boyu hapse mahkûm etti.

Lilburne onu görmek için hücresine geldi. Küçük bir toprak sahibinin oğlu olan Lilburne, Londralı bir dokumacının yanında çırak olarak çalışmaktaydı; bir Püriten grubuna katılmıştı. Bastwick'in ricası üstüne Hollanda'ya gitti ve doktorun, cezaevinde yazdığı kitabı orada yayımlattı. Bunun sonucunda 500 İngiliz lirası ödemeye mahkûm edilen Lilburne, ayrıca cezaevinden parlamento binasına kadar uzanan yol boyunca kırbaçlandı; parlamento binasında da teşhir direğine bağlandı. Lilburne bütün bu işkencelere cesaretle katlandı; kralın ve Kilise'nin despotizmini kınayarak halka seslenmeye devam etti. İşkenceciler, Lilburne'ün ağzını kapattılar. Bunun üstüne cebinden halka seslenen bildiriler çıkarıp kalabalığa attı. Uğradığı ceza biçimi, Lilburne'ün manevi gücünü kırmayı başaramadı. Krala ve taraftarlarına karşı, oy hakkının genişletilmesini isteyen ateşli bir kitap yayımladı. Bu kez, zincire vurulup ömür boyu hapse mahkûm edildi. Hücrede iki yıldan fazla kaldı ve özgürlüğüne ancak devrimin başlarında, Cromwell'in araya girmesiyle kavuştu. Mutlakiyet rejiminin sayısız kurbanlarından yalnızca birisiydi Lilburne.

Devrim patlak verince Lilburne orduya katıldı. Albay rütbesine kadar yükseldi. En büyük amacı, söylevlerde olsun, kitap ve broşürlerde olsun, "eşitlik" ideallerini yaymaktı.

Lilburne istilacı Normanların Anglosaksonlara karşı elde ettikleri eski feodal hakları "Norman boyunduruğu" olarak adlandırmış, başlarındaki Fatih William'ı da "hırsız ve tiran" olarak tanımlamıştı. Ona göre "William, adayı ele geçirdikten sonra, kendisine bağlı olan kişilere, İngiliz halkını esaret altında tutmasına yardımcı olmaları için dük, kont ve baron unvanlarını vermişti." Lilburne'e göre devrim, bu eşitsizliği ortadan kaldırmalı, toplumu, bu "tiranlar'ın bütün kalıntılarından temizleyerek haksızlığı önlemeliydi. "Regal tyranny discovered" adlı, ortak yayımladığı iddia edilen ve yazı kurulunda Lilburne'ün de yeraldığı bildiride, bu görüş açıklanıyor, erkek-kadın bütün insanların eşit olduğu ilan edilliyor, her türlü sınıf ayrılıkları ve kadın haklarını engelleyen düşünceler sert bir biçimde eleştirilliyordu. Aynı bildiride "Bu topraklar üstünde yaşayan bütün bireyler eskiden de eşittiler, şimdi de eşittirler. Her biri, aynı değerde, hak, onur ve yetki sahibidir. Hiç kimse bu haklardan bir başkasından daha fazla yararlanamaz. Bir kişi ya da bir grup insanın bu haklardan, kendi aleyhinde kullanılmak üzere parlamento, delegeler, valiler, bakanlar, sözcüler yararına vazgeçmesi, olanaksız, akıldışı, acınacak, aşağılık ve haksız bir olaydır. Bunun gibi, herhangi bir insanın ister din adamı, ister laik olsun, insanların özgür onayını almadan onlar üstünde yönetim ve hükmetme hakkını kendi kendine yakıştırması da olanaksız, akıl almaz, şeytanca ve tiranca bir işlemdir" deniliyordu.

James I'in ölümü üstüne 1625'te İngiltere tahtına çıkan oğlu Charles I (solda, Charles I'in ünlü Hollandalı ressam Van Dyck tarafından yapılmış bir resmi) de ülkede yeni bir denge kurmayı başaramadı; ülkenin ivedi çözüm bekleyen temel toplumsal sorunlarına eğilme gereğini duymadı. Charles I'in krallık dönemi, İngiltere'de burjuva devrimi tarihinin en hareketli yıllarını kapsar.

Avrupa ülkelerinde yürürlükte bulunan dolaylı vergiler koyma güçlüğü ortadan kalkmış olmaktaydı.

Yeni sanayi etkinliklerini, özellikle maden ve silah sanayisini korumak için kurulmuş olan tekeller, kısa sürede üretimin büyük bölümünü denetlemek ve bundan kazanç sağlamak için başvurulan bir önlem oldu. Tuz, bira ve karbon dışında kalan temel ihtiyaç maddeleri, tekel kapsamına alınmamıştı. Ama, bu kontrol biçimi, 1620 dolaylarında yaklaşık 600 ürünü etkile diğinden, ülkede yaygın bir hoşnutsuzluk yarattı. Yüzyılın başında henüz homurdanmakla yetiniliyordu. Tekel ayrıcalıklarıyla ilgili olarak parlamentoda okunan uzun listeyi dinleyen bir milletvekili "Ekmek bunlara dahil değil mi?" diye sormuştu. 1616'da, bütün dokuma sanayisini krallık denetimine almaya çalışan "Cockayne Projesi", büyük ihracatçı tüccarlarca kesinlikle sabote edildi. Çünkü, bu tüccarlar projenin Hollandalılarla rekabet olanağını tehlikeye düşürmesinden korkuyorlardı. Proje, sonunda, bir işsizlik yarattı; bundan da monarşi sorumlu tutuldu.

Öte yandan, tekel siyaseti halkın onayını kazanamadığı gibi, malı güçlüklerin aşılmasına da pek katkısı olmadı. Devrim öncesinde, hazine bu yoldan yılda 100 000 ster-

JOHN MILTON

XVII. yy'da krala karşı parlamentonun savunuculuğunu yapan aydınların başında, büyük İngiliz şairi John Milton gelir.

1608'de Londra'da doğan Milton, koyu dindar bir burjuva ailedendi. İlk ve orta öğrenimini Saint Paul'de yaptıktan sonra 1625-1632 yılları arasında Cambridge'de okudu.

Milton bir felsefeci değildi ama bir şair,bir Püriten'di ve siyasal görüşlerden çok, siyasal sorunlarla ilgilenmişti.

Polemik yazılarında özellikle kralın dinsel dokunulmazlığını çürütmeğe çalıştı ve kralın kutsal hakkına inananların ileri sürdükleri kanıtlara karşılık verdi. Bu yanıtlar yer yer, "Kutsal hak" öğretisini ortadan kaldıran Locke'un düşüncelerine benzer. "Kutsal hak" öğretisinden yana olanlar "Tanrı'nın ya da insanın hiçbir yasası, uyruklara kral aleyhine yargıda bulunma yetkisini vermez" diyorlardı. Milton'a göre bu, her bakımdan yanlıştı. İlk önce, Tanrı'nın Kutsal Kitap'ta koyduğu bazı yasalar vardı ki, bunlar herkes için geçerliydi. Tanrı'nın açık olarak insanlığa verdiği yasa, Nuh'a verdiği ve genellikle bütün insanları kapsayan yasaydı. Bu eski ve genel yasa "İnsan kanı akıtan kimsenin kanı da insanlar tarafından akıtılacaktır" diyordu. Bu nedenle de bir kral böyle bir şey yaparsa aynı şey ona da uygulanacaktır. Çok yanlış olan bu kanıt, yani bütün hükümdarların Tanrı tarafından seçilmiş oldukları doğru olsa bile, bunun hükümdarlara, yasalara karşı bir koruyucu bir "kalkan"ın yanı sıra başkalarını cezalandırmak, kendilerine de ceza görmeksizin suç işlemek hakkını sağladığını düşünmek saçmadır.

Milton'ın kralın otoritesine karşı çıkarken en büyük dayanağı hep, Kutsal Kitap olmuştur.

Milton'ın krala dinsel üstünlük tanıyanlara karşı gerçek yanıtı şöyledir: "Ne tür hükümet biçiminde olursa olsun hiçbir yüksek yargıç, böyle büyük bir hak iddiasında bulunamaz, o halde neden bir çeşit yargıç sayılan ve halkın başına getirilmiş olan kral böyle bir iddiada bulunsun? Kralın hiçbir kutsal hakkı yoktur: O yalnız bir yargıçtır." "Krala taç giydirilirken, ona sadık kalmak ve sözünden çıkmamak yemini ettiğimiz doğrudur", der Milton, "ama biz bu yeminleri onun kişiliğine değil otoritesine ediyoruz ve kralın otoritesi ona, insanlar tarafından önce, yasalar çerçevesinde ve yasalara uygun olarak krallığın çıkarlarını koruması koşuluyla, verilmiştir; demek ki bu yeminler karşılıklı ve ortaklaşadır; kral da bu emanete sadakat yemini etmiştir."

Görülüyor ki Milton, krallığı bir "sözleşme" olarak kabul etmektedir. Kral, yasalara göre ve ülkenin çıkarlarını göz önünde tutarak yönetmeye, uyruklar da krala itaat etmeye söz verir. Kral sözünü tutmazsa, sözleşme bozulur.

Kral Charles I duruşmasında "Beni suçlayanların, davacıların ve yargıçların, benim düşmanlarım olması ne kötü bir son" demiştir. Milton'sa bu yakınmayı şöyle yanıtlamıştır: "Gerçekten kötü; ama bu, onun yargılanmasını engelleyecek yeterli bir gerekçe değil. İşlediği suçlar, herkesi ona düşman ettiyse, düşmanlarından başka kim onu yargılayabilir? Babasına karşı parlamento suikastını hazırlayanlar da, böyle söyleyebilirlerdi. Hayır, bu durumda Kıyamet Günü'nde dünyayı yargılayacak azizlerin de hem suçlanan, hem yargıç, hem de davacı olacakları söylenebilir."

Milton, kralın otoritesinin üstünde Tanrı'nın otoritesini kabul eder. Hem kral, hem de uyrukları bu yüksek otoriteye uymak zorundadırlar. Milton'ın devletten beklediği, bireyin güvenlik ve özgürlüğünü sağlamasıdır; o özellikle vicdan ve inanç özgürlüğünün gerçekleşmesini ister.

Parlamento, 1643'te basına sansür koyunca, Milton, Areopagitica adlı yapıtında düşünme ve inanma özgürlüğünün savunusunu yaptı. Amacı, sansürün yasallaşmasını önlemekti. Milton'a göre zararlı düşüncelerin kitap yoluyla yayılacağını sanmak yanlıştır. Ve bir kitabın ne tür etki yaratacağını önceden bilmek olanaksızdır: "Kötü bir insan, iyi bir kitapta bile kendi kötülüğünü destekleyecek özellikler bulabileceği gibi, iyi bir insan da kötü bir kitaptan olumlu sonuçlar çıkarabilir."

Milton Latince olarak kaleme aldığı Pro populo anglicano defensio (İngiliz halkının savunması için) adlı yapıtında Püritenliği anlattı.

1649'da Cromwell hükümetinde, dışişleri bakanlığında görev alan Milton, 1660'ta Stuart'ların yeniden yönetime gelmelerinden sonra toplumsal yaşamdan çekilerek yaşamının bundan sonraki bölümünü bütünüyle edebiyata verdi ve 1674'te öldü.

lin kazanıyordu. Hükümet tekelcilerin elde ettiği gelirin ancak küçük bir bölümünü alabilmekteydi. Gerçekten, tekelci kuruluş bir ürünün fiyatını 1 şilin artırırsa, hazine bundan yalnızca 1 penny ya da az fazlasını vergi olarak alıyor, gerisi tekelcinin cebine giriyordu. 1620 dolaylarında Avrupa'nın karşılaştığı iktisadi bunalım katı bir üretim sistemine bağlı İngiltere'yi de tehdit etmeye başlamıştı. Bir avuç büyük vurguncunun egemen olduğu bu sistem, Hollandalılar gibi rakiplerle rekabet olanağından yoksundu. Rakipleri, cumhuriyetlerinin tanıdığı kolaylıklardan da yararlanarak daha düşük fiyatlarla iş görebilecek durumdaydılar. Böylece, halkın tekelcilere karşı duyduğu nefret, hükümete ve tekelcileri koruyan krala güvensizliğe dönüşüyordu.

Tahtın gelirlerini artırma yolunda yapılan bir başka mutsuz girişim de, eski feodal hakların canlandırılması oldu. Bu eylemin en önemli sonucu, büyük toprak sahiplerinin, bundan böyle, kralın yanında yer almalarıydı. Bu kişiler, monarşinin en sağlam destekleyicisi olacaklardı.

Mali duruma çekidüzen vermek için her yolu arayan kral, Avam Kamarası'nın vergilerin düzenli biçimde toplanmasına ve gümrük resimlerinin alınmasına karşı koyduğu engellerle karşılaştı. Gümrüklerde şarabın her tonu ve ithal edilen malların her pound'u için *tonnage ve poundage* denilen vergiler alınıyordu. Gümrük resimlerinin alınması gelenek olarak bir hükümdara krallığının başlangıcında verilen bir haktı ve kral tahtta kaldıkça bu hak sürerdi. Bu konuda herhangi bir yasa olmamakla birlikte, alınacak bir vergiyi yasal kılmak için zorunlu sayılan parlamento onayına başvurmaktan kurtulmak isteyen kral, gemilerden alınan eski bir vergiye *(ship money)* başvurdu. Bu vergi, düzenli ordunun bakımı için gerekli gelirin elde edilmesini sağlıyordu. Gerçekten de, ordunun varlığı krala,parlamentoya baskı yapmak ve iradesine baş eğdirmek olanağını vermekteydi. Böylece, 1607'de, kralca "satın alınmış" olduğu söyle-

Charles I,
kralın Anglikan ve Katolik soyluları (şövalyeler) ile parlamento yanlısı Püritenler ve "bağımsızlar" arasında en az altı yıl süren bir savaş sonunda yargılandı ve 1648'de idam edildi.
Resimde,
The Knight Inn'in ön cephesinde asılan Charles I'in idam fermanı görülüyor.

nen bir yargıç, *ship money*'nin yasallığını onayladığında, Londra'daki Venedik elçisi bu kararın parlamentonun otoritesine indirilmiş ağır bir darbe olduğunu belirtti ve bunu mutlak monarşinin yeniden kurulmasına doğru atılmış bir adım olarak yorumladı.

Öte yandan, Avam Kamarası'nın, başlangıçta *tonnage* ve *poundage* haklarının ömür boyu sürecek bir ayrıcalık olmasına karşı çıkmasının asıl nedeni, bu meclisin ülkenin iktisat ve ticaretine yön vermek istemesiydi. Gerçekten de İngiliz hükümeti, ticareti yalnızca bir gelir kaynağı sayıyor, yeni pazarların ele geçirilmesinde ya da özellikle Akdeniz'i yakıp yıkan korsanlarla mücadelede ülke ticareti yararına girişimde bulunmaya özen göstermiyordu. Tam tersine, bakanların yolsuzluğu birçok durumda korsanlara karşı mücadeleyi engellemekteydi. Bir kralın ticari girişimlerde bulunmasına karşı çıkan James I,bu tutumuyla ülkenin büyük kayıplara uğramasına neden oldu. Onun krallığı döneminde, İngilizler Doğu Hindistan Şirketi'nden atıldılar; Baltık Denizi'nde ve Beyaz Deniz'deki Arhangelsk limanında güçlüklerle karşılaşmaya başladılar. İspanya ile yapılan 1604 barışı da, İngilizleri Atlantik ötesi pazarların dışında bıraktı. Avam Kamarası, başlangıçta, kralın bu tavırlarına sesini çıkarmadı; daha sonra, yüzyıllardan beri yürürlükte olan anayasa gereğince, kralın iktidarının parlamento ayrıcalıklarıyla sınırlanmış olduğunu ileri sürerek karşı çıktı.

Kral James I'in egemenliğinin son yıllarında parlamentonun saygınlığı ve otoritesi artarken, krallığın gücünde bir azalma görülür.

1625'te James I ölünce, yerine oğlu Charles I geçti. Bu hükümdar, mutlak iktidarı kullanmanın krallar için yalnız bir hak değil, bir ödev olduğuna inanmaktaydı. Charles I mutlakçılığı ülkede yerleştirmek için sürekli bir orduya gereksinme duymuştu. Ona göre, orduyu kurmak için en iyi çare halkın tutacağı, yurttaşların savunacağı bir savaştı. Bu konuda eline güzel bir fırsat geçti Fransız Protestanlarına yardım etmek için Fransa kralına karşı savaş açtı. Parlamento, kuşatılan Nantes kentine yardım için istenen ödeneği çıkardı. Ne var ki, ya bu ödeneğin azlığından ya da seferin kötü yönetilmesi yüzünden, İngiliz donanması hiçbir şey elde edemeden geri dönmek zorunda kaldı. Başarısızlığın sorumluluğunu partiler birbirlerinin üzerine attı. Kral, Avam Kamarası'nda karşılaştığı şiddetli

CROMWELL SONRASI DEMOKRASİNİN GELİŞMESİ/I

Cromwell 3 Eylül 1658'de öldüğünde, sanki iktidarın babadan oğula geçmesi, İngiliz cumhuriyetinde de geçerliymiş gibi, ordu Cromwell'in oğlu Richard Cromwell'i "Koruyucu Lord" ilan etti. Ancak, Richard Cromwell, çok genç ve deneyimsiz olduğundan görevini başarıyla yürütemedi. Bunun üstüne ordunun ileri gelenleri arasında Cromwell'in yerine yönetimi ele geçirme kavgası başladı ve İngiltere askeri bir anarşiyle karşı karşıya kaldı.

Cromwell ordusunun generallerinden George Mark, bu anarşi durumuna bir son vermek için, ordusuyla birlikte Londra'ya geldi. Güçlü İngiliz ordusu onun emrindeydi ve kendisine bütünüyle boyun eğmişti. Ülke, Koruyucu'ya bağlı generallerin yönettiği yönetim bölgelerine ayrıldı. Askeri diktatör olan Cromwell, bir yandan krallığın restorasyonuna karşı koyarken, bir yandan da yeni soylular sınıfı ile burjuvazinin çıkarlarına ve yararlarına uygun biçimde davranıyordu. Ama burjuvazi, bu davranışlarıyla halkın desteğini yitirdi. Kraldan yana olanlar başkaldırdılar ve iktidarı yeniden ele geçirmek için tahrike başladılar. Görüşmeler sonunda, İngiltere'de benimsenecek hükümet biçimini kararlaştıracak kurul toplantıya çağrıldı. George Mark, kurulun vereceği karara saygılı olacağına söz verdi.

Kurul, eski anayasayı yeniden yürürlüğe koydu ve Mayıs 1660'ta, Charles I'in oğlu Charles II'yi kral olarak tanıdı. Böylece Stuart'lar İngiltere'de yeniden yönetimi ele geçirmiş oldular: İlk iş olarak da devrime katılmış olanları temizlemeye koyuldular. Hatta, darağacında, teşhir edilmek üzere, Cromwell'inkiyle birlikte devrimin iki gözüpek savaşçısının cesetleri de mezarlarından çıkartıldı.

Kurul un bu kararına karşı çıkabilecek tek güç Cromwell'in ordusuydu. Ama o da büyük karışıklıklar içindeydi.

Ancak yeni kral, mutlak yönetim peşinde olmamakla birlikte, son derece tutarsız ve sefahat düşkünüydü. Sürekli olarak parlamentodan para istiyor, bu paraları ülkenin kalkınması yerine, kendi eğlenceleri için harcıyordu. Hatta sırf kendi çıkarı için Louis XIV'ten aldığı ödenek karşılığında İngiliz dış siyasetinin Fransa'ya bağımlı kılınmasını kabul etmişti.

Kralın bu tutumundan yararlanmayı bilen parlamento, ona her borç para verişinin karşılığında kamaraların gücünü artıran, kralın keyfi davranışlarını engelleyen yeni bir yasanın çıkarılmasını istedi.

Kral, halk tarafından sevilmediğini biliyordu. Durumunu daha da kötüleştirmemek ve yeni yeni paralar çekebilmek için, parlamentonun önerdiği bütün yasaları onaylıyordu.

Bunların en önemlisi, 1679'da kabul edilen Habeas Corpus Act'tır. Bu yasa, bütün İngiliz yurttaşlarını keyfi tutuklamalardan, ihtiyat tedbiri olarak uzun süre cezaevinde alıkonmaktan korumaktaydı. Kişinin temel hak ve özgürlüklerini güvence altına alma açısından bu belge, XIX.yy'da bile aşılamamış, ileriliğini korumuştur.

Charles II'nin yerine geçen kardeşi James II, mutlakiyetçilikten yana bir kraldı ve aynı zamanda koyu bir Katolik'ti.Oğlunu Katolik ilkelerine göre vaftiz ettirmesi, onun İngiltere'de Katolik dinine bağlı bir sülaleyi egemen kılmak isteğini gösterir. Parlamentonun belli başlı ki-

(Arkası sayfa 288'de)

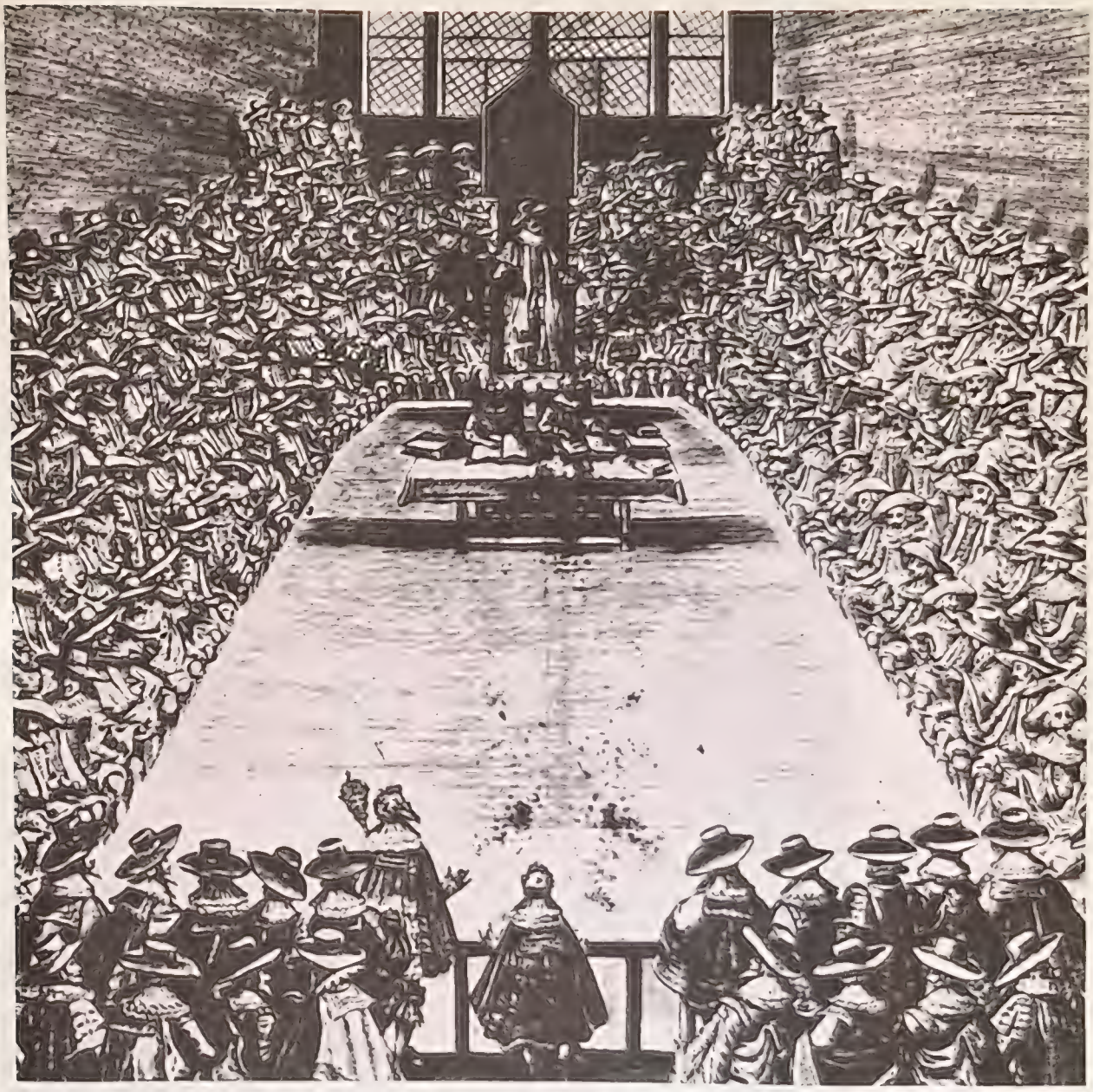

İngiliz Parlamentosu 1624'te, bir toplantı sırasında.

muhalefet yüzünden bu kurulu iki kez feshetmek zorunda kaldı.

Üçüncüsünde Avam Kamarası, savaşı sürdürmesi için krala oldukça yüklü ödenekler verdi. Ama önce, kralın Hak Bildirisi *(Petition of Right)* adlı belgeyi onaylamasını istiyordu. Bu belge, bir bakıma 1215 Magna Cartası'yla elde edilmiş hakların daha da genişletilmiş ve kesinleşmiş biçimiydi.

Charles I, 1628'de Hak Bıldırisi'ni onayladı. Buna göre: 1. Kral parlamentonun onayı olmadıkça borçlanma, vergi ya da karşılıksız hıbe biçiminde vergi ve resimler koyamayacaktı; 2.Parlamentonun onayı alınmadan konulan vergileri ödemeyi reddeden hiç kimse için kovuşturma yapılmayacaktı.

Kral, Hak Bildirisi'ni onayladıktan kısa bir süre sonra parlamentonun feshini emretti. Bundan sonra ülkeyi 11 yıl mutlakiyetçilik ilkelerine göre yönetti; bu süre içinde parlamentoyu toplantıya çağırmadı.

Monarşinin Çöküşü

1629'dan başlayarak 11 yıl süreyle, kralın başkanlık ettiği hükümet, gerek yüksek mahkeme, gerekse Anglikan Kilisesi'nin desteğiyle çok despotça bir rejim uyguladı; dinsel işlerden, parasal sorunlara kadar her alanda katı ve ezici birtakım kurallar koydu.

Anglikan Kilisesi Charles I döneminde büyük güç kazandı; zaten bu Kilise'nin başı da, kraldı. Geniş topraklara sahip olan Kilise köylülerin sırtına toprak kirası ve âşâr (toprak vergisi) gibi ağır yükümlülükler bindirmişti. Hükümet, kendince bir barış siyaseti uyguluyor, hattâ 1618'de patlak vermiş olan Otuz Yıl Savaşları'nın tehlikeye attığı Avrupa Protestanlığı'nın sorunlarına sırt çevirerek, düşmanı olan Katolik İspanya'ya bile dostça davranıyordu. Charles I, 1630'da, "Reformun Şövalyesi" olarak ortaya çıkan İsveç kralına karşı, İspanya kralını kayıracak kadar ileri gitmişti. Öte yandan, İngiliz hükümetinin izlediği din siyaseti 1638'de İskoçya'da açıkça bir isyanın doğmasına yol açtı; aynı hükümet İrlanda'daki isyanları bastırma konusunda da büyük bir çaresizlik içindeydi.

Charles I'in, koyu Presbiteryen olan İskoçyalılara, Anglikan Kilisesi'nin kararlarını ve İngiliz ibadet yöntemlerini zorla kabul ettirmeye çalışması, yüzyıllardır süren iç savaşların yıprattığı ülkede olumsuz sonuçlar yaratacağından, Londra'daki hükümet çevrelerinde bile hoş karşılanmamaktaydı. Kralın din konusundaki emir ve uygulamalarına karşı koymak için toplananlar 1638'de bir anlaşma imzaladılar; bu anlaşmada imzası bulunanlar, kralın, papalık yanlısı bütün yeniliklerine karşı, ölünceye kadar çarpışacaklarına ant içtiler. Gene aynı kişilerin meydana getirdiği topluluk, bütün dinsel kuralları çiğneyerek İskoç Kilisesi'ne kesin talimatlar vermekteydi.

CROMWELL SONRASI DEMOKRASİNİN GELİŞMESİ / II

şileri bu tehlikeyi önlemenin yollarını aradılar. Orange prensi Nassaulu Willem I, Hollandalılar ve İngiliz göçmenlerinden kurulu bir ordu ile, 1688'de İngiltere'ye çıktı. Amacı, "Anayasa düzenini yeniden kurmak ve Protestan dinini korumak"tı.

Kral, ordusunu Willem I'in üstüne yolladı. Ama kralı hiç sevmeyen askerler, onu yüzüstü bırakıp hasmı Willem I'in ordusuna katıldılar. Hiçbir engelle karşılaşmayan Willem I, Londra'yı ele geçirdi. James II krallık mührünü Thames Irmağı'na atıp Fransa'ya kaçmak zorunda kaldı. Parlamento da, Willem I'i kral ilan etti.

Parlamento, 1689'da kabul ettiği Bill of Rights ile gücünü daha da artırmıştı. Bill of Rights'in parlamentonun yetkileriyle ilgili hükümleri şunlardı:

1. Parlamentonun onayı olmadan kral, yasaları ve yasaların uygulanmasını durduramayacaktı;

2. Parlamentonun onayı olmaksızın ya da parlamentonun onayladığından daha uzun bir süre için veya başka yollardan kral tarafından vergi toplanması yasadışı sayılacaktı;

3. Parlamentonun izni olmadan, barış zamanında sürekli ordu toplamak ve bulundurmak yasaklanmıştı;

4. Parlamento üyelerinin seçimi özgürce yapılacaktı;

5. Parlamento içinde yürürlükte olan söz özgürlüğünden doğan anlaşmazlıklar parlamento dışında hiçbir mahkeme tarafından kovuşturma ve soruşturma konusu edilmeyecekti;

6. Yolsuzlukların önlenmesi, yasaların değiştirilmesi, güçlendirilmesi ve savunulması için parlamento sık sık toplantıya çağrılacaktı.

İngiltere'de parlamento, bu belgeyle, kendisine feodal dönemden miras kalmış olan vergileri onaylama yetkisini elinde tutmakla kalmıyor, ayrıca kendisinin, hükümetin yönetimine geniş ölçüde katılmasını sağlayan yasama yetkisini kesin biçimde ele geçirerek, kralın karşısında bağımsız bir organ olma yolunda en önemli adımı atmış oluyordu. Bu yasa (Bill of Rights) parlamentonun haklarına kralın saygı duymasını sağlamanın yanı sıra kişi hak ve özgürlüklerini de etkin bir biçimde güvence altına alıyordu.

Parlamentoda çekişen iki parti vardı: Tory'ler (Muhafazakârlar) ve Whig'ler (Liberaller). Muhafazakârlar, büyük toprak sahiplerini temsil ediyordu. Liberallerse, aralarında büyük toprak sahipleri de bulunmasına karşın, daha çok bankacılardan, tüccarlardan, dış ülkelerdeki tarım işletmecilerinden oluşmaktaydı.

Özellikle toprak sahibi soylular sınıfının ve kapitalistlerin çıkarlarını koruyan yasalar çıkaran parlamento, kapitalist sistemin İngiltere'de sağlamlaşıp gelişmesine yol açtı.

XVIII. yy 'da "kabine usulü" ülkede iyice yerleşmişti. Kraliçe Anne'in 1714'de, yerine geçecek çocuk bırakmadan ölmesi üstüne taht, Stuart'lardan Hannover'lere geçti.

Almanya'dan gelen bu yeni kralların iyi İngilizce bilmemeleri, onların kabine toplantılarına katılmasını engelledi. Bu olay, "kabine"nin kralın karşısında siyasal bir varlık olarak ortaya çıkmasına neden oldu. XVIII. yy 'da "kabine usulü", artık bütünüyle yerleşmişti. Uygulamada kralın kabinesindeki bakanlardan biri, öbürlerine oranla sivrilliyor ve "başbakan" oluyordu. İngiltere'nin ilk başbakanı Sir Robert Walpole'dur. Giderek, parlamentoda çoğunluğu kazanan siyasal parti liderinin başbakan olması bir gelenek haline geldi.

Böylece, İngiltere'de tarihsel ve toplumsal koşullar, önce parlamentolu bir rejimi doğurdu ve bu rejim bir süre sonra "parlamenter" bir nitelik kazandı.

Edinburgh Parlamentosu, bu isyanı önce silah zoruyla bastırmaya kalkan, ama parasızlık yüzünden bu girişimi yarıda kalan Charles I'i 1639 Yazı'nda Dunes Antlaşması'nı imzalamaya zorladı.

Charles I, içinde bulunduğu maddi güçlüklere bir çözüm bulmak için Soylular Kurulu'nun öğütlerine uyarak, 1640 İlkbaharı'nda parlamentoyu toplantıya çağırdı. Ancak, *Rump Parliament* (Kısa Parlamento) diye adlandırılan bu parlamento, hükümete yöneltilen gösteriler sona ermeden, vergilerin yükseltilmesiyle ilgili bildiriyi onaylamayı kabul etmedi ve 3 hafta sonra dağıldı. Gösterileri bastırmak için kral naibi Strafford kontu Thomas Wentworth'un İrlanda'da giriştiği kanlı eylemler büyük hoşnutsuzluklara yol açtı, Londra'da, halk arasında karışıklıklar baş gösterdi. Halk, içişlerine bakmakla görevli başpiskopos Laud'un sarayına saldırdı. Tam o sırada, yeniden başkaldıran İskoçyalılar, Charles I'in birliklerini bozguna uğratarak İngiltere'nin kuzey kontluklarını ele geçirmeye başladılar. Ağustos 1640'ta bir antlaşma imzalandı.

3 Kasım 1640'ta, Charles I'in başkanlığında beşinci parlamento toplandı. 1640'tan 1648'e kadar sürmesi bakımından *Long Parliament* (Uzun Parlamento) diye adlandırılan bu parlamentonun devrim açısından taşıdığı önem, ilk 200 gün içinde aldığı kararlardan kaynaklanır.

Westminster'de bu kez toplananlar, daha önceleri alışıldığı gibi, bölgelerinin ileri gelenleri değildiler; tersine, bunlar, zorlu bir seçim mücadelesinden sonra, siyâsal görüşleri dolayısıyla, özellikle seçilmiş yeni soylu sınıfın üyeleriydi. O tarihe kadar uygulanan siyasete karşı oldukları için İngiltere'yi yönetenleri artık değiştirme kararındaydılar.

Avam Kamarası'nın aldığı ilk karar, kralın bakanlarının idama mahkûm edilmesi oldu. Kral naibi Thomas Wentworth, Hak Bildirisi'ni çiğnemekle suçlanıyordu. Naip yasaya karşı da olsa, kralın emirlerine uymak zorunda olduğunu söyleyerek kendini savundu. İngiltere'de o güne kadar süren uygulamaya göre, suçlama görevini Avam Kamarası, yargılama görevini de Lordlar Kamarası yapmaktaydı. Avam Kamarası, bu olay üzerine yasada bir değişiklik yaparak kralın yasadışı emirlerine uyanların ölümle cezalandırılmasını istedi. Bu yeni yasa, çıkışından önce işlenmiş suçları da kapsamaktaydı. Charles I, ne bu yeni yasaya karşı çıktı, ne de kontu affetmeye yanaştı: Yüksek rütbeli bir kurban vermekle devrim dalgasını bastırabileceğini umuyordu. Thomas Wentworth ve Laud hapse atıldı; Wentworth, 1641 Mayısı'nda idam edildi.

Parlamentodaki en aşırı kanadın önderi John Pym.

John Pym'in tutuklanma sahnesi.

Parlamentonun düzenli olarak belli sürelerde toplanabilmesi için de ilginç bir karar alındı. Bu kara göre, kral tarafından çağrılmamış olsa bile kamara'lar her üç yılda bir toplanacaktı. Yine konulan bir başka yasaya göre, parlamentonun dağılması, yalnızca kurulun kendi kararıyla olabilecekti. Ayrıca, kamara'lar tarafından onaylanmadıkça vergilerin yükseltilmesinin yasadışı sayılması, ilke olarak, kabul edildi. Meclis aynı zamanda da kral tarafından verilmiş bütün tekelleri iptal etti.

Böylece Charles I'in kişisel yönetiminin uygulayıcısı olan bazı memurlukların etkinlikleri de engellenmiş oluyordu.

1641 Yazı'nda Presbiteryenlere karşı hazırlanan bir komplonun başarısızlıkla sonuçlanması, Charles I'i İskoçyalılara tam bir dinsel bağımsızlık tanımaya zorladı. Bu sırada Westminster'de, parlamentonun Lord Falkland'ın başkanlığını yaptığı "ılımlı" kanadı ile daha James I döneminden beri Stuart'ların "salt devletçilik" girişimlerine cesaretle karşı koyan parlamento üyesi John Pym önderliğindeki "yenilikçi" kanadı arasında anlaşmazlıklar baş gösterdi. Bu iki parti arasındaki anlaşmazlık, ekim ayı-

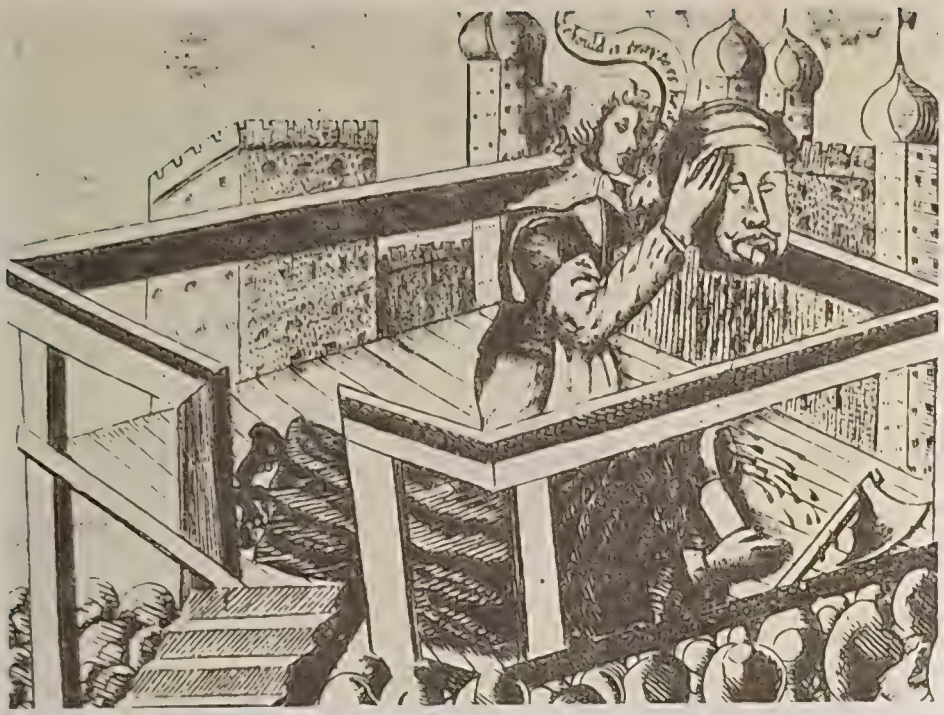

Parlamento'nun ilk aldığı kararlar arasında başpiskopos Laud'un idamı vardı (sağda).

Strafford kontunun yargılanması (sağda).

Strafford kontu Thomas Wentworth'un Van Dyck tarafından yapılmış portresi (solda).

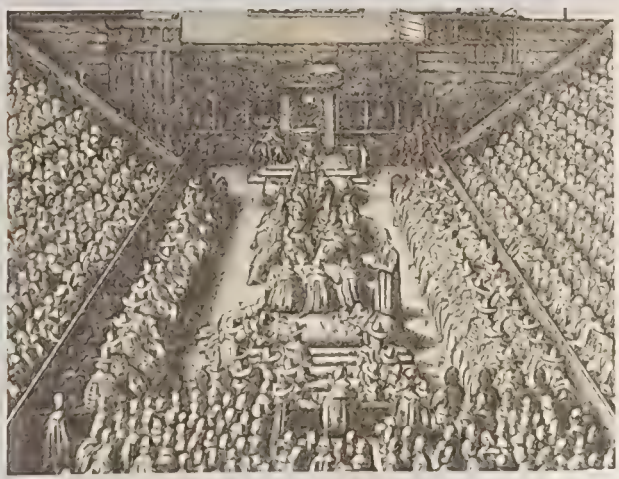

nın sonlarına doğru, İrlanda'nın İngiliz işgaline karşı isyan etmesi ve Ulster'de binlerce Protestan'ın kılıçtan geçirilmesi olayıyla daha da belirginleşti. Kasım ayında parlamento, kralın İrlanda isyanını bastırmak için hazırlanan ordunun komutanlığına önerdiği adaya karşı çıktı. Parlamento, bu ordunun İngiltere'de kalıp, kendisine (parlamentoya) karşı kullanılabilmesinden kaygılanmaktaydı. Bu yüzden Charles I hükümetine bir muhtıra verilmesi kararlaştırıldı. Muhtırada kralın, ancak parlamentonun güvenini kazanmış kişiler aracılığıyla egemenlik sürdürebileceği hatırlatılıyordu. Bu belgenin onaylanmasında yalnızca 11 oyla yeniden Falkland'ın ılımlı grubu, radikal kanadı zayıflatabilecek bir hükümet kararı çıkarabilmek için krala yaklaşmayı amaçlarken, kral da parlamentodaki görüş farklarından ve gergin havadan yararlanmayı tasarlamaktaydı. 3 Ocak 1642'de kral, Pym ve muhalefetin ileri gelen 4 milletvekilinin tutuklanmasını emretti ve hemen ertesi gün, askeri bir birliğin başında Avam Kamarası'na, bu beş kişiyi almaya gitti. Ama, bu kişiler yandaşları tarafından çoktan Londra'ya kaçırılmış, orada güven altına alınmışlardı. Charles I'in deyimiyle "kuşlar uçmuş"tu. "Kuşlar", City'ye, ya-

Strafford kontunun 1641 Mayısı'nda idam edilmesini izleyen büyük kalabalık.

Cromwell yönetimi Charles II'nin (solda) yenilgisiyle sağlamlaşmıştı.

ni başkentin ticaret mahallesine sığınmışlardı: Depolar, ticarethaneler ve bankalar, hep bu mahalledeydi. Zanaatkârlar ve gemi tayfaları milletvekillerinin savunmasını üstlerine almışlardı. 5 000 köylü ve küçük toprak sahibi, parlamentonun krala karşı verdiği mücadeleyi desteklemek üzere silahlanıp Londra yakınlarında toplandılar. İsyancıların şapkalarına parlamentonun siyasal haklarını destekleyen bildiriler iğnelenmişti. Böylece, kentlerdeki halk yığınları değil, kırsal bölge insanları da siyasal mücadeleye katılmış ve devrimci doğrultuda yer almış oluyordu. Yanlarında koruyucularıyla birlikte, beş milletvekili törenle parlamentoya döndüler. Tüccarlar ve zanaatkârlardan oluşan Londra milisi Avam Kamarası'nın savunmasını üstlendi. Sonunda, parlamento, bakanları bizzat atama, kara ve deniz ordularını denetleme ve hükümetin iç ve dış siyasetini yönetme yetkisini ilan etti.

Parlamentonun,tutuklama kararına ve bunu yürürlüğe koymaya çalışan krala karşı tepkisi sert oldu. Halkın tepkisiyse o kadar şiddetli oldu ki, Charles I, 10 Ocak'ta, bir daha ancak 7 yıl sonra mahkeme edilmek üzere dönebileceği başkenti terk etmek zorunda kaldı; Kuzey İngiltere'ye, bu geri kal-

Oliver Cromwell.

Cromwell'in yerine geçen oğlu Richard Cromwell.

mış bölgenin feodal beylerine sığındı.

İç Savaş (1642-1648)

İlk birkaç ay olaysız geçti. Bir yandan ortalığı yatıştırıcı ve her iki tarafı barıştırmayı amaçlayan çalışmalar sürdürülürken, öte yandan da olası bir çatışma için hazırlıklar tamamlanmaktaydı. Kuzeyde York'a çekilmiş olan Charles I, 22 Ağustos 1642'de daha merkezde ve daha stratejik bir yer olan Nottingham'a geçerek uyruklarını bayrağı altına çağırdı; parlamentoya karşı savaş açtı. Ülkenin geri kalmış bölgeleri olan Kuzey, Batı ve Galler (Wales) yöresindeki feodal beyler, kralı destekliyordu. Kral taraftarları "süvariler" olarak adlandırılıyordu. Westminster'de meclisin yarısından biraz fazlası kalmıştı. Parlamentonun büyük bir bölümü yansız kalmayı yeğlemiş, 175 üye de kralın yanına kaçmıştı. Lordlar arasında kral taraftarları doğal olarak çoğunluktaydı. Hataları, zorbalığa dayanan yönetimi ve sevilmemesine karşın kral, hâlâ büyük bir çevrede saygınlığını korumaktaydı. Birçok kişinin gözünde ona karşı koyabilmek bile olanaksızdı. Bu seferki iç savaş, iki yüzyıl önce İngiltere'yi ikiye bölmüş olan İki Gül Savaşı'na hiç benzemiyordu. O zamanlar, her ikisi de eşit derecede soylu ve mevki sahibi olan ve birbirlerini düzmecelikle suçlayan iki prens ve onların çevresinde toplananlar arasında bir savaş söz konusuydu. Oysa şimdi, soyluların büyük bir çoğunluğu, gelenekleri gereği, kendilerini zorunlu saydıkları için kralın yanında yer almışlardı. Karısına yazdığı mektupta bir soylu "Her şeyimi krala borçluyum. Şimdi ona olan borcumu ödüyorum" diyordu...

Parlamentodan yana olanlarsa Londra burjuvaları, özgür köylüler, işçi ve zanaatkârlardı.

Krala karşı savaşmak için parlamento, Londra ve öbür büyük kentlerin bulunduğu güneydoğunun gelişmiş bölgelerinin halkından oluşan bir ordu kurdu. Yeni soylu sınıfı ve burjuvazi (atölye sahipleri ve tüccarlar), krala karşı girişilen ayaklanmanın başına geçti. Gemilerdeki kralcı subayları attıktan sonra tayfalar da parlamentonun ordusuna katıldılar. Orduya, büyük bir köylü ve zanaatkâr kitlesi de yardım ediyordu.

Naseby Savaşı'nda orduların saflanma düzenini gösteren bir XVII. yy. gravürü (üstte).

Püriten parlamento ordusu komutanları.

Cromwell, Aralık 1648'de parlamentodaki muhaliflerini Avam Kamarası'ndan uzaklaştırmışn.

Cromwell'i kendinde toplanan onur, yiğitlik, inanç ve yurtseverlik gibi erdemlerin arasında gösteren 1658 tarihli simgesel bir resim.

Parlamento ordusu savaşçılarının giyimleri basitti; bukleli saçları yoktu, bu yüzden *Yuvarlak Kafalılar* (Roundheads) olarak adlandırılmışlardı.

Kral taraftarlarının çoğunluğu, kralın başında bulunduğu Anglikan Kilisesi'ne bağlıydı. Buna karşılık parlamento ordusu, Anglikan olsun, Katolik olsun, her iki Kilise'nin de amansız düşmanları olan Püritenlerden oluşuyordu. İngiliz Protestan mezhebinin üyesi olan Püritenler, basit ve arınmış bir Kilise'den yanaydılar (Püriten sözcüğü, Latince 'katıksız' ve 'arınmış' anlamına gelen 'purus' sözcüğünden türetilmişti). Aslında, başlangıçta monarşiyi devirmek, parlamentodan yana olanların aklından bile geçmiyordu. Onlar yalnızca kralı elden geldiğince zorlamak ve parlamento aleyhindeki bütün kararları yürürlükten kaldırarak meclisi, krallığın en yüksek otoritesi durumuna getirmek isteğindeydiler.

Öte yandan, parlamento yanlılarının Anglikan Ortodoks Kilisesi'nin kararlarına karşı koymaları, "Kilise'nin başı ve Tanrı'nın temsilcisi" sıfatını taşıyan kral Charles I'in durumunu güçlendirmekteydi. Charles I, savaşı başlatırken verdiği söylevde "Yalnız düşmana karşı değil, kâfirlere karşı da savaşmaktasınız" diyordu.

Bütün bunlar, halkın büyük bir

bölümünün, başlangıçta neden kraldan yana olduğunu, hiç olmazsa tarafsız kalmayı yeğlediğini yeterince açıklamaktadır. "Eastern Association" adlı birliği kuran Londra ve doğu kontluklarından Hertford, Norfolk, Suffolk, Essex, Cambridge, krala karşı çarpıştılar. Bunlara, sonradan Huntington ve Lincoln kontlukları da katıldı. Ülkenin öbür bölgelerinden Manchester, Birmingham, Gloucester ve Bristol gibi bazı ticaret merkezleri ve birkaç liman kenti de bu birliğe girdi.

Savaş, başlangıçta kralın lehinde gelişiyordu. Daha iyi yetiştirilmiş olan kralcı birlikler parlamento ordusunun aceleyle toplanmış Yuvarlak Kafalılar'ını bozguna uğrattılar. Ama zengin köylü *(yeomen)*, küçük çiftçi zanaatkâr ve işçilerin oluşturduğu birlikler Yuvarlak Kafalılar'ın yardımına koşunca durum değişti. Kralcı birliklerin başına, yirmi yıl önceki kutsal savaşlarda deney ve ün kazanmış olduğu gerekçesiyle Essex kontu getirilmişti. Oysa, daha işin başında, kontun askeri konulardaki yeteneksizliği ve harekâtı yönetmedeki kararsızlığı ortaya çıktı. 1642 Kasımı'nda Londra düşmüş sayılıyordu. Ancak, kent halkının ümitsizce bir saldırısı şövalyelerin başkente girmelerini engelledi. Kışı izleyen ilkbahar ve yaz ayları boyunca kazanılan birkaç küçük ve sınırlı başarı, Londra üstündeki baskıyı biraz olsun azaltabildi. Bu arada kralcı birlik de Bristol'ü işgal edip Gloucester'i kuşatmış, sonunda batı ve güney bölgelerinin tümü ile merkez bölgenin büyük bir bölümünü denetimleri altına almışlardı.

Oliver Cromwell

Parlamento yanlılarının önderi, Avam Kamarası üyesi olan yeni soylular sınıfına bağlı Oliver Cromwell'di. Cromwell'in kurduğu ordu, özellikle "püriten" olarak adlandırılan ateşli Calvincilerden oluşmaktaydı.

Birliğin süvarileri, savaşkanlıkları ve cesaretlerinden dolayı "çelik bilekliler" olarak adlandırılıyordu. Kralın keyfi yönetimine, krallığın ve feodal beylerin en güçlü silahı olan Kilise'ye karşı sonuna kadar savaşmaya kararlıydılar.

Cromwell'in parlamento yanlılarının safında savaşa katılmasıyla olayların gelişmesi, bütünüyle ve köklü olarak, değişti.

1644 Temmuzu'nda Manchester kontu ve Cromwell yönetimin-

Sir Thomas Fairfax başkanlığındaki Askeri Konseyi gösteren bir gravür.

AGREEMENT
OF THE
PEOPLE
FOR
A firme and preſent Peace, upon grounds of common-right and freedome;

As it was propoſed by the Agents of the five Regiments of Horſe; and ſince by the generall approbation of the Army, offered to the joynt concurrence of all the free COMMONS of ENGLAND.

The Names of the Regiments which have already appeared for the Caſe, of *The Caſe of the Army truly ſtated*, and for this preſent Agreement, *VIZ.*

Of Horſe:
1. *Gen. Regiment.*
2. *Life-Guard.*
3. *Lieut. Gen. Regiment.*
4. *Com. Gen. Regiment.*
5. *Col. Whaleyes Reg.*
6. *Col. Rickes Reg.*
7. *Col. Fleetwoods Reg.*
8. *Col. Harriſons Reg.*
9. *Col. Twiſdens Reg.*

Of Foot:
1. *Gen. Regiment.*
2. *Col. Sir Hardreſſe Waller's Reg.*
3. *Col. Lamberts Reg.*
4. *Col. Rainſboroughs Regiment.*
5. *Col. Overtons Reg.*
6. *Col. Lilburns Reg.*
7. *Col. Backſters Reg.*

Nov: 3 Printed *Anno Dom.* 1647.

Cromwell'in İrlanda'daki ayaklanmacılara karşı gönderilen parlamento ordusunun komutanlığından alınmasını, ordu gösteriler ve bildirilerle eleştirdi. Resimde bu bildirilerden bir örnek görülüyor.

Charles I'in idamı.

John Lilburne.

deki ordu, Marston Moor Savaşı'nda ilk başarısını kazandı. Artık savaşın gidişi kralın aleyhine gelişmeye başlıyordu. Bu başarı, Cromwell ve yandaşlarına bütün Güney İngiltere'nin denetimini sağladı. Bir süre sonra Cromwell, ordudaki bütün soyluların görevlerine son verdi. Ordunun yönetimi, artık Cromwell'in eline geçmişti

Ordudaki bu düzenleme son derece başarılı oldu. 14 Temmuz 1645'te Northamptonshire tepelerinde yapılan savaşta, Charles I'in ordusu büyük bir yenilgiye uğradı. ancak, ülkenin birçok yerinde, hâlâ kral yanlısı birlikler vardı. Cromwell ve askerlerine artık büyük ölçüde bir temizlik harekâtına girişmek düşüyordu.

Sonunda kral, İngiltere'deki hemen hemen bütün topraklarını kaybetti. 1645 yılı sona ererken kralın elinde yalnızca Galler (Wales) ve Cornwall kalmıştı. İskoçya'da bir ara, Montrose markisinin dağ askerleri, Londra'nın parlamento birliklerini ezer gibi olduysa da, kısa zamanda dağıtıldılar.

İrlanda'daki bir başka girişim, Papalık temsilcisi Rinoccini'nin desteklediği Katoliklerin, İrlandalılarla birleşerek ayaklanmasıdır. Ayaklanma, parlamento tarafından kanlı bir biçimde bastırıldı ve bütün suç krala yöneltildi. Kraliçeyse bu sırada boş yere Fransa ve İsveç'ten yardım istiyor, Hollanda hükümeti ve akrabası Danimarka kralından kuvvet göndermelerini

Charles I'i idam sehpasına götürülürken gösteren bir gravür.

diliyordu. O sıralarda henüz Otuz Yıl Savaşları'nın etkisinden yeni yeni kurtulmaya çalışan Avrupa ülkeleri İngiliz adalarında olup bitenlerle pek ilgileneceğe benzemiyordu.

1646 Nisanı'nda kral ordusu, Stow on the Wold Savaşı'nda yenildi; komutan Lord Ashly tutsak edildi; Charles I, İngiltere'den kaçıp İskoçyalılara sığındı. 1646 yılı boyunca kral ile parlamento arasında çeşitli görüşmeler yapıldı Parlamentodan yana olanlar arasındaki anlaşmazlıklar kralı, yeniden İngiltere'ye dönerek yönetimi bütünüyle ele alma konusunda umutlandırıyordu. Sonunda 30 Ocak 1647'de, İskoçyalılar, onu İngiliz kuvvetlerine teslim etti.

Eşitlikçiler

Devrim artık zaferle sona ermiş sayılabilirdi. Ancak bu kez de, parlamentodaki Presbiteryen görüşe bağlı ılımlı grup ile yeni ordunun içinden çeşitli dinsel anlayışlara bağlı kişilerden oluşan ve devrimi gerek toplumsal, gerekse siyasal yönde daha da ileriye götürmeyi amaçlayan Londra grubu arasında anlaşmazlık doğmuştu. Parlamento, kralın yenilgisinden sonra ordunun dağılmasını istiyor, orduysa dağılmak değil de devrimin uygulamalarına katılmak istiyordu. Parlamento, Presbiteryenliği benimsiyordu; buna karşılık ordu herkesin

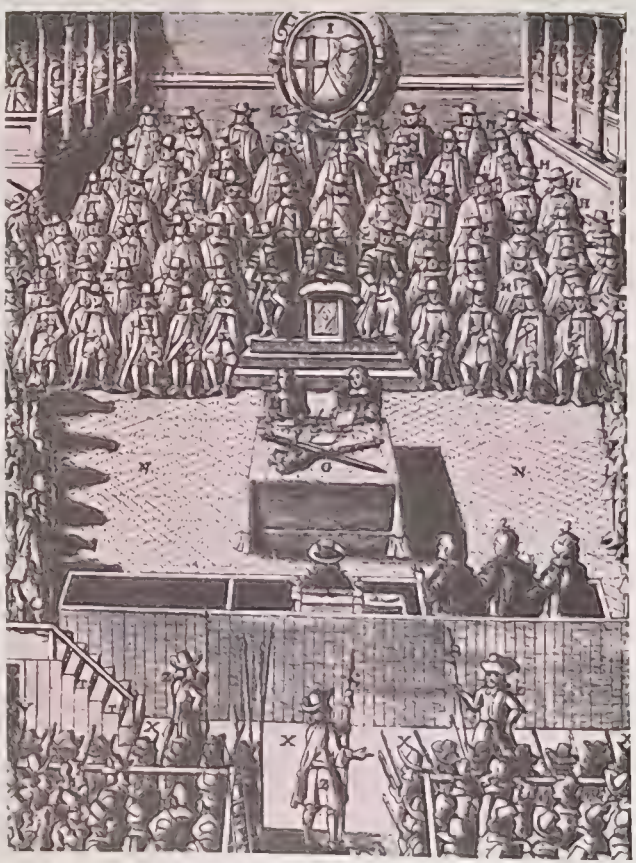

Charles I'in yargılanmasını gösteren bir gravür.

İngiltere'yi batma tehlikesiyle karşı karşıya kalmış bir gemiye benzeten bir gravür.

dilediği mezhebe girmekte özgür olmasını istiyordu.

İngiltere'de ordunun ve Londra halkının yanında, özellikle küçük toprak sahibi köylüler, zanaatkârlar ve taşra halkının arasında hızla yayılan "dinsel özgürlük" akımının kökünü, XIV. yy'ın sonlarında Wycliffe döneminde aramak gerekir. Türkçeye "Adem çift sürerken, Havva yayık yayarken soylu kişi var mıydı?" biçiminde aktarılabilen eski bir İngiliz deyiminin ışığında bütün insanoğullarının eşit ve özgür olarak doğduğu düşüncesi giderek benimseniyor, yaygınlaşıyordu. Bu devrimci düşünceler, gerek halk arasında, gerekse yönetimde demokratik bir değişimi savunan kişilerin yazılarında açıkça ortaya çıkmaktaydı.

Eşitlikçilerin yeni görüşlerinin ışığı altında İngiltere'de parlamento, bütün özgür insanların oylarıyla seçilmeliydi. Parlamentoya girecek üyelerin, bölgelerin nüfus kalabalıklığı oranına göre seçilmesi şart koşulmuştu. Böylece eski düzende, geniş ama az nüfuslu bölgelerin her zaman daha çok üye çıkarması engellenmiş oluyordu. Adalet mekanizması yeni baştan kurulmalıydı. Yalnız bütün eski mahkemelerin kaldırılması ve her kontlukta bir seçme jüri kurulmasıyla yetinilmemeli, her şeyden önce de, Latince ve Fransızca adli sözcüklerden arınmış, içinde eski "Norman boyunduruğu"na ait kararlar bulunmayan yeni ve kesin yasalar konmalıydı. Ayrıca son derece ağır olan bazı cezalar kaldırılmalı; sözgelimi borç yüzünden hapis cezası verilmemeli ve cezaevlerinin koşulları iyileştirilmeliydi. Kaldırılması düşünülen ayrıcalıklar arasında ticaret tekeli de vardı. "Eşitlik" yanlıları dışsatımda tam bir özgürlük, dışalımdaysa sınırlı bir denetim istemekteydiler. Başta Doğu Hindistan İngiliz Şirketi olmak üzere bütün kumpanyaların kapatılmasını da istiyorlardı. Eşitlikçiler, köylülerin büyük toprak sahiplerinin yönetimi altında olmalarını ve tarım alanlarının belirli kişilerin elinde toplanmasını da "Norman boyunduruğu"nun kalıntıları olarak görüyor ve bu durumun değiştirilmesini diliyorlardı.

"Toprak kimsenin değildir" diyen eşitlikçilerin önderlerinden Winstanley yazılarında özel mülkiyete karşı olduğunu belirtiyordu.

Gene eşitlikçilere göre, Anglosaksonların altın çağını yaşayabilme ideali, ancak yeni İngiltere'nin damarlarını oluşturan köylülere topraklarını geri verme düşüncesinin benimsenmesiyle gerçekleşebilirdi. Eşitlik yanlıları büyük toprak sahiplerinden tüccarlara, bankerlerden yargıçlara kadar, var olan egemen sınıfın koyduğu bütün kuralları ve bu sınıfın haklarını hedef almaktaydı.

Londra kenti tarafından eşitlik yanlılarına karşı ilk darbe, bu yüzden, 1646'nın sonlarına doğru geldi. Londra kenti, Presbiteryen inancına bağlılığını kanıtlamamış kişilerin önemli mevkilerden alınmasını, laiklerin övülmesinin yasaklanmasını ve dinsizlerin cezalandırılmasını istiyordu.

Kral teslim olduktan hemen sonra parlamento orduda yeni düzenlemelere girişti. Bağımsızlık yanlılarının kaynağı olan yeni ordunun dağıtılmasını amaçlayan parlamento yanlıları, temelde, Cromwell'den başlayarak, güçlenmiş bütün büyük komutanları görevlerinden alma, onları Presbiteryen subayların emrine vererek İrlanda'nın fethine gönderme düşüncesini benimsemişlerdi. Bu işlem, zaten haftalardır ücretlerini alamayan askerler arasında büyük hoşnutsuzluk yarattı. Ayrıca Charles I, Presbiteryen bir kabine desteğinde yeniden tahta getirilmek istenirken, devrim sırasında ordunun el koyduğu mallara sahip çıktıkları ileri sürülen asker ve subayların cezalandırılması konusundaki bazı girişimler de hükümet tarafından olumlu karşılanınca olaylar baş gösterdi. 1647 Martı'nda bir grup süvari öncülüğünde bildiri dolaştırılmaya başlandı. Bu bildiride

A List of all the Victories, and successfull Atchievements of the Parliaments Fleet, under the Command of Col. *Popham* (lately deceased) Col. *Blake*, and Col. *Deane*, Admiralls and Generalls of the Fleet, from the time they were impowred, which was 28 *Feb.* 1650. to this present.

The *Santa Maria*, a Spanish Prize
2 The Generalls boat of Hamburgh taken in France, burthen 400 Tuns, 22 Guns, part laden with Corne.
3 A Galliot of *Amsterdam* laden with Corne at the *Streights*.
4 The *Salisbury* ketch 400 Tuns richly laden from Genoa bound for *Lisbon*.
5 The *Anne* of *Amsterdam* taken by a *French* man whom we tooke in her, comming out of *Lisbon*.
6 The *Castor* of *Amsterdam* bound for *Lisbon*, and comming from *Villa Reyal* laden with corne.
7 The *Christopher* of *Rotterdam*
8 A *Jersey* Vessel of some 90 Tuns, having about 500 co. of *Rum* taken her.
9 The King *David* of *Rotterdam*, and two other small prizes
10 A small Corvel with some dressed Pitches in her.
11 The *Fortune* Frigot of *Amboyne* taken before *Calez*, with *French* goods in her
12 The *Prize* of *Amsterdam*, with 53 bales of linen cloath, and other goods

13 On the beginning of *March*, 1650. *Richard Thurlbone* with the *John Adventure*, beat off 2 *Jersey* Men of War, and defended three rich Ships richly laden.
14 A Ship laden with goods, and 5300 and odde pieces of eight taken by Captaine *Poe*, neere *Calez*.
15 A Vessell called *the Golden Wagon*, taken on the westerne coasts by Captaine *Hall*.
16 A *French* Ship with goods taken by Captaine *Bailey* Frigot, with 20 tunn of wine.
17 Captaine *Coleman* took a *French* man with 15 Guns, 48 Prisoners, loaden with provisions, and 40 Tun of Cork with water going for *Greenland*, brought into *Newcastle*.
20 A Vessel of 20 Tuns barden laden with Sider taken by Capt. *Seaman*, who commands the *Fox* Frigot, trading between *Scotland*, *Ireland*, and the *Isle of Man*.
21 Capt. *Michael Peck* with the *Amity* Frigot tooke a vessel, and some prisoners of quality sailing from *Scots* to fly to *France*.
22 A ship with 36 guns taken neere *Scilly* with 21 men, two small guns and some Muskets aboard her.
64 Two ships taken with Horse and other supplies going for Scotland brought into Yarmouth by Capt. *Woodworth* the 23 May.
65 Mary Island, and the Island of Agades and all the remainders of Scilly Islands, and Forts surrendred to Gen. *Blake* with 50 Barrels of Powder, Match proportionable, abundance of great shot, and all their Ordnance.
66 A ship taken by Cap. Hall of 300 Tuns and 22 guns laden with Wheat and Rye.
67 A ship taken by Cap. *Hall* of 240 Tuns, with Northern coals by Cap. *Coppin*.
89 The Seamen of the *Paradox* Frigot got off from neer *Flamborough Head*, after their Captain and Purser were both killed by the enemy.
90 In *September* 52 Sail of Scots yarn ketches was taken with the *Thomas* Vessell at *Tarmouth*,
91 A Vessel taken belonging to the Isle of *Man* by Cap. Young.
92 An Irish vessel taken on the coasts of *Ireland*.
93 A French man of Warre beaten.
94 In *Octob.* 3 French ships beaten on the Western coasts.
95 A glorious Victory obtained by Gen. *Blake* in surprisall of the Isle of *Jersey*.
96 The Fort at *Sermore* Bay taken
97 St. *Owens* Mannore taken
98 *Grosse* Castle taken
99 Castle *de Lake* taken
100 The Fort at *Bonley* taken
101 St. *Aubert* taken
102 St. *Fermens* taken
103 St. *Hilers* being the chief Town, taken.
104 *Bretlades* Bay taken.

A Letter from aboard the Entrance, riding off Mount Orgueil Castle in Jersey, 20 Octob. 1651.

THE Lord hath been pleased to deliver into our hands the Isle of *Jersey* on the 22 instant between 11 & 12 of the clock in the night by Storm.

Tuesday the 22 about two in the morning the Commission-Officers met aboard this ship riding in St. *Brelades* Bay, and having sought God for a blessing upon their undertakings, it was upon consultation agreed that by their Boats and strength an attempt should be made upon the Enemy in *Seymours* Bay, as the most convenient place to land in. Accordingly Gen. *Blake*

ödenmesi gecikmiş ücretlerle, savaş malulü, yetim ve dulların ödenmesi gecikmiş maaşlarının verilmesi, ayrıca İrlanda Savaşı için mecburi askerlik yerine, gönüllülerin gönderilmesi isteniyordu. Parlamento bu bildiriye şiddetle karşı çıktı. "İrlanda'yı Kurtaralım" sloganıyla bildiri dağıtanları ve sorumluları tehdide başladı. Toplu haldeyken bu türlü tehditlerle karşı karşıya kaldıklarını gören askerler, ordu dağıtıldığında başlarına geleceği sezinleyerek "Kardeşlerimizi kurtaralım derken kendi özgürlüğümüzü yitirmeyelim" sloganı altında ortak bir bildiriyle, bu duruma 27 Nisan'da karşılık verdiler Aynı gün, her birlik iki temsilci seçti. Mayıs ayı içinde bu temsilcilerin oluşturdukları genel konsey, demokratik bir düzeyde yeni ordunun büyük bir bölümünü temsile yetkili bir duruma gelmişti.

Temsilcilerin ilk işlemleri, eşitlik taraftarlarınınkine benzer, geniş bir propaganda çalışmasına girişmek oldu. Bu yolla kısa sürede yoksul halk arasında düşüncelerini yayarak köylüleri Kilise aleyhinde bildiriler imzalamaya, Kilise'ye ve bütün soyluluk unvanlarına karşı koymak için orduya yazılmaya ve monarşiyi yıkmaya yönelttiler. Sonunda parlamento, ordunun dağıtılmasına karar verdi. Ancak, Fairfax ve Cromwell'den başlayarak

Hollanda donanmasına karşı kazanılan zaferleri duyuran bir bildiri (üstte).

Charles I'i din uğruna ölen yüce bir kişi olarak gösteren bir tablo.

Van der Velde'nin Charles II'nin İngiltere'ye gitmek üzere Scheveningen'den yola çıkışını gösteren bir tablosu (üstte).

Charles II'yi profilden gösteren bir resim çalışması.

bütün yüksek rütbeli subaylarla birleşen ordu,yayımladığı bir bildiride dağılmayacağını, dağıtılamayacağını açıkladı. Tersine, askerler parlamentonun güvenilmeyen üyelerinden temizlenerek, yeniden seçilmek üzere dağılmasını istiyordu. 6 Ağustos 1647'de ordu, "vatan haini" olarak suçladığı 11 parlamento üyesini tutuklamak üzere Londra'ya girdi. Tutucu Presbiteryen yöneticilerse, kaçmak zorunda kaldılar. Bu olaydan sonra devrimin birliği, bütünlüğü artık bozulmuştu.

İç Savaşın Sonu

İç savaş iki yıl öncekinden de karmaşık bir duruma geldi. Kral, düşmanları bir görüş birliğine varamaz ve parlamento yeni anlaşma ortamları önerirken, Presbiteryen Kilisesi'ni yeniden tanıyacağı konusunda güvence vererek İskoçyalılarla anlaşma yaptı. Böylece, İngiltere ve Galler'de yer yer monarşi yanlısı isyanlar baş gösterdi. İskoçya ordusu kuzeyden İngiltere'ye girdi. Cromwell, Galler'deki isyanları bastırdıktan sonra İskoçyalıların üstüne yürüdü ve onları kendi bölgelerine geri çekilmeye zorladı. Parlamentonun tam kralla bir anlaşmaya varacağı sırada Cromwell, ordudan yana çıkıp olaylara müdahale etti. Kralı tutuklayarak Londra'yı yeniden ele geçirdi. Albay Pride, 5 ve 6 Aralık 1648'de parlamentoda bir temizlik hareketine girişti: 96 Presbiteryen üye sınırdışı edildi. Geriye kalanların oluşturduğu parlamento (Rump Parliament) kralı yargılayacak bir yüksek mahkeme kurulmasını kararlaştırdı. Devrimin selameti için kralın idamının zorunlu olduğu düşünülüyordu. Ordu "Bunca kan dökmüş olan Charles Stuart'ı, döktüğü kanların hesabını vermeğe çağırmak görevimizdir" demekteydi. "Yüksek Adalet Mahkemesi" adlı devrim mahkemesi Charles I'i parlamentoya karşı savaş açmak ve hıyanet suçlarından 27 Ocak 1649'da ölüme mahkûm etti. 30 Ocak 1649'da büyük bir kalabalığın gözleri önünde İngiltere kralı Charles I Stuart, halkına ihanet suçundan boynu vurularak idam edildi. Yüksek Mahkeme ayrıca "Tanrı'dan sonra halk gelir" ve "parlamentoda toplanmış olan İngiliz Komünleri'nin halk tarafından seçilmiş olan temsilcileri, ulusun en yüksek gücüdür" kararlarını da onayladı. Avam Kamarası, Lordlar Kamarası'nın kaldırılmasına da karar verdi; gerekçe olarak da "uzun süren bir deney sonucunda Lordlar Kamarası'nın yararsızlığının ve İngiliz halkı için bir tehlike oluşturduğunun ortaya çıkması" gösterildi. Ve İngiltere, 1649'da *A Free Commonwealth* (Özgür Bir Uluslar Topluluğu) olarak ilan edildi.

Paris'ten Moskova'ya, Madrid'ten Roma'ya kadar bütün Avrupa, "barbar adalılar" diye nitelendirdikleri kişiler tarafından krala karşı işlenmiş bu "Kutsal Hıyanet" karşısında heyecanlandı. Aslında Avrupa, bu "şehit kral"ın İskoçya'da silaha sarılan oğluna yardım gönderebilecek ya da araya girebilecek bir durumda değildi. Yeni sona eren Otuz Yıl Savaşları, ardında sefalet ve yoksulluk bırakmıştı. Fransa ve İspanya arasındaki savaşsa hâlâ sürmekteydi.

Aslına bakılırsa kralın öldürülmesi dışında, İngilizlerin giriştiği devrim eylemi Avrupa'da desteklenmekteydi. Fransız Parlamentosu'nun Paris, Rouen ve Bordeaux üyeleri, kral Louis XIV ve onun bakanı Mazarin'e karşı güçlerini kabul ettirmek için İngiliz Parlamentosu'nu örnek almışlardı. O günkü basın, İngilizlerin krallarına karşı tutumlarını yakından izlemekte, bu konuda kendi önerilerini açıklamaktaydı.

Sömürge Savaşları ve Protektora Dönemi

1649'da, kralın idamından sonra "Eşitlikçiler"in eylemleri, giderek daha da şiddetlendi.

1649'daki Devlet Konseyi'nde yaptığı konuşmasında Cromwell, büyük tüccar ve bankerleri hedef alarak "Biz bunları ortadan kaldırmak zorundayız; yoksa onlar bizleri mahveder" demişti. Halkın bu radikal gruplara, özellikle de önde gelenlerine karşı tepkisi çok sert oldu. Bunlar, Charles I dönemini anımsatan bir vahşetle öldürüldü, tutuklandı. Ama sonunda, eşitlik yanlıları tarafından başlatılan bu kargaşalıklar, Cromwell tarafından acımasızca bastırıldı.

Cromwell, halk yığınlarının başında, krala karşı zorlu bir savaş verdi. Silahlı güçlerden yararlanmayı bildi; kralın boynunu vurdurdu; bazı kişileri idama mahkûm ettirdi ve böylece kralcılardan kurtuldu. Ama Cromwell burjuvazinin ve yeni soylu sınıfın ürünü sayılırdı ve onlar tarafından yaratılmıştı. Bu yüzden halk yığınları, kendi durumlarının köklü bir biçimde iyileşmesini istemeye başladıklarında, bu eylemleri şiddetle bastırıldı.

Charles I'in öldürülmesi olayı, bir birleşme ortamı arayan monarşi yanlıları ile ulusal birliklerin komutanları arasında aşılmaz uçurumlar açmıştı. İskoçyalılar, idam edilen kralın büyük oğlu Charles II'yi, 5 Şubat 1649'da kral ilan edince, yedi yıldır İngiltere'ye karşı isyan halinde olan İrlandalılar yeni kralı desteklediklerini hemen açıkladılar. O zaman Cromwell, adadaki isyanı eylül ayı içinde hızla ve şiddetli bir biçimde bastırdı.

Ayaklanmayı bastırmak üzere, adaya subayları ve askerleri yararına toprak fethetmekle görevli büyük bir ordu gönderen Cromwell, uzun süre ve inatla savaşmış olan

Siyaset biliminin kurucusu sayılan Thomas Hobbes.

Thomas Hobbes'un en ünlü yapıtı Leviathan'ın ilk baskısının kapağı. Thomas Hobbes'un bu yapıtındaki şu sözü çok ünlüdür: Homo homini lupus (İnsan insanın kurdudur).

İngiliz edebiyatının büyük klasiklerinden biri sayılan Paradise Lost (Yitik Cennet) adlı yapıtın yazarı John Milton.

ada halkına, ancak 1649'da boyun eğdirebildi. İrlandalı köylüleri astırdı; yoksulların kulübelerini ateşe verdirdi;topraklarına zorla el kondu; bu topraklar İngiliz subay ve askerleri arasında pay edildi ya da lordların eline geçti. Cromwell, İrlandalı köylülere boyun eğdirmek, İngiltere'deki yoksul köylü eylemini ezmek için özellikle orta ve zengin köylülerden oluşan ordusundan yararlandı.

İrlanda'nın fethedilip yağmalanması, İngiliz ordusunu iç siyaset kavgalarından uzun süre alıkoydu. İrlanda'daki savaş ne bir iç savaş, ne de krala karşı silahlı mücadeleydi: Bu savaş, bir sömürge savaşı, bir yağmalama savaşıydı. İrlanda topraklarını kendi mülklerine katan, İrlandalıları idam eden İngiliz lordları, aynı zamanda, İngiltere'de halkın ezilmesinde ve krallığın yeniden kurulmasında etkin bir rol oynuyorlardı. Ayaklanmaya ka-

AVRUPA'DA BİRLİĞİN BOZULMASI: PROTESTAN EYLEMİ/I

XIII. yy'dan başlayarak feodal örgütlenmenin yıkılması, Avrupa'da iktisadi birliği çözerken bir Protestan eylemi olarak adlandırılan "reform eylemi"de, dinsel birliğin bozulmasına neden oldu.

XVI. yy'da Protestan devrim fırtınası Avrupa'yı altüst etti ve yüzyıllardır süren gelenekleri kutsallaştırdığı ilkeleri tartışılır duruma getirdi. Gerçekten de bu ilkeler daha Ortaçağ'da dinbilimciler ve felsefeciler arasında, bazen tartışma konusu yapılabiliyordu. Ancak, bu kişilerin düşünceleri Latince yazılmış büyük yapıtlar içinde kalıyor ve yalnızca sınırlı bir bilginler çevresi tarafından anlaşılabiliyordu. Buna karşılık, XVI. yy'da matbaanın icadıyla bu görüşler halkın arasında hızla yayılmaya başladı. Katolik Kilisesi 'nin, Avrupa'da reform eylemlerine katılan prenslere karşı savaşı, daha önceki yüzyıllarda papaların imparatorlarla mücadelelerinde kullandıkları eski kuramları yeniden yürürlüğe koydu: İsa'nın çömezi, evrensel Kilise'nin başı olan papa,yeryüzünün bütün krallıklarının temsilcisi olduğu gibi mezhep dışı ya da laik olmayan hükümdarların elinden krallık unvanını alabilirdi. Bu nedenle, Katolik prenslerin papa ile işbirliği yaparak, aforoz edilmiş bir prensin topraklarını ele geçirmeleri dinsel bir ödevdi.

Kilise'yle imparatorlar arasında geçen uzun Ortaçağ mücadeleleri, çoğu kez uzlaşmayla sonuçlanmıştı. Ancak, papanın kendisini affetmesi için yalvarmak zorunda bırakılan imparator Heinrich IV'ün küçük düşürülmesi de, bu arada, rastlanan olaylardandır. Kilise tarihçilerinin yaydıkları söylentiye göre, önemli bir başka olay da, bir yüzyıl sonra Venedik'te Friedrich I Barbarossa'nın başına gelendir. Bu gibi olaylara, papalığın en yüksek laik otoritenin bile üstünde olduğunu kanıtlamak için birçok kez başvurulur. Öte yandan, Provence ve Languedoc'un Albi'li mezhep kavgacılarına karşı 1208'de papa Innocentius III'ün açmış olduğu Haçlı seferinin sonunda, bu bölgedeki büyük derebeyliklerin toprakları, yağma edilerek Fransa Krallığı'na bağlandı (bu Haçlı seferi, Luther ve Calvin taraftarı olan prenslere karşı, ilerde yapılacak mücadelede örnek alınmıştır). Kilise içinde daha ateşli Katolik çevrelerde ve özellikle Cizvitler arasında papalık otoritesini pekiştiren Trento Konsili'nden (1545-1563) sonra, papalığı "yeryüzündeki krallıkların hakemi" olarak tanıyan görüş en ileri sonuçlara ulaştı. Bir İspanyol cizviti olan Juan de Mariana de La Brina özel durumlarda kralın öldürülmesinin gerektiğini öne süren Del Rey ej de la Institucion Real (Kral ve Krallık Üzerine, 1599) adlı kitabında yer alan aşırı düşünceleriyle, Ortodoks çevrelerde bile skandal yaratmıştı.

Protestanlar, başka yollarla ve değişik ilkelerde, "kötü krallara" karşı yürüttükleri polemikte, çoğu kez, Katoliklerle birleşiyorlardı. Protestanların dinsel görüşü, herhangi bir kilise kuruluşuna değil, papanın kendisine bile, insanlar (mü'minler) ile Tanrı arasında aracı olma görevini tanımıyordu.

Protestan eylemi, dinsel olduğu kadar siyasal ve iktisadi bir eylemdir. Amaç, her türlü

(Arkası sayfa 304'te)

tılmış olan İrlandalıların büyük bir bölümü tutsak edildi ve Kuzey Amerika'ya köle olarak satıldı.

1649-1653 arasındaki yıllar, başlangıçtaki güçlükler ve ülke içindeki çalkantılara karşın İngiliz Cumhuriyeti'nin en parlak dönemi olarak anılır. Cromwell yönetimindeki bu yıllarda, ticaret ilerledi, ülkede iktisadi yaşam hareketlendi. İngiltere yeniden Avrupa'nın en güçlü devleti oldu.

İrlanda'daki ayaklanmayı bastıran Cromwell, deniz egemenliği için savaşlara girişti. Başlıca amacı, İngiltere'nin en önemli rakibi olan Hollanda'yla kozunu paylaşmaktı. Ticari gelişmenin korunması, 9 Ekim 1651'de yayımlanan ve "dışalım ürünlerinin İngiltere'ye yalnızca İngiliz bandıralı gemilerle taşınabileceği" kararıyla gerçekleştirildi. Bu karar, o çağın en büyük tüccar devleti olan Hollanda'nın çıkarlarına ağır bir darbe indirdi. Böylece bir Hollanda-İngiltere savaşı, giderek kaçınılmaz hale geldi. Robert Blake komutasındaki İngiliz donanması savaşı kazandı; böylece İngiltere "Kardeş Cumhuriyet"in ticari alanlarına da el atarak Kuzey Denizi ve Baltık Denizi'nin tek egemeni oldu. İngilizler, Batı Avrupa'nın en büyük tüccarlarının elinden ticaret tekelini alarak İsveç limanlarında da aynı ticari haklara sahip oldular. Cromwell, İspanya kralı Felipe IV tarafından öne sürülen anlaşma tekliflerini reddetti ve İngiltere en eski düşmanı İspanya'ya karşı, gerek Akdeniz'de gerekse Amerika'da savaş açtı. Francis Drake'in kahramanlığını yineleyen İngiliz donanması, Cadiz Limanı'na girmiş, Amerika'dan gelen ve gümüş yüklü olan İspanyol gemilerinin bir bölümünü ele geçirmişti. Öte yandan, Fransızlarla birlikte İspanya'ya karşı çarpışmak için gönderilen kara ordusu, 14 Haziran 1658'de Dunes Savaşı'ndan sonra Charles II tarafından Louis XIV'e satılıncaya kadar İngilizlerin Avrupa kıtasında bir liman kenti olarak kalacak olan Dunkerque'i ele geçirdi. Cromwell, askeri alandaki gücü ve başarıları sayesinde İngiltere'de kişisel yönetimini güçlendiren bir dizi kararı kabul ettirmekte güçlük çekmedi.

1653'te *Rump Parliament*'ın bir toplantısında kendisine *Koruyucu Lord* (Lord Protector) unvanı verildi. Cromwell ülkeyi parlamentosuz yönetmeye başladı.

Güçlü İngiliz ordusu artık onun emrindeydi ve bütünüyle ona boyun eğmişti. Ülke, Koruyucu'ya bağlı generallerin yönettiği "yönetim bölgeleri"ne ayrıldı. Askeri diktatör olan Cromwell, bir yandan krallığın yeniden düzenlenmesine karşı koyarken, bir yandan da yeni soylular sınıfı ile burjuvazinin çıkarlarına uygun bir tutum benimsemişti. Ama burjuvazi, bu tür davranışlar yüzünden halkın desteğini yitirdi. Bunun üstüne kraldan yana olanlar başkaldırdılar ve iktidarı yeniden ele geçirmek için kışkırtmalara giriştiler.

Cromwell, 3 Eylül 1658'de ölünce, "Koruyucu Lord"luk unvanı, Mayıs 1659'da oğlu Richard Cromwell'e verildi. Ancak, Richard babası gibi başarılı olamayınca iktidardan uzaklaştırıldı. Charles II 1660'ta yeniden tahta geçmek üzere İngiltere'ye çağrıldı.

Cromwell yönetiminin demokrasinin gelişmesi açısından en büyük sonucu, cumhuriyetin on yılı içinde, İngiltere'de mutlak monarşinin kesin olarak tasfiyesidir. Monarşinin ileri tarihlerdeki birçok girişimi de 1648 Devrimi'nin oluşturduğu bilinçli ortamdan dolayı her seferinde, yarım kalmıştır.●

JOANNIS MILTONI

DEFENSIO SECUNDA

Pro Populo Anglicano:

Contra infamem Libellum anonymum, cujus Titulus, *Regii sanguinis clamor adversus parricidas Anglicanos.*

Accessit

ALEXANDRI MORI

Ecclesiastæ, Sacrarumque litterarum Professoris

FIDES PUBLICA,

Contra calumnias JOANNIS MILTONI Scriptæ.

HAGÆ-COMITVM,

Ex Typographia ADRIANI VLACQ.

M. DC. LIV.

John Milton'ın siyasetle ilgili bir yapıtının kapağı.

Reformdan önce ve Reform sırasında ortaya çıkan dinsel öğretilerin başlıca temsilcilerini bir arada gösteren bir XVI. yy. resmi (A, Wycliffe; B, Hus; D, Zwingli; E, Luther; H, Calvin).

AVRUPA'DA BİRLİĞİN BOZULMASI: PROTESTAN EYLEMİ/II

iktisadi ve siyasi otoriteden bağımsız olmaktır. Avrupa'da yeni yükselmekte olan sınıfın (burjuvazinin) Kilise otoritesiyle bağdaşması olanaksızdı. Protestan eyleminin temelinde, bu yeni sınıfın, ticaret burjuvazisinin, iktisadi gelişmeyi engelleyen koşulları ortadan kaldırma çabası yatar.

Ortaçağ'da en büyük siyasal ve iktisadi güç, Kilise'ydi. Almanya'da toprağın üçte biri; İsviçre'de kantonların büyük bir bölümü Kilise'ye aitti. XV. yy'dan başlayarak, başta aristokrasi ve krallar olmak üzere birçok öğe, Kilise'nin gelir kaynaklarına göz diktiler. Reform eyleminin sonunda, Kilise'ye ait topraklar kralların ve yeni gelişmekte olan burjuva sınıfının eline geçti. Bu da Kilise'nin gücünün sona ermesi demekti.

Dinsel reform, din adamları sınıfından gelen üç kişi tarafından yapıldı: Alman tanrıbilimcisi Martin Luther, İsviçreli hümanist Ulrich Zwingli, Fransız rahip Calvin. 1483'te Saksonya'da doğan Luther, öbür dünyadaki selametin ancak inanç ile sağlanacağına inanmıştı. Bundan dolayı günahkârların günahlarından para karşılığında kurtulmaları yöntemine (Endüljans) karşı çıktı; bu nedenle de papalık aleyhine bir mücadeleye girişti ve papanın hata yapmadığı ilkesini reddetti. İşe Alman İmparatoru Karl karışarak iki tarafı uzlaştırmaya çalıştı. Ama Luther, davasından vazgeçmedi. İmparatora karşı nüfuzlarını güçlendirmek isteyen prenslerin bir bölümü Luther'i desteklivor ve koruyordu. Büyük bir mücadele sonunda,Katoliklik'ten ayrı bir Luther Kilisesi kuruldu.

Fransız Calvin de, selametin inanç ile sağlanacağını kabul etmekle birlikte, Luther'den daha da ileri giderek, inancın ilahi bir vergi olduğuna, Tanrı'nın takdiri ne ise, değişmeyeceğine inanıyordu. Papanın hata yapmaz bir ruhani başkan olduğunu kabul etmiyor, azizlerin heykel ve tasvirlerine tapmanın, ayinlerin teşrifatla ve sırmalı elbiselerle kesinlikle papazlar tarafından yapılmasının doğru olmadığını söylüyordu. Kovuşturmaya uğradığı için bir aralık Fransa'yı terk ederek İsviçre'ye yerleşti.

Luther mezhebi ya da Luthercilik az zamanda, Almanya'dan başka İsveç ve Danimarka hükümdarlarının kabulü ile İskandinavya ülkelerinde ve Baltık kıyılarında da yayıldı. Calvincilik'se İsviçre, Fransa, Hollanda ve İskoçya'da yaygınlaştı. Fransa'da Calvinciler Huguenot, İskoçya'dakiler de Presbiteryen olarak adlandırıldı.

Protestanlık, İngiltere'ye de geçti, ama buradaki reform eylemi bir mezhep yenilikçisinin düşünce ve çabası ile değil, kral Henry VIII'in kişisel ve siyasal nedenlerden dolayı papa ile ilişkisini kesmesiyle başladı. Anglikanlık adını alan İngiliz Protestanlığı, Henry'nin ardılları zamanında ve çeşitli eğilimlerin etkisiyle bazı aşamalar geçirdikten sonra kraliçe Elizabeth I zamanında kabul edilen yasalarla sağlamlaşmış ve yerleşmiştir. Anglikanlık, gerek kurallar, gerek örgütlenme açısından Katolikliğe en yakın olan Protestanlık bölümüdür.

Protestan eyleminin en önemli dinsel, iktisadi ve siyasal sonuçları şunlar oldu:

Dinsel alanda Katolik Kilisesi parçalandı, çeşitli Protestan Kiliseleri ortaya çıktı.

Kilise mallarına, topraklarına el konulması bir ölçüde Avrupa'da servet birikimine yol açtı ve bu süreci hızlandırdı. Danimarka, Norveç, İsveç ve İngiltere'de krallar; Almanya'da prensler; İsviçre ve Danimarka'da burjuvalar bu yolla önemli servetler sağladılar.

Reform eyleminin sonunda dinsel otoritenin karşısında laik otoritenin üstünlük kazandığı görüldü. Ortaçağ'ın "Evrensel Tanrı Devleti", yerini çeşitli ulusal devletlere bıraktı. Bu ise Ortaçağ'ın siyasal yapısının bozulması anlamına geliyordu.

Londra'da bir kadın gazete satıcısı.

1648 DEVRİMİ ÜSTÜNE

İngiliz Devrimi'nin tarihi, üç döneme ayrılabilir. Birinci dönem, yani devrimin hazırlanması dönemi, meclisin toplantıya çağırıldığı 1640 yılından iç savaşın başladığı 1642 yılına kadar sürer. İkinci dönemse 1642'den 1649'a kadar süren iç savaşı kapsar; cumhuriyetin ilanı ve kralın halk önünde idamıyla son bulur. 1649-1658 arasındaki yılları içine alan üçüncü ve son dönem, cumhuriyet ve protektora (burjuvazinin askeri diktatörlüğü) evresini kapsar.

1648 İngiliz Devrimi, birçok düşünür tarafından 1789 Fransız Devrimi'ne benzetilir. Oysa aralarında, devrime katılan sınıflar açısından büyük ayrılıklar vardır. 1789'da Fransa'da, üretim dışı aristokrasiye karşı devrimi gerçekleştiren sınıf, "Tiers état"ydı. Oysa İngiltere'de çatışma, soylularla burjuvazi arasında değildi. İngiltere'de soylu sınıf, Fransa'dakinin tersine, ülkenin üretim uğraşlarına katılmaktaydı; bu nedenle de birçok konuda onlar da krallla anlaşmazlığa düşüyordu. Kral, gümrük ihaleleri ve vergi alımları gibi iktisadi ayrıcalıkları soylular ve tüccarların ancak bir bölümüne tanıyordu. Bu tür ayrıcalıkların dışında bırakılan öbür soylular ve tüccarlar, iktisadi özgürlüklerini elde etmek için parlamentoya başvurmuşlardı. Yani, İngiltere'de soyluların bir bölümü de Tiers état yanında, krala karşı mücadeleye katılmışlardı. 1648 Devrimi'nde, mücadele, bir yanıyla krallla parlamento arasında, bir yanıyla da Roma Kilisesi ile Anglikan Kilisesi arasında sürüyordu.

İngiliz burjuva devrimi, yeni soylular sınıfıyla ittifak halinde olan burjuvazinin, feodal soylu sınıfa ve krallığın mutlak iktidarına karşı başlamış olan halk ayaklanmasının başına geçip iktidarı almasıdır. Burjuvazi, kralı tahttan indirdikten ve feodal beyleri yendikten sonra iktidarı ele geçirdi; ticaretin, sanayinin ve kapitalist tarımın hızla gelişmesi için gerekli koşulları kendi adına oluştururken, halk üstündeki baskı ve sömürüsünü de iyice pekiştirdi.

Parlamentoyu güneydoğunun en zengin bölgeleri desteklemişti. Monarşi yanlılarının kalesiyse güney ve batıdaki kontluklardı. Bu kontluklarda feodal düzen henüz bozulmamıştı. Bütün büyük kentler, önemli limanlar ve donanma, parlamentodan yanaydı. Buna karşılık ayrıcalıklı kent oligarşisi monarşiyi savunmaktaydı.

Olaylar zinciri, iç savaşın ve devrimin amacını belirleyen ögeleri daha açık bir biçimde ortaya çıkardı. Devrimi zorunlu kılan temel olgu, Stuart monarşisinin, artık gelişmekte olan burjuva sınıfının ve İngiliz iktisadının sorunlarını çözememesi, hatta tersine engel olmasıdır.

Burjuva devrimi sonunda, mutlak monarşinin, feodal beylerin ve doğrudan doğruya krala bağlı Kilise'nin nüfuzu ortadan kaldırıldı; kapitalizmin gelişmesini önleyen engeller yok edildi. İngiltere'de, devrimden sonra, tarımın ve ücretli el emeğine dayalı sanayinin, özellikle de demir işleme ve yünlü dokumaya ayrılan imalathanelerin hızla geliştiği görüldü.

Devrimin gerçekleşmesinde en büyük payı olan küçük toprak sahibi köylüler, devrim sonunda bütünüyle çözüldüler. Yoksul düşen yeomenlerin bir bölümü büyük kentlere akın ederken bir bölümü de Amerika'daki İngiliz sömürgelerine göç etti.

Kısaca 1648 Burjuva Devrimi, İngiltere'de kapitalist sistemin egemenliğinin başlangıcı oluyordu.

1066	İngiltere'nin Normanlar tarafından istilası ve Hastings Savaşı.
1215	Magna Carta'nın imzalanması.
1295	İngiltere'de Örnek Parlamento'nun toplanması.
1450 -1485	İki Gül Savaşı.
1550	İngiltere'de Katolikliğin yeniden kurulması.
1558	Elizabeth I'in tahta çıkması.
1603	Elizabeth I'in ölümü
1604	James I'in tahta çıkması.
1610	Parlamentonun dağıtılması.
1614	Parlamentonun yeniden toplanması.
1625	James I'in ölümü ve Charles I'in tahta çıkması.
1628	Hak Bildirisi'nin (Petition of Right) onaylanması
1629	Charles I'in parlamentoyu kapatması
1639	Dunes Savaşı sonunda Dunes Antlaşması'nın imzalanması.
1640	Long Parliament'in (Uzun Parlamento) toplanması.
1641	Thomas Wentworth ve Laud'un hapsedilmesi.
1642	Charles I'in Londra'yı terk etmesi, iç savaşın başlaması.
1644	**Temmuz.** Marston Moor Savaşı.
1646	**Nisan.** Charles I'in iskoçyalılara sığınması.
1647	**30 Ocak.** İskoçyalıların Charles I'i teslim etmesi.
1649	**27 Ocak.** Charles I'in ölüme mahkûm edilmesi.
1649	**30 Ocak.** Charles I'in idam edilmesi.
1649	İngiltere'de cumhuriyetin ilanı...
1649 -1653	İngiltere'de Cromwell başkanlığında cumhuriyet dönemi.
1653 -1658	Cromwell'in protektorası.
1658	Cromwell'in ölümü.

Amerikan Devrimi

Genel Çizgileriyle Amerikan Devrimi

Amerika Birleşik Devletleri'nin bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmasını hazırlayan olaylar iki yüzyıl önce, Büyük Britanya'nın Kuzey Amerika'daki sömürgelerinde meydana geldi. 19 Nisan 1775'te Lexington'da atılan ilk kurşunların yankısı bütün dünyada duyuldu. Böylece başlayan Amerikan Bağımsızlık Savaşı, Amerika kıtasının sınırlarını aşan sonuçlar doğurdu.

Amerikan Devrimi'ne yol açan olayları hazırlayan üç temel öğe şöyle sıralanabilir: Sömürgeci iktidar (İngiltere hükümeti) ile sömürgeliler (koloniler) arasındaki çelişki; kolonilerin kendi bünyelerindeki sınıfsal farklılaşmanın yarattığı çelişkiler ve son olarak da, kolonilerde oluşan ulusal bilinç.

Bu üç öğe arasındaki karşılıklı bağımlılık, olayları hazırlayan temel etkenlerdir.

Amerikan Devrimi, sömürgeciliğe karşı yapılan ve başarıyla sonuçlanan ilk bağımsızlık savaşıdır. Bağımsızlık Bildirisi'nde saptanan görüşler ve haklar, son derece sınırlı olmalarına karşın, o günkü koşullar içinde atılmış önemli bir adım sayılır.

Bağımsızlık Savaşı, burjuvazi tarafından yönetilen kolonilerdeki halkın, İngiliz büyük toprak sahibi soylular sınıfı ile İngiltere'nin sömürgeci boyunduruğuna karşı mücadelesiydi. Kolonilerin özgürlükleri için giriştikleri bu savaş, büyük toprak sahibi soylular sınıfının egemenliğine son veren ve iktidara Amerikan burjuvazisini getiren bir "burjuva devrimi" oldu.

Bağımsızlık Bildirisi'ndeki temel kavram "halkın egemenliği"ydi. Ancak, bildiride sözü edilen yalnızca "beyazderili" insandı. Bununla birlikte, ilk kez Bağımsızlık Bildirisi ile "egemenlik" kavramı daha farklı bir içerik kazanmıştı. Amerikan Devrimi'ne kadar "egemenlik", yalnızca hükümdara özgü bir nitelikti; hükümdarlar Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcileri olarak egemenlik haklarını kullanırlardı. "Reform" eylemiyle başlayan "egemenlik" kavramı üzerindeki tartışmalar, burjuvazinin siyasal arenada görünmesiyle yeni boyutlar kazanacaktı.

1609'da Virginia'ya göç için hazırlanmış bir İngiliz propaganda afişi.

Amerikan Devrimi'nde üstünlük, üretim araçlarını ellerinde bulunduran sınıflardaydı. Bu yüzden egemen sınıfların sözcüleri, devrimin temel kavramlarına, kendi çıkarları doğrultusunda bir anlam ve-

Bir büyük tarım işletmesinde çalışan zenci köleler.

rirler.

Amerika'daki egemen sınıflar için özgürlük, hiçbir kısıtlamanın olmaması demekti. Ancak bu ülkede özgürlük yalnızca siyasal bir sorundu. Devrimin siyasal önderlerine göre, monarşi ve babadan oğula geçen soyluluk, halk egemenliğiyle ve devletin insanların mutluluklarını sağlama göreviyle bağdaşmadığı gibi, insanların eşitliği düşüncesine de ters düşmekteydi. Bu yüzden, başkaldıran bütün kolonilerde ve merkezi yönetimde, cumhuriyetçi hükümet biçimi kurulacaktı.

Amerikan Devrimi'nin amaçladığı iki temel olgunun anayasada yer almış olmasına özellikle dikkat etmek gerekir. Bu iki temel olgu, "Britanya İmparatorluğu'na karşı bağımsızlık" ile "cumhuriyetçi hükümet biçimi"dir. Bunların anayasada yer alması, Amerika Birleşik Devletleri'ni bağımsızlığından yoksun bırakma girişimlerinin de, ülkedeki cumhuriyetçi rejimi yıkma girişimlerinin de, aynı ölçüde, bir büyük ihanet olarak görüldüğü anlamına gelmekteydi.

Amerikan Devrimi, monarşiye karşı fiilen bir zafer kazanmış ve halk egemenliği anlayışına dayanan cumhuriyetçi bir hükümet biçimi kurulmuştur. Amerikan Devrimi, "evlat ilkliği" hakkı (en büyük evladın mirasta ayrıcalıklı olması), "freeholder"ların (İngiltere'de babadan oğula geçen feodal toprak mülkiyeti) ve "copyholder"ların (Ortaçağ ve Yeniçağ'da İngiltere'de tarım kesiminde görülen feodal toprak mülkiyeti) topraklarından alınan vergiler gibi, feodalizm kalıntılarına son vermiştir. Amerikan Devrimi, borçtan dolayı hapse girmeyi önlemiş ve sözleşmeli köleliği ortadan kaldırmıştır. Ayrıca, Kilise ile devleti birbirinden ayırmış, öğretim sistemini yaygınlaştırmış, kadınlara bazı haklar tanınmasını, bir bölüm kölenin özgürlüğe kavuşmasını sağlamıştır.

Uluslararası alanda devrimin etkisi, daha önce görülmemiş ölçüde büyük olmuştur. Koloniterdeki protesto, 1760 yıllarından, yani devrimin ilk aşamalarından başlayarak, İngiltere'deki statüko'ya karşı yürütülen genel eylemin bir

Boston Limanı'nın girişini gösteren 1788 tarihli bir estamp.

Philadelphia'nın 1707'deki durumunu gösteren bir estamp.

XVIII. yy. başlarında New York'tan bir görünüm.

parçası durumuna gelmiştir. Bu yüzden, kolonilerde yaşayanlar, İngilizlerle eşit haklara sahip olmak için eylemlere giriştiklerinde, kral onların isteklerini reddetmiştir. Bunun tek nedeni, onların kolon olmaları değil, kralın kendisinin de söylediği gibi, "Boston'un ayaktakımına boyun eğildiği takdirde, Londra'nınkinin de denetim altında tutulamayacağı" olmuştur.

Amerikan Devrimi'nin insanlık tarihi açısından önemi, bir yabancı ulusun boyunduruğundan kurtulma yolunda, ırkçılığa ve seçkinciliğe karşı yapılan ve zaferle sonuçlanan ilk eylem olmasıdır.

Ancak Amerikan Devrimi'nin gerçekleştiricisi Amerikan burjuvazisi de, iktidarı ele geçirmek için halk kitlelerinin mücadelesinden yararlanmış ve iktidarı ele geçirdikten sonra, tıpkı XVII. yy'daki İngiliz burjuvazinin yaptığı gibi, halka sırtını dönmüştür. Böylece Kuzey Amerika'da "halkın egemenliği" adı altında, gerçekte burjuvazinin egemenliğinden başka bir şey olmayan demokrasi yönetimi gerçekleşmiştir.

Amerikan Devrimi'nin Aşamaları

Amerikan Devrimi'nin gerçekleşmesi üç aşamada incelenebilir a) Kolonluktan bağımsızlığa kavuşma; b) Sürdürülen mücadelenin

Kral George III'ün Allan Ramsey tarafından yapılmış bir resmi.

Benjamin Franklin'in 1731'de Philadelphia'da kurduğu "Old Library Company" binası.

başarıya ulaşması ve 1787 Federal Anayasası'nın onaylanması, yeni yönetimin kurumlarının yerleşmesi; c) Yeni siyasal yönetimin uygulamaları; Fransız Devrimi'nin etkisi ve cumhuriyetin güç kazanması.

Şimdi bunları sırasıyla inceleyelim:

XVII. yy'dan XVIII. yy'ın başlarına kadar, Avrupa'dan, özellikle de İngiltere ve İrlanda'dan Amerika'ya büyük bir göç akımı olmuştur. Bu, belki de, tarihin yaşadığı en büyük göç olayıdır.

Bu göç olayını hazırlayan nedenler de şöyle sıralanabilir: Göç edilen ülkelerdeki dinsel ve siyasal baskılar; iktisadi yapıların zorlamaları; serüvencilik ve büyük kazançlar elde etme tutkusu

Gerçekten Charles I'in İngiltere tahtına çıkmasından sonra, ülkedeki Püritenler üzerindeki baskı, gün geçtikçe daha da arttı. Dinsel vaız vermeleri engellenen birçok papaz, Protestan topluluklarıyla Amerika'ya gitti. Massachusetts kolonisini kuran ikinci bir grup göçmense ilk gelenlerin tersine, mevki, saygınlık ve servet peşinde olan kimselerden oluşuyordu. Öte yandan, dinsel nedenlerle göç edenler,yalnızca Püritenler değildi. Quaker'lar da göç edenler arasındaydı. İngiltere'de Quaker'ların karşılaştığı tavrın yarattığı hoşnutsuzluk sonunda göç eden William Penn, Pensylvania kolonisini kurdu. İngiliz Katoliklerinin durumu konusunda duyulan kaygılarsa, Cecil Calvert'in Maryland kolonisini kurmasında büyük bir etken olmuştur

1620'de New Plymouth Pilgrim kolonisini kuranlar da, İngiltere kralı James I'in krallığı döneminde Hollanda'ya giden köylülerden oluşan bir grup Püriten'di. Bunlar daha sonra Yeni Dünya'ya göç etmeye karar vermişler ve bu koloniyi kurmuşlardı

Dinsel nedenlerin yanı sıra, siyasal görüşler de, birçoklarını Amerika'ya göçe zorluyordu. İngiltere kralının keyfi ve kişisel yönetimi 1630 yıllarında, Yeni Dünya'ya olan akına hız vermişti. Bun-

dan sonraki on yıl içinde Oliver Cromwell yönetimi, kralcıların çoğunun (Cavaliers) talihlerini Virginia'da aramalarına yol açmıştı.

Zengin maden, özellikle de altın arayıcılığı, Kıta Avrupası'ndaki birçok serüvencinin Yeni Dünya'ya göç etmesinin temel nedenidir

Özellikle İngiltere'de XVII. yy'da son derece hızlanan toprak düzenindeki çözülme de, Yeni Dünya'ya göçte önemli bir etken oldu. İngiltere'deki büyük toprak sahipleri koyun yetiştirmek için, tarıma elverişli toprakları otlaklara dönüştürmeye başlamışlardı. Bu işlemin sonunda çok sayıda köy ortadan kalkmış, köylüler topraklarından koparılmış,topraklara elkonmuştu.

İlk Kolonilerin Kuruluşu

İngiltere hükümeti, Yeni Dünya'ya yapılan bu göç girişimlerini desteklemiyordu. İki koloni (1607'de kurulan Virginia kolonisi ve Massachusetts kolonisi) yetkili şirketler tarafından kurulmuştu.

Bu şirketlerin sermayesi, sömürge halkının gereç ve ulaştırma gereksinimleri ile geçinmelerine ayrılmıştı.

Buna karşılık göçmenler şirkete, hizmet anlaşmasıyla bağlanmaya razı olmuşlardı. Ancak, böyle bir anlaşma ile Yeni Dünya'ya gelen bir göçmen şu gerçeği anlamakta gecikmeyecekti:

Bu yönetimin başarılı bir kolonizasyona engel olduğu bir süre sonra ortaya çıktı. Bu yüzden Amerika'ya göçü teşvik için yeni bir yöntem bulundu. Bu yeni yöntemde göçmen, yol masrafı, giyecek ve yiyecek karşılığında anlaşmayı elinde bulunduran kişiye, belli bir süreyle hizmet etmeyi üstleniyordu. Bu süre, çoğunlukla dört yıldan yedi yıla kadardı. Sürenin bitiminde, özgür kalan göçmen, özgürlük ücretini alıyor; buna bazen elli dönümlük küçük bir toprak parçası da ekleniyordu. Bunu kabul eden göçmenlere, "sözleşmeli görevli"

İngiliz komutanı general Edward Braddock'un Fort Duquesne'e sığınan Fransızlar ve yerlilere karşı giriştiği harekâtı gösteren bir gravür.

Cambridge Üniversitesi'nin ilk dönemini gösteren bir gravür.

adı verilmekteydi. Yeni İngiltere'nin güneyindeki sömürgelere yerleşen göçmenlerin büyük çoğunluğunun Amerika'ya bu yolla geldiği sanılmaktadır. Öteki koloniler (sözgelimi New Jersey ve Pensylvania) ise temelde, İngiliz aristokratlarına ya da soylu ailelere ait bulunmaktaydı.

Sözgelimi Charles I, Cecil Calvert (Lord Baltimore) ve varislerine aşağı yukarı yedi milyon dönümlük arazi bağışlamıştı. Bu arazi sonradan Maryland eyaleti olmuştur. Kuzey ve Güney Carolina ile Pensylvania da Charles II tarafından bağışlanmıştı. Aslında bu mülk sahipleri ve ayrıcalıklı şirketler, İngiltere hükümetine ancak simgesel bir ücret ödüyorlardı Sözgelimi Lord Baltimore, her yıl krala, Kızılderililere ait iki ok başı verirdi; William Penn ise her yıl iki vizon derisi göndermekteydi.

Birçok koloni de öteki sömürgelerin birer şubesi durumundaydı. Rhode Island ve Connecticut, bütün Yeni İngiltere'nin ana kolonisi olan Massachusetts halkı tarafından kurulmuştu. Georgia ise, James Edward Oglethorpre ve onun gibi birkaç hayırsever İngiliz tarafından hayır yapmak amacıyla kurulmuştu. Bunların planı, İngiliz cezaevlerinde yatan borçlu mahpusları kurtarıp, bir koloni kurmaları için Amerika'ya göndermekti. Kurulan bu sömürge böylelikle güneydeki İspanyollara karşı bir ka
le görevini üstlenecekti. 1624'
Hollandalılar tarafından kurula
New Netherlands (Yeni Hollanda
kolonisi ise kırk yıl sonra İngiltere
nin yönetimine geçecek ve adı d
"New York" olarak değiştirilecek
ti.

XVII. yy'ın ilk yetmiş beş yılı için
de Amerika'ya akın eden göçmen
lerin büyük çoğunluğunu İngilizle
oluşturuyordu.

İngilizlerin yerleşme alanları, ge
rek doğa ve gerek Fransız-Kızılde
rili sorunları yüzünden, denizle
Apalaş Dağları arasında ye
alan dar bir kıyı şeridi boyunca sı
nırlanmıştı (bu şerit kuzeyden gü
neye doğru giderek genişler, an

1755'teki Lake George Savaşı'nın XVIII. yy'da yapılmış askeri planı.

cak daha güneyde, kıyıdaki ovalık bölge ile iç kesimdeki zengin Piedmont yöresini birbirinden ayıran verimsiz çamlık bölge ile sınırlanır). XVII. yy'da sömürgeleşme, ırmakların ağızlarından başlayarak, okyanus gemilerinin girebildikleri iç kesimlere kadar yayıldı. XVIII. yy'daysa yerleşme alanları, dağların ötesindeki vadilere doğru uzandı. Yerleşilen bölgelerin büyük bir bölümü, başlangıçta sık ormanlarla kaplıydı. Tarım ise, ancak ağaçların yok edildiği açıklık alanlarda yapılabilmekteydi. Kolonilerin yayılma alanları üzerine konan kısıtlamalar sonucunda giderek yoğunlaşan nüfus, bölgedeki toplumsal, kültürel ve siyasal yaşamın hızla gelişmesine yol açacaktı.

Fransızlar Kanada'yı ve Mississippi bölgesini kolonileştirmişlerdi. Orta bölgelere az sayıda Hollandalı, İsveçli ve Alman yerleşmişti. Güney Carolina'da Fransız Huguenot'ları (Fransız Protestanlarına *'Huguenot'* adı verilir); ülkenin birçok yerinde de Portekizli, İspanyol ve İtalyanlar bulunurdu. Başlangıçta bunların toplam nüfus içindeki oranları çok düşüktü.

1680'den sonra Almanya'dan,İrlanda'dan, İskoçya'dan, İsviçre'den ve Fransa'dan çeşitli nedenlerle büyük sayıda göçmenler gelmeye başlayınca, İngiltere göç akınının en büyük kaynağı olmaktan çıktı.

Binlerce Alman, savaştan kurtulmak amacıyla Avrupa'dan Yeni Dünya'ya göç etti. Birçok İskoç ve İrlandalı da, güç yaşam koşulları nedeniyle ülkelerini terk etti.

İsviçre'den de aynı nedenle birçok insan Amerika'ya göç etmişti.

Yeni Dünya'daki bu koloniler, üç büyük grup altında toplanır: Yeni İngiltere kolonileri (Massachusetts, Connecticut, New Hampshire ve Rhode Island eyaletleri), Orta bölge kolonileri (New York, New Jersey,Pennsylvania ve Delaware)ve Güney bölge kolonileri (Virginia, Maryland, Kuzey Carolina ve Güney Carolina)

Montcalm markisinin ölümünü gösteren temsili bir resim.

Kolonilerin İktisadi ve Toplumsal Yapısı

Dinsel ve siyasal baskılardan kaçış, kolonilerin kurulmasında ana etmen oldu; ama yaşamlarını sürdürebilmek için, koloni halklarının en kısa zamanda iktisadi düzeni sağlamaları gerekiyordu.

Bu noktada kolonilerin tek amacı, daha gelişmiş bir iktisada geçmekti. En büyük sorun, işgücü yetersizliğiydi. Toprağın çok olması, ama buna karşılık toprakta çalışacak işgücünün yetersizliği, zenci kölelik yönteminin yerleşmesine yol açtı. Bu ise yalnızca,günümüze kadar süren siyah-beyaz kavgasının da ilk tohumlarını atacaktı.

Zenciler Afrika'dan koparılıyor, zincire vurularak Kuzey Amerika'ya getiriliyor ve burada açık artırmayla satılıyordu. Köleler özellikle güneydeki kolonilerde tütün ve pirinç ekilen büyük tarım işletmelerinde (o sırada, zenci köleler tarafından işlenen büyük tarım işletmelerinin tümüne 'plantasyon' denilmekteydi) kullanılıyorlardı.

Zenci kölelere zorbaca davranılıyordu. Bir zenci köle işletmeden kaçınca, köpeklerle ardına düşülüyordu. Kaçağı yakalayınca kolları kesiliyor, kesik bedeni kızgın zifte atılıyor, daha sonra da asılıyorlardı.

Yeni Dünya'ya gelen Avrupalıların iktisadi açıdan ezdikleri ikinci grup, Kızılderililerdi. Beyazlar, Kuzey Amerika'da boy gösterdiklerinde, günümüzde Amerika Birleşik Devletleri'nin bulunduğu topraklar üzerinde 2 400 000 kadar Kızılderili, kabileler ve aşiretler halinde yaşamaktaydı. Kuzey Amerikalı Kızılderililer, göçmenlere mısır ve tütün yetiştirmeyi öğrettiler. Göçmenler, dağınık düzende savaşmayı da onlardan öğrendiler. İngiliz tüccarlar Kızılderililerden kürk satın alarak kısa zamanda zenginleştiler.

Kuzey Amerika'ya gelişlerinden sonra geçen üç yüzyıl içinde, Avrupalılar Kızılderililerin kökünü kazıdılar. Kızılderililer topraklarını savunuyorlar, kendi istekleriyle buralardan ayrılmaya yanaşmıyorlardı. Amerika'ya yerleşenler kadın, erkek, çocuk demeden, Kızılderililerin çoğunu öldürdüler. Yeni İngiltere'deki göçmenler, bir Kızılderili tutsağı ya da kafatası derisini getiren herkese 40 İngiliz lirası verileceğini ilan ettiler. Bu ödül 100 İngiliz lirasına kadar yükseldi. Çocuk ve kadın kafatası derileri için bu ödülün yarısı ödeniyordu.

Karşı sayfada, Kuzey Amerikalı Kızılderili savaşçılar.

Quebec Savaşı sırasında İngiliz komutanı Wolfe'un ölümünü gösteren temsili bir resim.

Sömürgelerdeki iktisadi yaşamı, birbiriyle çelişen iki öğe çizmekteydi. Koloni halkı, bir yandan en yüksek kârı sağlamak isterken, bir yandan da İngiltere hükümetinin iktisadi çıkarlarını hesaba katmak zorundaydı.

Koloni halkı daha fazla zenginleşmek isterken imparatorluk hükümeti, kolonilerdeki üretim çabalarının anayurdun gereksinimlerini karşılayacak nitelikte olmasını amaçlamaktaydı. Kolonilerle İngiltere hükümeti arasındaki iktisadi ilişkinin temeli, kolonilerin anayurda hammadde sağlaması ilkesine dayanıyordu. Sözgelimi, bu çabalar gemi yapımında kullanılan orman ürünlerine ve İngiltere'de yetişmeyen ya da çok az miktarda yetiştirilen bazı ürünlere yönelik olabilirdi. Öte yandan imparatorluk yöneticileri, kendi ürünlerine pazar alanı olan kolonilerin, İngiliz iktisadıyla rekabet eder duruma gelmelerine ve kolonilerin kendi başına yabancı ülkelerle bağlantı kurarak deniz ticaretlerini İngiliz limanlarının önemini azaltacak biçimde geliştirmelerine de karşıydılar.

İngiltere'nin isteği, kolonilerin katkısıyla güçlenerek onlarla bütünleşmek ve kendi denetimi dışındaki herhangi bir yabancı ülkeye, yaşamsal önem taşıyan ürünler konusunda bağımlı olmayan tek bir imparatorluk yaratmaktı.

Parlamento, İngiliz burjuvazisini her türlü rekabetten korumak, Amerika'daki kolonilerde sanayi ve ticaretin gelişmesini önlemek için her yola başvurdu. İlkin, Amerika'da demir fabrikalarının kurulmasına karşı çıktı; sonra kumaş dokumacılığını yasakladı ve kumaşın İngiltere'den ithal edilmesine karar verdi.

Kolonilerle İngiltere hükümeti arasında ortaya çıkacak herhangi bir çıkar çatışmasında, öncelik metropolitenin yani Londra'nın olacak; İngiltere, imparatorluk ticaretinin merkezi, mali gücünün kaynağı olarak kalacaktı. İngiltere hükümeti, kolonilerden, yabancı saldırılara karşı korunma güvencesi karşılığında, imparatorluğu güçlendirme yolunda kendilerine düşeni yapmalarını istemekteydi. Oysa bu durum koloniler için ya da en azından içlerinden bazıları için, onların korunmasından çok, yerleşme alanlarının kısıtlanmasına yol açmaktaydı. Çünkü kolonilerin yayılma eylemleri İngiliz imparatorluğunun pek işine gelmiyordu. Yerleşme alanlarının genişlemesi, imparatorluğun kolonilerde denetimi sağlayabilmesi açısından bazı sa-

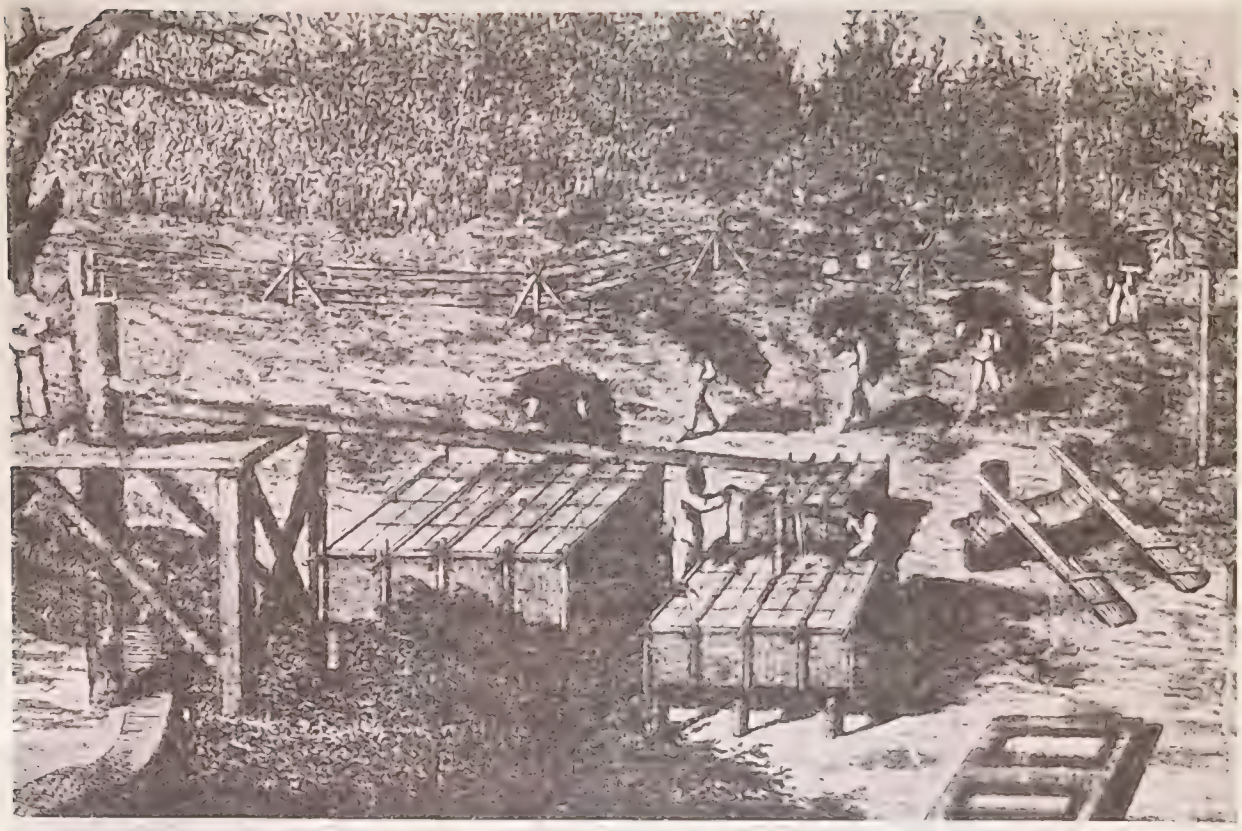

kıncalar doğuracağı gibi, kürk ticaretinin sürebilmesi için korunması zorunlu olan Kızılderililerle, koloni halkı arasında bazı çatışma ve kıyım olaylarına, sonuç olarak da imparatorluğun bazı iktisadi olanaklarının kısıtlanmasına yol açabilirdi.

İngiltere iktisadının özel yapısı, imparatorluk güçleriyle, koloni halkı arasında gerginlik yaratmaktaydı. Gerçekte, çıkarları açısından belirli bir ölçüde birbirlerini tamamlamalarına karşın, izledikleri genel siyaset gereği birbirlerine ters düşmeleri kaçınılmazdı. 1750'lere kadar bu ikl gücü üç öğe bir arada tutar: Koloni halkının Fransız ve İspanyollara karşı korunma gereksinimi; kolonideki bazı egemen çevrelerde imparatorluk desteği olmadan, kendi ayrıcalıklarının tehlikeye düşebileceği kuşkusu ve imparatorluk yönetmeliklerinin, çoğunlukla gevşek uygulanışı sonucu koloni iktisatlarının kalkınma çabalarında o güne kadar pek ciddi bir engelle karşılaşmamış olmaları.

Din konusunda ayrı görüşler

Güney Carolina'da çivit ekimi.

İngiliz tüccarlar, Kızılderililerden kürk satın alarak kısa süre içinde zenginleştiler. Resimde, avlanan Kızılderililer görülüyor.

besleyen koloniler kuramsal alanda, benzer yapı özellikleri göstermekteydi. Feodal bir yöntem geliştirme çabalarının Yeni Dünya koşullarına pek uymamasına karşın, orta sömürgelerdeki büyük çiftlikler ve güneydeki geniş tarım alanları özel mülkiyetin elinde bulunmaktaydı. Bu toprak sahipleri, zorunlu olarak toplumsal ve siyasal önderlik peşinde koşmaktaydı

Gelişen bir toplumun iç çelişkileri, Amerikan kolonilerinde daha ilk kuruldukları günden başlayarak görülür. Ön yerleşme merkezleriyle, daha sonradan yerleşilen bölge halklarının uğraşıları birbirinden farklıdır. Bu farklılıklar alacaklı ve borçlu, çiftlik sahibi, çiftçi ve tüccar olarak değişik görünümlerde kendini belli eder: Bir yanda koyu (Ortodoks) dinsel inançlara ve mülkiyet konusunda geleneksel görüşlere bağlı, dengeli ve hiyerarşik bir toplum; öte yandaysa Avrupa'daki eski düzene karşı, sömürge ve eşitsizliğin yok olacağı bir dünya vaat eden devrim ilkeleri ve bunlara özel bir anlam katan eşitlikçi ve bireyci bir toplum ideolojisi

1774'te toplanan Kıta Kongresi'ne Jefferson da çağrılmıştı (resimde, soldan birinci).

THOMAS JEFFERSON'IN GÖRÜŞLERİ/I

Bağımsızlık Bildirisi'ni kaleme alan Thomas Jefferson, Amerikan Devrimi'nin düşünce temelini oluşturan en önemli siyasal önderdir. Amerikan demokrasisine özgürlük ve eşitlik kavramlarını o kazandırmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin üçüncü cumhurbaşkanı olan Thomas Jefferson, 1743'te Virginia eyaletinde, Albermarle Country'deki Shadwell kasabasında doğdu. Babası Peter Jefferson (1707-1757), demokrat ruhlu bir avukattı. Thomas Jefferson'ın görüşlerinin biçimlenmesinde, babasının büyük katkısı olmuştur.

Thomas Jefferson koleji bitirdikten sonra bir avukatın yanında çalışmaya başladı ve 1767'de Virginia barosuna yazıldı. 1769'da Virginia Eyalet Meclisi'ne seçildi. Kişilere vicdan özgürlüğünün tanınması, kölelerin serbest bırakılması, ailede ilk evlada tanınan ayrıcalıkların kaldırılması ve ceza yasasının değiştirilmesi gibi konular üzerinde durdu, mücadele etti. Onu en çok ilgilendiren konuların başında da, yasaların kötüye kullanılması ve bu durumun önlenme yolları gelmekteydi.

1774'te sömürge sorunu ortaya çıkınca Jefferson avukatlığı bıraktı. Bu tarihten sonra Jefferson, Amerikan kolonilerinin bağımsızlığa kavuşması için girişilen savaşa katılacaktır. Yazılarında açık bir dille İngiliz Parlamentosu'nun üstünlüğünü eleştirir. Jefferson'a göre "İngiltere'nin, bu adalardan Amerika'ya göç etmiş olanlar üzerindeki otoritesi, İngiltere'den Danimarka'ya göç etmiş olanlar üzerindeki yetkisinden fazla olmamalıdır." Bu konudaki görüşlerini "A Summary View of the Rights of America" adlı bir broşürde yayımladı ve derin yankılar uyandırdı. Bu broşür, Jefferson'ın, devrimin önde gelen önderleri arasında yer almasını sağlayacaktı.

İngiltere ve Amerika'daki İngiliz sömürgeleri arasındaki anlaşmazlıklar artınca, İngiliz tahtına karşı ileri sürülen şikâyetleri görüşmek üzere, 1774'te toplanan Birinci Kıta Kongresi'ne Jefferson da çağrıldı. Jefferson ve birkaç arkadaşının dışında Kongre'ye katılan üyelerin çoğu, İngiliz Parlamentosu'na ödün vermeye hazırdı. Jefferson, gene aynı konuları görüşmek üzere toplanan İkinci Kıta Kongresi'ne de çağrıldı. Bu çağrıya Jefferson'ın yanıtı, kaleme aldığı Bağımsızlık Bildirisi (4.7.1776) oldu.

Ekim 1776'da yeniden Virginia valiliği görevine atandı. Ancak İngiliz birlikleri tarafından eyalet işgal edildiği sırada etkin bir mücadele vermediği için büyük eleştirilere uğradı. Sonunda görevini bıraktı. Jefferson'ın bu dönemde yazdığı "Virginia Üzerine Notlar", hümanist bir liberalizmin damgasını taşır.

Jefferson 1784'te Avrupa devletleri ile Amerika adına görüşmelerde bulunmak üzere Fransa'ya gönderildi.

(Arkası sayfa 322'de)

İngiliz askerlerine başkaldıran Amerikalı koloni çiftçileri.

Kolonilerde Uyanış

Koloni topraklarındaki denge, sonunda, Avrupa tarihinde Yedi Yıl Savaşları, Amerikan tarihinde ise Fransız-Kızılderili savaşları olarak bilinen olayla sarsıldı. Bu savaşı hazırlayan olayların kökeni geçmişe dayanır.Var olan sürekli sürtüşme Atlas Okyanusu'nun iki yakasındaki yöneticileri, İngiliz kolonileri arasında daha yakın bir işbirliği yaratmak konusunda düşünmeye zorlamıştı. Savaşın patlak vermesinden sonra ise, koloniler arasındaki örgütlenme çabaları yürümedi ve koloniler kendi askeri olanaklarını kullanarak ordular oluşturdular.

Savaş, koloniler ve İngiltere hükümeti arasında, daha sonra ortaya çıkacak olan çatışma açısından çok önemli şu üç sonucu doğurdu: Savaşla birlikte kolonileri korkutan durumlar ortadan kalkmış; Kanada ve Florida, İngiltere'nin egemenliğine girmiş; Mississippi'nin batısında ve Meksika Körfezi dolaylarında kesin Fransız egemenliği, yerini, batmaya yüz tutmuş İspanyol İmparatorluğuna bırakmıştır. Bu durum, koloni halkının kendilerine güven duymalarını sağladığı gibi, imparatorluğun asker ve sivil yetkililerini, bundan böyle daha az önemsemelerine yol açmıştır. Oysa İngiliz yetkilileri, kolonilerin ıktisatlar üzerinde var olan denetimlerine yeniden canlılık kazandırma çabasındaydılar.

Her sömürgenin ayrı bir kökeni ve tarihi olmasına karşın, XVIII. yy'daki genel eğilim, koloni hükümetlerini tek tip temsil öğesini benimsemiş birbirine benzer bünyeler durumuna getirmişti. Seçimlerde seçim hakkı mülkiyete dayalı olup, kolonilerin 9'unun dinsel kurumlara bağlılıkları nedeniyle toplumsal düzenlerinde Püriten ya da Anglikan olmak üzere din ayrılıklarına rastlanmaktaydı. Meclislerin

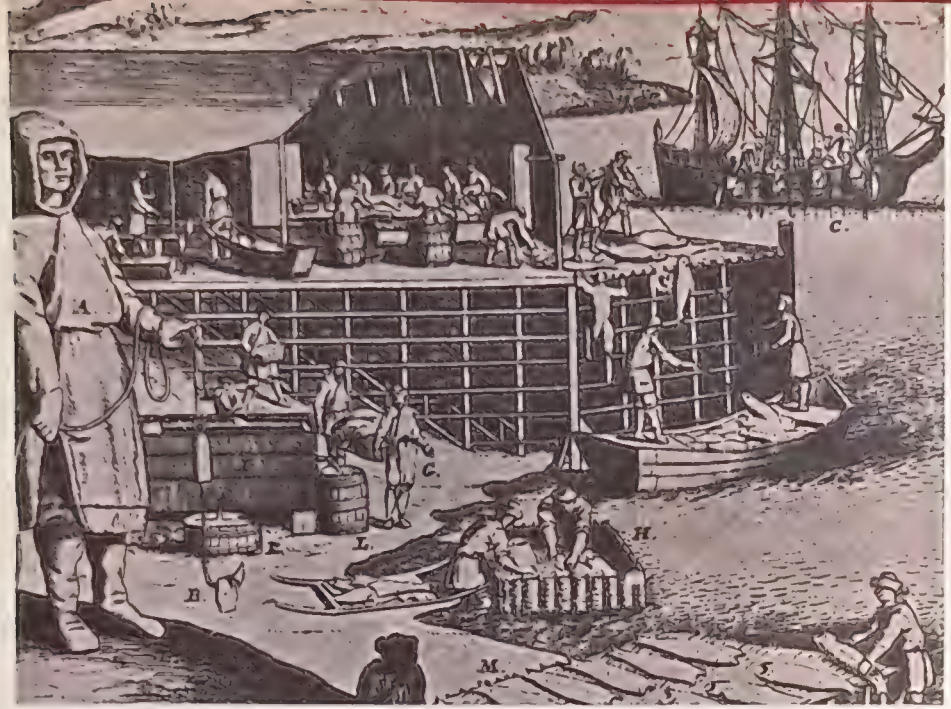

New England'li balıkçıları konu alan bir gravür.

THOMAS JEFFERSON'IN GÖRÜŞLERİ/II

1785-1789 yılları arasında Paris'te, Amerika Birleşik Devletleri'ni temsil etti.

Birçoklarına göre Jefferson'ın siyasal ve toplumsal düşüncelerinin kesin biçimlenmesi, Fransa'da bulunduğu yıllarda gerçekleşmiştir. Dinine içten bağlı olduğu halde, inancı, bireysel bir sorun olarak ele alır ve her türlü resmi dine karşı çıkar.

Fransız Devrimi'ni yaratan bütün olayları yakından izlemesine karşın demokrasi görüşleri, devrimci olmaktan çok, ılımlıydı.

Birleşik Amerika'ya döndüğünde başkan Washington, Jefferson'a yeni federal hükümette dışişleri bakanlığı görevini teklif etti. Jefferson bu görevi, istemeyerek kabullendi. O sırada maliye bakanı Alexander Hamilton'dı. Kişilik ve siyasal görüşleri açısından birbirine bütünüyle karşıt olan bu iki insan arasında kısa zamanda büyük bir çatışma doğdu. Çok geçmeden her ikisinin çevresinde toplananlar Demokrat ve Federalist partilerin temelini oluşturacaklardı. Hamilton Federalistlerin, Jefferson Demokratların öncüsü oldu.

İki taraf arasında süren anlaşmazlıkların sonunda Jefferson 31 Aralık 1793'te görevinden istifa etti.

1796'da, Federalist Parti'nin adayı John Adams cumhurbaşkanı, Jefferson da başkan yardımcısı seçildi. 1801'de yapılan seçimleri Federalistler kaybetti, cumhurbaşkanlığını Jefferson kazandı. Jefferson bu göreve daha sonra bir kez daha seçilecekti.

Başkanlık görevinde bulunduğu sürece en büyük amacı kamuoyunu cumhuriyete alıştırmaktı. Bu nedenle sonuna kadar her türlü toplumsal farklılaşma eğilimlerine karşı çıkmıştır.

Jefferson'a göre özgürlüklerin en iyi güvencesi, anayasa ya da buna benzer yasa ve belgeler değil, doğrudan doğruya halkın ruh ve kişiliğinde kökleşmiş cumhuriyetçilik geleneğidir.

4 Mart 1809'da cumhurbaşkanlığı görevinden ayrıldıktan sonra Jefferson, kendini bütünüyle Virginia Üniversitesi'nin kuruluş çalışmalarına verdi. Virginia Üniversitesi o çağın en liberal öğretim kuruluşuydu. Okulda dinsel törenler yapılmıyor, bütün öğretim üyelerine eşit davranılıyordu. İlk kez Amerika'da bu üniversite, ders programında siyasal bilimlerle tarım konularına yer ayırmıştı. XX. yy'da Amerikan üniversitelerinin çoğu tarafından benimsenmiş ilkeler, Jefferson'ın çabalarıyla, daha o yıllarda Virginia Üniversitesi'nde gerçekleştirilmişti.

Jefferson'ın kişiliğinin belki de en önemli yanı, insan aklına duyduğu sonsuz güvende ve buna dayanan özgürlük savunuculuğunda belirir. Kendi deyişiyle "Tanrı huzurunda insan aklı üzerinde her türlü baskıya karşı, sonsuz düşmanlık andı içmiş"ti.

Jefferson'ın ölümü, garip bir rastlantı olarak, Amerikan Bağımsızlık Bayramı'nın yıldönümü olan 4 Temmuz 1826'dır. Mezartaşının üzerinde kendi vasiyeti gereğince şu tümce yazılıdır: "Amerikan Bağımsızlık Bildirisi'nin yazarı; Virginia Din Özgürlüğü Yasası'nın koruyucusu, Virginia Üniversitesi'nin babası, Thomas Jefferson burada gömülüdür."

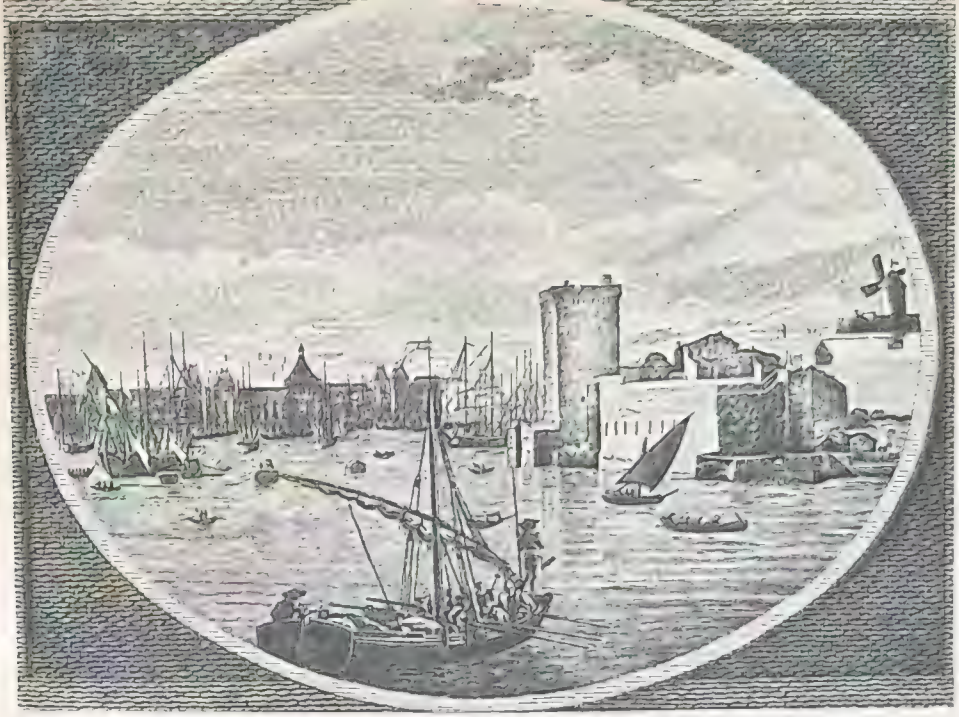

1788 yılında Philadelphia Limanı'nı gösteren bir gravür.

1 Ekim 1768'de iki piyade ve bir topçu birliğini taşıyan İngiliz savaş gemileri Boston Limanı'na demir atmışlardı. Solda, İngiliz savaş gemilerinin Boston Limanı'na girişini konu alan bir gravür görülüyor.

asıl gücüyse özel vergi toplama yetkileriydi.

Hükümetin yönetici kadrosu, valilerden ve onların danışmanlarından oluşuyordu. Valinin yetkileri, temsilcisi olduğu İngiltere kralının yetkileri göz önüne alınarak saptanmıştı. Bir danışma kurulunun var olmasına karşın, sorumlu bakanların, valinin kararlarına karışma hakkı yoktu. Vali, hem genelkurmay başkanı, hem de sıvıl yönetimin başıydı. Meclisi toplantıya çağırma, toplantıyı erteleme, dağıtma, meclis kararlarını veto etme ya da imparatorluk hükümetine danışmak üzere uygulamayı durdurma, yetkileri arasındaydı.

1763'e kadar üç koloni dışındaki bütün kolonilerde, vali ve danışma kurulu, İngiltere kralı tarafından atanırdı. Massachusetts eyaletinde imparator valiyi atar, ancak danışma kurulunun atanmasına karışmazdı. Connecticut ve Rhode Island eyaletlerindeyse, her ikisi de meclis tarafından seçilmekteydi.

Gerek yetki veren kaynakların değişik olması nedeniyle bölgesel

Pennsylvania'da bir tarım bölgesinin XVIII. yy'ın ortalarındaki durumunu gösteren bir gravür.

sürtüşme, gerek imparatorluğun çıkarlarıyla ilgili sorunların ele alınması açısından yasama organıyla hükümet kadroları arasındaki sürtüşme kaçınılmaz olmaktaydı. Koloni yöneticileri kendi seçtikleri meclisler tarafından temsil edilmelerinin, yapılarının bir gereği olduğuna inanıyorlar ve valinin imparatorluktan aldığı bir emirle meclisleri toplantıya çağırmasını, kendi haklarına yapılan bir saldırı olarak görüyorlardı.

Veto hakkı ve bu hakkın uygulanışının hukuki açıklardan yararlanılarak çeşitli biçimlerde önlenmesi de anlaşmazlık yaratmaktaydı.

En büyük tartışma konusuysa mali durumlardı.

Veto ve kraliçenin özel temyiz mahkemesine başvurma hakkı anavatan yurttaşlarının çıkarları aleyhine bir ayrımı, kolonilerle İngiltere İmparatorluğu arasındaki herhangi bir uyumsuzluğu ve kendi alacaklılarının zarar etmesi pahasına kolonilerde para hacminin genişletilmesi gibi, aceleci ya da yanlış bir yasama kararının uygulanmasını önlemek üzere, Anayasal düzenin savunulması amacıyla yürürlükte bulunuyordu.

Ancak Britanya İmparatorluğu genel olarak yanlış bir yöntem izlemiş ve kendi hukuk düzenini kolonilerde yerleştirmek yolunda hiçbir çaba harcamamıştır.

1763'lerden sonra uygulanmasına çalışılan imparatorluk deniz ticaret yönetmeliğininse uzun bir geçmişi vardır. Daha XVII. yy'da imparatorluğun gümrük yönetmeliği kolonilerde uygulanmaya başlanmış ve yönetmeliğe aykırı durumların çözümü için bir dizi özel mahkeme kurulmuştur. İngiltere hükümetinin daha çok deniz ticareti ve askeri işlere bakan başka yetkili makamları da, kolonilerde temsil edilmekteydiler. Öte yandan, koloniler de, Londra'daki İngiliz Parlamentosu ve hükümetiyle ilişki kurma gereğini duymuş ve kendi temsilcilerini bu işle görevlendirmişlerdi

Koloni halkının sorunları, yalnızca uygulanan genel siyasetle ilgili değil, aynı zamanda Amerika'da belirli görevlere atanan şahısların kişilikleriyle de ilgiliydi. Uzun bir süre koloniler, siyasetçilerin gereksinim içinde olan akraba ve yakınlarına iş olanakları yaratma yolunda çok büyük fırsatlar sağlamıştır.

"Boston Kıyımı"nı gösteren temsili bir resim.

Mali Sorunlar

İngiltere hükümeti ile koloniler arasındaki ilişkilerde kopuşu hazırlayan sorunların asıl kaynağı, mali alanlardaydı.

XVII. yy. boyunca gittikçe büyüyen imparatorluğun artan masraflarını karşılamak için paraya gereksinmesi vardı. Bu paranın hepsini İngiltere'deki vergi yükümlülerinden sağlayamayınca, geriye tek çıkar yol olarak, kolonilere başvurmak kalıyordu. Ancak kolonilerden böyle bir gelir elde edebilmek için güçlü bir merkezi yönetime gerek vardı. Bu konuyla ilgili ilk adım 1764 yılında Şeker Yasası'nın yürürlüğe girmesi sırasında atıldı. Bu yasanın tek amacı, imparatorluğa gelir sağlamaktı.

1733'te yayımlanan Pekmez Yasası,İngiliz egemenliği dışında kalan ülkelerden yapılacak pekmez dışalımına yüksek bir gümrük resmi koymuştu. Yeni Şeker Yasası ise, bütün pekmez dışalımı üzerine küçük bir vergi koyuyordu. Bu yasa, aynı zamanda şarap, ipekli kumaş, kahve ve öteki birkaç lüks eşyayı da vergi kapsamına almaktaydı ve bu yasa hükümlerini yerine getirmek için, gümrükçülere çok titiz davranmaları emredilmişti. Kaçakçıları yakalamaları için Amerikan karasularında bulunan Britanya savaş gemilerine talimat verilmiş, kralın memurlarının kuşkulu yerlerde arama yapmalarını olanaklı kılmak için arama müzekkerele·i kullanmalarına izin verilmişti. Yeni İngiltere tüccarları arasında hayret ve korku uyandıran şey bu yeni vergiler değil, asıl bu vergilerin etkin bir biçimde uygulanması konusunda alınan önlemlerdi. Bu da bütünüyle yeni bir şeydi. Uzun bir süreden beri, Yeni-İngiltere halkı, gereksinmeleri olan pekmezin büyük bölümünü Fransız ve Hollanda Batı Hindistan'ından hiç vergi vermeden getirmeğe alışmışlardı; bu yüzden de söz konusu vergiyi ödemenin kendilerini mahvedeceğine inanıyorlardı.

Aslında bu yasanın çıkarılmasının Amerikan Devrimi açısından önemi, koloni halkı arasında ilk kez, hoşnutsuzluklarını anayasa ilkelerine göre ortaya koyma düşüncesini yaratmasındadır.

Kolonilerdeki tüccarlar, bu uygulamalar üzerine yasama meclisleri ve kent meclisleri toplantılarında, yasanın aksaklıkları üzerinde dur-

Mart 1766'da Pul Yasası'nın iptal edilişiyle ilgili bir Amerikan karikatürü (üstte).

Çay satışı tekelinin Doğu Hindistan Şirketi'ne verilmesi üstüne Boston'lu Amerikalılar eyleme geçerek İngiliz gemilerine yüklenen çayları denize döktüler. Sağda, bu olayı simgeleyen bir gravür görülüyor.

Boston Kıyımı, Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın tarihsel başlangıcı sayılır. Karşı sayfada, ayaklanmaya etkin biçimde katılmış olan Boston'lu yurtsever Paul Revere'in bir gravürü görülüyor.

maya başladılar.

Yine aynı yıl içinde parlamento "majeste kralın kolonilerinde, bundan böyle basılan bütün kâğıt paraların tedavül akçesi olmasını ya saklamak amacıyla" bir para yasası da kabul etti

Kolonilerde "altın para" darlığı çekildiğinden bu yasa koloni iktisadı üzerine ağır bir yük bindirmekteydi

Koloni halkı açısından büyük yakınmalara yol açan bir başka yasa da, 1765 yılı başlarında yayımlanan Konaklama Yasası'dır. Bu yasaya göre, kral askerlerinin bulunduğu yerlerdeki koloni halkı, bu askerlere evlerinde yer göstermek ve yiyecek gereksinimlerini karşılamak zorundaydı.

Ama, imparatorluk yönetimine karşı en büyük muhalefet 1765 yılında çıkarılan Pul Yasası sırasında ortaya çıktı. Bu yeni yasa, bütün satış ve kira anlaşmalarına, gazetelere, ilanlara, dergilere ve bütün hukuki belgelere, basılı kâğıtlara hazine pulu yapıştırılmasını zorunlu kılıyordu. Bu yeni vergi, halk için büyük bir yüktü. 13 koloni, şiddetle bu yasanın uygulanma-

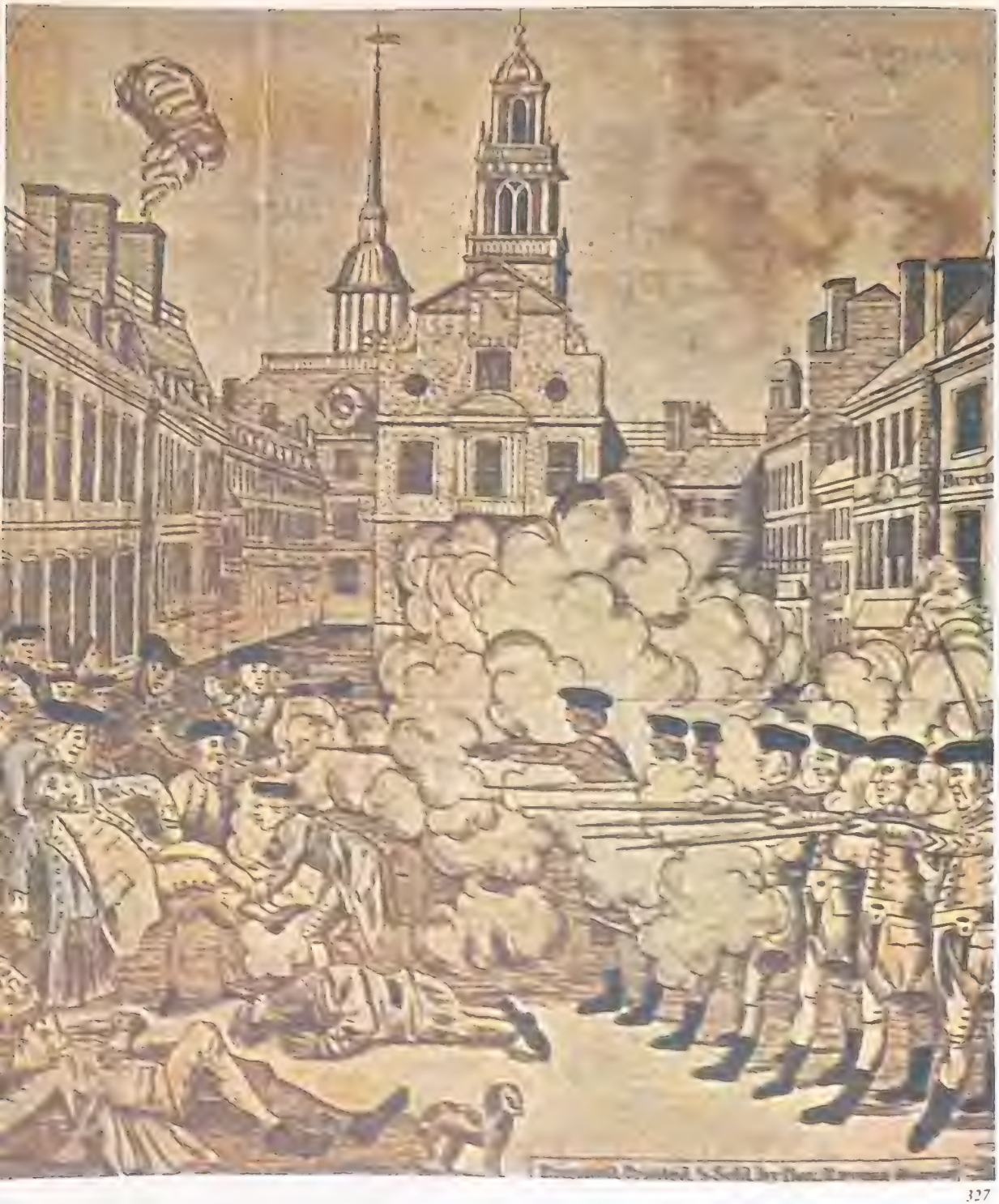

Çay tekeli ile birlikte olaylar kökten dönüşüm geçirdi. Resimde, bu sorunu görüşmek üzere halkı toplantıya çağıran 27 Aralık 1773 tarihli bir afiş görülüyor.

Monday Morning, December 27, 1773.

THE TEA-SHIP being arrived, every Inhabitant, who wiſhes to preſerve the Liberty of America, is deſired to meet at the STATE-HOUSE, This Morning, preciſely at TEN o'Clock, to adviſe what is beſt to be done on this alarming Criſis.

R. Aitken'in Charlestown çarpışmalarını gösteren bir tablosu.

sına karşı çıktı. Koloni temsilcileri bulunmayan İngiltere Parlamentosu'nun,kolonilere vergi koyamayacağı ilan edildi. Kolonilerdeki tüccarlar da, protesto olarak, İngiltere ile olan iktisadi ilişkilerini kestiler.

Kolonilerde "Özgürlük Çocukları" adlı bir örgüt kuruldu. Boston ve öteki kentlerde bu örgüt, yeni yasaya karşı halk arasında ayaklanmalar düzenliyordu. Boston'da vergi toplamakla görevli memurlar, katrana bulandıktan sonra bir tüy yığının içine atıldılar ya da uzun bir sırığa bağlanıp, kentin sokaklarında teneke çalınarak gezdirildiler.

Pul Yasası'nın önemi, yalnızca, devrimci direnişe bir atılım kazandırmasında değil, aynı zamanda kolonileri imparatorlukla ilişkilerini kendi çıkarlarına göre düzenleme gerekliliğine yöneltmesindedir.

1765 yılı Ekim ayında ilk kez koloniler arasında bir kongre düzenlendi. Dokuz koloniden gelen yirmi yedi delege, kamuoyunu İngiliz Parlamentosu aleyhine çevirmek için bu fırsattan yararlanmayı bileceklerdi.

Oldukça uzun süren tartışma ve müzakerelerden sonra Kongre, "Anayasa ilkelerine göre, kendi meclislerinden başka hiçbir gücün şimdiye kadar kolonilere vergi koymadığı ve bundan sonra da koyamayacağı" ve Pul Yasası'nın koloni halkının hak ve özgürlüklerini açıkça çiğnediği konusunda birtakım kararlar aldı.

Ortaya atılan anayasa konusu, temsil sorunu üzerinde yoğunlaşmaktaydı. Koloniler açısından İngiliz Avam Kamarası'nda fiilen mebusları bulunmadıkça kendilerini parlamentoda temsil edilmiş saymaları olanaksızdı. İngiliz siyaset adamlarından çoğu, parlamentonun anavatan kadar koloniler üzerinde de aynı otoriteyi temsil eden ve yürüten bir imparatorluk meclisi olduğu savındaydılar. Bu nedenle parlamento, İngiltere'de sözgelimi Berkshire eyaleti için yasalar çıkarabildiği gibi, Amerika'daki Massachusetts için de aynı işi görebilirdi. Koloni önderleriyse kendilerinin imparatorluk parlamentosuyla değil, kralla hukuki ilişkileri bulunduğunu ileri sürmekteydiler. Gerçi, denizaşırı yerlerde koloniler kurulmasına izin veren ve bunları yönetim örgütüyle donatan, kraldı. Kralın hem İngiltere kralı, hem de Massachusetts kralı oldu-

ğu kabul edıliyordu; ama nasıl ki Massachusetts Meclisi'nin İngiltere içir yasalar çıkartmağa hakkı yoksa,İngiliz Parlamentosu'nun da Massachusetts için yasa yapma yetkisi olamazdı. Kral bir koloniden para istediğinde bir bağış yapılmasını emredebilirdi. Ama, İngiltere' de olsun, Amerika'da olsun bir Britanya uyruğu ancak, kendi temsilcileri tarafından ve onlar aracılığıyla vergiye bağlanabilirdi

İngiliz Parlamentosu,koloni halkının bu görüşlerini kabule yanaşmadı. Ama koloni halkının ve tüccarlarının baskısı o kadar yoğun oldu ki, parlamento, 1766 yılında bu yasayı geri almak zorunda kaldı. Şeker Yasası da önemli ölçüde değiştirildi.

İngiliz Parlamentosu'nun bu kararı kolonilerde büyük sevinç yarattı. Tüccarlar yeniden anavatanla ıktısadi ilişkilerini sürdürmeye başladılar. "Özgürlük Çocukları" örgütü, eylemlerine ara verdi. Kolonilere yeniden barış gelmişti.

Ancak, Pul Yasası'nın kaldırılmasıyla birlıkte, yürürlüğe konan yeni bir yasa, parlamentoya, koloni halkı için geçerli olacak yasalar yapma konusunda tam yetki veriyordu.

Kolonilerdeki anlaşmazlıklar ve hoşnutsuzluklar 1767 yılında alınan yeni tedbirler yüzünden yeniden alevlendi. O yıl İngiltere Maliye Bakanı Charles Townshend hükümet adına yeni bir mali program düzenlemekle görevlendirilmişti. Bakan ilk iş olarak kolonilerin ticareti üzerine konan vergilerin toplanmasını daha etkin kılma yollarını araştırmaya başladı. İngiltere

Amerika'da çarpışmalar artık birbirini izliyordu. Resimde, bu çarpışmalardan biri olan Bunker's Hill savaşlarından bir sahne görülüyor.

G. Washington'un S. Kong tarafından yapılan portresi.

halkından toplanan vergileri azaltmak için gümrük idaresini sıkıştırdı ve İngiltere'den kolonilere ihraç edilen kâğıt, cam, kurşun ve çay gibi maddelerin vergiye bağlanmasını önerdi. Bu tedbir koloni valilerinin, yargıçlarının, gümrük memurlarının ve Amerika'daki İngiliz ordusunun masraflarını, kısmen karşılayacak geliri sağlamak içindi. Bu yeni vergilerin konması da, Pul Yasası'nda olduğu gibi kolonilerde birçok şiddet olayının çıkmasına yol açtı.

Direniş Eylemleri

Direniş eylemlerinin merkezi, yeni gümrük görevlilerinin işlerini yapmalarına engel olmak amacıyla koloni halkının şiddete başvurduğu ticaret kenti Boston'du. Bir İngiliz savaş gemisi, başka gemiler ve askeri birlikler sivil güçlerin korunması için Boston'a yollandılar.

Valinin meclisi yeni gelişme-

BAĞIMSIZLIK BİLDİRİSİ/I

Bağımsızlık Bildirisi, Thomas Jefferson'ın en önemli ve en ünlü siyasal yazısıdır:

"Tarihin akışı sırasında, bir ülke halkının onları bir başka ülkeye (İngiltere'ye) bağlayan siyasal ilişkileri kesmesi ve gerek 'doğa'nın gerekse 'Tanrı'nın yasalarının kendilerine bağışladığı, yeryüzünde erkin bir devlet olma hakkına inanması gerekli olunca; insanlığın görüşlerine karşı yerinde bir saygı, onları ayrılmaya zorlayan nedenleri bildirmelerini gerektirir.

Şu gerçekleri kendiliklerinden belli sayıyoruz: Bütün insanlar eşit yaratılmıştır; yaratan, onlara, başkalarına bırakılmaz belli haklar bağışlamıştır, bunların arasında dirim, erkinlik ve mutluluğun ardından gidilmesi vardır. Bu hakları sağlamak için, insanların arasında, adli güçlerini yönetilenlerin rızasından alan yönetimler kurulmuştur. Herhangi bir zamanda, herhangi bir yönetim biçimi, bu hakları yıkacak olursa, onu değiştirmek ya da kaldırmak ve temelini bu ilkelere dayandırarak, güvenlik ve mutluluklarına en çok etkili olacak gibi gördükleri biçimde güçlerini düzenleyerek yeni yönetim kurmak halkın hakkıdır.

Gerçekte, öngörü uzun zamandır kurulu yönetimlerin hafif ve geçici nedenlerden ötürü değiştirilmesini buyurur ve buna uygun olarak bütün deneyler, insanların, kötülüklerin acısı dayanılabilir oldukça, alışageldikleri biçimleri kaldırarak kendilerini doğrultmaktansa bu acıları çekmeye daha yatkın olduklarını göstermiştir. Ama hiç değişmeden aynı amaca yönelen uzun bir yolsuzluklar ve zorla alışlar dizisi, onları mutlak despotluk altına sokmak niyetini açıklarsa, böyle bir yönetimi devirmek ve gelecekteki güvenlikleri için yeni bekçiler koymak insanların haklarıdır, ödevleridir. Kolonilerin sabırla acı çekişleri böyle olmuştur; şimdi, onları eski yönetim sistemlerini değiştirmeye götüren zorunluluk böyledir. Şimdiki Büyük Britanya kralının tarihi, doğrudan doğruya bu devletlerin üstünde mutlak bir tiranlığın kurulması amacına yönelen ve tekrar tekrar görülen haksızlıkların, zorla alışların bir tarihidir.

Kral, kamu iyiliği için en sağlam ve en gerekli işlem olan yasaları onaylama borcunu reddetmiştir. (...)

Halkın haklarının zorla alınmasına mertçe karşı koydukları için temsilciler meclislerini tekrar tekrar dağıtmıştır.

Bu gibi dağıtmalardan sonra başkalarının seçilmesine izin vermeyi uzun bir zaman reddetmiştir; böylelikle, ortadan kaldırılamayacak olan yasama güçleri bütünüyle halka geri dönmüştür; bu zaman boyunca devlet, dışarıdan istila edilmenin ve içeriden karışıklık çıkmasının bütün tehlikelerine açık kalmıştır.

Bu, devletlerin nüfusunun gelişmesini önlemeye uğraşmıştır; bu amaçla yabancıların uyrukluğa alınmaları üstüne olan yasaları engellemiş, buralara göç edilmesini teşvik edecek başka yasaların çıkarılmasını reddetmiş ve yeni topraklara sahip olmanın koşullarını ağırlaştırmıştır.

Yargı güçleri kurulmasına ilişkin yasaları onaylamayı reddederek adaletin iradesini engellemiştir.

Yargıçları, yetkilerinin süresi, ödeneklerinin tutarı ve ödenmesi bakımından yalnız kendi iradesine bağımlı kılmıştır.

Birçok yeni memurluk kurmuş, halkımızı sıkmaları ve mallarını yemeleri için buraya bir sürü memur göndermiştir.

Yasama organlarımızın rızası olmaksızın, barış zamanlarında aramızda sürekli ordular tutmuştur.

Askeri gücün sivil güçten bağımsız olmasında ve ona üstün kılınmasında etkili olmuştur. (...)

Aramıza, çok sayıda silahlı birlikler yerleştirmek;

Onları, bu devletlerde yerleşmiş halk üzerinde işleyecekleri her çeşit cinayetin cezasından uydurma yargılamalarla korumak;

Dünyanın bütün bölgeleriyle ticaretimizi kesmek;

Rızamız olmadan vergiler koymak;

Bizi birçok durumda, jüriyle yargılamanın yararlarından yoksun bırakmak;

Sözde suçlar yüzünden yargılanmak üzere bizi denizler ötesine yollamak;

Komşumuz olan bir eyalette, İngiliz yasalarının etkin sistemini kaldırmak; orada keyfi bir yönetim kurmak ve onun sınırlarını, aynı mutlak yürütmeyi bu kolonilere sokmaya uygun bir araç ve bir örnek olacak kadar genişletmek;

Ayrıcalıklarımızı elimizden almak, en değerli yasalarımızı kaldırmak ve yönetimlerimizin biçimlerini temelinden değiştirmek;

Bizim kendi yasama organlarımızı askıda bırakmak ve kendilerinin ne olursa olsun bütün durumlarda bizim için yasama gücünü taşıdıklarını bildirmek;

Kararlarını onaylamıştır.

(Arkası sayfa 332'de)

Kişilerin dayanışmasına Fransa'yla İspanya'nın resmi dayanışması da ekleniyordu. Artık "Amerikan Kolonileri" giderek "Amerika Birleşik Devletleri" bilincini oluşturma yolundaydılar.

leri görüşmek üzere toplantıya çağırmayı reddetmesi, taraflar arasındaki ayrılığı kaçınılmaz kıldı. Öte yandan, devrimci (radikal) güçlerin aşırı girişimlerde bulunma olanağı yoktu. Boston'da toplanan olağanüstü kurultay geniş ilgi göstermesine karşın, bütün eylem kâğıt üzerinde kalıyordu. Tek umut ışığı, girişilecek ticari bir boykotun İngiltere'de hükümet aleyhine bir muhalefetin doğmasına yol açması olasılığıydı. Ancak etkili olabilmesi için boykotun "Yeni-İngiltere" kolonisinin dışına taşması, New-York ve Philadelphia'nın da işe karışması gerekmekteydi. Oysa Philadelphia, devrimci bir havaya girmekten çok uzak görünüyordu. Atlas Okyanusu'nun her iki yakasında da eski düzene dönülüp dönülemeyeceği ya da koloni halkının, İngiltere hükümetinin ticaret kurallarına değil de, gerçekte ticaretin İngiltere İmparatorluğu elinde bulunmasına karşı çıkıp çıkmadığı tartışılmaktaydı.

İngiliz yönetici sınıfı içinde savaşa karşı çıkan güçlü bir muhalefet vardı: Bunların başında "Majesteleri"nin (üstteki resimde, bir karikatürü görülüyor) özel danışmanı Burke geliyordu.

Üstte sağda, Avrupa'nın birçok aydın kişisi, Amerikalıların davasıyla büyük bir dayanışma göstermekteydi. Resimde, bu aydınlardan Alman F. von Stenben görülüyor.

BAĞIMSIZLIK BİLDİRİSİ/II

Bizi korumasının dışında sayarak ve bize karşı savaş açarak, burada yönetimi bırakmıştır. Denizlerimizi talan, kıyılarımızı yağma etmiş, kentlerimizi yakmıştır.

Bu sırada, ölümün, yıkıcılığın ve tiranlığın işlerini tamamlamak için buraya parayla tutulmuş yabancı askerlerden meydana gelen büyük ordular taşımaktadır; en barbar çağlarda eşi az bulunacak ve uygar bir ulusun başı için büsbütün yakışık almayacak zorbalık ve hainliğe şimdiden başlamıştır.

Açık denizlerde tutsak alınan yurttaşlarımızı, kendi ülkelerine karşı silah çekmeye, arkadaşlarının ve kardeşlerinin celladları olmaya ya da kendi kendilerini öldürmeye zorlamıştır.

Aramızda yerli ayaklanmaları yaratmış ve savaş kurallarının bütün yaş, cins ve durumdakileri ayırt etmeden kırıp geçirmek olduğu bilinen merhametsiz Kızılderili vahşileri, sınırlarda oturan halkımızın üstüne çekmeye uğraşmıştır.

Bu baskıların her aşamasında biz, en alçakgönüllü terimlerle, zararlarımızın karşılanması için dilekçe hakkımızı kullandık: Üst üste giden dilekçelerimize üst üste gelen haksızlıklarla yanıt verildi. Karakteri böyle her işi bir tiranı tanımlayabilecek yolda olan bir prensin, egemen bir halkın yöneticisi olması uygunsuzdur.

Britanyalı kardeşlerimizin dikkatlerini çekmekten de geri kalmadık. Yasama organlarının üzerimize yolsuz bir yetki alanı yaymaya kalktığını anlatarak, onları zaman zaman uyardık. Buraya göçmemizin ve yerleşmemizin koşullarını anımsattık. Onların kendi adaletlerine ve büyüklüklerine başvurduk ve ortak akrabalık bağlarımızı ileri sürerek, ilişki ve bağıntılarımızı, ister istemez zedeleyecek olan bu zorbalıkları kaldırmaları için yalvardık. Adaletin ve aynı soydan gelmenin sesine onlar da sağır kaldılar. Bu yüzden, ayrılmamızı bildiren zorunluluğu kabul etmeliyiz ve onları, insanlığın geri kalanını tuttuğumuz gibi savaşta düşman, barışta dost tutmalıyız.

Onun için, Amerika Birleşik Devletleri'nin temsilcileri olan bizler, Genel Kongre'de toplanarak,dünyanın yüce yargıcına niyetlerimizin dürüstlüğü için başvurmakla, kolonilerin iyi halkı adına ve onun yetkisiyle bu birleşik kolonilerin erkin ve bağımsız devletler olduklarını ve böyle olmaları gerektiğini, Britanya Tacı'na bütün bağımlılıklarından ayrıldıklarını ve onlarla Büyük Britanya devleti arasındaki bütün siyasal bağıntıların bütünüyle çözülmüş olduğunu ve böyle olması gerektiğini ve egemen ve bağımsız devletler olarak savaş, barış, ittifak, ticaret ve bağımsız devletlerin haklı olarak yapabilecekleri başka bütün iş ve şeyleri yapmak konusunda tam yetkili olduklarını resmen yayımlıyor ve açıklıyoruz.

Ve bu bildiriyi Tanrı'nın korumasına sağlamca dayanarak desteklemek için, dirimlerimiz, zenginliklerimiz ve kutsal onurumuz üstüne ant içiyoruz."

İngiltere'deyse, ne hükümet ne de parlamento kolonilerle anlaşmaya yanaşıyordu. 1769 yılı Şubat ayında düzenlenen Boston toplantısına katılanlar, Britanya İmparatorluğu yönetimine karşı bir cephe yarattıkları gerekçesiyle, "vatana ihanet"le suçlandılar ve Britanya mahkemelerinde yargılanmakla tehdit edildiler. Böylece İngiltere'ye karşı başlatılan eylem, Amerika'nın güney eyaletlerine de yayıldı. Hatta, bu eyaletlerin bazıları parlamentonun vergi koyma haklarını reddeden kararlar alarak İngiltere'den ithal edilen malları boykot etme yoluna gittiler.

Massachusetts eyaleti, valinin ve yargıçların ödeneklerinin gümrük gelirlerinden sağlanmasına karşı çıktı. Ayrıca kent meclisinin ve yerel hükümetin ötekı demokratık organlarının, bu tür sıyasal konunlarda söz sahıbı olması istenmekteydi.

Öte yandan Boston'daki İngiliz birliklerine karşı duyulan hoşnutsuzluk, tarihe "Boston Kıyımı" diye geçen, 5 Mayıs 1770 tarihli silahlı çatışmaya yol açacaktı.

Kırmızı ceketli İngiliz askerlerinin kar topuna tutulması gibi zararsız bir protestoyla başlayan tepkiler, giderek bir kitle eylemine dönüştü. O sırada birinin ateş emri vermesi üzerine üç Boston'lu vurularak karlar üzerine serildi. Bu olay, koloni içindeki direnmecilere, İngiltere'ye karşı mücadeleye başlamaları için gerekçe sağlayacaktı.

Amerikan Bağımsızlık Savaşı, bu savaşta en küçük bir çıkar ya da ulusal neden görmeyen isteksiz İngiliz askerlerine karşı yürütüldü. Resimde, Amerika'ya hareket etmek üzere olan İngiliz askerleri görülüyor.

Avrupa kamuoyunda giderek Amerikalıların bağımsızlık isteklerini haklı bulanların sayısı artıyordu. Bunlara ünlü Fransız markisi La Fayette de katılmıştı. Resimde, La Fayette'in Joseph-Desiré Court tarafından yapılmış bir portresi.

lamak için bulunmaz bir fırsat verdi. "Boston Kıyımı" adı verilen bu olay, "İngiliz vicdansızlığı ve zorbalığının kanıtı" olarak ilan edildi. Rhode Island eyaletindeyse karaya oturmuş bir İngiliz gemisi yakıldı ve kundakçıları özel bir komisyonun bütün çabalarına karşın bulunamadı.

Rhode Island olayı, Virginia Meclisi'nin öteki kolonilerle birleşmeyi sağlamak amacıyla bir haberleşme komitesi oluşturmasına yol açtı. Massachusetts ve öteki koloniler de, aynı örgütlenme yöntemlerini uyguladılar. Böylece kamuoyunda genel bir "Amerikan Ruhu" canlandırılmasına ve dolayısıyla yeni bir ulusal havanın yaratılmasına yardım edilmiş oldu.

İngiliz Parlamentosu karşılaştığı muhalefet yüzünden 1770 yılında büyük bir kurnazlıkla Townshend tarafından konulan vergilerin tümünü (çaya konulan vergi dışında) kaldırdı.

İngiliz Kralı George III'ün belirttiği gibi, koloni halkını denetlemek için en azından bir vergi bulunmalıydı. Parlamentonun bu tutumu, kolonilerde yeniden bir yumuşamaya yol açtı.

Üç yıl sürecek bu sessizlik döneminde, sayıları az bir grup, "radikal" kolonilerdeki bu durumun geçici olduğunu savunacaktı. Çay Yasası'nın varlığı parlamentonun koloniler üzerinde denetleme hakkını, ilke olarak koruyordu. Onlara göre bu denetleme hakkının kullanılması ise koloni halklarının özgürlüklerini bütünüyle ortadan kaldırabilirdi.

Radikallerin en önde geleni Massachusetts'li Samuel Adams'dı. Adams'ın tek amacı, bağımsızlıktı. 1772'de Adams'ın önerileri üzerine bir "haberleşme komisyonu" kuruldu. Bu örgütün amacı, koloni halkının haklarını ve şikâyetlerini saptayacak ve kentler arasındaki haberleşmeyi sağlayacaktı. Kolonilerin hemen hemen tümünde bu tür haberleşme komisyonları kuruldu. Bu komisyonlar, bir bakıma, devrimci kuruluşların çekirdeğini oluşturdular.

1773'te mali durumu bozulan Doğu Hindistan Şirketi, yardım alabilmek için İngiliz Parlamentosu'na başvurdu. Şirket, parlamentodaki güçlü yakınları aracılığıyla kolonilere ihraç edilen çay üzerinde tekel hakkını elde etti. Aslında, 1770'ten beri koloni halkı, Townshend çay vergisi yüzünden zaten, şirketin çayını boykot etmişti.

Doğu Hindistan Şirketi'nin kolonilerde, koloni tüccarlarına karşı yürüttüğü girişimler, ülkede yeniden karışılıkların doğmasına yol açtı. Hemen hemen her kolonide şirketin girişimlerine engel olmak için tedbirler alındı.

Koloni halkının bütün muhalefetine karşın İngilizler Boston Limanı'nda, çay yüklü gemileri boşaltmaya kalktılar. Samuel Adams tarafından yönetilen "vatandaş"ların bu olaya yanıtı çok sert oldu. 16 Aralık 1773 gecesi Mohawk yerlileri kılığına girmiş olan birtakım kimseler çay yüklü teknelere saldırıyor ve çay sandıklarını denize atıyorlardı.

İngiltere, imparatorluğun kaderini çizecek bir siyasal bunalımla karşı karşıya kalmıştı. Çayların imhasına ses çıkarmasa, bu, parlamentonun koloniler üzerindeki gücünün sıfıra indiğini dünya kamuoyu önünde kabul etmesi demekti. Bu nedenle İngiliz hükümeti birtakım zecri yasalar çıkardı. Bunların başında Boston Limanı Yasası gelir. Buna göre, imha edilen çayların bedeli ödenene kadar Boston Limanı, ticaret gemilerine kapatılıyordu. Bu, Boston kenti için yıkım demekti.

Yine aynı sıralarda yayımlanan Quebec Yasası, İngiltere ile koloniler arasındaki düşmanlığı daha da artırdı. Bu yasa gereğince Quebec eyaleti sınırları genişletiliyor ve burada yaşayan Fransız halkının din özgürlüğü güvence altına alınıyordu. Bu yolla da Protestanların hakları, Katoliklere ve özellikle Fransızlara tanınan ayrıcalıklarla çiğnenmiş olmaktaydı.

İngiltere hükümetinin aldığı bu tedbirler Massachusetts'i yola getireceği yerde, öteki kolonilerin de onun yanına katılmalarına yol açtı.

Kıta Kongresi'nin Toplanması

Virginia Meclisi'nin önerisi üzerine koloni delegeleri, 5 Eylül 1774'te Philadelphia'da toplanma ve içinde bulundukları güç koşulları görüşme kararı aldılar. On iki koloninin temsil edildiği bu kong-

A. Doolittle'ın 19 Nisan 1775 tarihli Lexington çarpışmalarını gösteren bir gravürü.

re, henüz "Amerikan" adı yerleşmemiş olduğundan, kendisine "Kontinental Kongre" adını veriyordu.

Kolonilerde süren düşünce ayrılıkları Kongre'de önemli bir sorunun doğmasına yol açtı: İngiltere hükümetini ödün vermeye zorlamak için görünürde de olsa, koloniler arasındaki birliği korumak gerekiyordu; aynı zamanda da, ılımlı koloni halkını ürkütmemek için, devrimci ya da bağımsızlık havası yaratmaktan kaçınılmalıydı. Sonunda, usta bir başlangıç söylevinden sonra delegeler, koloni halkının İngiltere hükümetinin çıkardığı zecri yasalara uyma zorunluluğu olmadığı konusunda bir anlaşmaya vardılar; daha sonra da bir dilekçeyle İngiltere kralına şikâyetlerini bildirdiler. Bu dilekçede, İngiliz Parlamentosu'nun dış ticareti ve sırf imparatorluğu ilgilendiren ticari ilişkileri düzenleme hakkının kabul edildiği belirtilmekte ve kolonileri isyana iten olaylar ve nedenler sıralanmaktaydı

Dilekçede kraldan istenenlerin başında, kolonilerdeki sanayi ve ticaretin gelişmesini önleyen engellerin kaldırılması, koloni halkının onayı alınmadan yeni vergilerin konmaması geliyordu. Kral dilekçeye yanıt olarak, kolonilerden eksiksiz bağlılık istedi ve onları "asi" ilan etti.

Kongre'nin yaptığı en önemli iş, *The Association* adlı derneği kurmak olmuştur. Bu derneğin amacı, kolonilerde ticari boykotlar düzenlemek ve her il ve eyalette dışalım, dışsatım ve tüketim yasaklarını denetlemekle yükümlü heyetleri kurmaktı.

Ancak, koloni halkları arasında düşünce ayrılıkları sürmekteydi. Hâlâ, İngiltere kralına karşı ılımlı bir muhalefet sürdürmekten yana olanlar vardı. Bunlar açıktan açığa sert bir muhalefet yerine, anlaşmazlıkları karşılıklı görüşüp çözümlemekten yanaydılar. Ama olayların gelişimi karşılıklı görüşmeyle hiçbir şey elde edilemeyeceğini bir kez daha gösterdi. Krala bağlı olanlara, bu tutumlarından vazgeçmeleri için açıktan açığa baskı yapıldı. Tutumlarında ısrar edenler, "vatan haini" sayıldı ve "hak ettikleri kötü namla tarihe geçmeleri için" adları ilan edildi.

Savaşın Başlaması

Ticaretin yerini tamamiyle siyasal çalışmaların aldığı Boston ilindeki İngiliz askeri birliğine Thomas Gage adlı bir general komuta etmekteydi.

General Gage'ın görevi, sert yasaları uygulamaktı. Massachusetts yurtseverlerinin yirmi mil uzaktaki Concord ilinde barut ve askeri gereç depo ettikleri öğrenilince bu cephaneyi ele geçirmek ve yargılamak üzere İngiltere'ye gönderilmeleri emredilen Samuel Adams ile John Hancock'u yakalamak için 18 Nisan 1775 gecesi kırmızı üniformalar giymiş bir İngiliz müfrezesi gönderildi. Ama halk bu baskından haberdardı. Bir gecelik yürüyüşten sonra İngiliz askerleri Lexington Köyü'ne vardıkları zaman, sabahın alacakaranlığı içinde el-

John Trumbull'ın, general Burgoye'ın Saratoga'da general Gates'e teslim oluşunu gösteren tablosu.

İl kadar silahlı insanın köy meydanında dizilmiş bulunduğunu gördüler.

Önce, her iki taraf çekingen davrandı; her iki taraftan da bağırmalar ve emirler işitildi ve bu gürültü içinden bir patlama sesi duyuldu. İki taraf da ateş açmıştı.

Amerikalılar sekiz ölü verdi. Bağımsızlık için ilk kan akıtılmıştı.

Görevlerini yerine getiren İngiliz alayları geri döndüler. Ama köylerden ve çiftliklerden gelen milis askerleri bütün yol üzerinde taş duvarlar, tepeler ve evler arkasına gizlenerek parlak kırmızı üniformalı İngiliz askerlerine ateş açmaktaydı.

Lexington ve Concord'dan gelen haberlerin öteki kolonilerdeki yankısı büyük oldu. Artık gerçek bağımsızlık savaşının pek uzakta olmadığı belliydi.

10 Mayıs 1775'te Philadelphia'da İkinci Kıta Kongresi toplandı. Bu Kongre'nin başkanı John Hancock adında Boston'lu zengin bir

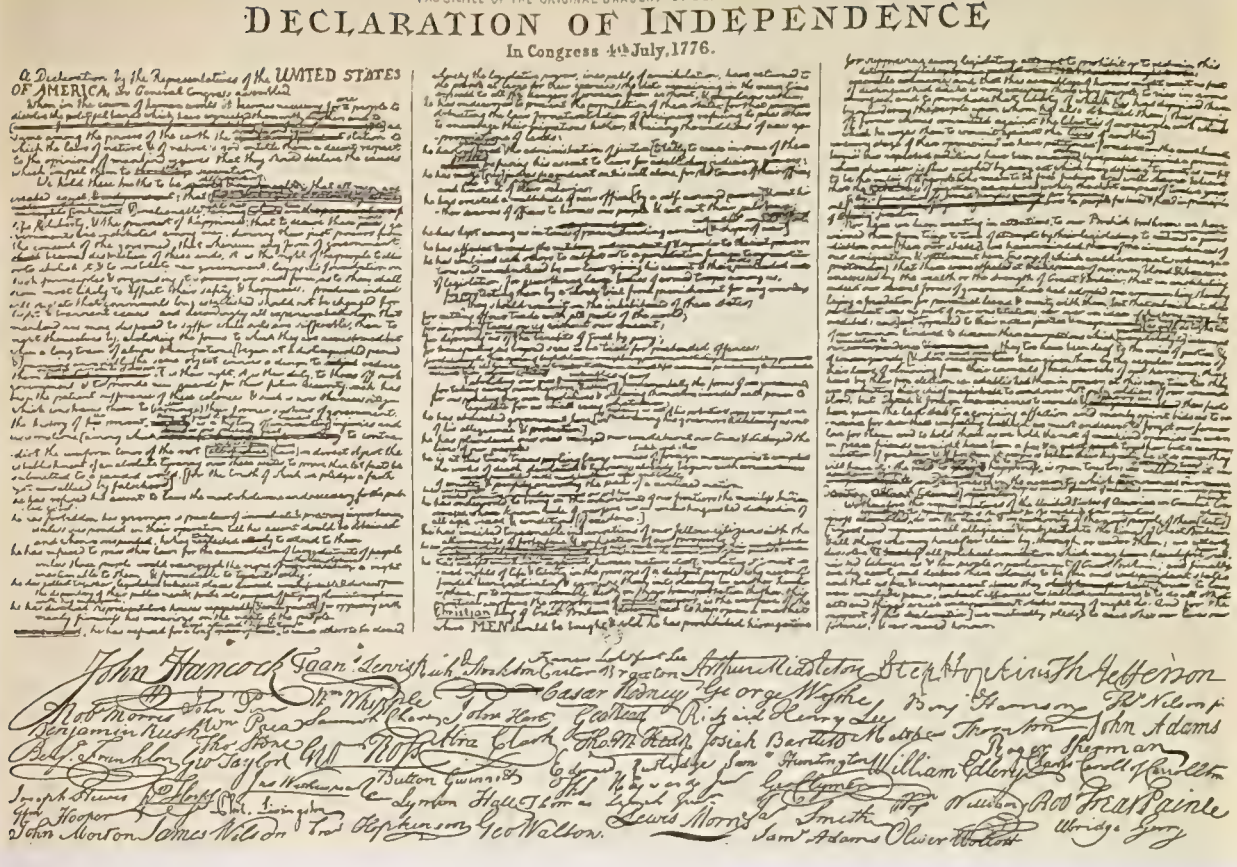
FACSIMILE OF THE ORIGINAL DRAUGHT BY JEFFERSON OF THE

DECLARATION OF INDEPENDENCE

In Congress 4th July, 1776.

tüccardı. Thomas Jefferson ile artık yaşlanmış olan Benjamin Franklin de Kongre'de hazır bulunuyordu. Franklin, Londra'dan yeni dönmüştü; orada kolonilerden bazılarının temsilcisi olarak bulunmuş ve arada bir anlaşma sağlamak için boşuna çaba harcamıştı. Kongre, bir savaş olasılığıyla karşı karşıyaydı.

Kongre'nin gerçek duyguları, John Dickinson ve Thomas Jefferson tarafından birlikte kaleme alınan bildirgede açıklanır:

"Davamızda haklıyız. Birliğimiz mükemmeldir. Kendi olanaklarımız büyüktür; gerekirse kuşkusuz dışardan da yardım görebiliriz. Düşmanlarımız bizi silaha sarılmaya zorladılar. Bu silahları özgürlüğümüzün korunması için kullanacağız. Esir yaşamaktansa özgür olarak ölmeğe karar vermiş bulunuyoruz."

Bu bildirge görüşülürken Kongre, milis kuvvetlerini göreve çağırıyor ve koloni orduları başkomutanlığına da albay George Washington'u atıyordu.

Askeri harekâta girişilmesine ve bir başkomutan atanmış bulunmasına karşın, İngiltere'den "bütünüyle ayrılma" düşüncesi, Kongre'nin birçok üyesine ve kolonilerdeki halkın büyük çoğunluğuna, doğru gelmiyordu. Kamuoyu henüz kesin bir kopuşa hazır değildi. Ilımlılar, krala değil, yönetime karşı savaş açtıklarına hâlâ kendi kendilerini inandırmaya çalışmaktaydılar.

Ancak bir süre sonra, imparatorluğun bir parçası olarak savaşı sürdürmenin güçlükleri ortaya çıktı. İngiltere de hiç anlaşmaya yanaşmıyordu. 23 Ağustos 1775'te, İngiltere kralı George III, kolonilerin "isyan" halinde olduklarını açıklamaktaydı. Beş ay sonra Thomas Paine'in *Common Sense* (Sağduyu) adlı elli sayfalık broşürü yayımlandı. Güçlü bir dille yazılmış olan bu broşür, bağımsızlığın önemini anlatıyordu. Paine, kralın "kutsal" kişiliğine hücum ediyor; babadan evlada intikal eden monarşi anlayışını eleştiriyor ve bir tek namuslu adamın, toplum için "bütün taçlı canavarlardan daha değerli" olduğunu ileri sürüyordu. Paine'e göre iki yoldan birini seçmek gerekmekteydi: Ya zorba bir kral ile köhnemiş bir hükümete boyun eğmeyi sürdürmek ya da bağımsız bir cumhuriyet kurarak özgürlüğe ve mutluluğa kavuşmak.

Paine'nin bu broşürünün etkisi büyük oldu; çoğaltılıp kolonilerde dağıtıldı. Broşürün kararsızlarla tereddüt içinde olanların görüşlerini değiştirmelerinde büyük katkısı olacaktı.

Kongre'nin bağımsızlık konusunda kesin bir karar alabilmesi için, kolonilerin her birinin kesin rızası gerekiyordu.

Kolonilerde süren savaş ve olayların gelişimi, Kongre'de radikalle-

4 Temmuz 1776 tarihli Bağımsızlık Bildirisi'nin Jefferson tarafından kaleme alınmış bir taslağı.

1779'da İngiliz kıyıları dolaylarında Amerikan gemisi "Bonhomme Richard" ile İngiliz donanmasına bağlı "Serapis" gemisi arasında meydana gelen ve Amerikalıların zaferiyle sonuçlanan Cape Flamborough Savaşı'ndan bir an.

rin daha da güçlenmesini sağladı. Sonunda, 10 Mayıs 1776'da, *"körüğümü kesip atma"* kararı onaylandı. Artık geriye, yalnızca resmi bir bildirinin yayımlanması kalmıştı. 7 Haziran 1776 günü Virginia hükümeti görevlisi Richard Henry Lee, bir Amerikan federasyonu kurulması lehinde bir tasarı önerdi Resmi bir bildiri hazırlamak üzere derhal Thomas Jefferson'ın başkanlığında beş kişilik bir komisyon oluşturuldu.

4 Temmuz 1776'da, Kongre, Bağımsızlık Bildirisi'ni onayladı. Bu bildiri 13 koloninin İngiltere'den koptuğunu açıkladıktan sonra şöyle diyordu:

"Bütün insanlar eşit doğarlar. Tanrı, hepsine yaşama, özgürlük ve mutluluk isteği gibi bazı devredilmez haklar vermiştir. (...)

Bu hakları sağlamak için, insanlar arasında adil güçlerini, yönetilenlerin rızasından alan yönetimler kurulmuştur. Herhangi bir zamanda, herhangi bir yönetim biçimi, bu hakları yıkmaya kalkarsa, onu değiştirmek ya da kaldırmak ve temelini bu ilkelere dayandırarak güvenlik ve mutluluklarına en çok etkili olacak gibi gördükleri biçimde güçlerini düzenleyerek yeni yönetim kurmak, halkın hakkıdır."

4 Temmuz 1776'dan sonra, Amerikalılar bir "ulus", verdikleri mücadeleyse "Bağımsızlık Savaşı" olarak anılacaktı

Ancak sorun, tam anlamıyla çözümlenmiş değildi. En iyimser varsayımda bile, Amerikan ulusunun yarısından çoğunun "bağımsızlık" ilkesini benimsemiş olup olmadığı kesinlikle bilinmemekteydi. Amerikalıların öteki yarısı ya çekimser kalmış, ya da Virginia, Maryland ve Yeni İngiltere sömürgeleri dışındaki öteki kolonilerin varlıklı sınıfları gibi "İmparatorluk yanlısı" olmuşlardı. Devrimcilerin en güçlü oldukları iki bölgeyi birbirinden ayıran New York ve New Jersey eyaletlerinde ise "imparatorluk yanlısı" güçler çoğunluktaydı. Bu durum

İngiliz birlikleriyle olan savaşın yanı sıra, ülkede çeşitli toplumsal grupların, hatta ailelerin bile bölünmesine neden olan iç savaş niteliğinde bir çatışmayı hazırlıyordu.

Bağımsızlık Savaşı, altı yıldan fazla sürdü. Korkunç soğuklara karşın, Amerikan askerleri kışı açıkta geçirmek zorunda kaldılar Silahları, paraları, giyecekleri, ayakkabıları yoktu. Buz ve karlar üzerindeki kan izleri, ayaklarının derisi yüzülmüş Washington askerlerinin gittikleri yönü gösteriyordu. Washington,yürekleri cesaret dolu ama savaş sanatı konusunda hiçbir bilgileri bulunmayan çiftçi ve zanaatçılardan oluşan birliklerini disiplin altına almakta oldukça güçlük çekti

Birkaç bin zenci köle de kolonı halkının yanında onlarla omuz omuza savaşıyordu, New York eyaletinde, bir savunma savaşı sırasında, bütün bir zenci kole müfrezesi yok oldu gitti. Erkek elbisesi giyen Massachusetts'li Hannette adında bir zenci kadın, düzenli ordu birliklerinde 17 ay Ingilizlere karşı savaşmıştı

Bağımsızlıklarını savunan Amerikalılara karşı savasanlar zengin İngilizler, toprak sahipleri, esir tüccarları ve kralın Amerika'daki memurlarıydı. Çiftçiler ve zanaatçılar, Amerikalıların dayandıgı savaşçı güçleri temsil ediyorlardı. Ama kolonilerin kralcı birliklere ve İngiliz soylu sınıfına karşı giriştikleri savaşı yöneten, devrimci burjuvaziydi.

İngiltere kralı George III, ordusunu güçlendirmek amacıyla Alman prenslerinden 30 000 asker istedi ve bunları Amerika'ya gönderdi. Ayrıca kendisine 20 000 Rus askeri vermesi için Katerina II'ye de ricada bulundu. Ama Rusya ile İngiltere'nin ilişkileri gergindi ve Pugaçef'in köylü isyanı söz konusu olduğundan çariçe, Amerika'ya asker göndermeyi reddetti.

1777 Güzü'nde koloniler en büyük askeri zaferi kazandılar. 1777'de Kanadalı İngilizler, Wa-

İngilizlerin Temmuz 1776'da New York yakınlarına çıkmalarından sonra silahlı hareket yeniden başladı. Çarpışmalar başlangıçta, İngilizler lehine gelişti. İngilizler Eylül ayında New York'u işgal ettiler. Resimde, İngilizlerin New York'a girişleri görülüyor.

25 Aralık 1776'da general Washington son derece usta bir manevrayla Delaware Irmağı'nı geçerek Trenton'u ele geçirdi. Üstte Marck'ın general George Washington'un Delaware Irmağı'nı geçişini konu alan bir tablosu görülüyor.

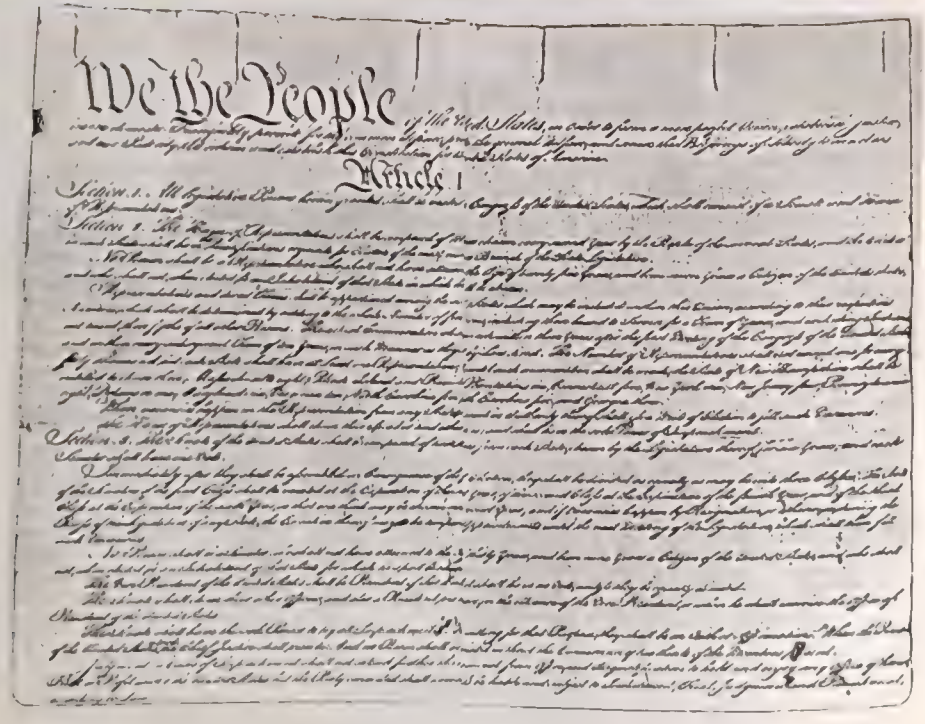

We The People

Article. I.

Konvansiyon, 17 Eylül 1787 günü Birleşik Devletler Anayasası'nı (sağda) kabul etti.

Benjamin Franklin'in David Martin tarafından yapılmış portresi.

shington'u ve silahlı kuvvetlerinin büyük bir bölümünü kuşatmak, sonra da esir almak amacıyla New York eyaletine büyük bir ordu gönderdiler. Ama Amerikan ordusunun düzenli birlikleri ve onlara yardıma gelen Yeni İngiltere'li çiftçi milisleri tarafından çevrilerek yok edildiler.

17 Ekim 1777'de İngiliz birlikleri Amerikalı general Gates'e teslim oldu. Bu savaşın en önemli sonucu, İngiltere'nin geleneksel düşmanı Fransa'nın Amerika yanında yer almaya başlamasıdır.

Bu zaferden bir süre sonra, iki güçlü sömürgeci devletin, İngiltere ile Fransa'nın arasındaki yüz yıllık kinden yararlanan Amerikalılar, Fransız ordusunun yardımını sağladılar. Aslında daha önce de birçok Fransız gönüllü Amerika'ya gelmişti. Bunların arasında en ünlüsü, Marki de La Fayette adında genç bir Fransız subayıydı.

Amerikan Kongresi, bu ittifakı görüşmek üzere, Benjamin Franklin'i büyükelçi sıfatıyla Fransa'ya gönderdi.

Üst üste uğradığı bütün yenilgilere karşın, İngiltere, savaşı sürdürmekte kararlıydı. 1778'de Fransız donanması tehlikesi karşısında İngilizler Philadelphia'yı terk etmek zorunda kaldılar. Aynı yıl içinde İngiliz ordusu, Ohio'da da birçok kez yenilgiye uğradı. Bu savaşların sonunda, kuzeybatıda, Amerikan egemenliği kesinleşmiş oluyordu. Güneyde savaşı sürdüren İngilizlerin buradaki bütün askeri girişimleri de yenilgiyle sonuçlandı. 19 Ekim 1781 tarihinde İngiliz birlikleri Yorktown yakınlarında, Washington'a teslim oldular. Böylece

Washington Konvansiyon'a başkanlık ederken.

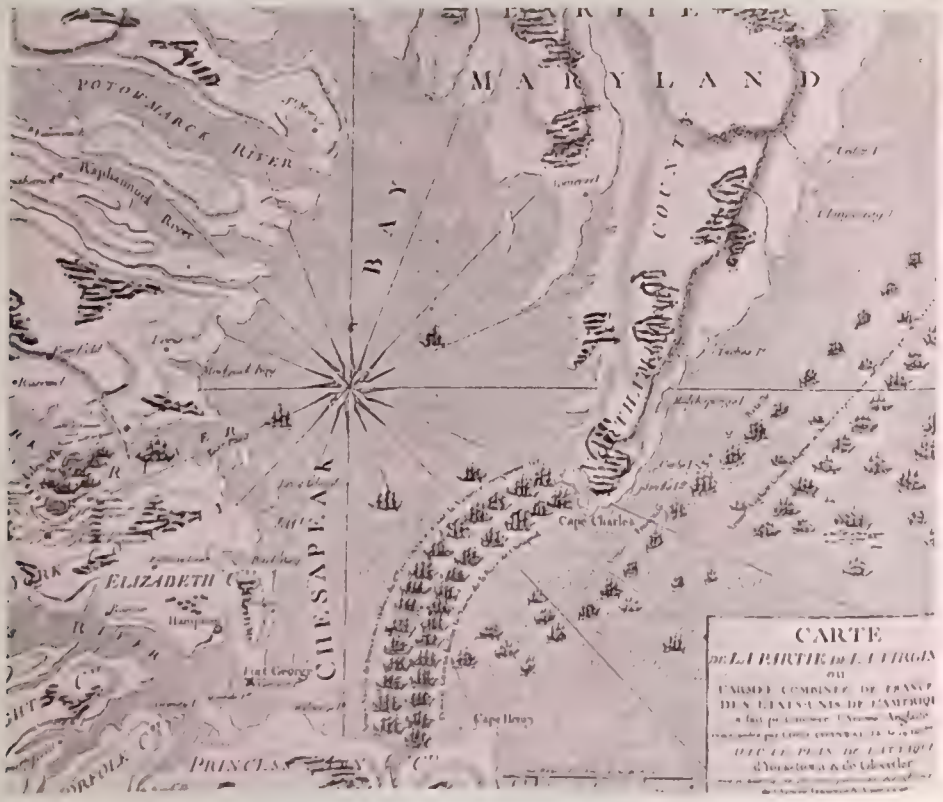

Yorktown Savaşı'nın planı.

Barış görüşmecilerini gösteren B. West tarafından yapılmış bir tablo (soldan sağa: J. Jay, J. Adams, B. Franklin, H. Lamens ve yardımcıları W. Temple Franklin).

Amerikan Devrimi'ni önlemek amacıyla İngiltere'nin yürüttüğü askeri harekât fiilen bitmiş olmaktaydı.

Yeni Yönetim

Kolonilerin zafer haberi Avrupa'da duyulunca, İngiliz Avam Kamarası, derhal savaşın durdurulmasına karar verdi. Başbakan istifa etti. Kurulan yeni hükümet "bağımsızlık" ilkelerine göre "barış"ın sağlanması için çalışmalara koyuldu. Barış antlaşmasına göre İngiltere, kolonilerin bağımsızlığını kabul ediyordu. 100 000 İngiliz soylusu ve aile Kuzey Amerika'dan kovuluyor, topraklarına el konuluyordu.

Bağımsızlık Savaşı'ndan önce, Kuzey Amerika kolonilerinde yönetim, soyluların, toprak sahiplerinin elindeydi. Çiftçiler, işçiler ve burjuvazi, İngilizlere karşı savaşırken, aynı zamanda toprak aristokrasisi-

Barış görüşmeleri 3 Eylül 1783'te Versailles Antlaşması ile sonuca bağlandı. Sağda, resmi bildiri okunurken halkın yaptığı sevinç gösterilerini temsil eden bir tablo görülüyor.

BENJAMIN FRANKLIN

XVIII. yy'da henüz daha İngiltere'nin sömürgesi olan Kuzey Amerika, İngiltere'den ayrılma kararını verip Bağımsızlık Bildirisi'ni ilan ettiği zaman, bütün dünyanın gözleri o zamanki Amerika'nın en büyük adamı üzerinde toplanmıştı. Bu adam, Benjamin Franklin'di.

1706'da Boston'da doğan Benjamin Franklin'in babası, İngiltere'den din kavgaları nedeniyle ayrılmış, Amerika'ya yerleşmişti. Ailenin on beşinci çocuğuydu. Babası onu rahip yapmak istemiş, ama maddi koşullarının kötülüğü yüzünden okutamamıştı.

Benjamin küçük yaşta çalışma yaşamına atıldı.

Matbaaya, kardeşinin yanına çırak olarak girdi. Çocukluğundan beri okumayı çok seven Benjamin, bu yeni görevinde daha çok okuma olanağı bulacak, üstelik kardeşi New England Courant adlı Amerika'nın ikinci gazetesini çıkarmaya başlayınca, yazı yazmak olanağına da kavuşacaktı.

Benjamin'in kardeşi James ile arası pek iyi değildi. On yedi yaşına geldiği zaman kavga ederek ayrıldılar. Benjamin,New York yolu ile Philadelphia'ya geldi. Yeniden çalışmaya başladı. 1725'te, İngiltere'ye gitti, iki yıl matbaacılık yapıp, sonra yeniden Philadelphia'ya döndü. Bir ortakla birlikte matbaa kurdu.

1729'da, Pennsylvania Gazette adlı gazeteyi satın alarak çıkarmaya başladı. Dört yıl sonra da ilk kez, Poor Richard's Almanach adlı bir yıllık çıkarmaya koyuldu.

Franklin, Philadelphia'ya döner dönmez, Junto adında bir topluluk kurdu. Topluluğun amacı, üyelerinin ilerlemesine yardım etmekti. Franklin'in bu toplulukta verdiği ve daha sonra yayımladığı konferansların çoğu, ileride yapacağı reformların temeli olacaktı.

Franklin'in bundan sonra yaptığı iş, bir lise kurmak oldu. Bu kurum ilerde Philadelphia ve daha sonra Pennsylvania Üniversitesi adını alacaktır.

Bu okul 1749'da açıldı. İki yıl sonra, dostu Dr. Bond'la Amerika'da ilk hastaneyi açtı.

Franklin bundan sonra bilimsel çalışmalarına ağırlık verdi...Üzerindedurduğuen önemli konu, elektrikti.

1752'de, önce, yıldırımın elektrik olduğunu keşfetti; daha sonra da paratoneri buldu.

Bilimsel çalışmalarının sonunda İngiltere'de "Krallık Topluluğu"na üye seçildi.

1753'te, kendisine Copley madalyası verildi; yine aynı yıl kolonilerin posta işleri genel murakıbı oldu.

İngiltere ile koloniler arasında Bağımsızlık Savaşı başladığında (1764) Franklin İngiltere'ye gitti. Amacı, kolonilerin haklı davasını İngiltere hükümetine anlatmaktı. Ama, İngiltere'de çok kötü karşılandı, hakaretlere uğradı. Başsavcı ona "hırsız" diye hücum etti. Franklin kendini Amerika'ya zor attı.

Bağımsızlık Savaşı başladığında Franklin örgütleme konusundaki yeteneğini gösterdi. Amerikan Kongresi'ne üye seçildi ve posta bakanlığı yaptı; ünlü "İnsan Hakları Bildirisi"ni hazırlayan komisyonda görev aldı. 1776'da, Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nı anlatmak üzere Fransa'ya gönderildi. Orada Fransa ile Amerika arasında bir ittifak antlaşması imzaladı ve Fransa'nın mali ve askeri yardımını sağladı. Ama Fransa'da bir devlet adamı olmaktan çok bir bilim adamı, liberal bir felsefeci olarak ün yapacaktı.

Fransa'da her gittiği yerde halk, bu kalın gözlüklü Amerikan felsefecisini görmeye koşuyordu. Onun aydın kafası ve liberal düşünceleri Fransız felsefecilerinin ve radikallerinin üstünde derin bir etki yaptı. Franklin Fransa'dan başka, Prusya ve İsveç'in de Amerika'ya yardımını sağladıktan sonra 1785'te ülkesine döndü.

Franklin, ömrünün son yıllarında da çalışmaktan, insanlığa yararı olacak işler yapmaktan geri kalmadı. 1787'de, Amerikan Anayasası'nın hazırlanmasında çalıştı. Öte yandan da bilimsel yapıtlar yayımlamayı sürdürdü. Çok ihtiyarladığı halde, Amerika'da ve bütün dünyada ilk kez olarak, köleliğin yasak edilmesi konusundaki girişimlere önderlik etti. Franklin 1799'da öldü.

G. Washington'un New York'ta Federal Hall'un balkonunda başkan olarak yemin edişini gösteren bir gravür.

ne karşı da savaşmaktaydılar.

Soyluların büyük bir kesiminin Kuzey Amerika topraklarının dışına atılması ve topraklarının zorla alınmasından sonra iktidar, Kuzey'de sanayi ve ticaret burjuvazisinin, Güney'deyse köleci tarım işletmecilerinin eline geçecekti. Başka bir deyişle, Amerika Birleşik Devletleri'nde savaş süresince ve şiddetli sınıf mücadelelerinin sonunda, iktidar bir sınıftan başka bir sınıfa, toprak sahibi soylulardan, ülkeyi Güney'in köleci tarım işletmecileriyle birlikte yöneten Kuzey'in sanayi ve ticaret burjuvazisine geçiyordu. Birleşik Devletler'de bir devrimci savaş sona ermiş, toplumsal düzen değiştirilmiş, cumhuriyet ilan edilmiş ve Kuzey devletlerinde, kölelik kaldırılmıştı. Ancak, ülkenin güneyinde süren kölelik, aşağı yukarı yüzyıl sonra yeni bir savaşın, Kuzey-Güney Savaşı'nın, Amerikan İç Savaşı'nın doğmasına yol açacaktı.

Bağımsızlık Savaşı sonunda bağımsız ve egemen bir Amerika Devleti'nin doğuşu, ülkenin çeşitli bölgelerindeki iktisadi ilişkileri

Amerika Birleşik Devletleri'nin bağımsızlığı giderek somut bir olgu durumuna gelmekteydi. Bu olgunun gerçekleşmesinde Washington kadar Thomas Jefferson'ın (solda) da büyük payı vardı.

Soldan sağa:Knox, Jefferson, Randolph, Macmillan ve Washington'u bir toplantı anında gösteren bir resim.

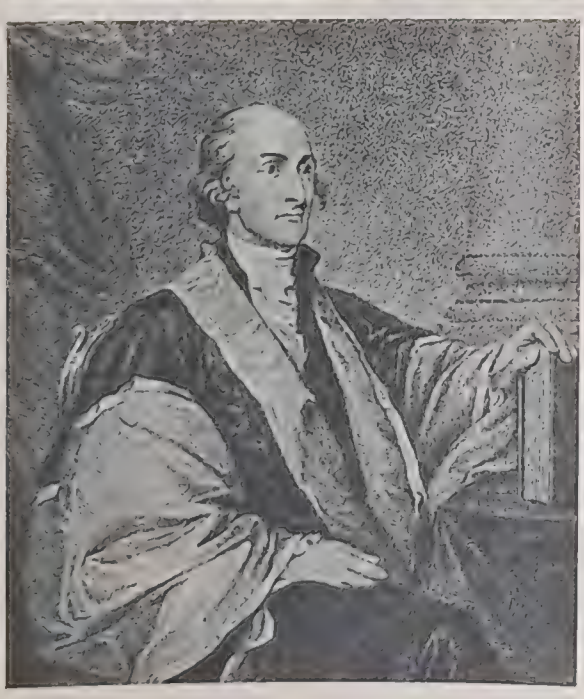

Gilbert Stuart'ın bir tablosundan alınmış bu resimde Yüksek Mahkeme'nin ilk başkanı John Jay'ın portresi görülüyor.

güçlendirdi; bu da, Amerikan kapitalizminin İngiliz kapitalizminden ayrılmasına yol açtı. Böylece 1774-1783 Amerikan Burjuva Devrimi, Kuzey Amerika ulusunun başlıca çizgilerinin gelişimini kolaylaştırdı

1786 Halk Ayaklanması

Savaş, ülkedeki çiftçilerin büyük bir çoğunluğunu yoksul düşürmüş üstelik bir de, ağır kamu borçları bırakmıştı. Hükümet, çiftçilere yüklenecek yeni vergilerle bu işi düzenlemeye karar verdi. Borçlu ilan edilen ve daha önceki borçlarının taksitlerini bile ödeyemeyecek durumda olan çiftçilerin, hayvanları, ev ve toprakları açık artırma yoluyla zorla satıldı. Bunun üzerine, Kuzey'in birçok eyaletinde, çiftçiler ve kent nüfusunun en yoksul kesimleri, özellikle zanaatçılar ayaklandılar. Bağımsızlık Savaşı'nın eski savaşçılarından biri olan Daniel Shays, isyancıların başına geçti. Sayıları 12-15 bin kadar olan isyancılar silaha sarıldılar. Çiftçi borçlarının kaldırılmasını, evlerinin ve

hayvanlarının satılmasının yasaklanmasını istediler. Bu kez, ayaklanmanın amacı, yoksul çiftçilerin, kentlerin "aşağı kesimleri"nin (imalathane işçileri, gündelikçiler ve zanaatçılar) isteklerini kabul ettirmekti.

İsyan altı ay sürdü. İktidarlarını sağlamlaştırmak için, Kuzey'in burjuvazisi ile Güney'in köleci tarım işletmecileri, bazı tedbirler almaya karar verdiler.

Öte yandan, Bağımsızlık Savaşı'ndan beri her koloni, kendi ordusu, kendi maliye örgütü ve gümrük sınırları olan ayrı bir devlet durumundaydı. Aşağı yukarı bağımsız olan bu eyaletler gücü oldukça sınırlı olan Kongre'ye delege gönderiyorlardı. Kaldı ki, Amerika eyaletleri Kongre ve ortak konularla o kadar az ilgileniyorlardı ki, aralarında yapılacak toplantıya katılacak delege bulabilmek için haftalarca, hatta aylarca, beklemek gerekiyordu. Adamakıllı cılızlaşan Kongre ne saygı görüyor, ne de istediğini yaptırabiliyordu. Özellikle, ticaretle uğraşan eyaletlerde durum daha da kötüleşmeye yüz tutmuştu. Piyasada durgunluğu önleyebilmek için bazı eyaletlerin yasama organlarının değiştirilmesi

Bağımsızlığın kazanılmasından sonra ülkenin en çok önem verilen işlerinden biri de ordunun yeniden düzenlenmesi oldu. Resimde, Amerika Birleşik Devletleri ordusu bir geçit töreni sırasında görülüyor.

Amerika Birleşik Devletleri'nin ilk başkanı George Washington'dur. Solda, George Washington'un bir portresi görülüyor.

1785'te basılmış bir Amerika Birleşik Devletleri haritası.

olanaksız para basmaları, değerli madenlerden başka şeyleri ülke iktisadına sokmaları ve borçlarını ödeyememeleri gibi durumlar başkaldırmalara yol açıyordu. Ülkenin hazinesi İngiltere ile savaş devrinden daha kötü duruma düşmüştü.

Ülke içindeki bu tür olaylar ve yabancı devletlerin koloni halkına kuşkulu nazarlarla bakması onları sonunda daha sağlam bir birliğin gerekliliğine inandırdı. Çeşitli eyaletlerin kabul ettiği ve çoğu kez değişik hükümlerden dolayı, bir çıkmaza giren ticari kararları düzene koyma görevini Kongre'ye verme olanaklarını araştırmak üzere beş eyaletin delegeleri 1786'da, Maryland'e bağlı Annapolis kentinde toplandı. Hazırlanan raporda, içinde bulunulan koşullar eleştirildi, reformlara gereksinme duyulduğu belirtildi ve birliğin durumunu ele alıp anayasada gerekli değişiklikleri yapmak üzere bir yıl sonra bir daha toplanma kararı alındı.

Toplantıya çağırılan delegeler yedi eyalet temsilcisinin katılmasıyla 14 Mayıs 1787'de Philadelphia'da bir araya geldiler.24 Mayıs'ta başlayan toplantıda, George Washington başkanlığa seçildi Rhode Island dışında, bütün öteki eyaletler temsilci göndermişti. Bu toplantıya gelen temsilciler geniş reform taraftarı tanınmış kişilerdi.

Elli beş delegenin katıldığı ve otuz dokuzunun yeni anayasayı imzaladığı bu ünlü toplantı beş ay kadar sürdü. Görüşmeler gizli yapıldı.

Anayasa, cumhuriyet rejimini güvence altına almıştı. 1787'de merkezi iktidar yeni anayasa ile güçlendirildi: Bununla birlikte, yerel sorunların çözümlenmesi için her eyalet bağımsızlığını korudu

Cumhuriyetin yürütme gücü, dört yıl için seçilen bir başkanın elindeydi. Başkan, aynı zamanda deniz ve kara kuvvetlerinin başkomutanıydı. İlk cumhurbaşkanı George Washington oldu

Birleşik Devletler Parlamentosu ya da Kongresi, iki meclisten oluşmaktaydı. Temsilciler Meclisi'nde

her eyalet, nüfusuyla orantılı olarak temsil ediliyor; Senato'daysa her eyaletin iki temsilcisi bulunuyordu

Yeni Amerikan anayasası ile her eyaletin anayasalarının temel hükümleri, açıktan açığa, halk yığınlarının istekleriyle bir oranda gelişmekteydi. Hemen hemen her eyalette, oy hakkından yararlanmak için, ister toprak, ister para olsun belli bir servet sahibi olmak gerekiyordu. Kadınlar oy hakkından yoksundular ve kölelik devam ediyordu. Kölelerın,Kızılderililerin hiçbir medeni hakkı yoktu. Bir başka kısıtlamaysa, seçmenin seçim belgesi alabilmesi için, belli bir seçim bölgesinde uzun süre yaşamış ol-

New York'taki Tontine Coffee House binası, New York iş ve ticaret yaşamının merkeziydi.

Büyük toprak sahipleri, tüccarlar ve serbest meslek sahiplerini temsil eden Federalistlerin başında yer alan Alexander Hamilton.

New England'da 1790 yıllarında bir imalathane ve çevresi.

masıydı. Bu da nüfusun kısa bir süre önce yerleşmiş büyük bir kesimini seçmenlik hakkından yoksun bırakıyordu. Güney eyaletlerinin köle sahipleri, Temsilciler Meclisi'nde sahip oldukları köle sayısıyla orantılı olarak ek sandalye sahibiydiler

Hayat boyu seçilen üyelerden oluşan Yüksek Mahkeme'nin yetkileri çok genişti. En önemlisi, anayasaya aykırı gördüğü bütün yasaları iptal etmek yetkisine sahipti. Birleşik Devletler Yüksek Mahkemesi çoğu zaman, kapitalistlerin yanında, halk yığınlarının karşısında yer alıyordu. Amerikalı kapitalistler Yüksek Mahkeme'nin desteğiyle grevleri yasadışı ilan ettirme olanağını bulmaktaydılar.

Bağımsızlık Savaşı'ndan başlayarak, Amerika'daki kolonilerde konuşulan dil, bu koloniler nüfusunun İngiliz, Fransız, Hollandalı ve Almanlardan oluşmasına karşın, İngilizceydi. Philadelphia Kongresi'nde, Bağımsızlık Bildirisi dahil bütün belgeler İngilizce yazılmıştı.

Cumhuriyetin Yerleşmesi

Amerika'daki kolonilerin ilk sakinleri, oralara İngiliz siyasal geleneklerinin bir bölümünü birlikte götürmüşlerse de, kolonilerdeki siyasal yapılar ve kurumlar, doğrudan doğruya, ülke koşullarına göre biçimlenmiştir.

1787'de, Philadelphia'da yapılan anayasa toplantısı, aynı zamanda siyasal partileri doğuran görüşlerin ilk kez ortaya çıkmasına yol açtı. Bu toplantıda anayasa tasarısının hazırlanmasıyla ilgili görüşme ve tartışmalar sırasında iki karşıt görüş belirmişti. Bu iki görüş, merkez-dışıcı (anti-federalist) ve merkezci (federalist) olarak nitelenebilir. Merkez-dışıcı görüş, federe devletlerin yurttaşlık, yasama, yönetim, yargılama, kısacası dış si-

J. Vail tarafından yapılmış olan Beyaz Saray konulu bir resim.

yaset ve savunmanın dışında bütün durumlarda bağımsızlıklarını korumasını; merkezci görüş, federe devletleri, federal devlete bağımlı kılmayı ve federal devletin geniş yetkilerle donatılmasını savunuyordu.

1787 Anayasası'nın kendi haklarını çiğnediğini ileri süren bazı federe devletler, anayasayı onaylamaya yanaşmadılar. Yeni anayasayı onaylamayan federe devletlere göre, George III'ün elinden zorla koparılan özgürlük, bu kez "Amerikalıların kendi elleriyle" mahvedilecekti. Merkez-dışıcılara göre, merkezileşme eyalet hükümetleriyle yerel kurumları ortadan kaldıracaktı. Bu tartışma, basında, meclislerde ve devlet kongrelerinde sürüp gitti.

Sonunda, anayasada bazı değişikliklerin yapılması kabul edildi Bu değişiklikler üç yıl içinde gerçekleştirildi. Massachusetts'de çıkan olaylar sonunda, anayasaya İnsan Hakları Yasası da eklendi

İnsan Hakları Yasası'nın anayasaya eklenmesi üzerine, anayasayı kabulde çekingen bir tavır takınanlar bu tavırlarından vazgeçtiler. Sonunda anayasa, 21 Haziran 1788'de onaylandı

Anayasanın görüşülmesi sırasında ortaya çıkan iki ayrı görüş, yeni hükümetin içinde de sürdü Maliye bakanı Alexander Hamilton, güçlü bir hükümetten yanaydı; dışişleri bakanı Thomas Jefferson ise, ülkede daha geniş bir demokrasıyi yerleştirme amacındaydı

Sonunda bu iki ayrı görüşü savunanlar partiler çevresinde birleşti.

Cumhuriyetçi ve Demokratik felsefe şu görüşü benimsiyordu: Mülkiyet daha da yaygınlaşabilirdi; bunun için de nüfus artışının sürmesinden çıkacak sorunları, artan nüfusu kentleştirmekten çok, yerleşme alanlarını daha da genişleterek çözümlemek gerekti. Onun için yeni alanların kullanıma açılmasına ilişkin yöntemlere büyük önem verilmişti. Ama sorunlar toplumsal olduğu ölçüde, siyasaldı da. Yeni cumhuriyet düşman komşularla çevrilmişti. Güneyde ve batıda İspanyollar, kuzeyde İngilizler; Kızılderili kabileler dışarıdan yardım gördükleri zaman zararlı olabiliyorlardı ve sınır da hâlâ kesin bir ayırım olmaktan çok, bir çarpışma yeriydi. Bütün Mississippi vadısı Amerikalıların eline geçmeden, geleceklerine güvenle bakamazlardı ve bu da, çok sonra, Jefferson'un 1803'te Louisiana'yı "satın alması"yla gerçekleşecekti.

Küçük çiftçileri, köylüleri, zanaatkârları temsil eden Cumhuriyetçi kanadın önderi Thomas Jefferson.

Jefferson yanlılarının federal hükümete ilişkin kuşkuları, başka bir görüşün varlığıyla daha da güçlenmişti. O zamanki maliye bakanı Alexander Hamilton'un temsilcisi olduğu bu görüş, federal hükümetin güçlenmesini öngörüyordu. Onun dayanmak ve çıkarlarını yansıtmak istediği sınıflar, temelde, kentlilerdi ve kentliler, yapı olarak, daha az demokratik eğilimliydi. Hamilton, hükümetin tüccar ve bankerlerle yakın ilişki kurmasını, karşılığında da hükümetin mali kaynaklarının çoğalmasını istiyordu. Kara ve deniz ulaşımının geliş-

Güney Dakota'da Black Hills üzerindeki "Demokrasi Tapınağı": Rushmore Dağı yamacına oyulmuş Washington, Jefferson, Roosevelt ve Lincoln'ün yaklaşık 40 m. yükseklikteki büstleri (üstte).

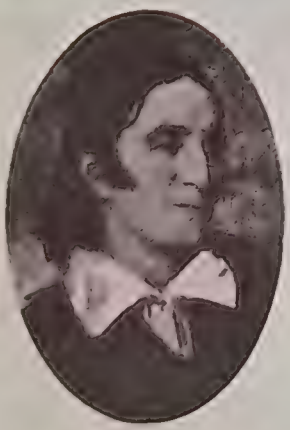

J.G. Chapman'ın bir tablosuna konu olan ilk kahramanlardan Davy Crockett (sağda).

mesi, ulusu birbirine daha çok bağlayacak ve ülkenin iç kesimlerinde yaşayanlarla yapılan ticaretin kolaylaşmasını sağlayacaktı. Yeni yöntem ayrıca yerli sanayinin gelişmesini destekleyecek ve Amerika'nın yabancı devletlere bağımlılığını azaltacaktı. Hamilton tarafından raporlar biçiminde Kongre'ye sunulan yöntem, yaratıcı ve uyumlu olmakla birlikte, hem çağına göre fazla ileriydi, hem de karşı çıkılmayacak denli hoş görünüşlü değildi.

Hamilton'un başardığı iş, özellikle siyasal sonuçları bakımından önemliydi. Savaş sırasındaki mali gereksinimlerden doğan eyalet borçlarını göz önüne alan federal hükümet, zenginlerin desteğini gerekli görüyordu. Borçların karşılanması ve merkezdeki kredi ayarlamaları için Hamilton, ulusal bir bankanın kurulmasını savunmaktaydı. Bu iki atılım, Britanya'daki 1688-1689 Devrimi'nden sonra olanlara çok benziyordu. Britanya daki yeni yönetim, banka ve borsanın çalışmalarıyla desteklenmişti. Hamilton'un önerisine karşı çıkıldı; çünkü hem yetersizdi hem de federal hükümetin bankalara ayrıcalık vermesi anayasaya aykırıdır.

Amerikan sanayisindeki gelişmenin hızlanması için, dış ticareti güçleştiren Avrupa savaşlarının beklemek gerekiyordu. Napolyon döneminin hemen arkasından ve Amerika'ya göçlerin yeniden artmasından sonra Birleşik Devletler, yüksek gümrüğe dayanan bir ticaret siyaseti benimsedi

Partilerin Ortaya Çıkışı

Hamilton'ın programı ve kısmen başarılı olması, ilerisi için çok önemli bir siyasal gelişme olan iki-parti sisteminin yerleşmesine yardım etmiş olması açısından da önemliydi. Avrupa cumhuriyetlerinde ve parlamentolu monarşilerde olduğu gibi, çok sayıda parti olmayıp, temel olarak yalnız iki partinin var oluşu, daha çok, Amerikalıların İngiliz modelinden aldıkları anayasa ve seçim sisteminin niteliğine dayanır. Ama arada önemli bir fark vardı. İngiliz partileri, çok geniş anlamda, seçme hakkına sahip nüfusun ayrı bölümlerinden oluşan sınıf partileriydi. Elbette Amerikan partileri de, ayrı grupların özel çıkarlarını yansıtan farklı iktisatlardan oldukça etkilenmişlerdi; ama, iktisadın özelliğinden ve federal bir sistemin var oluşundan dolayı partilerin sürekli ve başarılı olmaları için bölgelere dayanmaları gerekiyordu. Parti kuruluşunun odak noktası, ulus değil, devlet olmuştu ve öyle olmakta devam edecekti.

1792 Aralığı'nda George Washington'ı başkanlığı ve John Adams'ın da başkan yardımcılığına yeniden seçilmesi, parti düşüncelerinin Amerikan siyasetinin görünüşünü ne büyük ölçüde etkilediğini gizleyememiştir. Fransız Devrimi'nin etkisiyle düşünceler daha da katılaşmıştı.

Fransız ve Amerikan devrimcilerinin birbirine etkisinin kökeni, oldukça eskiye dayanmaktaydı. Fransızlar önce silah ve para yardımı yaparak, daha sonra kendileri de savaşarak Amerikan devrimcilerinin zaferi kazanmasını sağlamışlardı. Başta La Fayette olmak üzere Amerikalılarla birlik olan Fransız gönüllüleri, Amerika'daki olaylardan etkilenmiş ve devrimi doğuran gerçek reform eylemlerinde yer almışlardı. Jefferson, elçi olarak Fransız siyasetine oldukça bulaşmıştı. Devrimin şimdi daha değişik ve radikal bir durum aldığı ve La Fayette gibi kişilerin daha sert önderler tarafından kenara itildiği doğruysa da, Amerika'daki popüler parti, özellikle Jefferson için, cumhuriyetçi bir eylemi tam olarak reddetmek ya da Amerika'nın yaptığını Fransızların hakkı olarak görmemek olanaksızdı.

Bu ideolojik nedenlerle Jefferson'cı cumhuriyetçiler Fransızlarla yardımlaşmayı benimsediler. Hamilton ve arkadaşlarının görüşleriyse farklıydı. Sosyal tutucukları Fransızların taşkınlıklarıyla daha da belirginleşiyordu. Britanya ile çıkacak bir anlaşmazlık, burjuvazinin ticari çıkarlarını zedeleyecekti. Bu durumda Washington, içişlerinin daha da bozulmasının önüne geçmek için tek umudun Amerika'yı dış çekişmelerden uzak tutmak olduğuna karar verdi ve bu yüzden, Fransızlarla olan bağlaşmaya karşın, 22 Nisan 1793'te ülkesinin tarafsızlığını ilan etti.

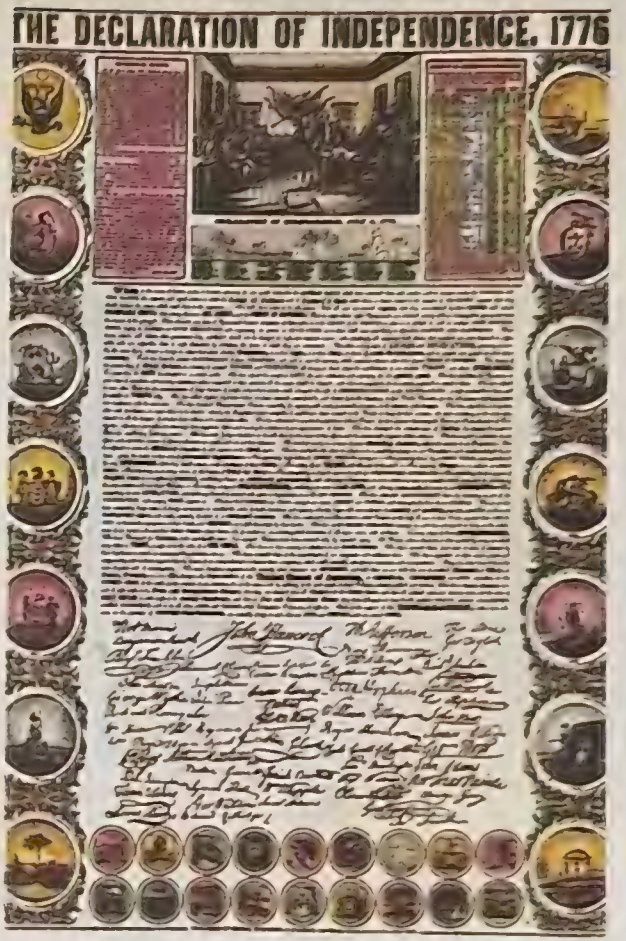

1776 Bağımsızlık Bildirisi metninin, imzalarının ve çeşitli eyaletlerin armalarının tıpkıbasımını kapsayan 1840 baskısı.

Fransız Devrimi yandaşlarına bu adım, çok İngiliz yanlısı göründü ve Jefferson, dış ilişkiler konusunda başkanın Hamilton'a danışmasını protesto etti. Bu yüzden de 31 Temmuz'da, bakanlıktan istifa etti. 5 Haziran 1794'te Birleşik Devletler, Amerikan yurttaşlarının yabancı ordulara gönüllü asker olarak yazılmalarını ve yabancı savaş gemilerinin Amerikan limanlarından ikmal yapmalarını yasaklayarak tarafsızlığının ilk örneğini verdi. Amerika'nın tarafsızlığı, İngilizleri tutarmış gibi görünüyor ve cumhuriyetçilerin daha yoğun saldırılarına konu oluyordu.

Bu eleştiriler, Hamilton'un devlet hazinesiyle ilgili siyasetinin bir yan ürünü olarak viskiye konulan vergiyle daha da güçlenmişti ve bunun sonucunda, çiftçilerin, hububatlarından ispirtolu içkiler yaptıkları Batı Pennsylvania'da silahlı bir ayaklanma oldu. Hamilton'un kendisi ayaklanmayı bastırmada etkin bir rol oynadı ve askeri bir yönetimi şiddetle arzu ettiği inancının daha da yayılmasına yol açtı. Jay'in Britanya ile 1794 Kasımı'nda bir anlaşma yapması daha da büyük

1834 yılının Washington'undan bir görünüş.

ABD 3 Ekim 1800'de Fransa'yla bir ticaret anlaşması imzalamıştı. Yanda o dönem Paris'inden bir görünüş yer alıyor.

Amerikalılarla İngilizlerin müttefiki olan Kızılderililer arasında geçen 5 Ekim 1813 savaşı.

bir hoşnutsuzluk yarattı. Bu antlaşmaya göre İngilizler, yurttaşlarının alacaklarına karşılık, rehin tuttukları Amerika'nın kuzeybatı topraklarını boşaltmaya söz verdiler. Ama antlaşma, Amerikan tüccarlarının ve gemicilerinin, savaş yüzünden İngilizlerce rahatsız edilmeleri konusuna hiç değinmiyordu. Bu da federalistlerin İngiliz yanlısı oldukları inancını güçlendirdi. Antlaşmanın Kongre'de onaylanması sırasında Cumhuriyetçiler şiddetli, ama sonunda başarısız kalan bir karşı çıkış yaptılar. Hamilton'un kendisi 31 Ocak 1795'te görevden çekildi, ama başkanın ona beslediği güven sürüyordu. Washington'un Eylül 1796'daki ünlü ayrılış konuşmasının taslağının hazırlanmasında önemli bir rol oynadı. Bu konuşmasıyla başkan, halkına Avrupa'daki kavgalarda rol almanın yalnızca iç dalaşmalara yol açacağını ve bu yüzden sürekli ittifakın Amerika'nın iç barışını tehlikeye düşüreceğini anlatan bir "vasiyet" bırakmış oluyordu.

Başka sorunlar da yeni ulusun rahatını tehdit etmekteydi. Anayasa, anayasal tartışmalarda en yüksek kararı verebilecek olan bir Federal Yüksek Mahkeme öngörüyordu. Yeni adli sistem 1798'de, Kongre tarafından kuruldu. Eyalet haklarını savunanlar, bu mahkemenin, merkezleşmenin tehlikeli bir aracı olmasından korkuyordu. Yani federal yargıçlar yürütmede rol oynamayacaklarını açıkça belirtmelerine karşın, anayasal yasaklara uymayan eyalet yasalarını iptal hakkına sahip oldukları konusunda en başından beri ısrarla durmuşlardı. İngilizlerle yapılan sevilmeyen antlaşmanın mimarı olan federal mahkeme başkanı John Jay'in tutumu federal mahkemenin bir parti aracı olduğu izlenimini bırakmaktaydı. Georgia eyaleti Jay'in kendi aleyhlerinde aldığı bir kararın geçerliliğini kabul etmedi ve yerine getirilmesini de reddetti.

Bu arada Washington'u ikinci başkanlık dönemi de sona ermişti. 1796 seçiminde yerine John Adams getirildi ve Jefferson da, başanlı bir başkan yardımcısı adayı olarak yeniden ulus siyasetinde göründü. O zamanki seçim sisteminde iki en yüksek yöneticinin bir oylamada seçilmesi, görevleri arasında Senato'ya başkanlık etmek de olan başkan yardımcısının, aynı zamanda muhalefet partisinin de başında olması durumunu yaratıyordu. Adams'ın başkanlık dönemi iki büyük parti arasında gelecek seçimde kesin bir duvar çekilmesiyle sonuçlanacak parti çatışmaları yüzünden ulusal siyasette oldukça büyük önem taşıyordu.

1798 başlarında, Fransa ile topyekün bir savaş olasılığı vardı ve Kongre, ulusun savunmasını güçlendirmek için, bazı önlemleri onayladı. Ayrı bir donanma bölümü kurulması da bunlar arasındaydı. Kongre, emrindeki sürekli birliklere komuta etmesi için Washington'u emeklilikten geri çağırdı; Hamilton da yardımcılığına getirildi. 7 Temmuz'da, Fransa ile olan antlaşmalar geçersiz kılındı.

5 Ekim 1813 savaşı sırasında büyük Kızılderili şeflerinden sonuncusu olan Tecumseh'in öldürülmesi.

Bu olayların iç siyasete etkisi, hükümetçe "bozguncu" olarak nitelenenlere karşı alınan önlemlerde görüldü. Bunlar, ülkedeki yabancı uyruklulara ve basını denetlemek amacıyla, hem de devrimci olduğu ileri sürülen siyasal çevrelere karşı alınan bazı önlemlerdi. İlk bakışta bu önlemlerin gerekçesi, Amerika'da bulunan büyük sayıdaki Fransız, İngiliz ve İrlanda asıllılardı ve bunlar arasında bazı cumhuriyetçi gazetelerin yazı işleri yöneticileri de bulunuyordu.

Bu önlemleri içeren yasalar, beklenildiği gibi, anayasa ve siyaset açılarından eleştirildi. Göçleri ve uyruğa girmeyi denetleme girişiminin, Kongre'nin eyalet haklarına karışmasını yasaklayan anayasal koşula bir saldırı olduğu ileri sürüldü. Bu koşul, aslında, köle ticaretini korumak için konulmuştu ve bu olay, Amerikalıların anayasal koşulları, asıl amaçlarından daha başka konulara uygulama tavırlarına örnek oluşturmaktaydı.

Aslında, özellikle yabancılar için alınan önlemler kendi amaçlarından çok, iç ortamı etkileme açısından önemliydi. Hiçbir Fransız, sınır dışı edilmedi; ancak birkaç mülteci korkutularak ülkeden uzaklaştırıldı.

Federal hükümeti etkileyemeyen ve Kongre'yi denetlemeyen muhalefet, eyaletlere geri çekildi; Virginia ve Kentucky'de hukukçular bu yasaları reddeden tasarılar üstünde çalıştılar. Virginia'da Madison, Kentucky'de de Jefferson bunun taslaklarını yaptılar. Federalistler, denetimlerindeki eyaletlerde federal eylemi desteklediler; Kentucky'deki mahalli yasal organlar da bunun üzerine, eyaletlerin kendi yurttaşlarının haklarını gözeteceğini ve gereğinde federal yasaları kendi sınırları içinde etkisiz kılabileceğini belirten ikinci bir karar tasarısını onayladılar. Bu kararların nasıl etkili bir biçime getirilebileceği ve bir eyaletin öbürlerinden destek görmeden tek başına bu işi nasıl yürütebileceği, tasarılarda açık değildi.

Yasalar üzerindeki çekişme, yalnızca parti sürtüşmelerinin sertliği ve o çağın Amerikan ve Fransız devrimlerini yorumlayarak onları canlı tutan siyasal edebiyatın ışığı altında yorumlanabilir. Aslında, İngiltere'de yazılan ve Birleşik Devletler'de 1791-1797 arasında 19 kez basılan Thomas Paine'in *Rights of Man* (İnsan Hakları) adlı kitabı bunu yapmıştı. Bir başka Fransız yanlısı propaganda kaynağıysa, bağımsızlık ilanının kutlandığı geleneksel "4 Temmuz" söyleviydi.

1795'ten sonra, Burke ve İngiltere'deki öbür devrim düşmanlarının kitapları Amerika'da okunmaya başlandı. Bazı Amerikan federalist yazarları, daha da ileri giderek Fransız devrimcileri ile Amerikan cumhuriyetçilerinin dünya çapında gizli bir devrim örgütünün kuklaları olduğunu ileri sürdüler

Adams bu aşırılıklardan hoşlan-

19 Ağustos 1812'de Amerikan fırkateyni Constitution'la İngiliz gemisi Guerriere arasındaki savaşı konu alan bir tablo.

25 Ekim 1812'de United States ile Macedonian arasındaki savaşı konu alan Th. Birch'ün 1813 tarihli tablosu.

XIX. yy'da yapılmış olan ve bir Amerikalı efendi ile zenci kölesini gösteren bir tablo.

mıyor ve anlaşmazlığın uzamasını istemiyordu. Böylece 1799'da değişen durumdan yararlandı. İngilizlerin İrlanda'yla uğraşması ve Fransızların da Avrupa'da seferber olmasından yararlanarak, denizlerdeki düşmanlığı sona erdiren ve antlaşmalarla iki ülkeyi dostça birbirine bağlayan 1800 Konferansı'nın toplanmasını sağladı. Barış isteğini, Pennsylvania'da çıkan bir başka ayaklanmanın önderini bağışlayarak gösterdi; bu ayaklanma, Fransızlarla yapılacak bir savaşı göz önüne alarak konan mülkiyet vergisine karşı düzenlenmişti.

Adams, Fransızlarla barış için anlaşınca, partisindeki uzlaşmaz üyeleri uzaklaştırdı; onlar da 1800'deki seçimde oylarını Adams'ın yeniden seçilmesi için kullanmayarak öç aldılar. Ama, Adams gene de federalist görüşle olan yakınlığından kopamadı. Seçimden başarıyla çıkan cumhuriyetçilerle onların yenik muhalifleri arasındaki fark azdı ve hâlâ ülke kesin olarak ikiye bölünmüş gibiydi.

İkinci Amerikan Devrimi

Jefferson'ın 4 Mart 1801'de, başkan sıfatıyla işe başlamasına, ikinci Amerikan devriminin son noktası olarak bakılabilir. Şimdiye kadarki çekişmeler, aristokrat ve demokrat düşünceler arasındaydı; şimdiyse demokratlar arasında çatışma başlıyordu.

Jefferson'ın göreve başlayış konuşmasında yeniden ortaya çıkan Jefferson'cı demokrasinin temel ilkelerine bakılırsa, Amerika'daki durumun, Fransız Devrimi'nin etkisiyle kolektivist ve sosyalist ideolojilerin geliştiği ve çeşitli alanlarda devletin topyekûn müdahalesinin görüldüğü Avrupa'dan ne kadar farklı olduğu, apaçık görülür. Jefferson'ın hükümet üzerindeki düşüncesi olumsuzdu, hükümetin

Amerikan İç Savaşı sırasında cephede yaşamını yitirmiş bir asker.

S.R. Smith tarafından gerçekleştirilmiş olan zenci köle alışverişi konulu bir tablo.

Carolina'da çivi imalatı.

GEORGE WASHINGTON/I

Birleşik Devletler'in gerçek anlamda ilk kurucusu olan George Washington, birçoklarına göre aynı zamanda ilk Amerikalıdır.

1732'de Virginia'da doğan Washington, çok soylu ve zengin bir ailedendi. Beş-altı tane büyük çiftlikleri vardı; hayvancılık ve tütün ticareti yaparlardı.

George, çocukluğunu bu çiftliklerde geçirdi. Bu nedenle düzenli bir eğitim göremedi. On bir yaşına geldiğinde babası ölünce George, üvey kardeşi Lawrence'ın yanına gitti. Lawrence,Virgina'nın en zengin toprak sahibi olanFairfax ailesinden bir kızla evliydi. Cromwell ile birlikte yeni model orduyu kuran Lord Fairfax, İngiltere'den ayrılıp Amerika'ya yerleşmişti. George onunla tanıştı, lordun zengin kütüphanesinden, onun geniş kültüründen çok yararlandı.

1749'da Fairfax kazasının arazi mühendisliğine atandı. İki yıl sonra George üvey kardeşiyle birlikte Batı Hint Adaları'na gitti. Burada çiçek hastalığına yakalandı. Ülkesine döndükten bir süre sonra üvey kardeşi öldü. Çiftlikleri kızına kalmıştı. Ama o da ölünce bütün servet George'a kaldı; böylece George Washington zengin bir toprak sahibi oldu.

Washington, yalnızca geniş çiftliklerini işleten zengin bir çiftlik sahibi değildi. Amerikan tarımını geliştirme ve ilerletme konuları da onu son derece ilgilendirmekteydi.

1752'de Virginia askeri birliklerinin birine subay atandı. Virginia valisi tarafından Ohio ırmağı çevresinde anlaşmazlık konusu olan toprakları terk etmelerini istemek amacıyla Fransızların üzerine gönderildi. Fransızlar emri dinlemediler. 1754 yılında Washington, Fransızlara saldırdı, Fransız komutanı öldürüldü; olay Fransa'da tepkiyle karşılandı. Bu olay Avrupa'da Yedi Yıl Savaşları'nın doğmasına yol açtı.

Washington'un askerlik görevleri bundan sonra da sürdü. 1755'te albay oldu ve bütün Virginia kuvvetlerinin komutanlığına atandı. Üç yıl sonra sağlığının bozulması nedeniyle askerlik görevinden ayrıldı. George Washington, bundan sonraki on yedi yılı malikânesinde, kendi işlerine bakmakla geçirecekti.

Washington'un İngiliz yönetimiyle arasının ilk açılışı Amerika'nın batı bölgelerinin geliştirilmesine ilişkin düşünceleri dolayısıyla ortaya çıktı. 1763'te yayımlanan bir fermanla Apalaş Dağları'nın ötesinde Kızılderililerin oturduğu bölgelere göç edip yerleşmek yasak edilmişti. Washington, bu kararı pek ciddiye almadı; aynı yıl Ohio Vadisi'ne bir adamını göndererek buralardaki en değerli toprakları satın aldı. 1774'te Ohio Irmağı'yla Potomac arasında bir kanal açtırmayı düşündüğü sıralarda Ohio ve Mississipi ırmakları arasındaki bölgeye göçmenlerin yerleşmesini yasak eden Quebec Yasası çıktı. Bu tür yasalar Washington ile güney ve batıdaki öteki toprak sahiplerinin tepkisiyle karşılaştı. İngilizlerin çıkardığı Yol Yasaları ile Çay Yasası hoşnutsuzluğu daha da artırdı.

1774'te, koloniler halkı ilk Kongre'yi toplantıya çağırdığında Washington da Virginia delegelerinin arasındaydı. Philadelphia'da toplanan kongre, yedi hafta süren görüşmelerden

(Arkası sayfa 362'de)

Virginia'da tütün ekimi.

Amerikalı Metodistlerin yaptıkları bir toplantıyı konu alan temsili bir resim.

görevi, insanların birbirlerini incitmesini önlemek ve bunu da çok az bedelle sağlamaktı. Doğal olarak, hükümet etkinliğinin en aza indirgenmesi ve düşük vergi, özellikle küçük çiftçiler ve küçük girişimcilerden oluşan küçük mülk sahiplerinin desteklediği tipik isteklerdi. Bu sınıflar 1801'de de, ülkenin belkemiğini oluşturmaktaydılar. Ama bu görüşün akılda tutulacak bir başka yönü de vardı: Hamilton'cılara karşı tepki, yalnızca kişilerin kendi adlarına değil, aynı zamanda eyaletlerin hakları adınaydı da. Jefferson'cıların kanadını kırpmak istedikleri, federal hükümetti ve bunda da başarılı oldular.

Amerika'daki devrimin evrelerini, devrimcilerin açıklanmış öğretileri ya da koloni rejimlerinin yerine geçen kurumlar açısından çözümlemek yeterli değildir. Amerikan toplumunun özgül durumunu da göz önüne almak gerekir. Batı Avrupa'dan değişik yapısal özellikler taşıyan Amerika, büyük siyasal değişmeler içinde bile önemli değişimler yaşamaktaydı ve bu değişimler hükümetlerin buyruğu ya da

hükümetin eylemlerinin sonucu değil, binlerce insan ve ailenin doğrudan doğruya özel gereksinimlerini göz önüne alarak gerçekleştirdikleri kararlarının sonucuydu. Bu dönemde kararların çoğu, hâlâ yerli Amerikalılar tarafından alınıyordu. 1800'de, ikinci nüfus sayımı yapılınca, Birleşik Devletler'in nüfusunun 5 308 000 olduğu görüldü: Nüfus 1790'dan beri yüzde 35 artmıştı.

Bu dönemde özellikle önemli olan, Batı'da sürekli genişleyen yerleşme alanlarıydı; tutucuların önceden gördükleri gibi, Birleşik Devletler'de Batı'nın artan ağırlığı demokrasi için büyük bir güçtü. Ama bu aynı zamanda ilk Amerikalıların, portrelerinden bize bakan değişmez çiftçi, tüccar ve avukatlardan farklı yeni tiplerin ortaya çıkması demekti.

Bu yeni tiplerden bazıları her an balta, tüfek ve sabanla vahşi doğayı evcilleştirmeye hazır kişilerdi; yeni alanlar bulan ve yerleşenler bunlardı. Bir de üretici ve geliştirici olanlar vardı. 1793'te yerleşme alanlarının kolay bulunmasının sonuçlarından biri olan işgücü açığı yeni buluşlara yol açmış; sözgelimi, Eli Whitney, tohumu yeşil pamuktan ayıran pamuk çırçırını bulmuştu. Bu buluş, pamuk yetiştirilmesine ve Britanya ile Yeni İngiltere'deki dokuma sanayisinin gelişmesine büyük bir hız verdi; pamuğun çok kazançlı bir duruma

GEORGE WASHINGTON/II

sonra, bir şikâyetler tasarısı hazırladı. Ertesi yıl toplanan ikinci Kongre daha çok Massachussetts delegesi John Adams'ın etkisiyle Washington'u başkomutanlığa atadı.

Kuzeydeki koloniler İngiltere'den ayrılmaya güneydekilerden daha çok taraftardı. Bunların en etkili temsilcileri olan Adams, başkomutanlığa bir güneyli atanmadıkça güneydeki kolonilerin İngiltere'ye karşı savaşa katılmayacaklarını anlamıştı. New Yorkular da başkomutanlığa varlıklı bir kişinin atanmasını istiyorlardı. Başkomutanın güneyli ve zengin olmasının dışında savaş konusunda da deney sahibi olması isteniyordu.

Kongre'nin ileri gelenleri, Washington'un en uygun askeri önder olduğunu hemen anlamışlardı.

Gerçekten de Washington kendisine güven duyanları asla yanıltmadı, Amerika'nın yüksek sınıflarına mensup birçokları gibi, o da başlangıçta, İngiltere'den ayrılmayı zorunlu görmüyordu. Ama, bir kez mücadeleye katıldıktan sonra Washington, tam bağımsızlık ve birleşik bir Amerikan ulusunun doğması uğruna sonuna kadar savaştı.

Bağımsızlık savaşının başında Washington'un şansı yaver gitmedi. Karargâhını Boston'dan New York'a taşıdı. Bu kente İngilizlerin hücum edeceğini biliyordu. Washington'un tahmin ettiği gibi, İngilizlerin amacı New York'u ele geçirmek, Hudson ırmağı'na egemen olarak Kanada yolunu açmaktı. Böylece, doğu ile orta-batı bölgelerini birbirinden ayırmış olacaklar ve savaşı içerilere kaydıracaklardı. New York'un yakınındaki Long Island, geniş bir tahıl ve hayvan yetiştiricisi bölge olduğu için ordunun ikmal bakımından son derece de önemliydi.

İngiliz ordusu Staten Adası'nın muhtelif yerlerinde karaya çıkar çıkmaz, amiral Lord Howe, Washington'a bir mektup göndererek teslim olanların affa uğrayacaklarını bildirdi. Bu mektup Washington'un adına gönderilmişti. Washington ülkesinin düşmanlarından mektup alamayacağını bildirerek mektubu geri çevirdi. Bunun üzerine mektubun adresi değiştirildi. Başkomutan George Washington'a diye yazıldı. Mektupta, af vaadinin halka bildirilmesi isteniyordu. Kongre, İngilizlerin asıl amaçlarının aslında halkı silahsızlandırmak olduğunun ortaya çıkması için bu mektubun Amerika'nın her yanındaki gazetelerde yayımlanmasını emretti. İngiliz başkomutanına da şu yanıt verildi: "İngiliz despotluğuna karşı koymak suç olmadığına göre, affı istenecek bir şey de yoktur."

Bu uzlaşma girişiminden de sonuç alınamayınca savaş başladı.

Başlangıçta Washington'un birlikleri büyük zararlara uğradı. Ama savaş inatla sürdürüldü.

1783'te George Washington başkomutanlık görevinden istifa etti ve yeniden çiftliğine döndü. Ancak siyasal ilişkileri, hâlâ sürmekteydi. 1787'deki anayasa toplantısına başkan seçildi ve federal kurulun oybirliğiyle aldığı karar üzerine Amerika Birleşik Devletleri'nin ilk cumhurbaşkanlığına atandı.

Washington da, güçlü bir federal devletin zorunlu olduğunu savunanlardandı. Bir demokrat değildi. Bir yazısında şöyle der: "İnsanlık kendi kendine bırakılacak olsa kendini yönetemez."

Kabinesinde birbirine zıt iki görüşü savunanları bir araya getirmişti: Kapitalistlerin ön safında yer alan maliye bakanı Alexander Hamilton ve demokrat dışişleri bakanı Thomas Jefferson.

Washington, ilk cumhurbaşkanlığı devresi sonunda siyaset yaşamından çekilmeyi düşünüyordu. Ancak Hamilton, ikinci kez adaylığını koyması için Washington'u ikna etti. Amerika Birleşik Devletleri tarihinin en önemli devlet adamlarından Alexander Hamilton, Washington'un başkan olduğu dönemde bir ulusal banka kurmuş, Amerikan sanayisini korumak amacıyla yeni bir gümrük sistemi oluşturmuştu. Hamilton'un bu çabalarından sanayiciler, sermaye ve iş sahipleri çok yararlandılar.

Washington 1797'de siyasetten çekildiği zaman Hamilton'un kurduğu sistem artık iyice yerine oturmuş bulunuyordu. Washington üçüncü kere cumhurbaşkanı seçilmek teklifini reddetti. Böylece Amerikan siyaset tarihinde, Franklin Roosevelt dönemine kadar sürecek bir geleneği başlattı.

George Washington 1799'da Mount Vernon'daki çiftliğinde öldü.

4 Temmuz 1873'te Illinois'te tarımcıların bir tür ilkel sendikası olan The Grange'ın düzenlediği gösteriden bir an.

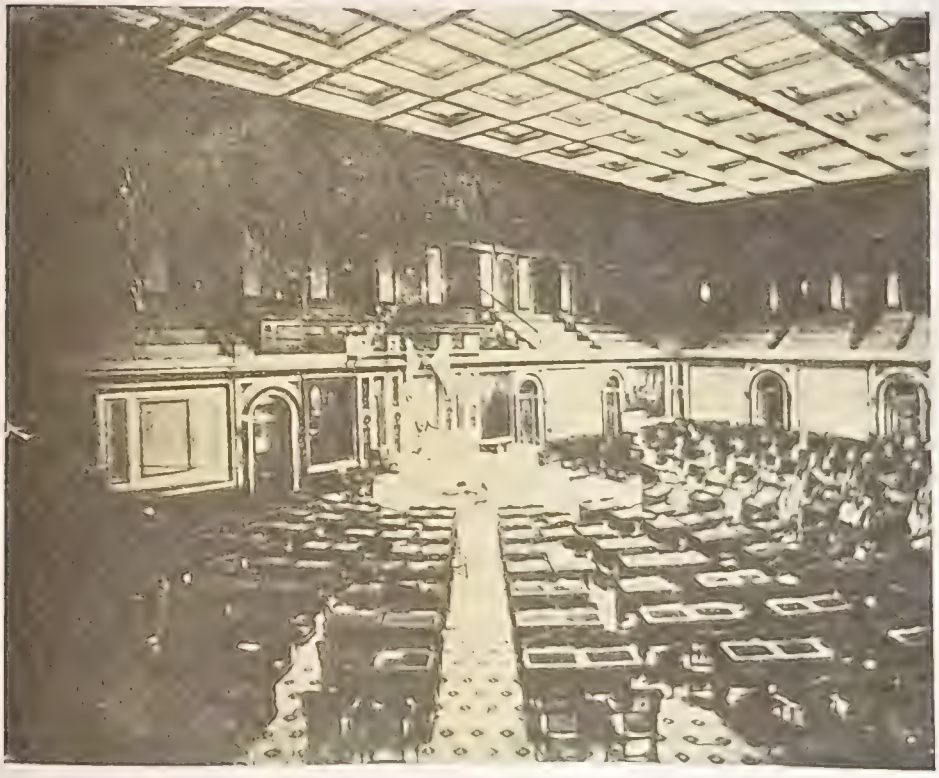

Washington Capitol'unda Kongre Salonu'nun 1861'de çekilmiş ilk fotoğrafı.

John Trumbull'un "Bağımsızlık Bildirisi" adlı tablosu.

getirilmesi de köle iktisadını yeniden canlandırdı. Köleci eylemin merkezleri de, kazançları gittikçe azalan eski tütüncü eyaletlerden Güney Carolina'ya ve Amerika'nın geleceği için geniş kapsamlı sonuçlar yaratacak öteki bölgelere kaydı. 1798'de Whitney, Amerikan ordusu için yapımına başladığı tüfeklerde bir devrim yarattı: Değişebilen bölümlü ve uygun mekanizmalı bir silah sistemi buldu. Bu başlangıcı, Birleşik Devletler'in modern sanayi dünyasının gelişmesine en büyük katkısı olan montaj sanayisi dönemi izleyecekti.

Amerikan Devrimi'ne Bir Bakış

1801 tarihi bile, belki Amerikan Devrimi'nin çözümlenmesi için çok erkendi. Bu zamana kadar yeni alanlara yerleşmenin etkisine, kurulu hiyerarşilerin sona ermesine ve demokratik kuruluşların oluşmasına daha fazla önem verilmişti. Bazı kişiler, devrimin 1830'da, Andrew Jackson başkan seçilince tamamlandığını ileri sürerler. Çünkü, Jackson, Virginia ve Massachusettsdışından seçilen ilk başkandı ve gerçekten de ilk on üç koloni dışındaki bir eyaletten gelmişti. Jackson, aynı zamanda, parti mekanizmasıyla işbaşına getirilmiş ilk başkandı.

Ancak başka görüş açılarından, devrimi Jefferson'ın göreve başlamasıyla bitmiş saymak daha akla yakın görünüyor. Çünkü ilk devrimcilerin başlattıkları şey, toplumsal yaşamlarını ve hatta siyasal kuruluşlarını demokratikleştirmek değildi; yabancı bir hükümet olarak gördükleri İngilizlerin egemenliğinden kurtulmak ve kaderlerini kendi ellerine almak istiyorlardı; hepsi o kadar.

Bazı kişiler, Amerikan Devrimi'ni alışılmış devrim tipleri içine sokmaya çalıştılar. Ama bu, insanı bazı güçlüklere iter; çünkü George Washington, hem devrimin, hem de karşı-devrimin öncüsüydü.

Amerika'nın evrimine özgül ve tek bir olgu olarak bakılmalı ve bu tekliğin de, onu yaratanların, sarkacı daha önceden istedikleri noktada durdurmak için en iyi noktadan sallamaya başladıklarından geldiğini söylemeli. Amerikalılar İngiliz kralı George ve adamlarından kurtuldular; ama ulusal kurtuluş eylemini toplumsal değişimlere dönüştürmediler. ●

1789 Fransız Devrimi

Fransız Devrimi'nin başarıya ulaşmasından sonra kurulan cumhuriyetin, Birlik ve Bölünemezlik'ini simgeleyen temsili bir resim.

Fransız Devrimi'nin Anlamı

Fransa'nın XVIII. yy'da içine düştüğü iktisadi ve siyasal bunalımlar, Büyük Fransız Devrimi'nin ortaya çıkmasında ana etmen olmuştur.

Bir yandan feodalizmden kapitalizme geçişi zorunlu kılan tarihsel süreç, öte yandan Fransız toplumunun o günkü üstyapı kurumlarının etkisi, 1789 Devrimi'nin belirleyici unsurlarıdır.

Feodal düzen içinde XIV. ve XV. yy'lardan sonra giderek güçlenen burjuvazi, XVIII. yy'da siyasal ege-

Savaşa girilmesine öncülük eden halk önderlerinden Brissot.

Fransız Devrimi'ne cephe alanlar: Soldan sağa Prusya kralı Friedrich Wilhelm II; Avusturya imparatoru Leopold II ve Saksonya Seçici Prensi.

menliği de ele geçirmek için savaşmaya çalışmıştı.

XVIII. yy'da Fransa'da eski feodal düzen hâlâ sürmekteydi ve bu düzen burjuvazinin gerek iktisadi açıdan daha da güçlenmesini, gerekse siyasal egemenliği ele geçirmesini önlüyordu.

Burjuvazinin iktisadi olarak daha da gelişebilmesi için, feodal düzenin parçalanıp çözülmesi, köylülerin kentlerdeki manifaktür için birer *"özgür emekçi"* olmaları gerekiyordu.

İşte, üretim güçleriyle üretim ilişkileri arasında var olan bu çatışma, devrimi zorunlu kılan ana etmendi.

Bu anlamda, 1789 Fransız Devrimi Avrupa'da ilk kez, iktisadi açıdan belirli bir güce erişen burjuvazinin, siyasal iktidarı da ele geçirmesidir. Bunun için 1789 Fransız Devrimi burjuva devriminin klasik modeli olmuştur.

Ama yine tarihsel bir zorunluk sonucunda, feodaliteye karşı halk eylemini kendi yanına çekmeyi başaran burjuvazi, siyasal egemenliği ele geçirdikten bir süre sonra, halk eylemine ters düşecek ve onu ezmeğe yönelecektir.

Devrim Öncesi Toplumsal Sınıflar

1789 Devrimi'nden önce Fransız toplumunda üç temel sınıfın varlığı görülmektedir: Aristokratlar, ruhban sınıfı ve "tiers-état" (üçüncü sınıf). İktisadi ve siyasal ayrıcalıkları elinde bulunduran ilk iki sınıfın dışında kalan tiers-état'nın içinde, iktisadi olarak gittikçe zenginleşen burjuvalar, loncalara bağlı esnaf ve zanaatkârlar, emekçiler, yoksul halk ve köylüler yer almaktaydı.

O dönemde toplumda temel üretim aracı toprak olup, mülkiyeti soylularla Kilise'nin elindeydi. Kentlerdeki birçok değerli mülkün yanında Kilise, Fransız topraklarının yüzde 6'sını elinde bulunduruyordu.

Ancak rahipler de kendi aralarında iki gruba ayrılmaktaydılar: Zengin rahipler, yoksul rahipler. Zengin rahipler, daha çok aristokrat sınıfından gelme kimselerdi. Kilise'nin gelirinin büyük çoğunluğu sayıları 5-6 bini geçmeyen bu zengin rahiplerin elindeydi. 60-70 bin dolayında olan yoksul rahiplerse, daha çok, üçüncü sınıftandılar.

Fransa'da devletin ve ordunun yönetimi aristokrat sınıfın elindey-

İhanet edenlerden general Dilon'un cesedinin Lille Meydanı'nda ateşe atılması.

30 Nisan 1792 Mons bozgununu gösteren aynı dönemden kalma bir taşbasma.

Belçikalıların Aralık 1789'da Avusturyalılara başkaldırmalarını gösteren bir resim.

di. Vergiden bağışık olan bu sınıfın ana gelir kaynağı, feodal hukuka göre köylülerin ödediği artık üründü. Bu yüzden feodal düzenin sürmesinde bu sınıfın büyük çıkarları vardı.

Aristokratlar da kendi aralarında ikiye bölünmüşlerdi: Kılıç soyluları (*noblesse d'épée*) ve cübbe soyluları (*noblesse de robe*). Kılıç soyluları, eski feodal senyörlerin torunlarıydı. Cübbe soylularıysa daha çok kral tarafından göreve atanmış ya da çeşitli yollarla bu unvanı kazanmış kimselerdi.

1789 öncesi Fransa'da yaşayan aristokratların sayısı, aşağı yukarı 350 bin kadardı.

Fransa'da aristokrat sınıfın, İngiltere'dekinin tersine, iktisadi uğraşlarda bulunması yasaktı. Fransız aristokrat sınıfının, yeni toplumsal koşullara kendini uyduramamasında bu yasağın rolü büyüktür.

Bu sınıf, toprakların 1/5'inin mülkiyetini elinde bulundurmaktaydı.

Üçüncü sınıf, aristokrat ve ruhban sınıfının dışında kalan, bütün ayrıcalıksız unsurlardan oluşmaktaydı. Bu anlamda, karmaşık bir yapıya sahipti. Bu sınıfı, öteki iki sınıftan ayıran temel olgu, hukuksal ve siyasal ayrıcalıklardan yoksun olmaktı.

Ünlü Fransız siyasal düşünürü, Emmanuel Sieyès, *Üçüncü Sınıf Nedir?* adlı broşüründe, bu soruyu, gene üç soruyla yanıtlar:

"Üçüncü sınıf nedir? Her şey.

Yürürlükteki siyasal düzende üçüncü sınıfın yeri nedir? Hiç.

Üçüncü sınıfın amacı nedir? Siyasal düzende bir yeri olmak."

Sieyès'e göre üçüncü sınıf, yani halk, her şeydir. O ulustur ve devleti yönetmek hakkı onundur. Egemenlik ulusundur.

Karmaşık bir yapısı olan üçüncü sınıf (tiers-état), giderek billurlaşmış ve devrim öncesinde, iki ana sınıf çevresinde biçimlenmiştir: Köylüler ve burjuvazi.

Fransız toplumundaki ayrıcalıksız üçüncü sınıftan olanların sayısı 24 milyondu ve bunun 23 milyonunu köylüler oluşturuyordu. XVIII. yy'da feodalitenin toprak düzeni giderek çözülmeye uğramakla birlikte, köylüler hâlâ feodal yükümlülükler altındaydı. Köylünün hem krala, hem ruhban sınıfına hem de senyörlere feodal yükümlülükleri vardı. Ürünün bir bölümünü-bu genellikle ürünün 1/4'üydü-senyöre, bir bölümünü de ruhbana vermekteydi. Ayrıca ürününü senyöre ait köprüden geçirebilmek, senyörün değirmeninde öğütebilmek,fırınında pişirebilmek için vergi adı altında belli paralar ödemek zorundaydı.

Köylüler için en ağır vergi, tuz vergisiydi. Devlet ayrıca şarabı da vergiye bağlamıştı.

Bunların dışında, köylülere yüklenmiş daha birçok feodal yükümlülük ve angaryalar vardı. Köylüler bu açıdan, devrim öncesi Fransa'da en ezilen sınıftı. İçinde bulundukları ağır yaşama koşulları, köylü sınıfında bu feodal bağımlılıktan kurtulmaya yönelik bir bilincin yer etmesine yol açmıştır. Bu yüzden köylü sınıfı, devrim öncesinde, feodal hakların kaldırılmasından yana olanlarla birlik içindeydi.

Tiers-état içinde, iktisadi olarak üstün olan sınıf, burjuvazıydı. Toplum içinde gerek iktisadi olarak, gerek bilgi olarak üst düzeyde olan bu sınıfın yoksun olduğu tek şey, hukuksal ve siyasal ayrıcalıklardı.

XV. ve XVI.yy'lardan sonra giftikçe gelişen burjuvazinin temel geçim kaynağı, ticaret ve küçük üretimdi. Ancak, özellikle XVII yy'dan sonra gelişen iktisadi koşullar sonunda, burjuvazinin çıkarları, feodal toprak düzeni ve kentlerdeki lonca sistemiyle çatışmaya başlıyor, bu çatışma XVIII.yy'da daha da şiddetleniyordu. Devrimi

1789'dan başlayarak Liège'de ve Avusturya Hollandası'nda baş gösteren ayaklanmalardan bir görüntü.

belirleyen ana etmen, feodalizmden kapitalizme geçiş sürecinin doğurduğu bu çatışma olacaktı.

Üçüncü sınıfın içinde, köylü ve burjuvaların dışında bir de, emekçiler ve zanaatçılar bulunuyordu. Bu iki grup, yaşama koşulları bakımından birbirine benzemekteydi. Ancak zanaatçılar, emekçilerden farklı olarak geçimlerini sağladıkları üretim araçlarının sahibiydiler. Bu grubun en büyük korkusu, gelişen ticaret burjuvazisi ve manifaktürlerin rekabeti karşısında ezilip yoksullaşmaktı. Bu nedenle, bu grubun devrim öncesi istekleri hep yoksul halktan yana, gelişen burjuvaziye karşı olmuştur.

XVIII.yy'da emekçiler, daha tam bir sınıf bilincine sahip değillerdi. Onlar da, tıpkı zanaatçılar gibi, aristokrasiye ve büyük zenginlere karşıydılar. Kurulu düzenin üstyapı kurumları ve iktisadi koşullar altında ezildiklerinden, bu düzeni değiştirmeye yönelen burjuvazinin yanında yer almakta duraksamadılar.

Devrimin Başlaması

Feodal dönemin başlarında

Robespierre.

20 Haziran günü halkın krallık sarayını işgal etmesi.

Devrim sırasında sokaklara dökülen halk yığınları.

Krallık sarayını işgal ettikten sonra kralın dairesine giren halk, Louis XVI'nın başına özgürlük takkesini geçirdi.

Fransa'da kral yasama yetkisini, senyörler ve rahiplerden oluşan *curia regis* adlı kurulla paylaşmaktaydı ve bu kurulun görevlerinin başında, vergilerle ilgili kararlar almak geliyordu.

10 Nisan 1302'de Fransa kralı Philippe I, soylular ve ruhban sınıfının ileri gelenlerinin dışında, ayrıcalıklı kentlerin temsilcilerinin de, Paris'te Notre-Dame Kilisesi'nde toplanan curia regis'lere katılmasını kabul etmişti. İlk *états généraux*'ların temeli böylece atılmış oluyordu.

Başlangıçta, feodal senyörler ve ruhban sınıfının ileri gelenleri, curia regis'lere kendi adlarına katılırlardı. Kent temsilcilerinin seçilerek états généraux'lara katılması, "temsil" yolunu açtı ve giderek feodal senyörlerin ve Kilise'nin de bu meclislere temsilci göndermesiyle, états généraux'lar temsili meclis niteliğini kazandı.

Aslında, états généraux'ların hukuksal yetkileri çok sınırlıydı. İktidar mutlak biçimde kralın elindeydi ve bu yüzden, états généraux'lar daha çok bir danışma kurulu
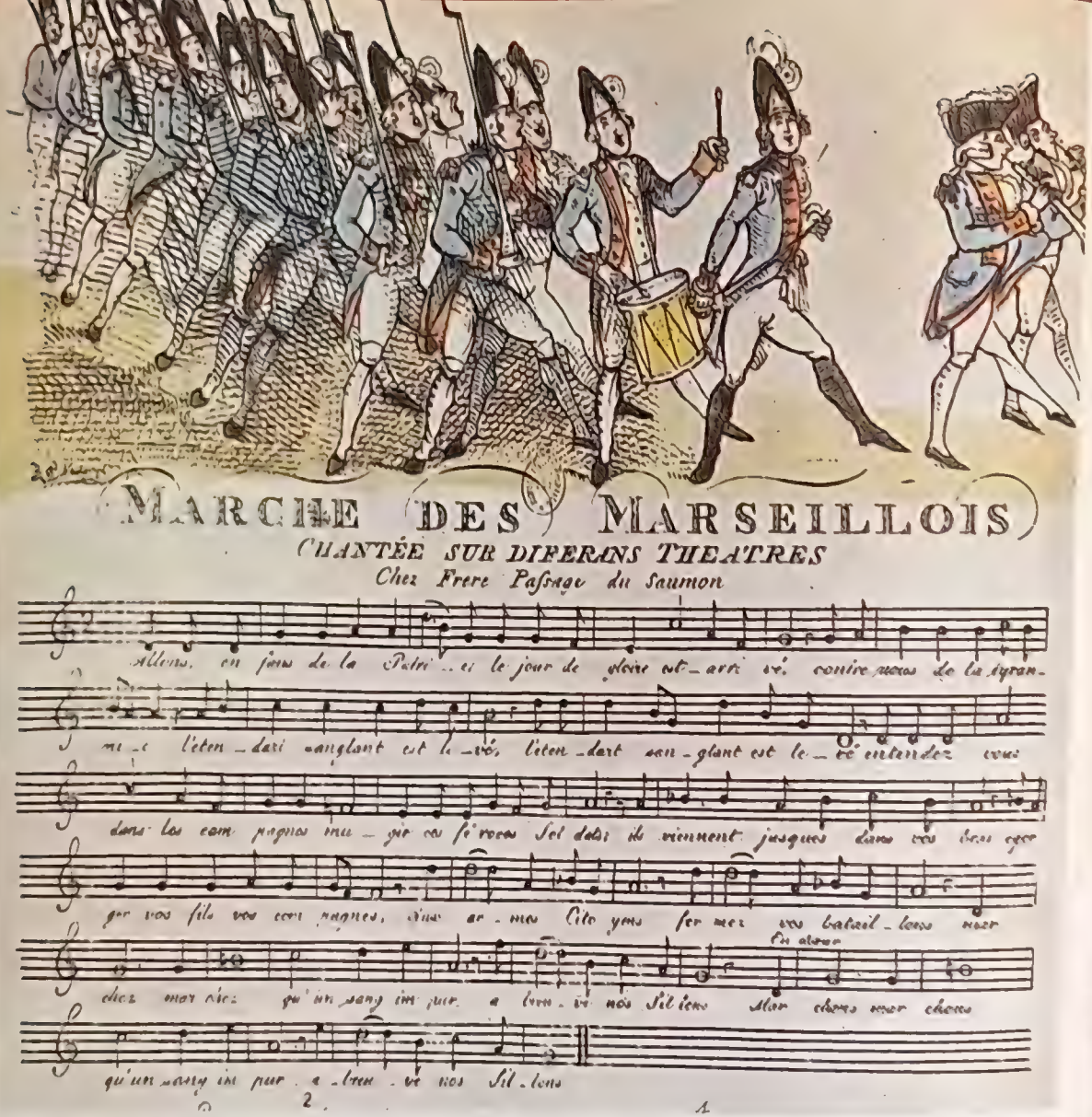
Savaş yeni bir görünüm kazanmıştı; artık bu, kral orduları arasında yapılan geleneksel bir savaş değil, ulusal bir savaştı. Fransız ulusu harekete geçmişti. Resimde Fransızların ulusal marşı La Marseillaise'in sözleri ve notalarından bir bölüm görülüyor.

görevi yapmaktaydılar.

États généraux'ların yetkilerini genişletme yolunda gösterilen çabalar bir sonuç vermemişti. XVI., XVII. ve XVIII. yy'larda egemen olan görüş, kralların iktidarı Tanrı'dan aldıkları doğrultusundaydı. États généraux'ların yetkilerini genişletmek isteyenlerin görüşlerine göre *"Kralı Tanrı seçer, ama Tanrı iradesini, oylarıyla halk açığa vurur"*du. Fransa kralları, iktidarın kaynağının halk olduğu görüşüne şiddetle karşı çıkmışlardı. Onlara göre, états généraux'lar, birer danışma kurullarıydı ve yasama yetkisi yalnızca krallarındı. Kralların états généraux'larla bu yetkiyi paylaşması, söz konusu değildi.

Kralla états généraux'lar arasında en büyük anlaşmazlıklar vergi toplama konularında çıktı. Aslında kral, bu konuda da, kendisini états généraux'ların kararıyla bağımlı saymadı. Kral, halk temsilcilerinin onayını, salt vergi toplama işini kolaylaştırmak için istemişti çünkü.

XVIII.yy'ın özellikle ikinci yarısından sonra, Fransa'nın içinde bulunduğu iktisadi ve toplumsal koşullar, ülkede büyük mali bunalımların doğmasına yol açtı. Bir yandan halk yoksulluk çekerken, öte yandan kral da, bütçe açığını kapatabilmek için yeni vergilere gereksinim duymaktaydı. Bu olaylar 1789'da 1614'tan beri toplanmayan états généraux'ların kral tarafından yeniden toplantıya çağrılması sonucunu doğurdu.

Halk, yeni vergiler konusunda kendi onayının alınmasını istemekteydi. Kral, iktisadi bunalımı önlemek için, états généraux'ları toç-

11 Temmuz 1792 günü meclis ülkenin tehlikede olduğunu ilan etti. Resimde 22 Temmuz günü olayı kutlamak için düzenlenen törenlerden bir sahne görülüyor.

Paris halkının sokaklara döküldüğünü gösteren bir resim.

Louis XVI'nın azlinden önceki acıklı sahneleri görüntüleyen Gérard'ın bir yapıtı.

lantıya çağırmaktan başka bir çözüm yolu görmüyordu ve états généraux'lar kanalıyla istediği yeni vergileri çıkarabileceğini sanıyordu.

Ancak ülkenin 1614 yılından beri uğradığı toplumsal değişiklikler états généraux'ların toplanma çalışmaları sırasında birçok sorunun doğmasına yol açtı. Gerçekleşen en önemli değişiklik, tiers état'nın büyük bir güç olarak ortaya çıkmasıydı. Bu "üçüncü sınıf," son iki yüzyıl boyunca, ticaretin ve manifaktürün gelişmesi sonucu, iktisadi açıdan büyük ilerlemeler kazanmıştı.

Sorun, états généraux'larda, tiers état temsilcilerinin sayısının ne olacağıydı. Tiers-état, iktisadi ve toplumsal gücüne ve ödediği vergiye uygun olarak meclise, öteki iki ayrıcalıklı sınıfın iki katı temsilci göndermek amacındaydı; bu isteği kabul edildi. Böylece états généraux'ları oluşturan 1155 üyenin 578'i halk tarafından seçilecekti.

Yirmi beş yaşını tamamlamış, vergi veren herkes seçmen olabiliyordu ve 1789 seçimlerine 5 milyon kişi katıldı. İki ayrıcalıklı sınıfın temsilcilerinin meclislere tek dereceli olarak seçilmelerine karşılık, tiers état'nın üyeleri, köylerde iki dereceli, kentlerdeyse üç dereceli olarak seçilmişti. Bu uygulamaysa, tiers-état'yı, daha çok, burjuvazinin temsil etmesini sağladı. Ayrıca, seçimlerden önce, aday üyeler dilek listelerini hazırlamışlardı. Dilek listelerinin hazırlanması okuryazar burjuvaların bu meclislere seçilmelerine yol açtı. Gerçekten 578 halk temsilcisinin 200'ü avukat, geri kalanı da tüccar, bankacı ve sanayiciydi. Buna karşılık mecliste köylü ve zanaatçı sınıfını temsil eden tek bir üye yoktu.

1789 seçimlerinden önce hazırlanan dilek listelerinde, en çok şunun üzerinde durulmuştu: Monarşinin bir anayasa ile sınırlandırılması.

Paris tiers état'sının dilek listesinde, anayasayla ilgili olarak şöyle denilmekteydi: *"Yasama yetkisi, Fransız monarşisinde kral ve ulusundur; yürütme yetkisiyse yalnızca kralındır. Ulusun onayı alınmadan hiçbir vergi konulamaz. Olağanüstü toplantıların dışında états généraux'lar, sürekli olarak, üç yılda bir toplanmalı ve gelecek toplantının tarihini saptamadan dağılmamalıdır (...) Bütün bu konuların düzenlenmesi için, toplanacak états généraux'ların bir anayasa hazırlamaları gerekmektedir."*

Anayasa önerisine, bir ölçüde soylular ve ruhban sınıfı da katıldı. Ama anayasanın hazırlanması, kralın yetkilerinin sınırlandırılması, vergi ve yasaların ancak meclis üyeleri tarafından karar altına alın-

Geçiçi Yürütme Komitesi'nin yönetiminde savaş, Fransız devrimcilerinin zaferiyle sonuçlandı. Üstte, Valmy zaferini konu alan bir tablo görülüyor.

ması konularında görüş birliğine varan üç sınıf arasında öteki konularda ayrılıklar vardı.

Elindeki siyasal gücü hiçbir kurum ya da sınıfla paylaşmak istemeyen kral, tiers-état'ya karşı aristokratlar ve ruhban sınıfıyla anlaşmak yolunu seçti. Ruhban sınıfı ve aristokratlar, tiers état'nın tersine, vicdan özgürlüğü ve feodal ayrıcalıkların kaldırılmasına karşıydılar. Kendi varoluş nedenlerini ortadan kaldırmaya yönelik bu tür istekleri kabul etmeleri olanaksızdı. Ama, yine de bütün bu anlaşmazlıkların ötesinde, dilek listelerinden çıkan temel sonuç, bir anayasanın hazırlanması zorunluluğuydu.

Mutlak monarşiyi, kralın yetkilerini sınırlandırma konusunda görüş birliğine varan bu üç sınıfın temsilcileri arasında ilk anlaşmazlık, 4 Mayıs 1789'da états généraux'nun açılış oturumunda çıktı. Anlaşmazlık konusu, görüşmelerde oyların sınıf olarak mı, yoksa kişi olarak mı verileceğiydi. Kişi olarak oy verilmesi benimsenirse, bütün sınıfların temsilcilerinin görüşme ve oylamayı birlikte yapmaları gerekecekti. Öbür çözümün, yani sınıf olarak oy verilmesinin benimsenmesi tiers état'nın aleyhineydi. Çünkü bu durumda aristokratlar ve rahipler birleşerek, her zaman halkın isteklerine karşı çıkabilirlerdi. Oysa kişi başına oy verilmesi kabul olunacak olsa, 578 oyla tiers état, her zaman istediği kararları meclisten çıkarabilecekti.

6 Mayıs 1789'da tiers-état temsilcileri, états-généraux'da, sınıfların ayrı ayrı toplanmalarına şiddetle karşı çıktılar. Oysa aristokratlar 47'ye karşı 141 oyla, rahipler de 114 oya karşı 133 oyla, her sınıfın temsilcilerinin ayrı ayrı toplanıp kararlar almasını kabul ediyorlardı.

10 Haziran 1789'da tiers-état temsilcileri, öteki iki sınıfın temsilcilerine, aynı salonda toplanıp çalışmalara başlamayı önerdi. Aristokratlar bu öneriyi kabul etmediler. Ruhban sınıfının üyeleri çekimser kaldı.

Olay, aristokratlarla ruhban sınıfı arasında bir anlaşmazlığa yol açtı. Bu durum, bir süre sonra, ruhban sınıfının bazı temsilcilerinin tiers-état saflarına katılmasına neden olacaktı.

15 Haziran 1789'da Sieyès, tiers état temsilcilerine bir anayasa hazırlamalarını önerdi. Sieyès'e göre, ülke nüfusunun yüzde 56'sını temsil eden bir meclis, halkın kendisinden beklediği bu görevi en kısa zamanda yerine getirmeliydi.

Sieyès, meclisin adının da değiştirilmesini önerdi. Yapılan görüşmelerden sonra, 17 Haziran'da, 88'e karşı 490 oyla, états généraux'nun adı, *Millet Meclisi* olarak değiştirildi. Yeni meclisin ilk kararı, vergilerin ulus tarafından onay-

I. Cogniet'nin "Paris Ulusal Muhafız Alayı Savaş İçin Yola Çıkıyor" adlı tablosu.

Tuileries Sarayı'nın işgali.

Kral Louis XVI'nın ve ailesinin Temple Cezaevi'ne kapatılmak üzere götürülmeleri.

lanma zorunluğunu ilan etmek oldu. Kral, meclis tarafından onaylanmadıkça, artık vergi toplayamayacaktı. Tiers état'nın bu kararlı tutumu karşısında, ruhban sınıfının temsilcileri 19 Haziran 1789'da, 137'ye karşı 149 oyla, onlara katılma kararı aldı. Aristokratlar, ruhban sınıfının bu kararına şiddetle karşı çıkıyorlardı.

Kral Louis XVI ise, aristokratlardan yana çıktı; halkın temsilcileriyle ruhban sınıfının temsilcilerinin birleşmesine engel olmak için, 19 Haziran'da, meclisi kapattı.

"Jeu de Paume" Andı

Kralın meclisi kapatması üzerine, tiers état'nın temsilcileri 20 Haziran'da "Jeu de Paume" salonunda toplandılar ve bu toplantıda ünlü Jeu de Paume Andı'nı içtiler: *"Hiçbir zaman birbirlerinden ayrılmamaya, anayasayı tamamlayıncaya kadar nerede olursa olsun, koşulların elverdiği her yerde toplanmaya"* karar verdiler.

23 Haziran'da Louis XVI, états généraux'lan bir araya topladı. Kral, yaptığı konuşmada, 17 Haziran tarihli kararı iptal ettiğini ve temsilcilerin yine eskisi gibi sınıflara ayrılmaları gerektiğini belirtti. Toplantıdan sonra kralla birlikte aristokratlar ve ruhban sınıfının ileri gelenleri meclisi terk ettiler. Bir süre sonra, kralın meclisin dağılmasıyla ilgili emrini bildirmek için gelen marki Breze'ye meclis başkanı şu karşılığı veriyordu: *"Meclis ancak kendi alacağı bir kararla dağılır, kralın emriyle değil!"* Mirabeau'nun da markiye verdiği ünlü karşılık ise şu olacaktı: *"Eğer aramızda hiçbir işi bulunmayan, konuşmaya yetkisi olmayan sizi, bizleri buradan çıkarmakla görevlendirdilerse, zor kullanmak için üstlerinizden yetki istemeniz gerekecek. Çünkü yerlerimizi ancak süngülerin zoruyla terk edebiliriz."* Mirabeau'nun bu yanıtı, bir bakıma, devrimin ilk işaretiydi.

Bu arada mecliste, otuz üyelik bir anayasa komisyonu çalışmalarına başlamıştı. Komisyonun çalışmalarının asıl ağırlığı, bir hukuk bildirgesi hazırlamak; kralın ve meclisin yetkilerini açıklığa kavuşturmaktı.

Danton.

Komisyon bu çalışmalarını sürdürürken kralın askerleri meclisi kuşattı. Kralla, halkın temsilcisi meclis arasında savaş başlamıştı artık.

9 Temmuz 1789'da Millet Meclisi "Kurucu Meclis" adını aldı. Kendisini halkın temsilcisi ilan edip, yasama yetkisini elinde topladı. Ancak bu noktada tiers-état temsilcilerinin çoğu, iktidarı kralla paylaşmaya karşı değildi. Genel olarak amaç, ülkede anayasalı monarşi kurmak, yasama gücünü kralın elinden almak ve kralın egemenliğinin yerine, halkın egemenliğini gerçekleştirmekti.

Siyasal iktidarın temmuz başlarında halk yararına el değiştirmesine karşın feodal ayrıcalıklar hâlâ geçerliliğini koruyordu. Oysa halkın ve devrimci burjuvazinin temel istekleri toplumun gelişmesini önleyen üretim ilişkilerinin değişmesi, feodal düzenin sona ermesiydi.

Paris Halkı Devrime Katılıyor

İktisadi bunalımın etkisiyle 2 Nisan 1789'da ayaklanan halk, bir çok işyerini ve tahıl deposunu talan etti. Açlık ve işsizlik her geçen gün daha da artmaktaydı. Kralın

Cumhuriyetin I. yılında bir Sankülot.

meclise karşı zor kullanmaya kalkışması, halkın devrime doğrudan katılmasına yol açtı.

Meclisin kralın askerleri tarafından sanıldığı temmuz ayının ilk günlerinde, birçok ünlü devrimci halkı ayaklanmaya çağırmaktaydı.

12 Ekim 1789 günü, liberal görüşlü maliye bakanı Necker, görevinden uzaklaştırıldı; öfkesi son noktasına ulaşmıştı.

Camille Desmoulins, aynı gün yaptığı konuşmasında 1572'de Protestanlara karşı girişilen Saint Barthélemy Kıyımı'na benzer bir kıyımın krala karşı çıkan yurtseverler için hazırlanmakta olduğunu söylüyordu. Desmoulins halktan özgürlüklerini sonuna kadar direnip savunmalarını istemekteydi. Bu sırada paralı Alman askerleri halkın üzerine ateş açarken, Fransız muhafız birliği, halkın yanında çatışmaya katılıyordu.

13 Temmuz 1789'da Paris'te devrimci bir belediye (komün) ve bir milis örgütü kuruldu. Halk taş, sopa, eline ne geçerse kapmış, sokaklara dökülmüştü. Aynı gün 20 tiers-état üyesi, devrimci belediye üyeleriyle bir toplantı yapıyor ve 12 bin kişilik bir *"Paris Milisi"* örgütlemek için harekete geçiyordu.

Kralın zor kullanma olasılığına karşı silahlanma gerekliliğini duyan halk, 14 Temmuz sabahı, su-

Sankülotlar mecliste konuşurlarken.

bay ve erlerin bulunduğu "Invalides" kışlasına hücum etti; binlerce tüfek ve birkaç top ele geçirildi. Yine aynı amaçla halk, bu kez de, cezaevi olarak kullanılan Bastille Kalesi'ne saldırıyor, kaleden halkın üzerine ateş açılıyordu. Dört saat süren bir çatışmadan sonra Bastille düştü.Kale komutanı Launay öldürüldü. Bastille Kalesi'nin ele geçirilmesi devrimin simgesi oldu. 14 Temmuz günü, Fransa'nın ulusal bayramı olarak kabul edildi. Bastille'in ele geçmesi, ülkede mutlak iktidarın ve eski rejimin yıkılması sonucunu doğuruyordu.

Bastille yenilgisinden sonra kral, 17 Temmuz'da Paris belediye sarayına giderek, durumu kabul ettiğini söylüyor; Paris'in bu zaferi üzerine, Fransa'nın birçok kentinde, devrimci belediyeler kuruluyordu.

Köylülerin Ayaklanması: Feodalitenin Sonu

Burjuvazinin bu zaferi karşısında, egemen güçlerin bir komplo hazırladıkları ve meclisi dağıtacakları söylentisi yayıldı. Komplo söylentisi, taşrada, köylüler arasında büyük bir korku yaratıyor ve ayaklanmalara yol açıyordu. Köylüler soyluların şatolarına saldırıyor; feodal geleneklere göre soylulara vermek zorunda oldukları vergilerin ve yükümlü oldukları angaryaların yazılı olduğu *"terriers"* adlı belgeleri yakıyorlardı.

Fransa 20 Temmuz-6 Ağustos 1789 arasında "Büyük Korku" diye adlandırılan bir dönem yaşadı. Paris'ten gelen haberler, yüzyıllık sömürü, kıtlık, açlık gibi durumla birleşince Büyük Korku köylü isyanlarının daha da yayılmasına yol açıyordu.

Köylülerin feodal düzene karşı ayaklanmaları, Kurucu Meclis'i bu konu üzerinde düşünmeye ve karar almaya zorlayan bir etken oldu.

Burjuvazi bir yandan feodal düzenin engellerini ortadan kaldırmak ve köylüyü, kendi sınıf çıkarının bir gereği olarak topraktan koparmak, onu bir kol emekçisi yapmak istiyordu.

4 Ağustos 1789'da, servetini kaybettiği için kendisine "Topraksız Jean" adı takılan Noailles Vikontu, meclise, bütün mali ayrıcalıkların ve angaryanın kaldırılmasını, başkaca feodal hakların da satın alınabilmesini önerdi. Fransa'nın en varlıklı soylularından biri olan Aiguillon dükü bu öneriyi desteklemekteydi. Buna göre, feodal hakların büyük bir bölümü ancak tazminat karşılığı kaldırılabilecekti. Böylece burjuvazi, kendisi için en kutsal hak olan mülkiyet hakkına el sürmemişti.

Meclis bu öneriyi kabul etti ve kral Louis XVI'yı Fransızları özgürlüklerine kavuşturan kurtarıcı olarak ilan etti.

Ancak meclisin 4 Ağustos gecesi aldığı bu karar, gerçekte, feodal düzeni ortadan kaldırmaktan çok uzaktı. Bu karara göre, feodal yükümlülükler altında ezilen köylü, bu durumundan ancak senyörlere verecekleri tazminat karşılığı kurtulabilecekti. Yoksulluk içindeki köylüler içinse, böyle bir olanak söz konusu olamazdı. Özetle söylemek gerekirse, 4 Ağustos kararıyla feodalite, bir hukuksal kurum olarak yıkılmış sayılsa bile, iktisadi sonuçlarıyla sürüyordu.

Bundan sonra meclisin çalışmalarının ana konusu, bir anayasanın hazırlanması oldu. Eski hukuk düzeni yıkılmıştı artık; bir anayasayla yeni düzenin ilkeleri açıklığa kavuşturulmalıydı.

Mecliste anayasa komisyonu adına bir konuşma yapan Mounier, anayasanın başına bir "Haklar Bildirisi"nin konulmasını istedi.Mounier'ye göre bir anayasanın iyi bir

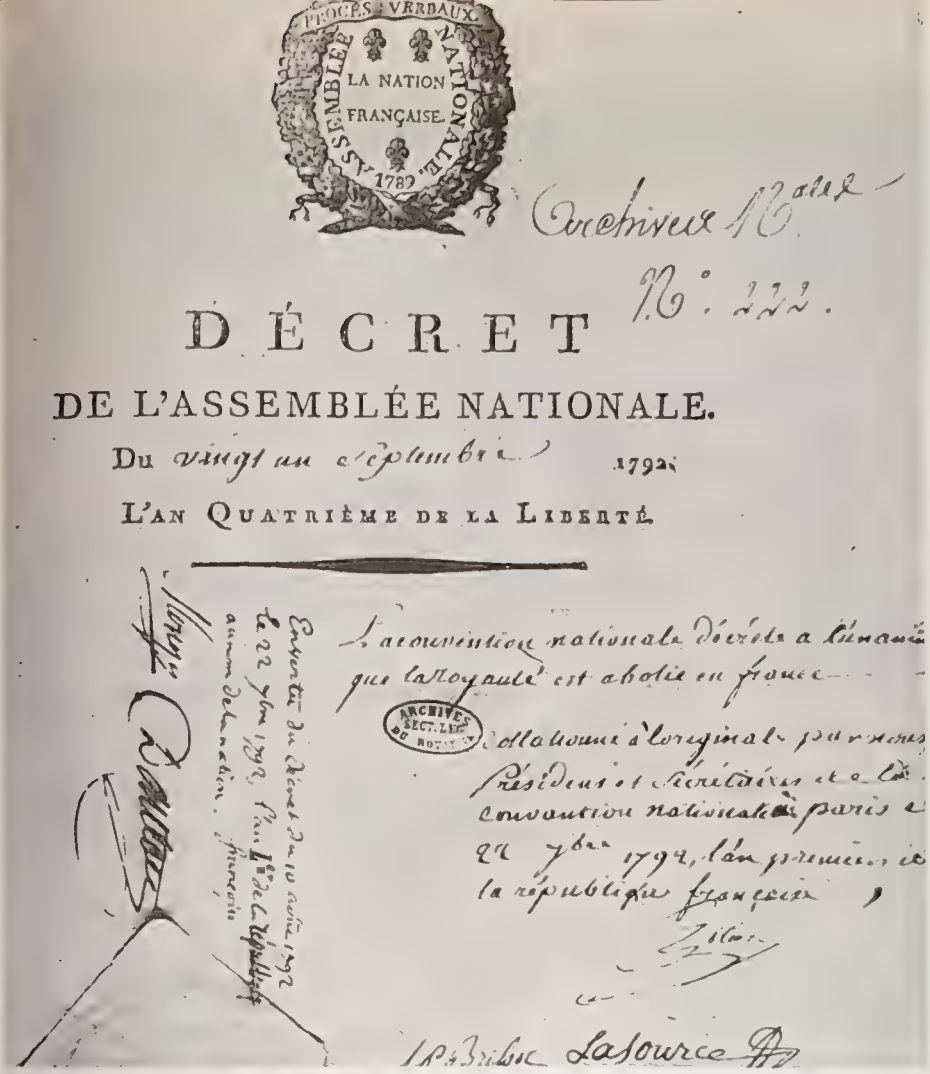

Fransız monarşisinin yazgısı artık belirlenmişti. Ulusal Meclis'in bir kararnamesiyle (solda) monarşi Fransa'dan oybirliğiyle kaldırılıyordu.

anayasa olabilmesi için insan haklarına dayanması gerekiyordu ve anayasanın her maddesi, bu haklara uymak zorundaydı.

Bildirinin gerekli olup olmadığı mecliste tartışmalara yol açtı. Sonunda 26 Ağustos 1789'da, "İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi" meclis tarafından onaylandı.

İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi, burjuvazinin dünya görüşünü yansıtması açısından, en önemli siyasal belgelerdendir.

Bildirinin en önemli yanı, evrensel oluşudur. Bildiri yalnızca Fransız ulusunu değil, bütün insanlığı kapsayan bir özgürlük anlayışı dile getirmiştir.

Bildiriye göre , toplumsal ve siyasal yaşamdaki bütün kötülüklerin nedeni insanın doğuştan sahip olduğu ve her zaman için var olan haklarının çiğnenmesidir. Burjuva özgürlük anlayışının bir belgesi sayılan bildiriye göre, kişinin temel hakları "özgürlük", "güvenlik", "direnme" ve "mülkiyet" haklarıdır.

Bildiri, kişiler arasında, her türlü farklı koşullara karşın, ayrım kabul etmez. Bütün bireyler anayasa önünde eşittirler. (Aslında burjuvazinin, ayrıcalıklı öteki sınıflara karşı elde etmek istediği yalnızca hukuksal bir eşitliktir. Yasa önünde bireylerin eşitliğini sağlayan burjuvazi için, iktisadi alanda da eşitlik sağlamak diye bir sorun yoktur.)

Bildiri egemenlik hakkını kralın elinden alıyor, ancak bu hakkı halka değil onun temsilcisi olan meclise, yani burjuvaziye veriyordu. Bildiride belirtilen haklar ayrıca güvenlik altına alınmamıştı. Bildirinin hukuksal bir nitelik kazanması ancak, daha sonra 3 Eylül 1791 Anayasası'yla sağlanacaktı.

Paris Halkı Yine Sokaklarda

Başlangıçta birçok ödün veren kral, feodal düzene son veren kararları onaylamayarak, devrime karşı direnmeye başladı.

Bu arada anayasa üzerinde yapılan tartışmalar mecliste de bölünmelere yol açmıştı. Bir grup temsilci, İngiltere'deki parlamento rejiminin örnek alınmasını istemek-

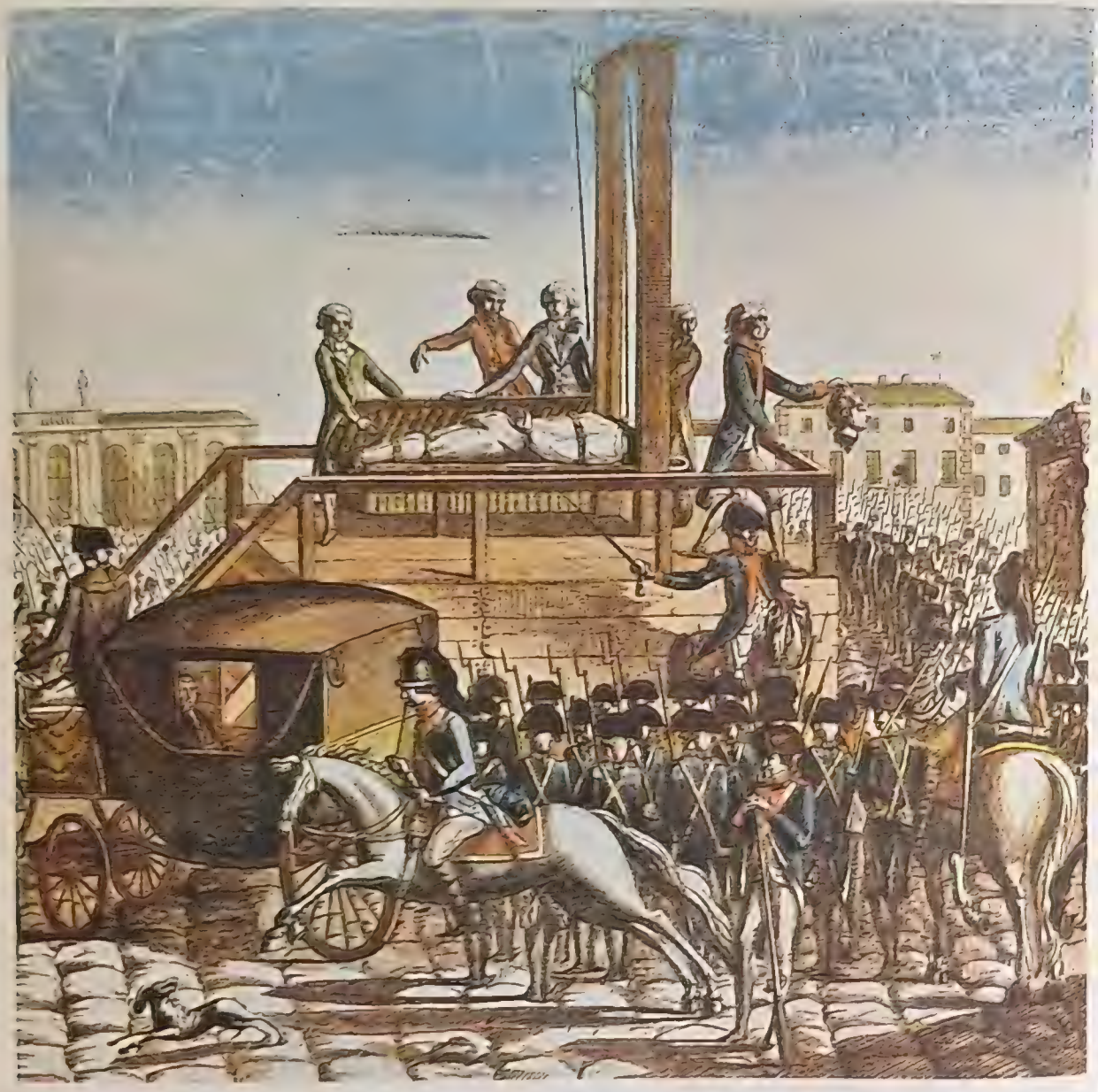

Louis XVI'nın başı kesilerek idam edilmesi.

te; ikinci bir meclisin kurulmasını önermekteydiler. "Angloman" ya da "Monarşiyenler" diye adlandırılan bu grubun önderleri Mounier ve Malouet'ydi. Bunların çabaları bir sonuç vermedi: İkinci meclisin kurulması kabul edilmedi.

Bu arada kral, 4 Ağustos kararları ile İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'ni onaylamayarak devrime karşı olan tutumunu sürdürürken bir yandan da Versailles çevresine asker yığmaktaydı.

Ülkenin iktisadi durumuysa özellikle Paris'te çok bozuktu. Bir yandan işsizlik oranı artarken, öte yandan da yiyecek (özellikle ekmek) fiyatları hızla yükseliyordu.

Devrim ve eski krallık rejimi arasındaki çatışmanın kaçınılmaz olduğunu gören yurtseverler, ilerici tiers-état temsilcileri, Parisli gazeteciler, kralcı rejimin muhalefetine son vermek amacıyla Paris halkını bir kez daha ayaklanmaya hazırlamaktaydılar. Marat, çıkarttığı *Halkın Dostu* adlı gazetenin 2 Ekim 1789 tarihli sayısında halkı kış bastırmadan eyleme geçmeye çağırıyordu.

Cumhuriyet iki büyük ilkesini güçlü biçimde ilan etmiştir: "Özgürlük" ve "eşitlik." Resimde devrim dönemine ait bir duvar kâğıdı görülüyor.

Yine Eylül ayında çıkmaya başlayan *Milletin Kırbacı* adlı gazetede bir yazı dikkati çekiyordu: *"Parisliler, artık gözünüzü açın, daldığınız uyuşukluktan sıyrılın. Aristokratlar her yanınızı sarıyorlar, sizi prangaya vurmak istiyorlar, siz de uyuyorsunuz. Acele davranıp, bunları yok etmezseniz, sizi köleleştirecek, yoksulluğun içine atacaklar, mahvedeceklerdir. Tekrar ediyorum: Uyanın, uyanın!"*

1789'un Ekim ayında, gerek iktisadi, gerekse siyasal bunalım yeni boyutlar kazandı. Halk büyük iktisadi sıkıntılar çekmekteydi ve yeniden sokaklara dökülmek için bahane arıyordu.

1 Ekim 1789 günü muhafız birlikleri subayları Flandre Alayı subaylarına Versailles şatosunda bir şölen verdiler. Kralın ailesi ziyafete gelince orkestra *"Ey Richard, ey kralım, bütün dünya seni yüzüstü bırakıyor"* adlı parçayı çaldı. Şarapla kızışan konuklar, devrimin kırmızı, beyaz, mavi renkli rozetini yere atıp çiğneyerek krallığın beyaz, kraliçenin siyah rozetini taktılar. İki gün sonra bu haber Paris'e yayıldı.

Halkın hoşnutsuzluğu iyice artmıştı. 5 Ekim günü 7-8 bin silahlı kadın, 14 Temmuz *"Bastille Gönüllüleri"* örgütünün üyesi olan odacı Mailland'ın önderliğinde, "kraldan ekmek istemek" için Versailles'a doğru yürüdü. (Kral, Paris'ten Versailles'a taşınmıştı.) 4 Ağustos kararlarının onaylanmasından yana olan binlerce ulusal muhafız da, başlarında La Fayette olduğu halde Versailles'a doğru ilerlemekteydi.

6 Ekim günü göstericilerden bir grup kralın sarayına girdi. Halk ile saray muhafızları arasında büyük bir çatışma çıktı. Kral yanında kraliçe ve büyük oğlu olduğu halde, La Fayette ile birlikte şatosunun balkonunda halka görünmeye razı oldu. Halk krala "Paris'e" diye bağırıyor, kral da Paris'e dönüp Tuileries Sarayı'na taşınıyordu. Arkasından meclis de Paris'e geldi.

Ekim 1789 eylemleri, meclisteki partiler arasındaki gruplaşmaları hızlandırdı: Zafer yine burjuvazininidi. Temmuz ve ekim girişimleri devrime karşı düzenlenen komploları kesin olarak başarısızlığa uğratmıştı.

Kurucu Meclis'te Siyasal Gruplaşmalar

Kurucu Meclis'te bugünkü anlamda siyasal partiler yoktu. Başlangıçta yalnızca iki grup söz konusuydu: Aristokratlar ve yurtseverler. Aristokratlar Başkanlık Divanı'nın sağında, yurtseverlerse solunda otururlardı. Yurtseverler içinde de önce iki grubun varlığı görülüyordu: Monarşiyenler ve sol. Kralın hak ve ayrıcalıklarını savunan monarşiyenler devrimin daha da ilerlemesini durdurmak için yavaş yavaş aristokratlara yanaşmaktaydılar.

Siyasal olayların kazandığı yeni gelişmeler, "sol"da da yeni gruplaşmaların doğmasına yol açtı. Devrimin ünlü hatiplerinden Mirabeau da sınırlı monarşiden yanaydı. Kendi deyişiyle *"Düzenin yeniden kurulmasından yanayım; ama eski düzenin değil!"* Ancak bir süre sonra Mirabeau, saray tarafından satın alındı. Devrimin ünlü Mirabeau'su bir süre sonra kralla meclisi, aristokrasiyle burjuvaziyi uzlaştırma çabalarına katılacaktı. *Halkın Dostu* gazetesinde Marat, Mirabeau için şunları yazıyordu: *"Riquetti'ye (Mirabeau'ya) gelince, ünlü bir yurtsever olacak namuslu yürek yok onda. Ne yazık ki, ruhsuz bir insan... Riquetti'nin fırıldak gibi dönen siyasetini görüp anlamayan kaldı mı ki? Genel meclislere gideceğim diye onun kudurmuş gibi çırpındığını ben gözlerimle görmüş, korkmuş, içimden şöyle demişimdir: 'Yaşamak için son derece alçalan bu adam, sesini, en çok artırana, kimin üstünde kaldıysa ona satacaktır.' Önce krala karşıydı; bugün kendini ona sattı! Veto hakkındaki karardan, savaş ilanı kararının krala tanın-*

H. Robert'in "Kral Ailesinin Son Ayini" adlı tablosu.

Robespierre'in Konvansiyon'un bir oturumu sırasında yapılmış bir eskizi.

masi hakkındaki karara varıncaya kadar, hemen hemen bütün kötü kararların hepsini, onun bu satılık adam oluşuna borçluyuz. Hiçbir ilkesi, ahlakı, onuru ve namusu olmayan bir insandan ne beklenir?"

La Fayette'in önderliğindeki *"Anayasacılar"* 1789'un ilkelerine sadık, burjuva çıkarlarının temsilcileriydiler. Aslında, La Fayette'in gerçek amacı, toprak aristokrasisi ile sanayi ve işadamları burjuvazisini İngiliz örneği, anayasaya bağlı bir krallık rejimi çerçevesi içinde uzlaştırmadan başka bir şey değildi: "Üçler" (Triumvirat), Barnave, Du Port, Alexandre de Lameth'den oluşmaktaydı. Bunlar La Fayette ve Mirabeau'nun daha solundaydılar. Aşırı sol gruptaysa, geleceğin "Jirondenler"i Pétion, Brissot ve Robespierre yer almaktaydı.

Kilise Mallarının Ele Geçirilmesi

1789'un sonlarına doğru, ülke içindeki iktisadi durum iyice bozulunca, gözler kiliselerin hazinelerine dikildi. 29 Eylül tarihli kararla ibadet için gerekli olmayan gümüş takımlar hazineye devredildi. 10 Ekim 1789'da, Autun piskoposu Talleyrand, ruhban sınıfının sahip olduğu mallara el konmasını önerdi.

Bu konu, mecliste yeniden tartışmaların doğmasına yol açtı. Maury'nin sözcülüğünü yaptığı bir grup, "Haklar Bildirisi"ne dayanarak mülkiyet hakkının kutsal ve çiğnenmez bir hak olduğunu, bu yüzden,Kilise mallarına el konulamayacağını ileri sürdü. Bir başka grupsa, yine "Haklar Bildirisi"nin 17. maddesine ('yasal açıdan, kamu çıkarı gerektirdiğinde, bir tazminat vermek koşuluyla mülkiyet hakkı geri alınabilir' ilkesi) göre, Kilise mallarına el konabileceği konusunda ısrar etti. Ona göre Kilise bu mülklerin sahibi olmayıp, yalnızca yöneticisiydi; bu mülklerin gelirleri de ya hayır kurumlarına ya da hastane, okul, ve benzeri gibi kamu kuruluşlarına bırakılmıştı; devlet bundan sonra söz konusu çeşitli hizmetleri kendi üstüne aldığına göre bu hizmetlere ait malların ve mülklerin de devlete verilmesi yasal olacaktı

Sonunda, Kasım 1789'da, 346'ya karşı 568 oyla alınan karar gereği bütün Kilise malları ulus emrine verildi. Buna karşılık ulus da, din ve ibadet masraflarını, rahiplerin geçimi ve yoksulların kayırılması görevini üstlendi.

19 Aralık 1789'da, Kilise mallarının satışıyla beslenecek bir "olağanüstü sandık" kuruldu. Ayrıca, kralın kendi adına alıkoyacağı malların dışında, bütün sülale mülkleri de satılacaktı. Bu yolla 400 milyon lira kadar bir gelir sağlanacağı umulmaktaydı. Mart 1790'da başlayan satış uygulamaları, ülkede mülklerin geniş ölçüde el değiştirmesine yol açtı. Bu işten, zengin burjuvalar ile durumu iyi olan köylüler kazançlı çıktı.

Öte yandan meclisin, Katolikliği resmi devlet dini olarak kabul etmemesi, ülkede bazı karışıklıkların çıkmasına yol açtı. Kralcı Katoliklerle Protestanlar arasında, Şubat 1791'e kadar sürecek silahlı çatışmaların başlamasının temelinde yatan neden buydu.

Kral Louis XVI'yı tahta geçmeden önce Berry dükü olduğu dönemde gösteren bir minyatür.

Kralın Kaçışı, Varennes Olayı

Sınırlı monarşi rejimini kabul etmiş gibi görünen Louis XVI ve kraliçe Marie-Antoinette, Fransa'da yeniden mutlak monarşinin kurulması için çeşitli entrikalar çeviriyorlardı. Kralın kaçmasıyla kraliçe Marie-Antoinette'in öteden beri dostu olan İsveçli konf Axel de Fersen tarafından uzun süredir hazırlanmaktaydı.

Kralın umudu, kralcı Brouille ordusuna katılmak, oradan da Belçika ve Hollanda'daki Avusturya ordusuyla birleşerek Paris'e yürüyüp meclisi ve "kulüp"leri kapatarak mutlak iktidarını yeniden kurmaktı. Bu amaçla kral, uşak kılığına girerek, ailesiyle birlikte 20 Haziran 1791'de, geceyarısı, Tuileries sarayından ayrıldı. Montmedy'ye varmak üzere yola çıkan kral, yol boyunca yer almış bulunan kendisine bağlı süvari birliklerine güveniyordu. Oysa araba yolda 5 saat gecikti. Kararlaştırılan saatten bu kadar sonra kimsenin gelmediğini gören Chalons'dan sonraki karakollar, geldikleri yere döndüler. Kral, Varennes'e vardığında süvari birliğini yerinde göremeyince durdu. Daha önceki karakolda, posta arabaları kâhyasının oğlu Drouet, kralı tanımıştı. Varennes'de durmuş olan arabaya yetişti ve Aire köprüsünde barikat kurdurdu. Kral yola çıkmak isteyince, köprünün kesildiğini gördü. Kral ailesi, 22 Haziran günü sabahı, bütün köylerden koşup gelen ulusal muhafızların ortasında, yeniden Paris yolunu tuttu.Brouille,olayı haber alınca, kralın hareketinden iki saat sonra Varennes'e geldi. 25 Hazi-

Kral Louis XVI'nın Varennes'de tutuklanmasını konu alan Le Sueur'ün bir guvaş çalışması.

ran günü akşamı kral, tüfeklerinin namlularını yere doğru indirmiş askerlerin muhafazası altında ve bir ölüm sessizliği içinde Paris'e dönüyordu.

Kralın kaçması, yarattığı sonuçlar açısından devrimin en önemli olaylarındandır. Varennes olayından sonra, ülkede halkçı eylem büyük hız kazandı. Bu olay, ayrıca, kralın ulusa karşı yabancı ülkelerle işbirliği yaptığını apaçık ortaya koymaktaydı.

Kralın yakalanıp Paris'e dönmesinden sonra cumhuriyetçilerin başına "Kordölyeler (Cordeliers) Kulübü" geçti. 22 Haziran'da da kulüp, Kurucu Meclis'ten cumhuriyeti ilan etmesini istedi.

Ancak burjuvazi, cumhuriyeti ilan etme konusunda çekimser kalıyordu. Bunun da iki nedeni vardı: Birincisi cumhuriyet ilan ederek ülkede anarşi ortamının doğmasından çekiniyordu; ikincisi, cumhuriyetin ilanının, yabancı müdahalelere yol açmasından korkuyordu.

Köylü isyanlarından ve kentlerdeki emekçi eylemlerinden ürken burjuvazi daha 14 Haziran 1791'de, grevi ve sendika kurmayı yasaklayan Chapelier Yasası'nı kabul etti.

Burjuvazinin monarşiyi korumakta kararlı olan kesimi, kralı suçsuz göstermek için, kralın kaçırılmış olduğu efsanesini yarattı. Robespierre'in itirazlarına karşın, kral affedildi. Ve bu "kaçırılmayı" düzenleyenlerin çeşitli cezalara çarptırılmasıyla yetinildi.

Meclisin bu tavrı yurtseverler arasında kesin bir ikilik yarattı. Bir grup anayasaya sadık kalmak bahanesiyle, burjuvazinin iktidarını sağlamlaştırmaya çalışıyor, hâlâ kralı destekliyordu. Bir başka grup Louis XVI'nın tahttan indirilmesini, cumhuriyetin ilan edilmesini ve daha demokratik bir rejime geçilmesini istemekteydi. Bir yanda çoğunluğunu Feuillant'ların oluşturduğu aynı zamanda mecliste de çoğunluğu elde tutan burjuvalar; öte yanda daha çok sokağa dayanan ve kralın azledilmesini, tek dereceli seçimi isteyen Jakobenler ile Kordölyeler. Bu kopma 17 Temmuz 1791 Champs-de-Mars kıyımına yol açacaktı.

Jakobenler, Kordölyeler ve öteki kulüplerin ayaklandırdığı Paris halkı, meclise bildiriler yağdırıyordu. Cumhuriyetçi bir bildiri imzalamak için Champs-de-Mars'ta toplanan halkı dağıtmak üzere Paris belediye başkanına emir verildi. Burjuva çocuklarından kurulu ulusal muhafızlar, dağılmalarını ihtar etmeden silahsız halka ateş açtı. Elli kişi öldü, birçok kişi tutuklandı. Kordölyeler Kulübü ile birlikte birçok gazete de kapatıldı.

Krallığın Yıkılması

Varennes olayının yarattığı dış ve iç olaylara bir çözüm getirebilmek için anayasanın yeniden gözden geçirilmesi kararlaştırıldı.

13 Eylül 1791'de kral gözden geçirilmiş anayasayı kabul etti, 14 Eylül'de, ulusa bağlı kalacağı konusunda ant içti ve 30 Eylül 1791 günü, Kurucu Meclis *"Yaşasın kral! Yaşasın ulus!"* çığlıklarıyla dağıldı.

Yeni Yasama Meclisi 1 Ekim 1791'de görevine başladı. Robespierre'in önerisi üzerine Kurucu Meclis 16 Mayıs 1791'de meclis üyelerinin yeniden seçilemeyeceği yolunda bir karar aldığından, bu yeni meclisin 745 üyesi çoğunlukla tanınmamış kişilerdi.

Robespierre'in Kordölye Kulübü kartı.

Yeni Yasama Meclisi'ndeki sağcı grup, Feuillant Kulübü'ne kayıtlı 264 milletvekilinden oluşmaktaydı. Solda, Jakoben Kulübü üyesi 136 milletvekili, ortada, merkezdeyse bağımsız 300 milletvekili yer alıyordu. Sağcıların arasında Triumvir ve La Fayette yanlıları vardı.

Jakobenler, kralı tahttan indirmek için fırsat kolluyorlardı. Bu grubun önderleri arasında gazeteci Brissot ve felsefeci Condorcet de vardı. Jakobenlerden koptuktan sonra Brissot'nun grubu, Gironde eyaletlerinden seçilmiş üyelerden oluştuğu için Jirondenler (*Girondins*) olarak adlandırılmaktaydılar.

Kralla kraliçeye göre, yetkilerini kısıtlayan anasayadan kurtulmanın ve mutlak monarşiyi yeniden kurmanın en sağlam yolu, yabancı kralların askeri müdahalesini sağlamaktı. Aralarında küçük farklar olmakla birlikte Feuillant'lar da Jakobenlerin çoğunluğu da savaş istiyorlardı. Birinci grup daha çok, devrimci ve yurtsever duyguları körüklemek için savaştan yanaydı. Savaşa karşı çıkan yalnızca, Robespierre'di. Robespierre savaşın, ülkenin iktisadi koşullarını daha da ağırlaştıracağını, bununsa krala, özgürlükleri ortadan kaldırma olanağı vereceğini söylemekteydi.

Saint-Just'ün Houdon tarafından yapılmış bir resmi.

Ama savaş yanlılarının yürüttüğü entrikalar ve Avusturya tahtına barışçı kral Leopold II'nin yerine, Franz II'nin geçmesi, savaşı kaçınılmaz kıldı.

Yeni Avusturya kralı, Fransa'ya, Alsace'taki Alman prenslerinin feodal haklarının geri verilmesi ve Avignon üzerindeki papalık haklarının yeniden tanınmasını isteyen bir muhtıra verdi. Bunun üzerine Yasama Meclisi, 20 Nisan 1792'de, kralın önerisi üzerine 7

General La Fayette'in kimin tarafından yapıldığı bilinmeyen tablosu.

muhalif oya karşı savaş kararı aldı.

Savaş kararı, krallığın sonunu hazırlamış, devrimin en önemli dönüm noktasını oluşturmuştur. Savaşa katılan Fransız ordusu iki farklı öğeden oluşmuştu: Meslekten eski askerler ve gönüllü taburları. Gönüllülerin ne savaş deneyimleri vardı, ne de yeterli bir eğitimden geçmişlerdi. Her yanda disiplinsizlik hüküm sürüyordu. Ordu, daha Belçika sınırını geçer geçmez bozulup, geri çekilmeye başlamıştı.

Bu bozgun, halkın saraya, rahiplere ve generallere karşı duyduğu kuşku ve güvensizliği artırdı; halk, bunların düşmanla işbirliği yaptığı kanısındaydı. Gerçekten de Coblence'te (Koblenz) karargâh kurmuş olan Provence kontu, ülkede bir iç savaş yaratabilmek için büyük bir çaba harcamaktaydı. Kraliçe, genelkurmayın planları konu-

AYDINLANMA FELSEFESİNİN ETKİLERİ/I

Avrupa Ortaçağ'dan çıktığı zaman, kentlerde giderek büyüyen burjuvazi,devrimci bir öğe olarak kendini gösterdi. Bu kent burjuvazileri, derebeylik organizasyonu içinde, daha o zamandan, genişleme güçlerine dar gelmeye başlayan bir durum elde etmişlerdi. Orta sınıfın, yani burjuvazinin gelişmesi, derebeylik sisteminin sürdürülmesiyle bağdaşamaz duruma geliyordu: Derebeylik düzeninin yıkılması gerekliydi.

Burjuvazinin uyanışıyla birlikte, bilimler yeniden canlanmaya başladı. Gökbilim, mekanik, fizik, anatomi ve fizyoloji gibi bilim dallarında yeniden araştırmalara girişildi. Üretimini geliştirebilmek için burjuvazinin, doğal nesnelerin fiziksel özelliklerini ve doğa güçlerinin etki biçimlerini açıklayan bir bilime gereksinimi vardı. O zamana kadar, bilim Kilise'nin alçakgönüllü bir hizmetkârı olarak kalmıştı. Kilise bilimin, inanç tarafından ona çizilmiş olan sınırlardan dışarı çıkmasına izin vermemişti. Bundan ötürü de, bilim gerçek bir bilim olmak niteliğini kazanamamıştı. Böylece bilim Kilise'ye başkaldırdı. Bilimsiz edemeyen burjuvazi de, bu başkaldırıya katılmak zorunda kaldı.

Burjuvazinin kendi gelişmesiyle birlikte getirdiği genel dünya görüşüne "aydınlanma felsefesi" demekteyiz. Engels, Fransız Devrimi'nin hazırlayıcısı olan bu düşünsel akımı şöyle çizmektedir: "Maddecilik İngiltere'den Fransa'ya geçerek, bu ülkede, Descartes'çılıktan gelen bir başka maddecilikle karşılaşmış ve onunla kaynaşmıştı. Maddecilik, başlangıçta, bu ülkede de tümüyle aristokratik bir öğreti olarak kendini gösterdi, ama aradan çok geçmeden içindeki devrimci öz açığa çıktı. Fransız maddecileri, yalnızca dinsel konuları eleştirmekle kalmadılar; yollarının üzerine çıkan her çeşit bilimsel geleneği ve siyasal kurumu da eleştirdiler. Savundukları maddecilik öğretisinin her konuya evrensel bir biçimde uygulanabileceğini göstermek için bu öğretiyi bilimin bütün konularına Encyclopédie (Ansiklopedi) adlı büyük yapıtlarında uyguladılar ve daha sonraları bu yapıtın adıyla anıldılar. Böylece bu öğreti, her iki biçimde de (apaçık maddecilik ya da yaradancılık) Fransa'nın bütün aydın gençliğinin kabullendiği bir öğreti haline geldi. Öyle ki, İngiltere'de kralcıların hazırladığı bu öğreti Büyük Fransız Devrimi patlak verdiği zaman, cumhuriyetçilerin ve tedhişçilerin elinde kuramsal bir silah halinde kendini gösterdiği gibi İnsan Hakları Beyannamesi'nin metninin yazılabilmesini de sağladı. Büyük Fransız Devrimi, burjuvazinin üçüncü başkaldırısıdır. Ama ilk olarak bu devrimde din kisvesi bir yana atılmış ve bütün savaşlar siyasal alanda yapılmıştı. Yine ilk olarak bu devrim, savaşın taraflardan birinin yani aristokrasinin büsbütün yıkılması ve birinin de yani burjuvazinin de eksiksiz bir zafer kazanmasıyla sonuçlanmıştı. İngiltere'de devrim öncesi ve devrim sonrası kurumların bulunması ve derebeyleri ile kapitalistler arasında bir uzlaşmaya varılmış olması, çeşitli hukuk kalıntılarının hâlâ geçerli olmasında ve yasaların derebeylikle ilintili biçimlerinin dinsel bir bağlılıkla korunmasında kendini dile getirir."

XIII. yy. aydınlanma felsefesinin amacı, evrensel insanın mutluluğunu sağlamaktır. 1789 tarihli İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisinin evrensel niteliği, bu tutumu açıkça göstermektedir. Bütün insanlığı mutluluğa kavuşturacak yönetim biçimi, insan aklı tarafından bulunabilir. İnsanların yönetiminin kaynağı, artık gökyüzünden yeryüzüne indirilmiştir.

Aydınlanma felsefesinin ilerlemeden yana

(Arkası sayfa 390'da)

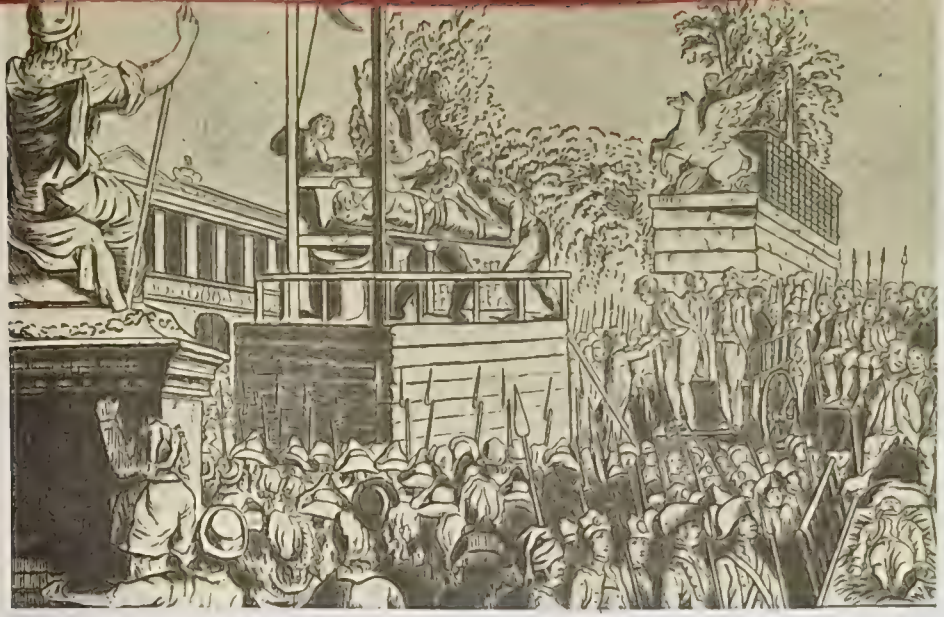

Brissot ve 20 Jirondeni arkadaşını giyotin sehpasında gösteren bir resim.

sunda el altından Avusturyalılara bilgi veriyor; kral kendi muhafızları arasına karşı-devrimcileri sokuyor; ordunun başına geçen general La Fayette, Paris'teki Jakobenleri hizaya getirebilmek için Avusturyalılara antlaşma öneriyordu.

Bütün komplolara karşı olan yurtseverler, saflarını giderek sıklaştırıyorlardı. Bunlar kırmızı başlık, kısa ceket ve alışılagelen külot yerine pantolon giyiyorlar, toplum içinde ayrı bir grup oluştuyorlardı. Bu nedenle yurtseverlere aynı zamanda Sankülot (*sans culotte*) da denilmiştir. Bu yurtseverler meclisin geçici olarak diktatörlüğünü ilan etmesini, bakanların meclis tarafından atanmasını, kraldan veto hakkının geri alınmasını, hatta gerekirse, özgürlüklerin sınırlanmasını istiyorlardı.

Ülkede iktisadi koşulların bozulması, halk eyleminin daha da hızlanmasına neden oldu. Halkın baskısı meclisin, karşı-devrimi önlemek ve düşmanla anlaşanları tasfiye etmek konusunda kararlar almasını zorunlu kılıyordu.

Meclisin bu tutumu karşısında kral, Jironden bakanları azlederek yerlerine sağda yer alan Feuillant'ları atadı. Kralın bu davranışını protesto etmek üzere, Jeu de Paume Andı'nın yıldönümü olan 20 Haziran 1792'de büyük bir miting düzenlendi. Kazmalarla, mızraklarla silahlanmış, kırmızı başlıklar giymiş binlerce kişi, iki koldan meclis binasına doğru yürüdü. Oradan kralın bulunduğu Tuileries sarayına yönelen kalabalık, ulusal muhafızların da karşı koymamasından yararlanarak sarayın bahçesine girdi. Halk "Kahrolsun veto! Coblence mi, Paris mi, seç!" diye bağırıyordu. Tehlike karşısında kral soğukkanlılığını elden bırakmayarak kırmızı başlık giyip halkın onuruna kadeh kaldırdı; ama, veto hakkında da direnmekten vazgeçmedi.

20 Haziran olayı bir yandan kralcıların meclise bildiriler yollayıp, eylemi lanetlemelerine ve kendi aralarında toplanmalarına, öte yandan Jakobenlerin, kralı, "hain" ilan ederek tahttan indirilmesini istemelerine yol açtı.

11 Temmuz'da meclis kürsüsünden Brissot "yurdun tehlikede olduğunu" ilan etti ve şöyle dedi: *"Birçok askeri birlik sınırlarımıza doğru ilerlemektedir; özgürlükten ürküp dehşete kapılanların tümü anayasamıza karşı silaha sarılmışlardır. Yurttaşlar! Yurt tehlikededir!"*

Bu karar halk arasında ulusal heyecanın doruk noktasına çıkmasına yol açtı. Paris'te, gönüllü yazılanların sayısı birkaç gün içinde 15 000'i buldu. Ancak, Jirondenlerin izlediği siyaset bu ulusal heyecan havasına ters düşmekteydi. Burjuvazinin gerçek temsilcileri olan Jirondenler, halkın daha da aşırıya kaymasından korkuyordu.

Sonunda meclis içinde Jirondenlerle, daha solda olan ve mecliste arkada ve yüksekte oturdukları için Montanyarlar (*Montagnards: Dağlılar*), diye adlandırılan grup arasında yeni anlaşmazlıklar çıktı. Jirondenlerin tek amacı ne pahasına olursa olsun iktidarı ele geçirmekti. 10 Temmuz 1792'de Feuillant'ların bakanları istifa edince, Jirondenler iktidarı ele geçirmek için sarayla görüşmelere giriştiler.

Kral, Jirondenlerin bu kaypak siyasetinden yararlanma fırsatını kaçırmadı. İktidar konusunda kralın kesin bir karara varmakta çekimser kalması, iktidar uğruna halka sırtını çeviren Jirondenleri, daha sert önlemler almaya itti. Bu tutumsa, Jirondenlerin güçsüzleşmesine yol açtı.

Meclis dışındaki Jakobenler ve Kordölyeler de, kralı devirmek için hazırlıklara girişmişlerdi.

14 Temmuz bayramı için taşradan gelmiş olan, "federeler" adı verilen örgütlü yurtseverler de Jakobenler ve Kordölyeler ile birleşti. Ayaklanmada önemli rol oynayacak olan 500 kişilik Marsilya birliği Paris'e girerken, Ren ordusu mensuplarından Rouget de Lisle' in bestelediği, daha sonra devrimci Fransız Cumhuriyeti'nin ulusal marşı olan *La Marseillaise*'i söylüyordu. Robespierre'in isteklerine uyarak Paris halkı ve "federeler" kralın tahttan indirilmesi için dilekçe üstüne dilekçe veriyorlardı. İmparator Friedrich-Wilhelm II'nin yeğenlerinden, sınırdan Fransa'ya gitmeye hazırlanan Avusturya ve Prusya ordularının komutanı Brunswick dükü, Avusturya asıllı kraliçe Marie-Antoinette'in isteğine uyarak bir bildiri yayımladı. Fransız halkını tehdit eden, "krala karşı ayaklananların, askeri mahkemelerde yargılanacaklarını, Tuileries sarayına dokunulduğu takdirde Paris halkının kılıçtan geçirileceğini" belirten bu bildiri 1 Ağustos günü Paris'te öğrenilince

halkın taşkınlığı doruk noktasına ulaştı.

Robespierre'in çağrısı üzerine, 48 seçim komitesinden 47'si, 9 Ağustos akşamına kadar kral tahttan indirilmezse, bu görevi halkın kendisinin yapacağını meclise bildirdi. Meclisin harekete geçmesi üzerine halk, Brunswick bildirisine 10 Ağustos ayaklanması ile karşılık verdi. 9 Ağustos'u 10 Ağustos'a bağlayan gece, hareketi yönetecek olan komiteler bir devrimci komün kurdu. Ulusal muhafızların komutanı azledildi, yerine komün eylemini destekleyen Santerre seçildi.

Marsilyalıların ve Paris kenar mahalle halkının oluşturduğu birlikler 10 Ağustos sabahı saraya hücum etti. Jandarma, Ulusal muhafızlar ve İsviçreli paralı askerlerden kurulu kendi birliklerine güvenemeyen kral ailesiyle birlikte meclise sığındı. Marsilyalılar ilk savunma hattını yararak saraya girdilerse de İsviçrelilerin ateş açması karşısında çekilmek zorunda kaldılar. Paris Saint-Antoine mahallesi halkından kurulu birlik, Marsilyalıların yardımına koştu. Devrimciler İsviçrelileri püskürttüler ve takip ederek 600'ünü öldürdüler

AYDINLANMA FELSEFESİNİN ETKİLERİ/II

oluşu, insanın mutluluğa yeryüzünde kavuşabileceğini kabul etmesi; akılcılığı, o dönemde burjuvazinin olduğu kadar bütün insanlığın da çıkarlarına uygun düşmesiydi. Ne var ki bu akılcı dünya görüşünün getirdiği özgürlük, ticaretin gelişmesini; mutluluğa yeryüzünde kavuşma olanağı ise, üretimin artışını sağlamaktadır.

Başka bir deyişle, özel mülkiyetin kutsal sayıldığı bir ortamda ileri sürülen bu düşünceler ileride görüleceği gibi sonuçta yeni üretim araçlarını ele geçirmiş bulunan burjuvazinin gelişmesine ve siyasal iktidarını yasallaştırmasına yaramaktadır.

Aydınlanma felsefesinin amacı, insanları baskı altında tutan her türlü boyunduruğa karşı çıkmaktı; akla, doğaya, insanın mutluluğuna ters düşen önyargıları, boş inançları yıkmaktı.

XVII. yy'ın büyük keşiflerinden sonra, XVIII. yy. bir uygulama dönemi olmuştu. Felsefeciler, hatta krallar, doğa bilimlerine merak sarmışlardır. Voltaire matematiği incelemekte, Newton'u basitleştirerek anlatmaktadır. Diderot anatomi, fizyoloji ve kimya alanlarında araştırmalar yapmaktadır. J.-J. Rousseau bitkibilimle uğraşmaktadır. Bu dönemde, bilgin, tüm bilim dallarıyla uğraşmak gereğini duymaktadır; bilim dalları arasında sınır olmadığına inanılmaktadır. Bilime ve doğaya karşı ilgi artmıştır.

Bu alanda döneminin en ilginç bilgini kuşkusuz, Buffon'dur (1707-1788). Buffon'un bilim anlayışı pozitif ve laiktir. Ereksel nedenleri reddetmekte, canlıların evrimine inanmaktadır.

Aydınlanma felsefesinin getirdiklerinden biri de, her düşünceyi yargıyı akım süzgecinden geçirme zorunluğuna duyulan köklü inançtır. Diderot'nun yayıma hazırladığı Ansiklopedi şöyle bir tanım koymaktadır: "Yasa, genel olarak yeryüzünün bütün halklarını yöneten insan aklıdır. Ulusların siyasal ve medeni yasaları, bu insan aklının uygulandığı değişik özel durumlardan başka bir şey değildir."

Fransız Devrimi'ni siyasal alanda büyük çapta etkileyen düşünürler, Montesquieu, Rousseau, Voltaire, Diderot ve genel olarak Ansiklopedi hareketi olmuştur. Montesquieu,Kanunların Ruhu Üstüne (L'Esprit des Lois) adlı kitabında, devlet iktidarını meydana getiren yasama, yürütme ve yargı güçlerini birbirinden ayırarak, devrim öncesi Fransa'sında yürürlükte olan mutlak monarşi rejimini temelinden sarsmıştır.

Rousseau ise Toplum Sözleşmesi (Du contrat social) adlı kitabında insanların,devleti kendi aralarında yaptıkları bir sözleşmeyle ve kendi iradeleriyle kurduklarını ileri sürerek, egemenlik anlayışına yenilik getirmiştir. Böylece de kralın tanrısal egemenliği inancını yıkmış, yerine halkın egemenliği görüşünü getirerek eski rejime ikinci büyük darbeyi vurmuştur.

Keskin zekâsı ve iğneleyici üslubuyla Voltaire(1694-1778)devrim öncesinin önemli bir düşünür ve yazarıdır. En etkili yanı, Katolik dinine ve Kilise'ye karşı açtığı savaş olmuştur. Voltaire'e göre Katolik dini, peşin yargılar, boş inançlar ve bağnazlıkla eşanlama gelir. Voltaire göre, burjuvazinin ilerleme konusunda dayandığı dörtlü denklem şuydu: Ticaret zenginliği, zenginlik özgürlüğü sağlar. Özgürlük ticaretin gelişmesini, ticaretin gelişmesi ise devletin büyüklüğünü sağlar.

Diderot'nun yoğun birleştirici çabasıyla gerçekleştirilen Ansiklopedi, çağdaş bilimin en son bulgularını yansıtan, aklı en yücelere çıkaran, önyargılara, kör inançlara duyulan kuşkuyu kışkırtan bir anıt olmuştu.

Ansiklopedi'yi biçimlendiren, Diderot'dur (1713-1784). Diderot, Ansiklopedi'nin hazırlanmasında, d'Alembert ve Buffon gibi bilginlerden Helvetius gibi maliyecilerden, tanrıtanımaz düşünür d'Holbach'tan fizyokrat iktisatçıların temsilcisi Quesnay'den, hatta kısa bir süre için de olsa Voltaire ve Rousseau'dan yararlanmış, böylece aslında ortaklaşa bir yapıt olan Ansiklopedi, XVIII. yy'daki düşüncelerin bir sentezi niteliğini kazanmıştı. Diderot ile Ansiklopedi'ye egemen olan düşünce, gelişmeye duyulan inançtır. İnsanları değiştirerek onları mutlu kılmak mümkündür; bu aynı zamanda bir görevdir de.

Ansiklopedi'nin aynı zamanda militan bir yanı vardı; bir yandan yeni düşünceleri yayarken, öte yandan da donmuş ve kalıplaşmış düşünce ve inanışların eleştirisini yapıyordu.

Aydınlanmacıların çabaları, Kilise ideolojisi ile feodal ideolojinin etkisinin kırılmasında büyük rol oynadı. Aydınlanmacılar yalnız Kilise'ye karşı değil, dinsel dogmalara ve skolastik düşünce yöntemlerine karşı da kararlı biçimde savaştılar. Bu nitelikleriyle XIX. yy'da da düşünce etkinliklerini sürdürdüler.

10 Ağustos, bir bakıma, emekçi halkın, esnafın, zanaatkârın, burjuvazi karşısında ilk zaferidir. Bir ulusal eylem olan 10 Ağustos, büyük burjuvaların temsilcisi Feuillantları yıkmış, sarayla anlaşarak ayaklanmayı bastırmaya çalışan Jirondenleri zayıflatmıştı. 10 Ağustos, 1791 Anayasası'nın pasif olarak nitelediği sade yurttaşın kazandığı siyasal bir zaferdi. Bu zafer onu, ülkenin yönetiminde aktif bir duruma getirecekti.

Ayaklanmadan sonra Yasama Meclisi 300'e karşı 700 oyla krallığın devrildiğini ilan etti. Yasama Meclisi anayasanın kurmuş olduğu yürütme gücünü halk devirdiğine göre, aktif ve pasif yurttaş ayrımı yapılmaksızın, yeni anayasayı hazırlamak üzere Fransız halkının, bir *Konvansıyon Meclisi*'ni seçmeye çağrılmasına karar verdi. Konvansiyon Meclisi, hakkında karar verinceye kadar kral, ailesiyle birlikte Luxembourg şatosunda gözaltında tutulacak, bu arada yürütme yetkisi 6 bakandan kurulu bir geçici yürütme komitesine devredilecekti. Bu bakanlar içinde Roland ve ondan daha ünlü adalet bakanı Danton vardı.

Yasama Meclisi, 10 Ağustos ayaklanmasından sonra, halktan yana bir dizi karar aldı: Feodal hakların, senyörün kanıtlayamadığı durumlarda tazmin zorunluluğu olmadığını ilan etti; dış ülkelere göç edenlerin mallarına el koydu ve topraklarını küçük parçalar halinde sattı; kuşkulu görülen din adamlarını sürdü, tutukladı; kilise dışındaki bütün dinsel törenleri yasakladı.

Ancak, siyasal demokrasinin ülkede yerleşmesini sağlayan 10 Ağustos'un getirdiği halkçı, cumhuriyetçi düzene karşı tepkiler

Devrim sırasında keyfî tutuklamalar ve nedensiz hapse atmalar sık görülen olaylardandı (üstte).

Carrier'nin, Aralık 1793'te Vendée'lileri Loire Irmağı'na attırarak boğdurmasını gösteren bir gravur (altta).

Kraliçe Marie-Antoinette'i çocuklarıyla bir arada gösteren bir tablo.

doğmakta gecikmeyecekti.

Eylül Kıyımı

10 Ağustos eylemi sonucunda iktidar üç organın arasında paylaşılmıştı: 10 Ağustos'un gerçekleştiricisi olan Paris Komünü; Yasama Meclisi; kralın görevine son verildikten sonra kurulan, Danton'un önderliğindeki Yürütme Kurulu.

Öte yandan Yasama Meclisi, hâlâ Brissot ve Jirondenlerin elindeydi. Komün'se Robespierre ve yandaşlarını izlemekteydi. Feuillant'ların ortadan silinmesinden sonra, şimdi Jironden-Montanyar mücadelesi başlamıştı. Düşmanın, Paris yolunda son kale olan Verdun'ü ele geçirdiği haberi, 2 Eylül'de Paris'e ulaştığında Komün, vilayet binasına, üzerinde "Yurt tehlikededir" yazılı büyük bir bayrak çekti. Danton, meclisle Komün arasında işbirliği isteyen parlak bir konuşma yaptı.

Bu arada, Vendée eyaletinde kral yanlısı bir ayaklanma başladığı haberi geldi. Devrimcilerin kral yanlılarının cezalandırılması isteğine karşı, ceza mahkemelerinin birçok beraat kararı vermesi de tepki uyandırmıştı. Komün Güvenlik Komitesi üyesi Marat, Paris duvarlarına halkın kendi eliyle adaleti yerine getirmesini, cepheye gitmeden hapishanelerdeki aristokratların ve öbür suçluların icabına bakmasını öneren afişler astırdı.

Düşmanlarla anlaşanların öldürülmesi öteden beri istenmekteydi.

2 Eylül günü Abbaye cezaevine getirilen suçlular, halk tarafından öldürüldü. 7 Eylül'e kadar sanıklar, halk mahkemelerinde yargılandılar. Halktan oluşan jüri,ya beraat kararı veriyor ya da ölüme mahkûm ediyordu. Böylece 1 400 kadar insan öldürüldü. Bunların arasında gerçek siyasal suçlular 400 kadardı.

Bu eylemlerle, halk bir yandan dış düşmanın, bir yandan da aristokratların ve büyük burjuvazinin geri gelme tehdidine karşı tepkisini ortaya koyuyordu. Nitekim Valmy zaferiyle dış tehlike ortadan kalkınca tedhiş eylemleri de son buldu.

Verdun'ün düşmesinden sonra Dumouriez ve Kellerman komutasındaki Fransız ordusu, Prusyalıları durdurmak için Valmy değirmeni çevresinde mevzilendiler. Prusya kralı, Brunswick dükünе hücum emri verdi. Fransızlar 47 000, Prusyalılar 34 000 kişiydi. Yağmur altında Prusya piyadesi Kellerman'ın birliklerine saldırdı. Kellerman kılıcının ucuna şapkasını takıp havaya kaldırarak birliklerinin önünde, "Yaşasın Ulus" diye bağırdı.

Valmy zaferinin kazanıldığı 20 Eylül 1792 günü Yasama Meclisi yerini Ulusal Konvansiyon Meclisi'ne bırakıyordu.

Birinci Cumhuriyet: Konvansiyon

Adını, Amerika'da anayasayı ha-

Le Sueur'ün, Rouget de Lisle'in bestelediği Fransız ulusal marşı La Marseillaise'i koro halinde söyleyen Sankülotları konu alan bir resimlemesi.

zırlamakla görevli Kurucu Meclis'ten alan Konvansiyon Meclisi, genel oy ve iki dereceli bir seçim sistemiyle seçilmişti. Mecliste 749 milletvekili vardı. Konvansiyon Meclisi, krallığın kaldırılmasını 21 Eylül 1792'de oy birliğiyle kabul etti. Krallığın kaldırılmasını öneren Collot d'Herbois idi. Teklif, başrahip Grégoire tarafından desteklendi: *"Maddi âlemde canavarlar neyse, manevi âlemde de krallar odur. Saraylar cinayet tezgâhı, ahlaksızlık ocağı ve müstebitlerin inidir; kralların tarihi, ulusların, boşu boşuna kurban giden masumların isim cetvelinden başka bir şey değildir."* Krallığı deviren kararname, o günün akşamı Paris'te fener alaylarıyla ilan edildi. İdari makamlara gönderdiği genelgede, Roland şöyle demişti: *"Baylar, lütfen cumhuriyeti, yani kardeşliği ilan ediniz. Zaten, cumhuriyet demek, kardeşlik demektir."*

25 Eylül'de, Konvansiyon Meclisi, Puy-de-Dôme milletvekili Couthon'un *"Fransız Cumhuriyeti parçalanmaz bir tek bütündür"* önensini, uzun tartışmalardan sonra, yine oybirliğiyle kabul etti.

Cumhuriyetin kabul edildiği Konvansiyon Meclisi'nde yavaş yavaş Jirondenler ile Montanyarlar arasındaki mücadele kızışmaya başlayacaktı. (1793'e kadar sürecek olan bu mücadeleden Montanyarlar galip çıkacak; 10 Ağustos'u yaratanlarla 10 Ağustos'u bir türlü önleyemeyenler arasındaki mücadele, 2 Haziran 1793'te Jirondenlerin meclisten sürülmelerine kadar sürecektir.)

Montanyarların başlıca önderlerinden Danton, iki grup arasında bir uzlaşma sağlamaya çalıştı. Yasama Meclisi'nde solda yer alan Jirondenler, Konvansiyon Meclisi'nde sağı temsil ediyorlardı. Jirondenlerin temsilci sayısı 160, Montanyarlarınsa daha azdı.

Jirondenlerin önderleri arasında Brissot, Condorcet, Isnard ve Paris Belediye Başkanı Roland bulunuyordu. Montanyarların lider kadrosu Robespierre, Marat ve Danton'dan oluşmaktaydı. Bunları Saint-Just, Camille Desmoulins gibi genç devrimciler izliyordu; tümü de Jakoben Kulübü'nün üyesiydi.

Aslında, her iki grup mecliste azınlıktaydı; milletvekillerinin çoğunluğu ortada bulunuyordu. Bu ortadakilere "Ova (*La Plaine*)" ya da "Bataklık (*Le Marais*)" adı verilmekteydi. Amaçları, 1789'da elde edilen hakları, başkaldırmak için fırsat bekleyen aristokratlara ve dış düşmanlara karşı korumak, bütün yurtseverleri birleştirmekti. Carnot, Rahip Grégoire, Boissy d'Anglas ve Rahip Sieyès bunların en önemlileriydi.

Jirondenler ve Montanyarlar arasında, kişisel kinlerin dışında, bir sınıf çatışması da söz konusuydu. İki grubun özgürlük anlayışları da birbirinden ayrıydı. Jirondenlerden Vergniaud'ya göre "eşitlik", haklarda eşitlikten başka bir şey değildi. Zekâ, çalışma, sanayi ve emek eşitliği olmadığı gibi, servet eşitliği de olamazdı. Oysa Robespierre için, "Hakların başında

Toulon kenti ve limanını gösteren bir XVII. yy. taşbasması.

Lyon'un Ekim 1793'te kuşatılması ve bombalanması.

yaşama hakkı geliyordu. Mülkiyet hakkı, geçinme ve yaşama hakkına bağımlıydı. Başta gelen yasa, toplumun tüm üyelerinin yaşama olanaklarını güvence altına alan yasa"ydı.

Montanyarlar, meclis dışında halk ve orta burjuvazinin temsilcisi olan Jakobenlerin desteğine dayanıyordu. (Jakobenlerin burjuvaziyle emekçi halk arasında denge kurma çabaları ve küçük burjuvaziyi temsil etmeleri, daha sonraki kararsız tutumlarını çok iyi açıklamaktadır.)

Ülke içinde 10 Ağustos'un getirdiği rejimi sürdürmek amacında olan Montanyarlar, dış ilişkilerde Cumhuriyetçi Fransa, Kralcı Avrupa'ya üstün gelene kadar, savaşmak gerektiği görüşünü savunmaktaydılar

Jirondenlerse Paris Komünü'nün diktatörlüğüne karşıydılar. Paris'teki Sankülotların Meclis'e karşı girişebileceği yeni eylemleri önlemek üzere, çeşitli bölgeler halklarından bir muhafız birliği kurulmasını istiyorlardı. Halkın "anarşik" eylemlerine karşı olan bu grup, ılımlı burjuvazinin çıkarlarını, giderek daha çok savunur olmuştu. İktisadi özgürlüğü, mülkiyet hakkını savunuyor, yani bir toprak yasası çıkarılmasını öne sürenlere şiddetle karşı çıkıyordu

Jirondenler federalizmden yanaydılar. Bir Jironden gazetecinin dediği gibi, *"Paris'in etkinliği, öteki illerin etkinliğiyle eşit olmak üzere, seksen üçte bire düşmeli"*ydi. 10 Ağustos'a karşı olan herkes, 1791 meşruti monarşi yanlıları hatta eski rejimin özlemini çeken gericiler, umutlarını bu grubun başarısına bağlamışlardı. Bu durum Jirondenlerin daha da sağa kaymasına yol açtı. İki grubun da amacı diğerini Konvansiyon'dan atmaktı.

Kralın İdamı

Fransa'da krallık kaldırılmış, ancak kral Louis XVI hakkında bir karara varılamamıştı.

Louis XVI'nın yargılanması, meclisteki Jironden-Montanyar çatışmasını daha da şiddetlendirdi. Kimi milletvekilleri, 1791 Anaya-

sası'na göre kralın dokunulmazlığı olduğunu ileri sürüyorlardı. Robespierre, kralı yargılamanın onun suçsuz olabileceğini kabul etmek anlamına geldiğini, oysa bu tür bir düşüncenin 10 Ağustos'un, Konvansiyon'un ve Cumhuriyet'in ilanının yasallığına gölge düşüreceğini ileri sürüyordu. Robespierre'e göre, kralın suçluluğu tartışma götürmezdi: *"Louis'yi yargılayacak olan bu insanların kuracakları bir cumhuriyet vardır. Bir kralı adil bir biçimde cezalandırmaya az çok önem verenler, hiçbir zaman cumhuriyeti kuramazlar.*

Bence, bu adam ya saltanat sürmeli ya da ölmelidir; ikisinin ortası diye bir şey olamaz... Masum olarak saltanat sürülemez; bu çılgınca bir düşünce olur. Her kral, hem bir asi, hem de bir gaspedicidir.

Louis XVI sıradan bir yurttaş değildir; bir düşmandır, bir yabancıdır; Konvansiyon Meclisi bu insanı yargılayacağına ezmelidir.

Bastille'in, Nancy'nin, Champs-de-Mars'ın, Tournay'nin, Tuileries'nin katili budur; hangi düşman, hangi yabancı size daha fazla kötülük etmiştir?"

Bu arada Tuileries sarayında bir dolabın içinde bir sürü gizli belge bulunmuştu. Bu belgeler, kralın bir "karşı-devrim" hazırladığını ve bu yüzden düşmanla işbirliği yaptığını ortaya çıkardı. Artık kralın yargılanması kaçınılmazdı.

Saint-Just ve Robespierre'in bütün itirazlarına karşın, meclis kralı kendisinin yargılayacağına karar verdi.

11 Aralık 1792'de, kralın yargılanmasına başlandı. Karar için ulusun oyuna başvurulması, 278 oya karşı 426 oyla reddedildi. Özellikle Robespierre, ulusun oyuna başvurulmasına şiddetle karşıydı. Bunun cumhuriyeti tehlikeye atabileceğine inanmaktaydı.

16 Ocak 1793 akşamı, ad okunarak yapılan ve yirmi dört saat süren açık oylama sonunda, 334 oya karşı 387 oyla kralın ölümle cezalandırılmasına karar verildi. 26 milletvekili ölüm cezasının, Konvansiyon Meclisi'nin hazırlayacağı anayasanın halk tarafından onaylanmasına kadar ertelenmesini istedi. 18 Ocak günü ölüm cezasının ertelenmesi, 310 oya karşı 380 oyla reddedildi. Cezanın ertelenmesini isteyenler Jirondenlerdi. Ancak Montanyarlar, böyle bir kararın devrim açısından bir zayıflık belirtisi olacağını söyleyerek buna karşı çıktılar.

Kralın idamı 21 Ocak günü saat 11'de République Meydanı'nda, askeri birlikler ve kalabalık bir halk kitlesi önünde yerine getirildi.

Devrimciler İsviçreli askerleri püskürterek 600 kadarını öldürdüler. Resimde, İsviçreli askerlerin mızrak uçlarına takılmış kesik kafaları görülüyor.

Louis XVI'nın idamıyla, devrim bütün geri dönüş yollarını kapamış oldu.

Ülkede, kralın idamıyla birlikte, devrim ile devrim düşmanları arasında kesin bir mücadele başlıyordu. Avrupa devletleri, kendi aralarında Fransa'ya karşı birleşmişlerdi.

Ülke bir yandan bu tür iç ve dış siyasal sorunlarla uğraşırken, bir yandan da büyük iktisadi sıkıntılar içindeydi. Hayat pahalılığı giderek artmakta, paranın değeriyse her geçen gün biraz daha düşmekteydi. İktisadi ve siyasal bunalımların artması sonucunda, Konvansiyon'un köklü kararlar almasını öneren papaz Jacques Roux öncülüğünde, yeni bir grup ortaya çıktı. Bu gruba, Anrajeler *(Enragés: Kudurganlar)* adı verilmekteydi.

Anrajelerin toplumsal olaylara bakış açısı, daha çok, şiddete dayanmaktaydı. İstedikleri ana konu, "halkın ekmeğiyle oynayan vurguncu, istifçi ve karaborsacılara ölüm"dü. Jacques Roux'ya göre *"Bir sınıf ötekini aç bırakabiliyorsa; zengin, kurduğu iktisadi düzen sayesinde yoksulun ölüm kalımı konusunda söz sahibi olabiliyorsa, o zaman özgürlük bir kuruntudan başka bir şey değil"*di. Roux şöyle diyordu: *"Yasalar yoksullara karşı zorbadır; çünkü zenginler için, zenginler tarafından yapılmıştır. İçerde zenginlerin yoksullara karşı yürüttükleri savaş, yabancı-*

General Dumouriez'yi 6 Kasım 1792'de Jemmapes Savaşı'nda at üstünde gösteren bir resim.

Teror son aşamasında yepyeni bir bilinç, yeni bir inanç, yeni bir kültür yaratmaya çalışır: 22 Eylül 1793'ten başlayan yeni bir takvim düzenlemesinden yeni bayramlara gidilir. Resimde A.P. Demachy'nin "Yüce Varlık Bayramı" adlı tablosu görülüyor.

Devrimcilerin eline düşen kaçak soyluların idam edilmesi.

ların Fransa ile yaptıkları savaştan daha korkunçtur... Dört yıldan beri devrim sırtından zenginleşenler, burjuvalardır. Bizi ezmekte olan yeni ticaret aristokrasisi, toprak sahibi soylulardan bin kat beterdir."

Anrajeler ile birlikte, devrimciler arasında ilk sınıf ayrılıkları su yüzüne çıkmıştı. Ancak, yine de proletaryayı savunan bu eylem halka inebilmeyi başaramadı. Bunun nedeni, proletaryanın o günün Fransa'sında siyasal bir kavgayı yürütecek sınıf bilinci düzeyine gelmemiş olmasında yatar.

Anrajeler neye karşı olduklarını biliyorlar; ama onun yerine ne koyacaklarını bilemiyorlardı.

Devrimin Korunması

10 Mart 1793'te devrim mahkemesi kuruldu.

Gironde'un "diktatörlüğe gidiliyor" diye çığlığı basmasına karşın, Konvansiyon, 10 Mart 1793'te olağanüstü bir mahkeme kurmaya karar verdi. Bu mahkemenin, "devrim düşmanı her girişimi; özgürlük, eşitlik, birlik, Cumhuriyet'in bütünmezliği; devletin iç ve dış güvenliği aleyhindeki her suikastı ve krallığı yeniden kurmak amacını güden bütün komploları yargılama" yetkisi olacak ve verdiği kararlar ne bozulacak, ne de temyiz edilebilecekti. Bu mahkemenin yargıçlarını, jüri üyelerini atama, iddianameyi hazırlama yetkisi, bütünüyle Konvansiyon'un elinde olacaktı.

21 Mart 1793'te de, Devrimci Gözcü Komiteleri kuruldu.

Bu komitelerin yabancıları göz altında bulundurmak, kuşkulu kişilerin listesini hazırlamak, gerekli gördüklerinde de bu kişileri tutuklamak yetkisi vardı. Halk arasındaki deneyimli devrimcilerden seçilen komiteler, Jirondenlere ve soylulara karşı yürütülen mücadelede etkili bir silah olacaklardı.

Halk Kurtuluş Komitesi (Comité du Salut Publique) 5 ve 6 Nisan 1793'te kuruldu. Dokuz üyesi olan komitenin görevi, meclise bağlı Geçici Yürütme Kurulu'nun yönetimine yardımcı olmak, gerektiğinde genel savunma önlemleri almaktı. Komite'nin kararları, Yürütme Kurulu tarafından "hiç beklenmeden" yerine getirilecekti. Jirondenler, bu kez, "diktatörlük bul" diye yaygara kopardılar. Marat ise Jirondenlere şu yanıtı veriyordu:

"Özgürlük zor kullanarak yerleştirilecektir. Kralların istibdadını ezmek için, özgürlüğün istibdadını kısa bir süre uygulamanın zamanı gelmiştir."

Meclis, bir yandan da ordulara yolladığı temsilcilerin yetkilerini artırarak askeri birliklerde *"siyasal komiserlik"*ler kurdu. Gerekli gördüklerinde generalleri bile tutuklama yetkisine sahip olan komiserler, her gün Halk Kurtuluş Komitesi'ne, haftada bir kez de Konvansiyon Meclisi'ne rapor vermek zorundaydılar. Böylece Konvansiyon Meclisi, orduların yönetim ve denetimini sağlamış oluyordu.

Jirondenler ile Montanyarlar arasındaki çatışmanın nisan ve mayıs aylarında daha da artması üzerine, siyasal önlemlerin yanında, halka yönelik iktisadi ve toplumsal önlemler alınmaya başladı.

Jirondenler, kamuoyunu yeniden kendi yanlarına çekmek için büyük çabalar harcamaya başlamışlardı. Nisan sonlarında, Jirondenlerin ileri gelenlerinden Pétion bütün zengin mülk sahiplerini mücadeleye şöyle çağırmaktaydı:

"Malınız mülkünüz tehdit edilmiştir; siz ise, bu tehlikeye gözlerinizi kapıyorsunuz, varlıklılarla varlıklı olmayanlar arasındaki savaş körükleniyor; siz ise, bunun önüne geçmek için hiçbir şey yapmıyorsunuz... Parisliler! Artık bu uyuşukluktan sıyrılınız ve bu zehirli böcekleri yeniden yuvalarına tıkınız!"

Aynı sıralarda, 24 Nisan 1793'te Robespierre, Konvansiyon Meclisi'ne yeni bir "Haklar Bildirisi" tasarısı sunuyordu. Robespierre'in bu tasarısında temel konu, mülkiyetti: *"Mülkiyetin uygulanmasında en büyük özgürlüğü sağlayacak maddeleri çoğalttıkça çoğalttınız. Ama, bu mülkiyetin meşru niteliğini belirleyecek tek bir sözcük söylemediniz. Öyleki, bildiriniz, insanlar için yapılmış görünmüyor; zen-*

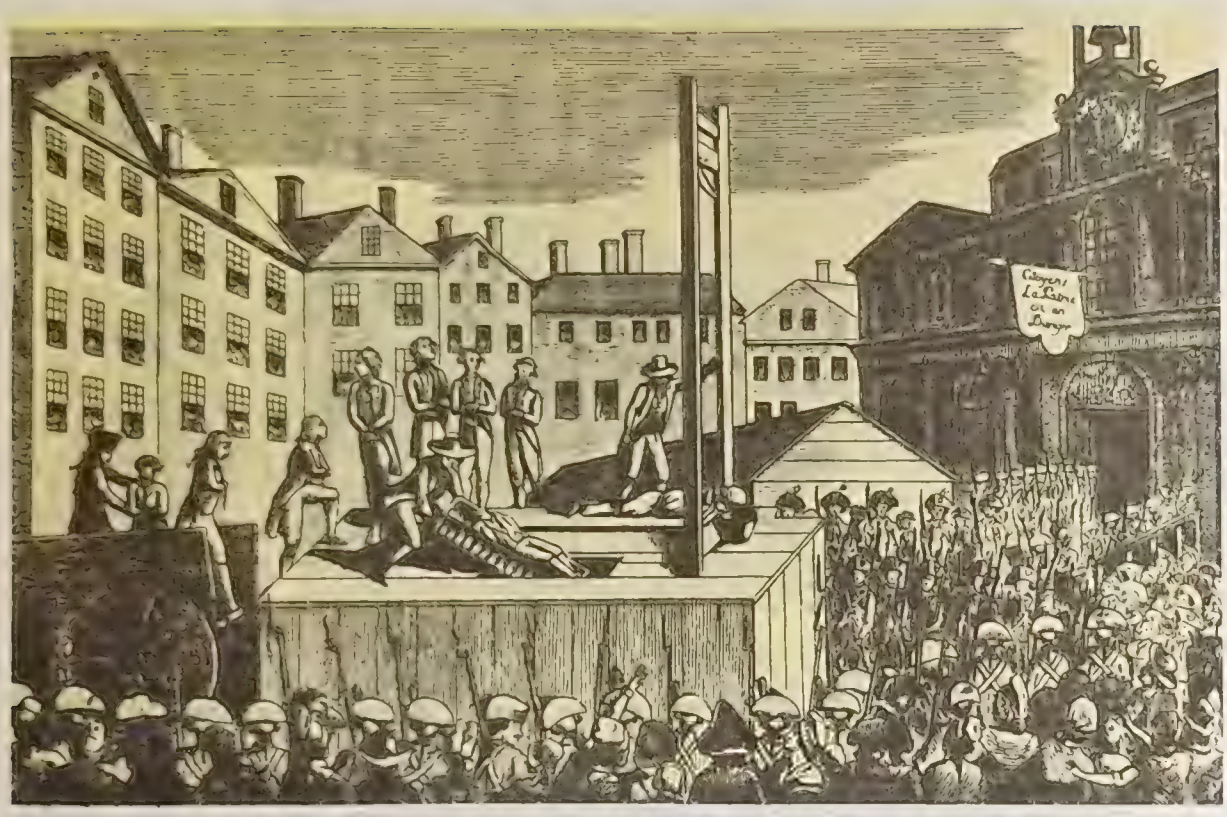

Marie-Antoinette'in 16 Ekim 1793'te giyotine gitmesi.

ginler, soyguncular, borsa simsarları ve zorbalar için yapılmış görünüyor." Bu tasarıda mülkiyet hakkı, kutsal bir hak olmaktan çıkarılıp sınırlandırılmaktaydı: *"Mülkiyet hakkı, güvenliği ve özgürlüğü bozamaz; insanın yaşama hakkına ve başkalarının mülkiyet haklarının çiğnenmesine yol açamaz."*

4 Mayıs'ta Konvansiyon, tahıl taban fiyatlarını saptadı ve gerekirse tahıla el konulabileceği konusunda karar aldı.

Mecliste Ovalılarla birleşen ve meclis dışında Jakobenlerin desteğini alan Montanyarlar, halktan yana bu tür kararların alınmasını sağlayınca Jirondenler eyleme geçti. Jirondenler, ilk anda Lyon, Bordeaux, Marsilya ve Toulon belediyelerini Paris'e karşı başkaldırttılar. Montanyarları meclisten atmak için gönüllü toplamaya başladılar. Jirondenlerin asıl amacı, Paris Komünü'ydü. Bu Komün'le ilgili soruşturma yapmak üzere Jirondenlerden oluşan 13 kişilik bir soruşturma komisyonu kuruldu. Komisyon, *Le Père Duchesne* gazetesinde çıkan yazısından ötürü başyazar Hébert'i 24 Mayıs'ta tutukladı. Bu arada başka tutuklamalar da oldu. Paris Komünü üyeleri meclise gelerek Hébert'in serbest bırakılmasını istediler.

Ardından Robespierre, Jakobenler Kulübü'nde halkı isyana çağırdı.

Jakobenler isyan halindeydiler.

28 Mayıs'ta, çeşitli seçim bölgelerinden gelen temsilciler 9 kişilik bir isyan komitesi kurdular. Komitenin başında, Anraje grubundan Varlet vardı.

İsyan 31 Mayıs'ta başladı. Önce Meclis'e verilmek üzere bir dilekçe hazırlandı. Dilekçe, Jirondenlerin önderlerinin meclisten atılmasını, "Onikiler Komisyonu"nun dağıtılmasını, kuşkulu kimselerin yakalanmasını, yönetim örgütünde temizlik yapılmasını, devrimci bir ordu kurulmasını, zenginlerden vergi alınmasını, ekmek fiyatının indirilerek dondurulmasını, vb. istiyordu. Ancak isyan başarısızlıkla sonuçlandı. Konvansiyon Meclisi, isteklerden yalnızca birini kabul etti: Onikiler Meclisi'nin dağıtılmasını

İsyan komitesi ikinci bir ayaklanma düzenledi; 2 Haziran günü eylem yeniden başladı. Aşırı bir devrimci olan Paris Ulusal Muhafız Komutanı Henriot, emrindeki 80 bin kişi ve toplarla Tuileries sarayını kuşattı. Bu kuşatmaya halk da katılmıştı.

Meclisin yeni başkanı Hérault de Séchelles ve bazı Jironden milletvekilleri, isyanı önlemeye çalışmaktaydılar.

Hérault de Séchelles, *"Halk ne istiyor? Konvansiyon yalnızca halkı ve onun mutluluğunu düşünmektedir"* demekte, Henriot ise şu yanıtı vermekteydi: *"Halk parlak cümleler dinlemek için değil, emretmek için ayaklandı; içinizdeki otuz dört suçluyu kendisine teslim etmenizi istiyor."* Sonunda, Jirondenler isyancıların isteklerine boyun eğmek zorunda kaldılar. Yirmi dokuz Jironden milletvekiliyle iki Jironden bakan tutuklandı.

Böylece Jirondenler meclisten

Terör döneminin giyotine gîden son mahkûm arabası.

siliniyor, iktidar, bütünüyle Montanyarların oluyordu.

1793 Anayasası

2 Haziran ayaklanmasından sonra Konvansiyon Meclisi, gerek siyasal olayların baskısı, gerek halk eylemlerinin yeniden yoğunlaşması yüzünden bazı uygulamalara girişti.

Diktatörlük suçlamalarına karşılık olarak bir anayasa hazırlandı. 24 Haziran 1793 tarihinde kabul edilen bu anayasanın başına eklenen "Haklar Bildirisi" 1789 tarihli "Haklar Bildirisi"nden daha eşitlikçi ve daha toplumsal içerikliydi. Bu bildirinin birinci maddesi şöyleydi: *"Toplumun amacı herkesin mutluluğudur."*

Yeni anayasanın 21 ve 22. maddesiyse topluma şu görevleri yüklemekteydi: *"Kamu yardımları kutsal bir borçtur. Toplum yoksul yurttaşları kendilerine iş bulmak, çalışamayacak halde olanları, bunlara geçim olanakları sağlamak yoluyla, beslemek zorundadır."*

"Öğretim herkese gerekli olan bir şeydir. Toplum elindeki bütün olanaklarla halkın aklını geliştirmek ve öğretimi bütün yurttaşlara yaymak zorundadır."

1789 Anayasası gibi 1793 Anayasası da zorbalığa karşı isyan hakkını tanımaktaydı: *"Hükümet halkın haklarını çiğneyecek olursa, isyan etmek halkın ve her kısım halkın en kutsal ve en gerekli haklarından biri haline gelir."*

Buna karşılık "mülkiyetin" tanımı yapılırken, 24 Nisan 1792'de Robespierre'in önerisi benimsenmedi. Robespierre *"Mülkiyet hakkı, her yurttaşın mallarından ve gelirlerinden, çalışmasının ve mesleğinin ürünlerinden dilediği gibi faydalanmak ve bunları istediği gibi kullanmak hakkıdır"* diyordu.

1789 Bildirisi'nde hiç sözü edilmeyen iktisadi özgürlüğün, bu anayasada belli bir tanımı da yapılmıştı. Buna göre *"Yurttaşın çalışmada, tarımda, ticarette istediği işi tutmasını kimse yasaklayamaz"*dı.

Halkın, oyuna sunulan 1793 Anayasası, 17 000'e karşı 18 000 oyla kabul edildi. Kamuoyunun sonuçları 10 Ağustos 1793'te, krallığın devrilmesinin yıldönümü olan cumhuriyet bayramında ilan edildi. (Duverger'ye göre 1793 Anayasası küçük burjuvaziyle geniş halk kitlelerinin ağır bastığı bir siyasal ortamın ürünüdür. Guérin'in kanısına göre 1792'de genişlemeye başlayan halk eylemi karşısında ve cumhuriyetin ilanından sonra, burjuvazi bir süre geri çekilmek, halkın isteklerini, getirdiği anayasalarla karşılamak zorunda kalmıştır.)

1793 Anayasası'yla kabul edilen halk egemenliği, burjuvazi tarafından benimsenmekten çok, kısa bir süre için halka verilmiş bir ödündü. (Ünlü hukukçu Burdeau'ya göre 1791 Anayasası demokrasiyi getirmiştir; ancak bu, güdümlü bir demokrasidir; çünkü halk, iktidarı kendi eliyle kullanmaktan yoksun bırakılmıştır. Oysa Ulusal Konvansiyon'la gelen demokrasi, yöneten bir demokrasidir. Halk artık yönetime katılabilmektedir. Birçok

Giyotinde başı kesilmeden önce "Ey Özgürlük, adına ne kadar suç işleniyor!" dediği sanılan Madame Roland'ın Duplessis-Bertaux tarafından yapılmış bir ofortu.

Rahip Sieyès.

yazar, 1793 Anayasası'nın Rousseau'nun görüşlerinden esinlenerek hazırlanmış bir anayasa olduğunda görüş birliğine varmışlardır.)

Ancak 1793 Yazı'nda gelişen siyasal olaylar ve iktisadi durum, bu anayasanın yürürlüğe konması açısından, elverişsizdi. Ülkede karşı-devrim tehlikesi her an vardı ve Avrupa devletlerinin devrime karşı oluşturdukları koalisyon sürmekteydi.

Montanyarların Devrimci Hükümeti

Jirondenleri meclisten atan Montanyarlann önünde, gerçekten önemli siyasal ve iktisadi sorunlar vardı. Kral yanlıları, ülkede bir karşı-devrim yaratabilmek için sürekli entrikalar çevirmekte, isyanlar düzenlemekteydiler.

Öte yandan, Normandiya'dan gelen kralcı Charlotte Corday adlı bir genç kız 13 Temmuz'da, Marat'yı hançerleyerek öldürdü. Corday, Marat'yı öldürmekle devrimin büyük önderlerinden birini ortadan kaldırmış olmaktaydı. Ama genç kadının bu girişimi, Montanyarların yeni güçler kazanmasına ve devrimci eylemin yeni bir atılım yapmasına yardım etti. Marat, halk devrimcileri arasında sevilen biriydi. Nitekim 15 Temmuz günü Paris'te, Marat için çok görkemli bir

cenaze töreni düzenleniyor, Konvansiyon Meclisi'nin bütün üyeleri bu törene katılıyordu.

Aslında Montanyarlar, Jirondenleri tasfiye ettikten sonra, toplumsal kökenleri gereği, aynı zamanda hem varlıklı olanları hem de ılımlıları desteklemekten yanaydılar. Küçük burjuva kökenli Montanyarlar mülkiyeti koruyarak, halk eylemini sınırlayarak, burjuvaziye güven vermek istiyorlardı. Ne var ki, bu dengeyi sağlamak kolay değildi. Olayların gelişimi bu dengenin kurulmasını önledi. Bu durum ise Montanyarların halka biraz daha yakınlaşmalarına neden oldu.

Halk önderleri Konvansiyon'un içteki ve dıştaki düşmanlara karşı köklü önlemler almasını istemekteydiler. İktisadi bunalım, kıtlık, halk eyleminin eylül ve sonraki aylarda yeniden büyük bir yoğunluk kazanmasına yol açtı. 2 Eylül'de Toulon Limanı'nın, kralcılar tarafından İngilizlere teslim edildiği haberinin yayılması, halk arasındaki hoşnutsuzluğu daha da artırdı. Halkçı gazeteler, halkı eyleme geçmeye çağırmaktaydı.

4 Eylül günü, çoğunluğu işçi ve çıraklardan oluşan büyük bir kalabalık Paris Komünü'nden ekmek istemek üzere Grève Meydanı'na toplandı; ertesi gün daha büyük bir gösteri yapılmasına karar verildi. 5 Eylül'de, halk kan dökülmeden Konvansiyon Meclisi'ne girdi.

Halk devrimcileri meclisten karaborsacılara, vurgunculara, yeni rejimin düşmanlarına karşı önlemler alınmasını istemekteydi ve bu isteklerini kabul ettirmekte hiç güçlük çekmedi.

Eylül ayında meydana gelen halk eylemleri yeni hükümetin yapısını etkilemekte gecikmedi. Hukuksal açıdan devrimci hükümetin yönetimi Konvansiyon Meclisi'ndeyse de, gerçekten iktidar artık Halk Kurtuluş Komitesi'nin elindeydi. Komitenin yetkileri biraz daha artırıldı. Sonunda komite, adeta çok başlı bir diktatör durumuna geldi. Konvansiyon tarafından bir aylık süre için seçilen üyeleri, 1793 Eylülü'nden sonra, biri dışında, 1794 Temmuzu'na kadar sürekli seçileceklerdi. Bu üyeler arasında Robespierre, Couthon, Saint-Just, Collot d'Herbois, Billaud-Varennes, Carnot, J-B. Saint, André Barrère ve Robert Lindet vardı.

Devrimci hükümet aldığı yönetimsel, iktisadi ve mali önlemlerle 1789'da getirilen ilkelerin dışına çıkarak, yurttaşın özgürlüğüne karşı devletin güvenliğini, liberal iktisat ilkelerine karşı kamunun genel yararını ön palana alan güdümlü bir iktisat ve otoriter bir tutum izlemeye başlayacaktı.

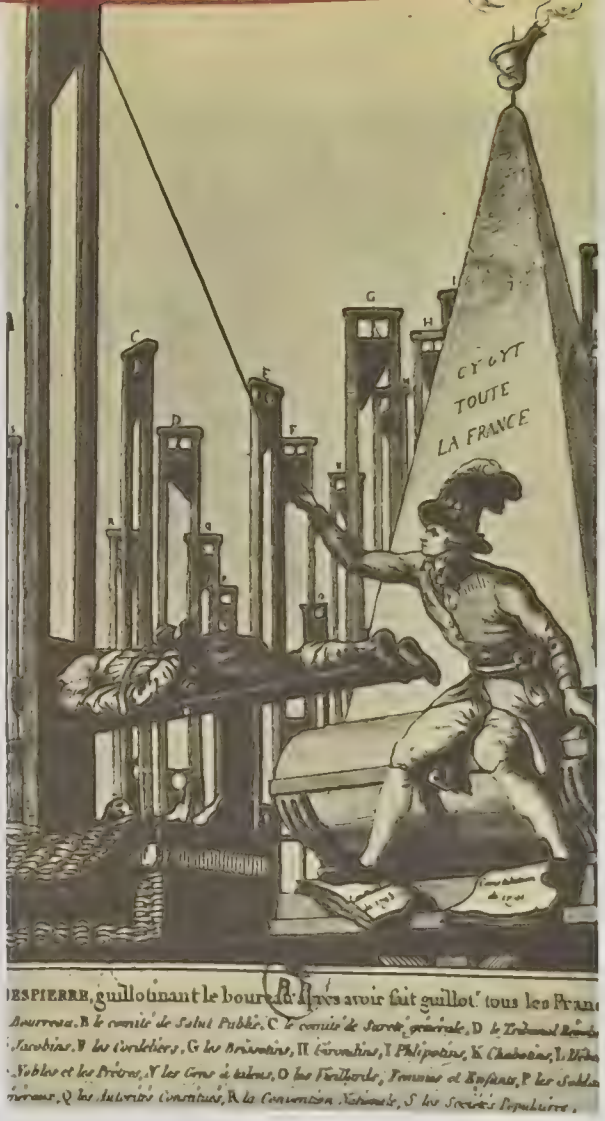

Bütün Fransızlar arasında sağ kalan tek kişiyi, celladı, kendi eliyle giyotinde idam eden Robespierre'i gösteren karşı-devrimci temsili bir resim.

Fransız Devrimi'nde Terör

5 Eylül 1793 kitle eylemi, devrim hükümetini güçlendirerek ona muhaliflerini tasfiye olanağını verdi: Tedhiş ve diktatörlüğün kurulması, Halk Kurtuluş Komitesi'nin güçlenmesi demekti

Komitenin güçlenmesi sonunda hem Anrajeler tasfiye edilecek, hem de Konvansiyon'daki muhalefet susturulacaktı. Yönetimini sağlamlaştırmak isteyen Halk Kurtuluş Komitesi, artık düzensiz ve belli bir programı olmayan halk eylemlerinden yana olamazdı. Nitekim bir süre sonra halkçı önderler tutuklanmaya, dernekleri kapatılmaya başlandı.

3 Ekim'de, Jirondenler Devrim Mahkemesi'ne verildi. 16 Ekim'de kraliçe Marie-Antoinette giyotinle idam edildi. 24 Ekim'de, 21 Jironden'in davasına başlandı. Tartışmaların uzayıp gitmesi tehlikesi baş gösterince meclis, dava başladıktan üç gün sonra jüri üyelerinin kararlarını bildirebilmelerini istedi. 21 Jironden'in tümü de 31 Ekim'de idam edildi. *Le Père-Duchesne*

402

gazetesi, terörü kışkırtıyor, Devrim Mahkemesi'ne öğütler veriyordu: *"Kızgın demir tavında dövülmeli ve Bailly hainı ile Barnave alçağı derhal ulusal usturadan geçirilmelidir."* Gazete, 312. sayısında "Kutsal Giyotin"in erdemlerini övmekte ve merhamet gösterilmesine karşı çıkmaktaydı. 8 Kasım'da aydınlar arasında sevilen Jironden Madame Roland, 10'unda Bailly, 28'inde Barnave idam edildi. 1793 yılının son üç ayında 395 sanıktan 177'si, yani yüzde 45'i ölüme mahkûm edilmişti. Paris cezaevlerindeki tutukluların sayısı, Ağustos sonlarında aşağı yukarı 1 500 iken, 2 Ekim'de 2 398'e, 21 Aralık 1793'te de 4 525'e yükseliyordu. Marsilya, Bordeaux ve Lyon kentleri federalistlerin elinden alındıktan sonra mahkeme, Bordeaux'da 300, Marsilya'da 400 ve Lyon'da 1 700 idam kararı verdi.

Öte yandan mahkeme önüne çıkarılmadan hapishanelerde kurşuna dizme olayları baş gösterdi.

Devrimci diktatörlüğün amaçlarından biri, 1793 yılı sonunda gerçekleşti; Fransa iç ve dış düşmanlardan temizlendi. Başkaldıran Jirondenler ezildiği gibi, Marsilya, Bordeaux ve Lyon kentleri yanında,Toulon da yüzbaşı Bonapart tarafından kasım ayında ele geçirildi. Vendée'ciler de yenildiler; Loire Irmağı'nın sağ yakasına geçen 80 000 kişinin 60 000'i imha edildi. Ekim ve kasım aylarında Wattignies ve Wissembourg savaşları sonunda Avusturya ve Prusyalılar Fransa'dan kovuldular.

Ama iktisadi sıkıntı hâlâ sürmekteydi. Fiyatlar giderek artarken işçi ücretlerinin aynı düzeyde kalması, büyük hoşnutsuzluklara yol açmaktaydı.

Terör, bir süre sonra, dinsel kurumlara yöneldi. Devrimciler aslında baştan beri Katolikliğe karşıydılar ve devrime bağlılık andı içen rahiplerin bile cumhuriyete düşman olduklarını çok iyi bilmekteydiler.

Konvansiyon Meclisi'nin Katolikliğe karşı ilk uygulaması, 5 Ekim 1793'te, o güne kadar yürürlükte olan ve İsa'nın doğumuyla başlayan takvimi değiştirmek olmuştur. Yeni takvim, cumhuriyetin ilk günü olan 22 Eylül 1792'den başlıyordu; dinsel bayramlar kaldırılmış, ayların adları değiştirilmişti.

Bu karar devrimci belediyelerin kiliseleri kapatmalarına, mezarlıkları yıkmalarına yol açtı.

14 Ekim'de Paris Komünü kiliseler dışında dinsel tören yapılmasını yasakladı. Piskopos Gobel, 7 Kasım'da görevinden ayrılmak zorunda kaldı. 23 Kasım 1793'te Paris Komünü, kiliselerin kapatılmasına karar veriyordu: Notre Dame Kilisesi "aklın tapınağı" haline getirilecekti. Başka kiliseler için de bu yol izlendi. Katolik Kilise babalarının yerini devrim şehitlerinin resimleri aldı. Dinsel tapınma, yerini, devrim şehitlerine "tapınma"ya bıraktı.

Montanyar burjuvazinin bir bölümü din aleyhtarlığı eylemine karşıydı. Robespierre, bu eylemlerin yurttaşlarda olumsuz bir tepki

Devrim sırasında bir giyotinle idam sahnesi (üstte).

Karşı sayfada, Louis XVI'nın giyotine gitmeden önce ailesine veda etmesini gösteren J.J. Haven'in tablosu.

Devrimci Fransız ordusunun kazandığı Fleurus ve Wattignies savaşlarından iki görünüm.

État-généraux'nun 1789'da açılmasından sonra yayımlanan yergili bir gravür.

yarattığına işaret ederek daha ileri gitmenin siyasal bir yanlış olacağını belirtti. Montanyarların önderlerinden Danton da bu Antikatolik maskaralığa" son verilmesini istedi. 6 Aralık 1793'te Konvansiyon, din ve ibadet özgürlüğü ilkesini bir kararnameyle kabul etti. Böylece Halk Kurtuluş Komitesi, halkın içinde aşırı öğelerin yönettiği eylemi dizginleyerek duruma yeniden egemen olmaktaydı. 1794 İlkbaharı'ndan sonra da kiliseler, yavaş yavaş, açılmaya başladı.

Robespierre'e Muhalefet

1793 Temmuzu'nda Halk Kurtuluş Komitesi'ne seçilen Robespierre, bir süre sonra hükümetin gerçek başı oldu.

Devrim yönetimi sırasında, Jakobenlerin küçük burjuva nitelikleri açıkça ortaya çıkmıştı. Soylulara ve büyük burjuvaziye karşı çıktıkları halde, bütünüyle emekçi halka dayanmaktan ve halkın isteklerine bütünüyle karşılık vermekten kaçınmışlardı. Hükümetin, halk eyleminden kopuşunun başlıca örnekleri, Anrajeler grubunun tasfiye edilmesi, Katolikliğe karşı çıkan laik akımın durdurulması yolunda alınan önlemler halkın isteklerini saptayan bürolara ve komünlere yapılan baskılar olmuştur.

1793 Güzü'nde devrimci hükümet ılımlılar ile aşırı eylem yanlılarının arasında orta bir yol tutturmağa çalıştı. Hükümet, iki yönde gelişen bir muhalefet karşısında kalmıştı. Solda Anrajeler grubu ile "dinsizlik" yolundaki istek ve görüşlerini sürdüren Hebert'ciler; sağda ise ılımlılar, yani Dantoncular, hükümete karşı çıkıyorlardı. Robespierre ise her iki muhalefeti de ezmek için fırsat kollamaktaydı. Çok geçmeden de bu fırsatı ele geçirecekti.

İlk darbeyi Hebert'ciler yedi. Kıtlık konusunda propaganda yürüten Hebert'ciler halkı Konvansiyon'a karşı ayaklanmaya kışkırtmaktaydılar. Ama hükümet halktan önce davranarak Hebert ve arkadaşlarını tutukladı. Devrim Mahkemesi'nde yargılanan Hebert ve arkadaşları, 24 Mart 1794 tarihinde idam edildiler.

Bu idamlardan altı gün sonra, "cumhuriyete karşı komplo düzenlemek" suçlamasıyla, bu kez de "ılımlılar" tutuklandı. Danton, yaklaşan tehlikeyi gördüğü halde kaçmadı. *"Giyotinci olmaktansa giyotin altında ölmeyi yeğlerim,"* diyordu; parlak bir savunma yaparak kendini suçlayanlara saldırdı; Danton ve arkadaşları kendilerinin bulunmadıkları bir oturumda ölüme mahkûm edildiler ve 5 Nisan 1794'te giyotine gönderildiler. Danton'un idamıyla Robespierre, tehlikeli bir rakibinden kurtulmuş oluyordu.

Robespierre, cumhuriyete düşman olduğu saptanan kişilerin mallarının, halka parasız olarak dağıtılması yolunda bir karar çıkarttırdı. Bu türden kişilerin sayısı 300 000'e ulaşıyordu. 10 Haziran 1794'te en şiddetli terör yasaları çıkartıldı. Bir süredir taşradaki Devrim Mahkemeleri kaldırılmıştı. Çıkarılan bu yeni yasayla bütün illerde, yeniden Devrim Mahkemeleri kuruluyor, yargılama yöntemleri daha da katı bir biçime sokuluyor-

Robespierre'i yasa dışı ilan eden kararnamenin 9-10 Thermidor gecesi Hôtel de Ville (Belediye Binası) önünde okunuşu.

Robespierre'in Bolilly tarafından yapılmış resmi.

Robespierre, tutuklama sırasında ağır ve öldürücü yaralar almıştı .

Jacques Louis David'in "Fransız Halkının Zaferi" adlı yapıtı.

du. Bu mahkemelerin çalışmaya başlamasından sonraki 45 gün içinde, 1 285 kişi giyotine gönderildi. Bunlar arasında ünlü kimyacı Lavoisier ile ozan André Chénier de vardı. Mahkeme kararı sonucunda idam edilen 14 000 kişiden yüzde 6,5'i din adamı, yüzde 8,25'i aristokrat, yüzde 25'i burjuva, yüzde 28'i köylü, yüzde 31'iyse işçiydi. Terör döneminde giyotinde can verenlerin sayısının 17 000 olduğu sanılır. Bunun dışında mahkeme kararı olmadan yığınla insan kitle halinde kurşuna dizilmişti.

Robespierre'in ve Jakobenlerin Düşüşü

Temmuz 1794'te siyasal bunalım yeniden yoğunlaştı. Halk eylemi, devrimci hükümetten yüz çevirmeye başlamış, terör kamuoyunda bir bıkkınlık yaratmıştı.

Sermaya çevreleri de, devletin iktisadı, sürekli denetim altında tutmasına karşıydılar ve mülkiyet haklarının zedeleneceğinden kaygı duymaktaydılar

"Germinal olayı"ndan (yani Danton ve arkadaşlarının idamından) sonra, halk eylemi ile devrim-

Robespierre'le Saint-Just'ün, Robespierre'in "özgürlüğün despotizmi" diye tanımladığı biçimde idam edilmeleri.

ROBESPIERRE VE DEVRİMCİ TERÖR

Robespierre, 6 Mayıs 1758'de Arras'ta doğdu. 28 Temmuz 1794'te Paris'te giyotinle katası kesilerek idam edildi. Robespierre ailesinin İrlanda asıllı olduğu söylenir. Robespierre, Arras'ta bir süre okula gittikten sonra, Paris'teki Louis le Grand Koleji'nde okudu. 1781'de baba mesleğini seçerek avukat oldu ve Arras'ta çalışmaya başladı. 1788'de États-Généraux Meclisi'nin seçilmesi ve toplanmasıyla ilgili tartışmalara katıldı. Bu meclise girmek için Artois'dan tiers-état temsilcisi seçildi. Bağnaz bir Rousseau'cu olması dolayısıyla aşırı solda sayılıyordu; nitekim hemen Jakoben Kulübü'ne üye oldu. Zengin burjuvazi yerine, Paris halkını tutuyor, onlara dayanıyordu. Bütün söylevlerinde demokrasiyi savundu ve genel oydan yana çıktı. 1791 Eylül ayının sonlarında Kurucu Meclis dağıldıktan sonra, halk onu "bozulmaz yurtsever" ilan etti. Robespierre katıksız bir demokrasi adına Jirondenlerle çatışıyordu. Avusturya'yla savaşmak söz konusu olunca, buna karşı çıktı, çünkü militarizmden korkuyordu. Cumhuriyet ilan edildikten sonra, geri dönülmesini kesinlikle önlemek için Saint-Just, Marat ve Danton'la birlikte 21 Ocak 1793'te kralın kafasını kestirtti. Paris Komünü'nü örgütleyerek demokrasinin halk arasında kökleşmesini istiyordu. 1793 Temmuzu'nda Halk Kurtuluş Komitesi'ne üye seçildi. Aslında, terör dönemi bundan bir ay önce başlamıştı; dolayısıyla, Robespierre terörün bulucusu değil, yalnızca uygulayıcısı oldu. Ancak, parlak söz söyleme yeteneğiyle, kendi düşüncelerinin gerçekleşmesine yol açmak için terörün koyulaşmasına çalıştı. Rousseau gibi, Robespierre de siyasal yönetimin eskiden beri büyük çoğunluğun bir azınlıkça sömürülmesi ve ona boyun eğdirilmesi için kullanıldığına inanmaktaydı. Ona göre yasa dediğimiz şeyler, bu çabaları sistemleştirmek içindi. Yasamacılar, halkın güçlerini serbest bırakmak ve özgürlük, onur, mutluluk, kendi kendini yönetme özlemlerini doyurmayı düşünmüşlerdir. Oysa bu yapay zorlama bir kez ortadan kalksa, hemen uyumlu bir toplum doğacak ve aralıksız sürüp gidecektir. Robespierre'in ve öteki Jakobenlerin terörden umdukları, geçici bir diktatörlükten sonra Aydınlanma Çağı felsefecilerinin öngördükleri bu doğal düzene ulaşmaktı.

ci hükümetin ilişkileri daha da sertleşti. Konvansiyon ile ona düşman kesilen Parisli halk devrimcileri arasında kalan devrimci hükümet güç durumdaydı. Hükümet komitelerinin parçalanması, siyasal bunalımı daha da ağırlaştırmaktaydı. Genel Güvenlik Komitesi ile Halk Kurtuluş Komitesi arasında, terörü sürdürme konusunda da anlaşmazlık çıkmış, bu iki komiteyi uzlaştırma çabaları bir sonuç vermemişti.

Aslında Robespierre, özellikle kendisini hedef alan muhalefeti önemsemiyordu. Robespierre'in dayandığı güçler, Jakobenler ve Paris Komünü'ydü. 8 Thermidor (26 Temmuz 1794) günü, Robespierre Konvansiyon'da yaptığı sert bir konuşmayla kendisine muha olanlara çattı. Bütün vatan hain rini, karşı-devrimcileri suçladı. A cak, suçladıklarının adını verme mesi büyük bir hataydı. Suçlam lardan gocunan milletvekillerin çoğu, Robespierre'e cephe alıy lardı.

O günün akşamı Robespierre konuşmasını Jakobenler Kulübü'

Napolyon'u Ekim 1793 Toulon kuşatması sırasında gösteren bir resim.

Ulusal Konvansiyon'a karşı girişilen bir saldırıyı gösteren temsili bir resim.

de yineler ve alkışlanırken, düşmanları harekete geçmişlerdi bile Komployu hazırlayanlar, idamlara ve diktatörlüğe son verileceği vaadiyle Ovalı milletvekillerini kendi yanlarına çekmeyi başarmışlardı.

9 Thermidor (27 Temmuz 1794) günü meclisten, Robespierre ve yandaşlarının konuşmasına olanak verilmedi. Muhalifler, yaptıkları konuşmalarla Robespierre'i diktatörlükle, kan dökmekle suçlamaktaydılar. Kendisine bir türlü söz hakkı verilmeyen Robespierre, *"Cumhuriyet mahvoldu, haydutlar kazandı,"* diye bağırmaktaydı.

Önce ulusal muhafızların komutanı Henriot'nun, sonra da Robespierre'in tutuklanması yolunda karar alındı. Bunun da Robespierre'in kardeşinin, Saint-Just'ün ve öbür Montanyar milletvekillerinin, *"Yaşasın Cumhuriyet!"* bağrışmaları arasında verilen tutuklama kararları izledi. Öğleden sonra saat dörtte Konvansiyon, halkı ve Komün'ü meclisin kararlarını desteklemeğe çağıran bir bildiri yayımlayarak dağıldı.

Paris Komün'ü, Konvansiyon'un

Babeuf.

Farklı görüşlere sahip olmalarına karşın iktidarda bulunan, sözgelimi Rewbell ve Tallien gibi kişileri birleştiren temel özellik, bunların burjuvaziyi temsil etmeleridir.

bu kararlarını tanımadı. Ama burjuvaların çoğunlukta olduğu ulusal muhafızların büyük bir bölümü, Komün'ün tutumuna katılmamışlardı. Konvansiyon, yeniden toplanarak Robespierre ve arkadaşlarını "yasadışı" ilan etti. Bu, onların yargılanmadan idam edilebilecekleri anlamına gelmekteydi.

Komün'ün ayaklanması başarısızlıkla sonuçlandı. Robespierre yanlılarının, Konvansiyon'un kararları karşısında şaşkınlığa kapılıp, eyleme geçmekte çekimser kalmaları, bu başansızlığı hazırlayan en önemli etken olacaktı.

Başsız kalan Komüncüler, gece yarısı dağıldı. Konvansiyon'un adamı Barras, Belediye Binası'na geldiğinde meydanı boş buldu. Binaya giren askerler, Robespierre ve arkadaşlarını tutukladı.

Paris Komünü, dövüşmeden yenilmişti!

28 Temmuz günü akşamı Robespierre, kardeşi Augustin Robespierre, Saint-Just, Couthon, Henriot ve daha yirmi kişi, hiç yargılanmadan giyotinle idam edildiler. Ertesi gün Komün üyesi 71 kişi, bir sonraki gün de 12 kişi giyotine gönderildi. İdam mahkûmlarını taşıyan arabalar sevinç gösterilerinde bulunan halkın arasında geçerken işçiler, *"Kahrolsun Maksimum Yasası!"* (ücretlerin tavanını saptayan yasa) diye bağırıyorlardı.

9 Thermidor, varlıklarını yitirmekten korkan burjuvazinin, karşıdevrimcilerin, vurguncuların kazandığı büyük bir başarı olmuştu.

Cumhuriyet, 9 Thermidor olayının sonunda, bütün erdemlerini yitirmiş ve sonuna yaklaşmıştı. 9 Thermidor (yani, 27 Temmuz 1794), devrimin önemli bir dönüm noktasıydı. Robespierre'in düşmesi, onun şiddetle savunucusu olduğu erdem ilkesine dayanan demokratik ve eşitçi siyasetin de sonunu belirlemekteydi.

Terör sona ermemişti. Şimdi de Montanyarlara karşı sürdürülüyordu. İktidar bütünüyle sağa kaymış: Halk Kurtuluş Komiteleri'nin ve Devrim Mahkemeleri'nin yetkileri sınırlandırılmıştı. Öte yandan Paris Komünü dağıtılıyor; 12 Aralık 1794'te de Jakobenler Kulübü kapatılıyordu.

İktisadi yaşama belli kısıtlamalar getiren yasaların ve kararnamelerin iptal edilmesi, zengin burjuvalar ve tüccarlar arasında büyük sevinç yaratmıştı. Jirondenler, yeniden Konvansiyon'daki yerlerine dönüyorlardı.

İktisadi alandaki kısıtlamaların kaldırılması sonunda fiyatlarda bü-

Cumhuriyetin temel sorunları gerçekte çözülmemişti. Ama bu arada yeni bir yaşam biçimi, yeni bir moda ortaya çıktı: O çağ sosyetesinin belli başlı eğlence yerlerinden birini gösteren bir estamp.

yük bir artış görüldü. Halk, yoksulluk içinde yüzüyordu. Açlık ve işsizlik Paris'te yeniden ayaklanmalara yol açacak, ayaklanan halk, "ekmek ve 1793 Anayasası'nın uygulanmasını" isteyecekti.

Ayaklanmalar, şiddetle bastırıldı; son halk eylemleri ezildi; meclisteki Montanyar milletvekillerinin tümü temizlendi.

Gericiliğin Hortlaması

Karşı-devrimciler 1793 Kışı'nda yenilmiş, Vendée Savaşı kazanılmıştı. Sağ kalanlarsa bataklık ve ormanlık yörelerde gerilla savaşı sürdürmekteydiler.

9 Thermidor'dan sonra Konvansiyon'un yaptığı ilk iş, bu isyancıları af etmek oldu. Cumhuriyet'e bağımlılık andı içmemiş papazların da, görevlerine dönmelerine izin verildi.

Devrim düşmanlığının artmasında dinsel gericiliğin de büyük rolü vardır. Din alanında girişilen bazı uygulamalar kaldırıldı. 18 Eylül 1794 tarihli bir kararnameyle de din ile devlet birbirinden ayrıldı. Katolikleri dinitmekle Konvansiyon Meclisi, kralcılığı diriltmiş olmaktaydı.

Bu dönemin en önemli uygulaması da Robespierre döneminin *"Kızıl Terör"*ünün yerini, *"Beyaz Terör"*ün almasıdır. Özellikle Fransa'nın güneydoğusunda etkin olan karşı-devrimciler, yakaladıkları bütün Jakobenleri öldürmüşlerdir. Louis XVI'nın oğlu Louis XVII'nin Temple Cezaevi'nde öldüğü söylentisi üzerine, İtalya'da Verona'ya göç etmiş olan Provence kontu, Louis XVIII adıyla, krallığını ilan etti. Vendée'de yeniden çatışmalar başlamış, İngiliz filosu mültecilerden ve isyancılardan kurulu 12000 kişilik bir orduyu Bretagne kıyılarına çıkarmıştı.

Tallien.

Konvansiyon Meclis'i, bir süre sonra, gericiliğe verdiği ödünlerle cumhuriyeti tehlikeye attığını anlayacak ve hem kralcılığı, hem de Jakobenliğe karşı "Cumhuriyet'i Savunma Siyaseti" uygulamaya başlayacaktı.

Konvansiyon Meclisi'nin büyük korkusu, seçimleri kralcıların kazanmasıydı. Bu yüzden Konvansiyon'un milletvekillerinin yeniden seçilebilmelerini sağlamak ama-

Madam Tallien'in Boullard tarafından yapılmış bir resmi.

Marat'yı halkın omuzlarında gösteren Le Sueur'ün bir guvaşı.

cıyla, yeni bir kararname çıkarıldı. Bu kararnameye göre yeni meclisin üyelerinin 2/3'si eski Konvansiyon Meclisi üyeleri arasından seçilecekti. Kralcılar, meclisin bu kararı üzerine darbe hazırlıklarına giriştiler; 20 000 kişi topladılar. Oysa meclisin elinde 4 000 asker vardı. 1 000 kişi de halkın arasından gönüllü olarak katılmıştı.

Meclis yanlılarıyla kralcılar arasında savaş 13 Vendémiaire (5 Ekim 1795'te) patlak verdi. Tarihe Vendémiaire Ayaklanması olarak geçen bu savaş, aynı zamanda Napolyon Bonapart'ın Fransa'nın siyasal yaşamına katılışı olacaktı.

Burjuvazinin Devrimi Yenmesi

Jakobenliğin ülkelerine göre hazırlanan ve uygulanmasına karar verilen 1793 Anayasası'na burjuvazi kesinlikle karşı çıktı. 1793 Anayasası, getirdiği iktisadi ve toplumsal ilkelerle burjuvazinin gelişmesini engelliyordu çünkü.

Jakobenliğin yenik düşmesinden sonra meclis yeni bir anayasa hazırladı. 1795 Anayasası, özellikle mülkiyet ve özgürlükler konusuna bakış açısından 1793 Anayasası'ndan çok, 1789 Haklar Bildirisi'ne yakındı. 1795 Bildirisi'nin 8 maddesine göre, toplumsal düzen, her türlü çalışma olanağı, toprakların işlenmesi ve üretim mülkiyetinin korunması temeline dayanmaktaydı.

1795 Anayasası, bir bakıma burjuvazinin meclise, demokrasiye karşı tepkisinin bir ürünüdür. Bu yüzden yeni anayasa, "kuvvetler ayrılığı"ndan ve temsili rejimden yanadır

Yeni anayasayla birlikte halk egemenliği artık sözde bir kavramdı. Genel oy sistemi kaldırılmış, halk yine "aktif", "pasif" diye ikiye ayrılmıştı. Meclis diktatörlüğüne engel olmak için iki meclis kabul edilmişti: 250 üyeli *"Eskiler Meclisi"* ve 500 üyeli *"Beşyüzler Meclisi"*. İki meclisin üyeleri de üçer yıl için seçilmekte ve her yıl üyelerin 1/3'inin seçimi yenilenmekteydi. "Beşyüzler Meclisi" en aşağı otuz yaşını doldurmuş kişilerden kuruluydu. "Eskiler Meclisi"ne seçilebilmek için en az kırk yaşında ve evli olmak gerekmekteydi. Bu ikinci meclisin görevi yasa önerilerini tümüyle kabul ya da reddetmek olacaktı.

Yürütme gücü beş *"direktör"*e verilmişti. Bu nedenle de 1795

General Hoche'un birlikleri kralcı milletvekillerini tutuklarken.

Napolyon'un kazanmış olduğu Mondovi muharebesinden bir sahne.

Napolyon'u Piramitler Savaşı'nda gösteren bir estamp.

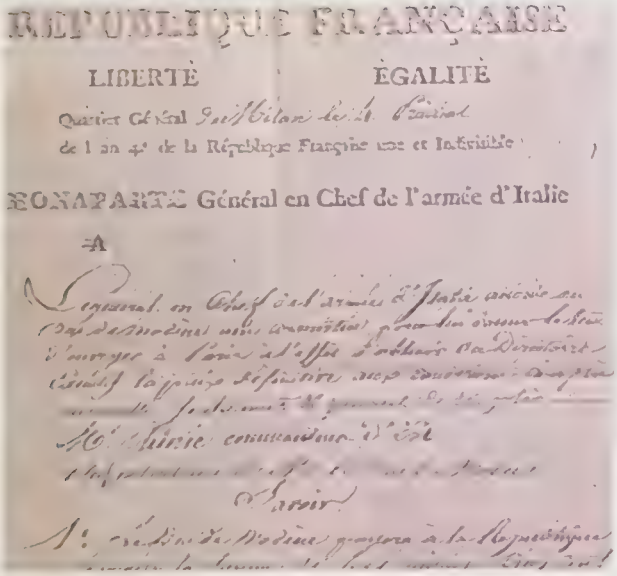

RÉPUBLIQUE FRANÇAISE

LIBERTÉ ÉGALITÉ

Quartier Général [illegible] de l'an 4e de la République Française une et Indivisible

BONAPARTE Général en Chef de l'armée d'Italie

A

Napolyon'la Modena dükünün tam yetkili temsilcisi Federico d'Este arasında imzalanan silah bırakışması anlaşmasının metni.

Anayasası'nın getirdiği rejime *"Direktuvar"* denilmektedir.

Bu yeni anayasanın 27 Ekim 1795'te yürürlüğe girmesiyle birlikte, Fransız tarihinin "Direktuvar" dönemi başladı. Artık iktidar bütünüyle burjuvazinindi. Burjuvazi, bu iktidarı kendi adına en iyi biçimde kullanabilmek için devleti de ele geçirmek zorundaydı. Bir yandan hâlâ süren feodal güçlere karşı tedbirler almak, öte yandan da halktan gelen baskıları önleyebilmek için burjuvazinin merkeziyetçi, güçlü bir devlete gereksinimi vardı.

Ancak, gerek Jakobenlerin anısı, gerek burjuvazinin kendi içinde çıkar çatışmalarına düşmesi, böyle güçlü bir merkeziyetçi devletin kurulmasını önlemekteydi. Nitekim Direktuvar'ın bu denge siyaseti yalnızca karşı-devrimcilerin işine yarayacaktı.

Direktuvar dönemi, Fransa tarihinde, kapitalizmin hızla geliştiği, sermaye birikiminin büyük hız ka-

Auguste Couder'nin Petit Luxembourg sarayında bulunan Devlet Konseyi'nin kurulmasını konu alan tablosu.

Napolyon ordularını gösteren bir tablo.

Napolyon İtalya'da, 19 Şubat 1797'de Tolentino Antlaşması'nı imzalarken.

Napolyon'u Kahire'de gösteren bir resim.

J.L. David'in 1799'da başladığı ama bitiremediği "Birinci Konsül Bonapart" adlı tablosu (sağda).

zandığı bir dönemdir. Bu dönemde fiyatlar 230 misli artarken ücretler ancak 63 misli artmıştı. İyi ürün alınmamış, bütün mallar karaborsaya düşmüştü. Kâğıt paranın değeri azalmış, hükümet zorunlu olarak borçlanmaya gitmişti. Montanyarların el koyup ulusallaştırdıkları mallar, açık artırma yapılmadan satılmış, bu yolla burjuvazinin daha da zenginleşmesi sağlanmıştı.

Direktuvar döneminin siyasal olayları, tarihsel bir zorunluluk olarak kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesini ve onun doğal bir sonucu olarak da burjuvazinin yükselmesini gerçekleştirmiştir.

Ancak burjuvazi, kendisine karşı gelişen güçleri, özellikle iktisadi bunalımın yeni boyutlar kazandırdığı halk eylemlerini önleyebilmek ve eski dönem kalıntılarını kesin olarak temizleyebilmek için sonunda, yönetimi 1799'da orduya, Napolyon Bonapart'a teslim etmiş, bu ise 1789 Fransız Devrimi'nin sonu olmuştur.

Orta ve Güney Amerika Devrimleri

Latin Amerika'daki Bağımsızlık Eyleminin Niteliği

Kristof Kolomb'un 1492'de Amerika kıtasını keşfinden sonra İspanyol ve Portekiz sömürgecileri, Güney Amerika'ya akın ederek burada çeşitli ülkeler kurmuşlardı. Bu arada, tarihin en büyük kıyımlarından birini yapan İspanyolların, 20 milyon Kızılderiliyi öldürdükleri bilinmektedir

Amerika'nın keşfinden XIX. yy'ın başlarına kadar Güney Amerika kıtası ile Orta Amerika, başlıca bu iki devletin sömürgesi olarak kaldı. Günümüzdeki Brezilya toprakları Portekiz'in sömürgesiydi; kıtanın öteki kesimleri İspanya'nın egemenliği altında bulunuyordu. Brezilya'yı bir kenara koyarsak, bu kıtanın en büyük sömürgecisi olan İspanya, buralardaki egemenliğini şöyle bir örgüte dayandırmıştı: Bütün İspanyol sömürgeleri, biri "Yeni İspanya" öteki Peru olmak üzere, iki genel valiliğe ayrılmıştı. Her iki genel valiliğin başında, İspanya kralı adına egemenliği yürüten birer genel vali bulunuyordu.

Yeni İspanya genel valiliğine, Kuzey Amerika kıtasındaki İspanyol sömürgeleri ile Meksika, Yucatan yarımadası, Guatemala (1599'a kadar) ve Filipinler dahildi. Güney Amerika kıtasının bütün öteki kesimleriyse Peru genel valiliğine bağlıydı. 1717'de, Yeni Granada adıyla üçüncü bir genel valilik kurularak Kolombiya, Ekvador, Panama ve Venezuela buna bağlandı. 1776'da Rio de Plata genel valiliğinin kurulmasıyla, genel valilik sayısı dörde çıkarılmış oldu.

Yeni İspanya'nın başkenti Mexico; Peru'nun Lima; Yeni Granada'nın Bogota, Rio de La Plata'nınsa Buenos Aires'di.

Her genel valilik bölgelere ayrılmıştı. Bir de doğrudan doğruya İspanya kralının kendisine bağlı topraklar vardı; bunların başında askeri komutanlar bulunuyordu. Sömürgelerin yönetimi sıkı bir hiyerarşi ve denetime dayanıyordu.

İspanyol egemenliği sırasında yalnız kent meclislerinin *(cabildo)*

Cortez'in (Cortes) Meksika'yı, Pizarro'nun ise Peru'yu ele geçirdiği dönemlerde başlıca itici güç, altına karşı duyulan büyük hırstı. Yerliler daha sonraları da altın madenlerinde çalıştırılacaklardı. Resimde, yerlilerin köle gibi çalıştırılması

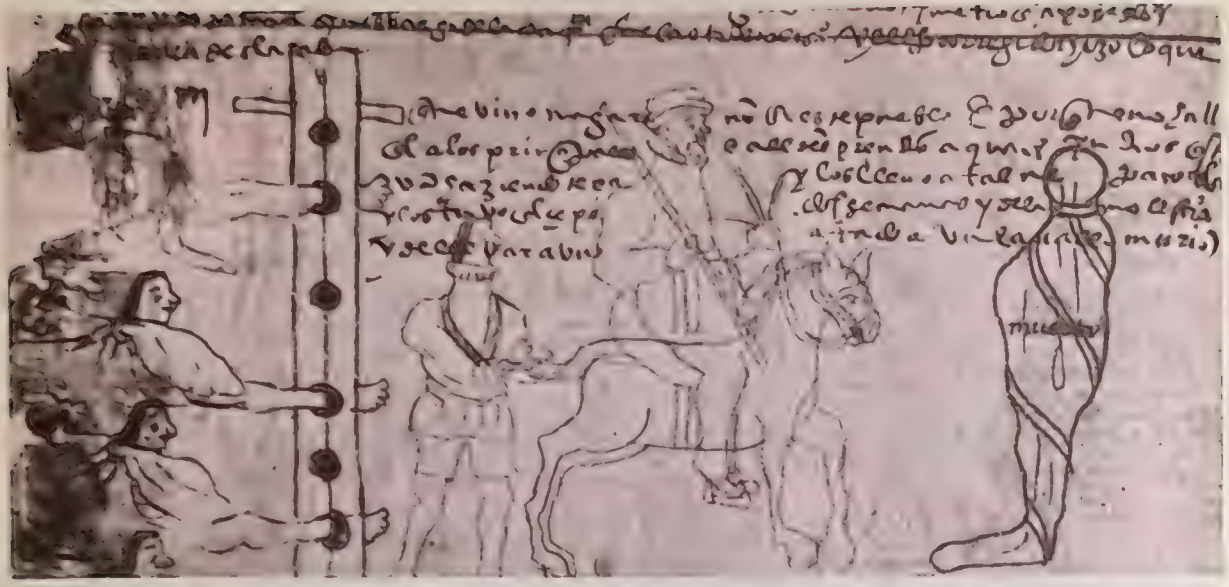

İspanyollar, yerlileri ayaklarından bağlayıp köle olarak kullanırlardı.

SIMON BOLIVAR'IN YAŞAMÖYKÜSÜ

Simon Bolivar, 1783'te Caracas'ta dünyaya geldi. Çok eski tarihlerde Venezuela'ya yerleşen Bask asıllı zengin bir ailenin oğluydu; Jean-Jacques Rousseau'nun düşüncelerini benimseyen Simon Rodriguez adlı bir eğitimci tarafından yetiştirildi.

1799 ve 1803 tarihlerinde Avrupa'ya giden Bolivar, orada Carlos IV İspanyası'nın zayıflığını anladı; Paris'te devrimci coşkunun etkisinde kaldı. 1804'te kahramanlaştırdığı Napolyon'un, devrime ihanet ederek "imparator" unvanını alması, Bolivar'ı düş kırıklığına uğrattı. 1807'de Güney Amerika'ya dönen Bolivar, Avrupa'da benimsediği adalet ve özgürlük idealleri ile ülkesindeki halkın bu düşüncelere karşı duyduğu ilgisizlik arasındaki zıtlıktan çok etkilendi. Bu nedenle kurtuluş eyleminin eğitim görmüş "criollo" azınlığı önderliğinde gerçekleşebileceği sonucuna vardı. Sorun bu azınlığın sayıca çok az oluşundaydı.

Bolivar, pratik eylem içindeki romantik önderin tipik bir örneğini yansıtıyordu.

Kısa bir boyu, ince ve kaslı bir bedeni, zayıf bir yüzü, capcanlı kara gözleri ve kapkara saçları olan Bolivar'ın bitmez tükenmez bir enerjisi vardı. Aynı zamanda iyi bir binici ve yüzücü de olan devrimci önder, üne kavuşmak için her an eyleme girmeye hazırdı.

1810'da Venezuela "cuntası"na katıldı; İngiltere'nin desteğini sağlamak için Londra'ya gitti. 1812'de Miranda'nın İspanyollara karanlık bir biçimde teslim edilmesinden sonra, 1813'te Caracas'a girmeyi başardı. Ama İspanyolların ova halkını kışkırtıp ayaklandırması üzerine, Bolivar önce Jamaica'ya, sonra Haiti'ye kaçmak zorunda kaldı.

Bolivar, 1816'da yeniden kıtaya çıktı. Fransız ve İngiliz gönüllülerinden yardım gören general Paez'in kuvvetleriyle birleşerek, İspanyolları bozguna uğrattı. 1819'da Venezuela Cumhuriyeti'ni ikinci kez ilan etti. And Dağlarını aşarak İspanyolları bozguna uğrattı ve Bogota'ya girdi. Carabobo zaferinden sonra da Caracas'ı ele geçirdi.

1822'de Yeni Granada, Venezuela ve Ekvador'dan oluşan, Büyük Kolimbiya federal devletini kurdu. 1823'teyse Peru'nun başkenti Lima'ya girecekti. 1826'da toplanan Panama kongresinde, Bolivar, kurtardığı üç ülkeden, yani Büyük Kolombiya, Peru ve Bolivya'dan oluşan bir "Güney Amerika Birleşik Devletleri Konfederasyonu" kurmaya çalıştı. İmparator olmaya kalkışmakla suçlanan Bolivar, 1830'da iktidardan çekilmek zorunda kaldı, yedi ay sonra yorgun ve umutsuzluk içinde öldü.

çalışmasına izin verilmiş, dış ilişkilerde bu ülkeler İspanya'ya bağımlı kılınmıştı. Sömürge döneminde Güney Amerika'da iki grup insan göze çarpmaktaydı:

1. Memur, yönetici ya da subay olarak gelen İspanya doğumlu İspanyollar;

2. Güney Amerika doğumlu İspanyollar; yani *criollo*'lar. Güney Amerika doğumlu İspanyollar tüccar, ağa ve aydın tabakalarını oluşturmuşlar ve öteki gruba oranla hoş görülmüşlerdir. Melezlerse toprakta serf olarak çalışmak zorunda bırakılmışlardır

İspanya, üç yüzyıl boyunca İmparatorluğunda bir iç barış sür-

Yerlilere yapılan işkenceleri gösteren bir resim.

dürmeyi başardı. İspanyol siyasetine karşı protestoların giderek artmasına karşın, XIX. yy. başına gelinceye kadar İspanyol yönetimi hiçbir zaman ciddi bir tehlikeyle karşı karşıya kalmadı. İspanyol Amerikası'nda doğan ve yerli halkla kaynaşan İspanyollar, İspanya'dan gelen İspanyolların ayrıcalıklı durumlarından yakınıp, iktısadi gelişmelerini baltalayan ticari kısıtlamalardan tedirgin olsalar bile, imparatorluğun otoritesinden pek şikâyetçi sayılmazlardı. Bu duruma belki de otoritenin kalkmasıyla, sömürgelerde düzeni sağlayacak başka bir gücün kalmayacağını bildikleri için katlanıyorlardı.

Yeni Dünya'nın ele geçirildiği dönemi yansıtan az sayıdaki gravürlerden biri.

1808-1810 yıllarında durum, siyasal olayların hızla gelişmesi sonucu ansızın değişti. Meksika'da ve her yerde devrimci eylemler başladı. İspanyol ulusunun özelliklerini taşıyan bu savaşlar, 1775-1782 Kuzey Amerika savaşından çok daha hunharca geçti. Birden bölgesel ayaklanmalar patlak verdi. Birbirinin aynı ya da çok benzer sorunlardan doğmalarına karşın, bu savaşlar birbirleriyle bağlantılı olmadılar. Venezuela'dan yola çıkan devrimci bir ordu, dağları aşarak Büyük Okyanus kıyılarına vardı ve Peru'ya kadar uzandı. Güneyde Arjantin'den yola çıkan başka bir ordu, Andları aşarak Şili'ye girdi. Bu ordu daha sonra Şililerden ve gönüllü İngiliz denizcilerinden de destek alarak, Büyük Okyanus kıyılarını izleyerek denize açılmış, sonunda Peru'nun başkentine ulaşmıştı. İspanyollara karşı girişilen ve Venezuelalı, Kolombiyalı devrimcilerin ya da "yurtseverlerin", Arjantin ve Şili'den gelen güçlerle birleşmesi sonucuna ulaşan bu büyük kıskaç hareketi, herhangi bir genel eylem planına göre yürütülmemişti. Ama hiçbir ortak yönetim, eylemi kendi içinde bu denli tutarlı ve etkin kılamazdı. "Krallar Kenti" adıyla anılan ve İspanya'nın Güney Amerika'daki en büyük merkezi olan Lima'nın düşüşü, gerek eski, gerekse Yeni Dünya'daki tüm İspanyolları etkileyecekti.

1825'e gelindiğinde, yani 15 yıllık bir dönem içinde, yüzyıllar boyu varlığını sürdüren büyük İspanyol İmparatorluğu'ndan geride Küba ve Porto Riko adalarından başka bir şey kalmamıştı. Siyasal bakımdan İspanya, Antil (Karayip) adalarında XV. yy'daki başlangıç noktasına kadar gerilemiş bulunuyordu

İspanyolların Orta ve Güney Amerika'ya yerleşmesi, temelde Kuzey'deki İngiliz sömürgeciliğine oranla önemli farklılıklar taşımaktadır. Bağımsızlığın elde edilişi de önemli ölçüde farklıdır. Şöyle ki, İngilizlere karşı yürütülen Kuzey Amerika bağımsızlık mücadelesi sonucunda 13 sömürgenin birleşerek, Birleşik Devletleri oluşturmasına karşı, İspanyol Amerikası'ndaki ayaklanma ve savaşlar bir birlik yaratacak yerde, 17 bağımsız cumhuriyetin doğmasına yol açmıştır. İspanyol Amerikası'ndaki özgürlük eylemleri, demiryolları yapılana kadar bir elli yıl daha geciktirilebilseydi belki bu türden bir ulusal bölünmenin önüne geçilebilirdi. İspanyol yerleşme merkezle-

İspanya'da üst düzeye ulaşan barok sanat, Yeni Dünya'da da benimsendi. Resimde, burada yapılmış olan barok katedrallerden birinin süslemeleri görülüyor.

rı, Kuzey Amerika'dakı Ingiliz sömürgeleri gibi birbirlerinin bitişiğinde değillerdi. Bu bölgelerde ulaştırma ve haberleşme alanında karşılaşılan coğrafi engeller, aşılması güç sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca İngiliz Amerikası'na oranla, sömürge döneminin sonunda Latin Amerika'da birbiriyle çelişen toplumsal öğeler daha fazlaydı. Eski ve karmaşık bir toplum olan Güney Amerika'yı oluşturan insan öğesi şöyleydi: Bir yandan gururla İspanyol atalarının geçmişine sahip çıkan, öte yandan da Amerikalı olma bilinci taşıyan *"criollo"*lar; yarı İspanyol, yarı yerli kanı taşıyan, ama her iki ırkla da kaynaşmayan *"mestizo"*lar; criollo'lar ya da mestizo'lar hesabına serf (toprak kölesi) olarak çalışan ya da atalarının yabancı işgalcilerden kaçmak için çıktıkları yüksek dağlarda kendi başlarına yaşayan yerliler. Bütün bunlardan dolayı İspanyol egemenliğinin kalkmasından sonra Güney Amerika'da birleşik bir Latin Devleti'nin kurulamamış olmasına şaşmamak gerek.

Gelecekte kıtayı uzun yıllar süren bir düzensizlik bekliyordu. İngiliz sömürgelerindeki halk, en başından beri kendi kendini yönetme konusunda oldukça deney sahibiydi; Latin Amerika'daki bağımsızlık önderlenyse kendilerine yol gösterecek bu tür deneylerden yoksundular. Bağımsızlık savaşları sona erdiğinde, gerçek bir toplumsal devrim sağlanamadı. İspanya'dan miras kalan sömürge toplum yapısı, temelde, değişmeden kaldı. Devrimin başını çeken kentli criollo'lar kovulan İspanyollardan arta kalan mevkileri ele geçirmek için birbirleriyle kavgaya giriştiler. Kırsal bölgelerde yaşayan *caudillo*'lar (yani taşrada gücü elinde tutan büyük toprak ya da sürü sahipleri) yeni otoriteye karşı çıktılar. Nüfusun büyük çoğunluğu açısından yöneticilerin değişmesi pek büyük bir anlam taşımıyordu.

Yine de İspanyol Amerikası'nın kurtuluşu ve Brezilya'nın kan dökülmeden bağımsızlığa ulaşması, dünya tarihine yön veren olaylardan biri olmuştur. Bu oluşum, yalnızca Akdeniz uygarlığından Atlantik uygarlığına geçişte önemli bir aşama olmakla kalmamış aynı zamanda yeni ticaret ve göç olanakları da yaratmıştır.

Dış Etkenler

1808-1810 arasında imparatorluğun birbirinden kilometrelerce uzaklıktaki kentlerinde başlatılan

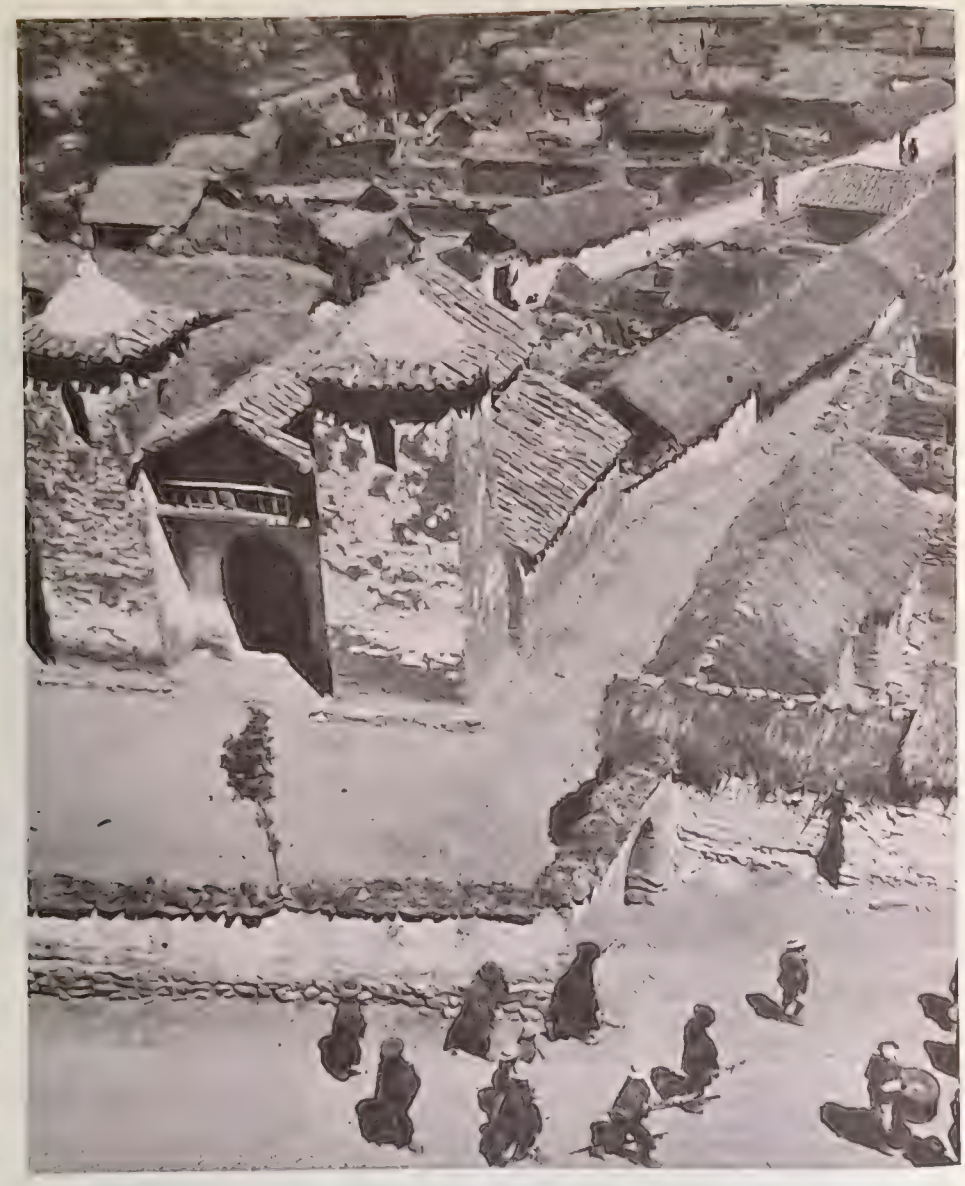

Kızılderililerle melezlerin yaşadığı köylerin görünümü nerdeyse hiç değişmemiştir. Resimde, böyle bir köy görülüyor.

ayaklanmalar ve bunları izleyen bağımsızlık eylemleri, yalnızca "criollo" yakınmalarının sonucu değildi. Dünyanın başka bölgelerinde gelişen olaylar, İspanyol ya da Latin Amerika kökenli olmayan çeşitli eylem ve düşünceler, bu hareketin kaynağı olmuştu. Kuzey Amerika Devrimi, Yeni Dünya insanlarının bağımsızlıklarını nasıl kazandıklarına örnek olurken Fransız Devrimi de özgürlük düşüncesinin benimsenmesine ve tartışılmasına yol açmaktaydı. İngiliz işgalcilerin 1806-1807'de, Rio de la Plata'da uğradıkları yenilgi, criollo'lara büyük bir cesaret verdi. 1810'da Napolyon'un İspanya'yı ele geçirmesiyse, imparatorluk ile sömürgeleri arasındaki bağları onarılmaz biçimde zayıflattı. Bu arada XVIII. yy. Avrupası'ndaki aydınlanma düşüncesinin etkileri, Latin Amerika'da da görülmekteydi. İnsanlığın akılcı yoldan yönetilmesi, batıl inançların ve yobazlığın ortadan kaldırılması, din ve düşünce özgürlüğünün sağlanması, yasaların yapımında her yurttaşın söz sahibi olması, bütün insanların özgür doğduğu yolundaki düşünceler, İspanyol Amerikası'nda da yandaşlar buldu. İnsanların eşit doğduğu düşüncesi, doğal olarak Amerikan yerlisini de kapsamaktaydı. Ama Rousseau'nun görüşlerinin Latin Amerikalı ülkücülerce benimsenmesi, kendi ülkelerindeki yerlilere eskisine oranla daha in-

Afrika'dan getirtilen zenci kölelerle, yerlilerin çalıştırıldığı madenlerin en ünlüsü Potosi Dağları'ndaydı. Solda, bu dağları konu alan bir gravür görülüyor.

sanca bir biçimde davranılmasını sağlayamayacaktı.

İspanya'nın ticarete koyduğu kısıtlamalara karşın, Latin Amerika, İspanya dışındaki ülkelerle ticaretini sürdürebilmişti. İspanyol Amerikası'na kaçak olarak sokulan maddeler arasında, resmi makamlarca yasaklanan kitaplar da yer almaktaydı. Venezuela'da bir evi ziyaret eden Fransız bir konuğa, ev sahibinin tavan arasında Rousseau'nun kitaplarını sakladığı delik gösterilmekteydi. Bağımsızlık eyleminin önderlerinden, Antonio Narino, 1794'te, Bogota'da gizli olarak "İnsan Hakları Bildirisi"nin İspanyolca çevirisini yayımlıyordu. Buenos Aires ve başka yerlerde de Rousseau'nun *Toplum Sözleşmesi* adlı kitabının çevirileri basılmaktaydı. Hali vakti yerinde olan "criollo" ailelerinin özel öğretmenlerce yetiştirilen genç kuşakları, yasaklanmış yazarların yapıtlarını okuyup Avrupa'ya giderek yaşadıkları çağın büyük ölçüde etkisinde kalıyorlardı. O dönemde Avrupa'ya giden en ilginç kişilerden biri de Venezuela bağımsızlık eyleminin öncüsü olan Francisco de Miranda'ydı.

1750'de başkent Caracas'ta, "criollo" bir ana babadan dünyaya gelen Miranda, önce İspanya'ya, daha sonra da ABD'ne giderek, demokrasinin siyasal kurumlarını ve toplumsal geleneklerini incelemiş, ilerde kendine yararlı ola-

Meksika'da tarım reformu yolundaki uygulamaları başlatan, Kızılderili kökenli başkan Juarez olmuştur.

cak bilgileri toplamıştı. Miranda bu bilgileri eleştirel bir biçimde değerlendirdi. Sözgelimi, Massachusetts Anayasası'nın en büyük önemi mülkiyete verdiğini, bunun demokrasi açısından kötü etkileri olacağını söylüyordu. Miranda ABD'nde çok sayıda dost buldu; ABD Dışişleri Bakanı John Adams'ın söylediğine göre, ona hayranlık duymak sanki bir "moda" olmuştu. (Uzun yıllar sonra Avrupa'da Napolyon,Miranda'ya "Don Kişot" adını takacaktı. Ayrıca Napolyon'un 'bu adamın ruhunda kutsal bir ateş yanıyor' dediği söylenir.) Miranda ABD'nde bulunduğu süre içinde Latin Amerika'nın kurtuluşuyla ilgili planlar yaptı. Onun deyişiyle "Kolombiya", Mississippi'den Horn Burnu'na kadar uzanan tek ve büyük bir devlet olacaktı. Daha sonra Türkiye'den İsveç'e kadar, bütün Kıta Avrupası'nı gezmiş, Rusya'da Büyük Katerina'nın dostu olmuş ve kısa süre Fransız Devrim ordusunda general olarak görev almış, Londra'da uzun yıllar yaşadığı ev, İspanya'ya düşman olanların buluştuğu bir merkez olmuştu. 1806'da, Venezuela'da başarısız bir eylem yöneten Miranda, yine Londra'ya döndü; 1810'da Venezuela'da bir kahraman olarak karşılandı; ancak kendisine gösterilen ilgi uzun sürmeyecekti.

Latin Amerika'nın kurtarıcısı Simon Bolivar da Venezuelalı bir "criollo"dur. Bolivar, Rousseau'nun *Emile* adlı kitabındaki ilkelere uygun biçimde kendini eğitmiş, Hobbes'u, Locke'u ve Spinoza'yı okumuştu. XIX. yy. başlarında Avrupa'ya gitmiş, Roma'da ülkesini İspanyol egemenliğinden kurtaracağına ant içmişti.

Güney Amerika'da İspanyol egemenliğine karşı yürütülen ayaklanma eyleminin ilk yıllarında Miranda, sürekli olarak Büyük Britanya'nın desteğini sağlamaya çalıştı. Gerçekte de, komodor Sir Home Popham'ın yönettiği deniz harekâtında Miranda'nın büyük rolü oldu. Miranda'nın Londra'daki konuşmalarından etkilenen Sir Popham, "Majesteleri Hükümeti"nin yetkisini almadan, Venezuela'ya gidecek yerde, Rio de la Plata'ya yollanmıştı. Bu, şöyle oldu:

Sir Popham, uzun süredir İspanyol sömürgelerindeki ticari olanaklardan yararlanmayı düşünmekteydi. 1806'da, Cape Town'ı Hollandalıların elinden aldıktan sonra, tümüyle kendi yetkisine dayanarak filosunu Güney Afrika'dan çekti ve Güney Atlantik'i aşarak Plata deltasına ulaştı. Popham yanına bir piyade taburu ile birkaç top aldı; Buenos Aires'i kolayca ele geçirdi. Bunun üzerine İspanyol genel valisi iç bölgelere çekilmek zorunda kaldı. Zaman yitirmeden Londra'ya ulaştırılan zafer haberlerinin yanı sıra, Popham ve general Beresford anavatana 1 100 000 dolarlık bir ganimet göndermişlerdi. Ganimet Londra'nın her yanında, herbiri 6 at tarafından çekilen 8 araba içinde dolaştırıldı. Arabalar, üzerlerinde altın harflerle "hazine" yazılı bayraklar ve kurdelalarla donatılmıştı. İngiliz iş adamlarının ve maceracıların kafası "El Dorado" (Altın Ülkesi) hayalleriyle doluydu

İspanyol yöneticileri hiçbir zaman halkla kaynaşmadılar. "Criollo" denilen İspanyol kökenliler toplumsal hiyerarşide düşük bir konuma sahiptiler. Yerlilerden, zencilerden ve melezlerden oluşan halk ise çok katı bir sınıfsal düzen içinde tutulmaktaydılar. Resimde, bu sınıfsal ayrım yansıtılmaya çalışılmıştır.

Plata'ya mal göndermek için birbirleriyle yarışa giriştiler. Popham'ın yetki almadan girişti̇ği bu eylem sonunda, İngiliz hükümeti de durumunu sağlamlaştırmak için yeni birlikler göndermek zorunluluğunu duydu. Ama general Beresford'un birliklerine karşı ayaklanan Buenos Aires halkı İngilizleri teslim olmak zorunda bıraktı. Ülkenin iç kesimlerinde gözaltına alınan İngiliz subayları, "pampa"nın kullanılmayan verimli topraklarını, sığır ve yaban hayvanı bolluğunu, bölge halkının bu olanakları değerlendirmeyişini büyük bir hayretle izlemekteydiler.

General Beresford'un yenilgi haberi Londra'da büyük bir şaşkınlık uyandırdı. Popham,Divanı Harbe çıkarılmak üzere geri çağrıldı; acele yeni birlikler gönderildi. İngiliz birliklerinin başına da general Whitelocke getirildi.

"Banda Oriental" (günümüzdeki Uruguay) kıyılarına ulaşan İngiliz birlikleri sayıca az olduklarından, Buenos Aires kentini geri almaya kalkışmayıp ırmağın öteki yakasında bulunan Montevideo kentini ele geçirmekle yetindiler. Bütün İngiliz savaş gemileri ve Buenos Aires piyasasını doldurmak için getirilen çeşitli mallarla donatılan büyük bir ticaret filosu limanda demir atmış, general Whitelocke'un gelişini bekliyordu. Montevideo'da İngiliz uyruklu dört bin asker, tacir, tayfa ve birçok maceracı bulunmaktaydı. Sonuncuların sayısı 3 000'e ulaşıyordu.

General Beresford karşısında kazandıkları başarıdan güç alan Buenos Aires halkı, yakında gerçekleşebilecek ikinci bir saldırıya karşı direnme konusunda kararlıydılar. Criolla'ları kendi kaderleriyle baş başa bırakan genel vali gözden düşmüş, Montevideo'nun işgalinden sonra görevinden alınarak yerine Fransız asıllı Santiago Liniers atanmıştı. İspanya'nın sömürüyü koruyamayacağı açıkça anlaşılınca, yerli halk kendi başına asker güç toplayarak bunları eğitmeye girişti. Mayıs 1807'de general Whitelocke komutasında Montevideo'ya gelen birliklerin sayısı, daha sonra gönderilen yeni kuvvetlerle 10 000 kişiye ulaştı.

General Whitelocke yeteneksiz ve kararsız bir komutandı. Öte yandan, mahalli koşullardan haberi olmayan İngiliz hükümeti, becerikli bir generalin bile altından kalkamayacağı emirler göndermekteydi.

General Whitelocke, Buenos Aires eyaletinin bir bölümünü silah zoruyla ele geçirip, general Beresford'u bozguna uğratan ayaklanmayı yöneten kişileri ülkeden sürmekle görevlendirildi. Bunu yaparken temel hedefinin düşmanı kışkırtmak değil, yalnızca bir düşman bölgesini işgal etmek olduğunu akıldan çıkarmayacaktı. General bölge sakinlerini İngiliz egemenliği altına alabilecek, ama barıştan sonra İspanyollara karşı bir korunma güvencesi verememeyecekti.

"Majesteleri hükümeti"nin anlayamadığı nokta, general Beresford'un İspanyol yanlısı birkaç komplocunun dalaverelerı yüzünden değil, halkın büyük bir bölümünün ayaklanması sonucu yenildiğiydi. Bu yüzden de general Whi-

Hidalgo'nun Kilise tarafından aforozu ve idam kararını simgeleyen temsili bir resim.

telocke'un 5 Temmuz 1807 günü Buenos Aires'in dar sokaklarından geçen kırmızı ceketli birliklerini, alçak damların üzerine çıkan halk tabancalar, bombalar ve her türlü patlayıcı madde kullanarak karşıladı. İngiliz ordusunun verdiği kayıp 400 ölü, 650 yaralı ve 1 925 esir olmuştu. Bu büyük yenilgi karşısında general Whitelocke savaşmaktan vazgeçip, Rio de la Plata'yı boşaltmayı kabul etti. Giderken yalnızca birliklerini ve savaş gemilerini değil, Montevideo'daki işadamlarını da yanında götürdü. Londra'da Divanı Harbe çıkarılarak ordudan atıldı.

Britanya ordusunun Buenos Aires'liler tarafından iki kez yenilgiye uğratıldığı haberi bütün İspanyol Amerikası'na yayıldı. Bu başarı, gerçi İspanyol egemenliğini yıkmadı ama bunun devrimin ilk tohumlarını attığı söylenebilir. Öte yandan Plata'ya çıkan işgalci İngilizler, İspanyolların güçsüzlüğünü ortaya çıkardılar; böylece "Portenos" denilen liman halkının, kendi gücünü denemesi için olanak yarattılar.Bunun yanı sıra general Beresford,Buenos Aires'deki kısa yönetimi sırasında liberal hükümetin ne gibi yararlar sağladığı konusunda halkın gözünü açmıştı; sözgelimi gümrük resimlerini indirip, bazı temel maddeler üzerindeki devlet tekelini kaldırarak, yerli işadamlarını sevindirmişti. Montevideo kentinin İngiliz komutanı da uyanık bir yöneticiydi. Limanda bekleyen İngiliz tacirlerine, mallarını satma olanağı verdi. Tacirler gerçek hedefleri olan Buenos Aires'e varamadılar. Montevideo, bu yedi aylık dönem süresince gördüğü bolluk ve canlılığı hiçbir zaman görmedi. General Whitelocke'un çekilmesinden sonra geride kalan Uruguaylılar da Buenos Aires kentinin yönetimi altında bulunan La Plata valiliğinin yoksul bir uydusu olma konumuna dönmek istemediler. Rio de la Plata deltasının doğu ve batı yakalarının siyasal açıdan kopması sonucu ortaya çıkan bağımsız Uruguay Cumhuriyeti'nin tohumları, bu yüzden 1807 yılında atılmıştır.

Criollo'lar arasında baş gösteren huzursuzluğa karşın, İspanyol İmparatorluğu durumunu koruyordu.

İspanyol sömürgeleri İngiliz Amerikası'ndan çok daha zengindi. Gösterişli resmi binaları, üniversiteleri, kiliseleri, hastaneleri, eğlence,eğitim ve sanat merkezleriyle kalabalık ve daha gelişmiş kentlere sahipti. 1790'da Mexico ve Lima, Philadelphia ve New York'tan daha büyük kentlerdi. Kuzey Amerika devrimi başladığında, 13 İngi-

Arjantin'de kurduğu ordusu ile Şili üzerine yürüyen ve Şili'den sonra Peru'nun kurtuluşunu sağlayan,ancak Bolivar ile ortak bir eylem yürütme konusunda anlaşamayan Jose de San Martin.

liz kolonisindeki halkın büyük bir çoğunluğu kırsal alanda oturuyor ve tarımla uğraşıyordu.

XVIII. yy. boyunca İspanyol yöneticileri nitelikçe gelişme göstermişti. 1808'de Napolyon İspanya'yı istila edip kardeşi Joseph Bonaparte'ı tahta geçirmeseydi, imparatorluğa duyulan inancın, her şeye karşın, süreceği ve imparatorluğu bir süre daha ayakta tutabileceği söylenebilirdi.

Bağımsızlık Savaşları

Napolyon'un İspanya'yı istilası ve Madrid'i ele geçirişi İspanyol sömürge imparatorluğunu temelden sarstı. 1808'de kent meclislerinin *(cabildo)* öfke içinde yaptıkları toplantılarda, Fransızların İspanyol tahtını zorla ele geçirişi kınandı ve reddedildi. İspanya'nın büyük kentlerinde istilacılara karşı tahtın gerçek sahibine bağlı cuntalar oluşturuldu. 1810'da Caracas, Buenos Aires, Bogota, Cartagena, Santiago gibi Güney Amerika kentlerinde de criollo cuntaları kuruldu. Bu cuntalar kendi bölgelerinde yönetimi ele geçirdiler

Gerek İspanya, gerek Güney Amerika halkları eski kral Fernando VII'ye bağlılıklarını açıkladılar; tutsaklığı süresince onun adına eylem yürüteceklerini bildirdiler. Ama doğal olarak bir süre kendi kendilerini yönetmeleri süreklı bağımsızlık isteğini körükleyecek; criollo'lar kendileri bile farkına varmadan, devrimci olacaklardı. Böylece, Fransa'ya karşı bir direniş olarak başlatılan eylem, sonunda İspanya'ya karşı yürütülen bir bağımsızlık savaşına dönüşecekti.

Meksika'da Bağımsızlık Mücadelesi

Meksika, savaşın büyük bir kent yerine, "Dolores" adlı küçük bir köyden başlatıldığı tek ülkedir 1810 yılında bu köyde yaşayan Rahip Miguel Hidalgo y Costilla, yerli köylülere şöyle sesleniyordu: *"Çocuklarım, özgür olacak mısınız? İspanyolların üç yüzyıl önce atalarınızdan çaldığı toprakları geri almaya hazır mısınız?"* Rahip Costilla, daha sonra Meksika tarihinde kullanılan devrimci sloganla aynı konuyu, yerlilere kaybettikleri toprakları geri verme ilkesini işliyordu.

Bu türden bir ayaklanmanın bir Katolik rahip tarafından yönetilmiş olması garip gelebilir. Ama Mek-

sika'nın ele geçirildiği ilk dönemden başlayarak yerlilerin sorunlarıyla ilgilenen bir kilise üyesi her zaman çıkmıştı. Hidalgo da bu geleneğe uyuyordu. Bunun yanında kendisi de yoksul bir çiftçinin oğluydu. Bir din bilgini olarak ün yaptıktan sonra, Rousseau ve öteki Fransız düşünürlerinin yapıtlarını okumuş; ileri düşünceleri din otoritelerinde hoşnutsuzluk uyandırmıştı. "Gritto de Dolores" adı verilen ve köyün kilisesinde atılan savaş çığlığıyla yerliler, Hidalgo'nun önderliğinde bütün ülkeye yayıldılar. Devrimci şef olarak Hidalgo'nun büyük eksiklikleri vardı; ancak kendisini izleyen büyük yığınların coşkunluğunu uyandırmayı bilmişti. 1810 Eylülü'nde, Hidalgo bağımsızlık, kral, din, "Guadalupe'un Kızılderili Meryem Anası" için köylüleri İspanyollara karşı ayaklanmaya çağırıyordu. Tarım işçileri ve madenciler bu çağrıya katıldılar. Guanajuato'yu aldılar, askerleri ve ileri gelenleri öldürdüler. Kıyım, bu

AZTEK VE İNKA İMPARATORLUKLARI/I

İspanyollar Amerika'ya çıktıklarında, iki imparatorluk varlığını sürdürüyordu. Sanki binlerce yıl önceki imparatorlukların toplum yapısı, bütün canlılığıyla karşılarındaydı. Ama İspanyollar Aztek ve İnka uygarlıklarını, yazılı kaynaklarıyla, toplum yapısıyla, anıtlarıyla birlikte yok edeceklerdi.

Aztek devleti Roma-İtalya Konfederasyonu'nu andıran garip bir sistemle yönetiliyordu. Aslında başkent Tenochtitlan, bir site-devleti olarak kalıyordu. İmparatorluğun öbür yöreleri, çeşitli adlar taşıyan konfedere devletlerdi ve bu örgütün en yüksek yönetimi, yasama yetkisini yalnız başına elinde tutan imparatorun elindeydi.

Merkezi iktidara karşı, yargı organları olağanüstü bir özerkliğe sahipti. Çünkü her büyük site,kararlarına itiraz olunamayan, yaşam boyu seçilmiş olan ve ölüm cezası göze alınmadıkça yerinden edilemeyen yüksek bir yargıca bağlıydı. Bu yargıcın altında, en alt aşamadakileri seçimle görev başına getiren, çeşitli derecelerde iyi işleyen bir mahkemeler dizisi bulunmaktaydı.

Meksika'da kölelik, sert yasalarla sınırlanmıştı. Bu yasalar kölelerin ve köleye ait malların dokunulmazlığını güvence altına alıyordu. Kölelerin çocukları özgür doğarlardı.

Meksika'nın ilk İspanyol piskoposu Juan de Zumaraga, elde edebildiği bütün Aztek kitaplarını ve el yazmalarını toplattı, Tlatelulco alanında büyük bir pramit yaptırarak yaktırdı. Bu kıyım Meksika'nın her tarafında yinelenecekti. Böylece Aztek uygarlığı hemen hemen tümüyle yok edildi. Yazıyla birlikte, Aztekler, geniş bir rakam yazma sistemi geliştirmişlerdi. Bu sistem derinleştirilmiş matematik ve gökbilim hesapları yapma olanağını sağlamıştı. Aslı Azteklerin uygar komşusu Mayalardan alınmış olan bu sistem, Yunanlılar ve Romalılar da dahil eski Avrupa halkının sahip oldukları sistemden çok daha üstündü; takvimleri de o sıra Avrupa'da kullanılmakta olan takvimlerden daha ileriydi.

İktisadi yönden, Aztekler, tarlaları özenle işliyorlardı. Zanaatçılık gelişmişti. Bakırı, gümüşü, altını, yeşim taşını ve öteki taşları büyük bir ustalıkla işliyorlardı, heykeltıraşlık ve yaldızcılık yapıyor; taştan ve bakırdan silahlar üretiyorlardı. Özellikle o sıralar ticaretin gelişmesi, tüccar sınıfının önemini ve gücünü geliştirmeye yönelmişti.

Atı ve ateşli silahları tanımayan Aztek İmparatorluğu, Cortes gibi bir maceracının indirdiği darbelerle acımasızca yıkılacaktı.

İnkalar, Aztek İmparatorluğu'nun tersine, kendilerinden önceki uygarlıklardan edindikleri bilgileri birleştirmeyi ve büyük bir merkezi imparatorluk kurmayı başarmışlardı. Bu imparatorluğun başında Güneş'in Oğlu İnka vardı. Kimi kabile Tanrı olarak Güneş'e tapıyordu. Güneş'in oğlu sayılan imparatorun emri altında, akıl almaz bir örgütçülükle yaratılan tarihin ilk büyük ülkesi komünal topluluğu yaşıyordu.

İnka İmparatorluğu'nun iktisadı ve yönetimi, bir plana göre, katı biçimde yürütülmekteydi. Halk, iller ve kazalara uygun bir oranda dağıtılmıştı ve kendilerine ayrılan yerlerde oturmak zorundaydı. Bir yörede nüfus patlaması ya da nüfus azalması görüldü mü, kalabalık ailelerin yer değiştirmeleri yoluna gidiliyordu. Belirli bir yaşa gelen kişinin evlenme zorunluğu vardı; bunun için, devletten bir ev ve aile bireylerinin çoğalmasına ve azalmasına göre her yıl çoğaltılan ya da eksiltilen bir parça toprak almaktaydı. Aile toprakları yanında çok geniş topraklar İnka'ya ve Güneş'e aitti. Güneş'e ait olan toprakların, bütün topluluk̈a hepsinden önce işlenmesi gerekirdi. Ürünler de tapınaklarla ilgili vakıfların ve rahiplik örgütünün ayakta tutulması için kullanılırdı. Bundan sonra, yine imece yöntemiyle hastaların, ihtiyarların, dulların ve öksüzlerin topraklarına öncelik verilerek aile toprakları işlenirdi. Herkes en son kendi toprağını işlerdi; ama komşusu zor duruma düşerse ona yardım etmek zorundaydı. İnka'ya ait topraklar da, bütün topluluk̈a, yine imeceyle işlenmekteydi. Ama bu hepsinden sonraya bırakılırdı.

Her aile, elde ettiği üründen kesin olarak belirlenmiş bir bölümü, ortak bir fona vermek zorundaydı. Elde olmayan nedenlerle az ürün elde edenlere, komşuları ve devlet tarafından yardım yapılırdı. İnka'ya ait toprakların ürünleri, imparatorluk ailesinin varlığını ve devlet aygıtının ayakta durmasını sağlamak için harcanırdı. Bu ürünün de bir bölümü ortak fona verilirdi.

Zanaatkârların ürünleri de aynı biçimde düzenlenmişti. İmparatorluk memurları, ailelere hammadde dağıtırlardı: Dokuma ipliklerı, kıl, tahta, maden, boyalar, vb. Bu hammaddelerin bir bölümü aileler tarafından alıkonulur, kendi gereksinmeleri için işlenirdi; imparatorluk

(Arkası sayfa 430'da)

kişilerin sığındığı Alhondiga'daki tahıl antreposunda oldu. Queretaro, San Luis Potosi, Guadalajara alındı. Bu ele avuca sığmayan yıkıcı topluluk binlerce kişiye ulaşan bir kalabalıkla, karşılarına çıkan İspanyolları öldürerek ilerliyordu. Cruces Dağları'nda Hidalgo'nun 80 000 adamı, general Trujillo'nun 6 000 askerine yenildi. Galip taraf, ordusu perişan bir halde, binbir güçlükle Mexico'ya sığınabildi. Hâlâ kenti alabilecek güçte olan Hidalgo, bunu yapmaktansa geriye çekilip, ordusuna çekidüzen vermeyi yeğledi. Ancak bu bozgun onun sonunu getirecekti; çünkü, bu, kendisini izlemiş olan Kızılderili ve melezlere, devirmeyi umdukları eski düzenin hâlâ en sağlam düzen olduğunu gösterecekti. Hidalgo, sonunda kendi yarattığı bu gücü denetleyemez duruma düştü. Umudunu ve kendine olan güvenini bütünüyle yitirdi.

Hidalgo'nun zararına olan etkenlerden biri de, saflarında çok az sayıda "criollo"nun yer almasıydı. 1808'de Mexico City'deki "cabildo" (kent meclisi) Napolyon'un Madrid'te imparatorluğu ele geçirmesi üzerine, hemen harekete girişip, bölgesel bir hükümet kurmak istemişti. Oysa Hidalgo'nun eylemi, başka türdendi. Kaderlerini, bir alay cahil ve öfkeli yerli topluluğuna bırakmaya korkan criollo'lar, kişisel güvenliklerini korumak amacıyla, eski sömürgeci kurumların gücünü yeniden canlandırmak zorunluluğunu duydular. Hidalgo, kralcılar tarafından yakalanarak, idam edildi. Böylece Hidalgo'nun 10 aydan daha kısa süren devrimci eylemi, ürkütücü bir biçimde son bulmuş oldu. Ama yine de Hidalgo, Meksika bağımsızlık eyleminin ilk kahramanı, gerçek bir toplumsal devrime dönüşebilme olasılığı taşıyan Latin Amerika devriminin ilk önderi ve yüz yıl sonra Meksika'da başlatılan toplumsal devrimin öncüsü sayılır.

Hidalgo'nun başlattığı ayaklanma, onun ölümüyle son bulmadı. Onu izleyen öteki liderler bazı bölgeleri ele geçirdiler. Eylemi sürdürenler içinde en önemlisi, Hidalgo'nun yardımcılarından Jose Maria Morelos'du. Bir "mestizo" (melez) olan Morelos, 25 yaşına kadar tarım işçisi olarak çalışmış, daha sonra rahip olmuş, sonunda bir asker ve bir yönetici olarak yeteneklerini kanıtlamıştı.

Eylem, coğrafi açıdan da dekor değiştiriyordu: Kuzeybatıda değil, Büyük Okyanus'a doğru bir plato halinde inen güneyde oluşmaktaydı artık. Morelos, yavaş yavaş kendini tanıttı ve küçük çetelerin şeflerine otoritesini kabul ettirdikten sonra işe girişti. 1812'de güneyde egemendi. Birliklerini Hidalgo'nun yapamadığı gibi örgütledi; bağımsızlığı, ırk ayrımlarının kaldırılmasını, büyük toprakların dağıtılmasını öngören bir program hazırladı. Şekerin egemen olduğu ve yaşamak için gerekli öteki ürünleri geri plana ittiği bu topraklarda, böyle bir gereksinim yaygın biçimde duyuluyordu. Eyleme bazı destekler sağlamak için, askeri alanda yenilgiye uğrayan muhalefetin yeniden gelişmeye başladığı Chilpancingo'da bir kongre topladı. Düzene saygılı olan Morelos, gürültülü ve bölük pörçük bir kongre önünde eğilmeyi seçti. Bu parlamenter çılgınlık, başarısızlığın tek nedeni değildi kuşkusuz. Kralcılar, biçimde ılımlı, ancak özde radikal olan criollo'ların desteğini sağlamışlardı. Bu da Morelos'un yenilgisini hazırlayan nedenlerden bir başkası oldu.

Kızılderililerin ayaklanması karşısında, bağımsızlık yanlısı criollo'lar gittikçe daha büyük bir korkuya kapılmışlardı. Bir kez eski kinler unutulup, Hidalgo'nun ayaklanmasından duyulan korku herkese yayılınca, zengin criollo'lar ile İspanyolların kurulu düzeni savunmak için bir ortak cephe oluşturmaları hiç de zor olmayacaktı. Mo-

"Kurtarıcı" olarak anılan Bolivar'ı konu alan "Kurtarıcı Bolivar" adlı bir tablo.

relos yenildi, yargılandı ve 1815'te idam edildi. Morelos'un adamlarından Vicente Guerrero güneyde dayanıyordu; tarihe "Guadalupe Victoria" adıyla geçen Felix Fernandez de, Vera Cruz'da varlığını uzun süre duyurdu. Kırsal ayaklanma bütünüyle ezilince, criollo'lar yeniden gösterilere başladılar; genel anarşi tehlikesi ortadan kalkınca bağımsızlık isteklerini yeniden ele aldılar.

O dönemde Meksika, bütün Latin Amerika gibi ana yurtta süren olayların etkisinde kaldı. 1814'te tahta geçen Fernando VII, gerici bir yönetim kurmuş ve İspanyol ulusunu despotça ezmeye başlamıştı. İspanya'da başa geçen kralların en kötülerinden biri olan Fernando VII, Napolyon'a karşı kendi yanında savaşan liberal görüşlü aydınları baskı altında tutarak kendi çevresindeki dar bir grupla birlikte ülkeyi keyfince yönetiyordu. Kralın çevresinde yer alan ve ülke yönetiminde etkili olanlardan (camarilla) biri de Rus asıllı bir bakandı. Bu bakanın aracılığıyla, kendi donanma bakanının bile haberi olmaksızın, Rusya'dan 1817'de, 8 savaş gemisi alan Fernando, bunları isyancı Amerikan sömürgelerine asker taşımak amacıyla kullanmak istedi. Gemiler için dönen para ve bu durumun yarattığı büyük skandalı örtbas etmek için çar, 3 gemi daha vermek zorunda kaldı.

Meksikalı yurtseverlerin Fernando'nun siyasetine karşı tutumu,bağımsızlık sesini daha ateşli bir biçimde yükseltmek oldu. İspanya'daysa liberaller krallarına karşı ayaklanıyor, 1820'de Cadiz'de girişilen askeri bir harekât, Fernando'yu boyun eğmeye zorluyordu.

1820 yılındaki olayların köklü sonuçları oldu. Meksikalı varlıklı tutucular, büyük bürokratların, İspanya'da girişilen liberal uygulamaların, yakında sömürgelerde de gerçekleştirileceği korkusu içinde, bağımsızlığa yandaş oldular; İspanyol Amerikası'ndaki geleneksel düzeni radikal İspanya'nın hışmından korumayı amaçlıyorlardı

AZTEK VE İNKA İMPARATORLUKLARI/II

memurları, işlerin herkesin gerek duyduğu giysiye ve mobilyaya sahip olmasını sağlayacak biçimde yürütülmesini denetlerdi. Geri kalan hammadde işlenir ve ürün ortak fona verilirdi.

Bundan başka, yurttaşlar, askerlik gibi bazı hizmetler görmek zorundaydılar. Bu amaçla çoğunluğu kamu işlerinde çalıştırılırlardı.

Tarım ürünleri, yiyecek maddeleri, işlenmiş ürünler, sofra takımları, çanak, çömlek, kumaş ve her gün kullanılan eşyalar gibi ortak fonda toplanmış nesnelerin bir bölümü, İnka tarafından kullanılır, bir bölümü de devlet mağazalarında depolanır, olağanüstü durumlarda kullanılırdı.

Böylece sıkı ve merkezileştirilmiş bir rejim altında yaşanmaktaydı: Herkes devletin gösterdiği yerde oturmak, devlet istediği zaman evlenmek, devletin karar verdiği yerde çalışmak zorundaydı; hiç kimsenin boş oturmasına izin verilmiyordu. Rejim, bir erdem olarak kabul edilen çalışma üzerine kurulmuştu; en çok çalışana prim verilir, bu toplumsal ödevden kaçan da cezalandırılırdı. Bununla birlikte, herkese yaşama hakkı tanınmıştı; kimse yoksul değildi, kimse aç değildi; karşılıklı yardım ve toplumsal dayanışma ilkeleri, imparatorluğun her tarafında egemendi. İlkel devletler için yıkım olan açlık, kolaylıkla ve hemen önlenliyordu. Yüksek memurlar daha geniş topraklara sahiptiler ve ürünlerle hizmetlerin daha büyük bir bölümünü alırlardı. Özel mülkiyet sahibi de sayılabilirlerdi; çünkü topraklarını, başkalarına satamamakla birlikte, oğullarına bırakabilirlerdi.

Bütün bunlar, olağanüstü bir yönetim örgütü ve ulaştırma şebekesi gerektiriyordu. İnka imparatorluğunda bu ikisi de vardı. Uzmanlaşmış bir bölüm, halkla, üretimle ve devlet mağazalarında bulunan mallarla ilgili istatistikleri tutuyordu. Ulaştırmaya gelince, olağanüstü bir yol şebekesi boyuna ve enine ülkeyi dolaşıyor, çölleri geçiyor,And Dağları'nı aşıyor,aralarındaki yüksek yaylaları birleştiriyor ve Büyük Okyanus'a kadar iniyordu. Taşla döşenmiş kenarlarına işaretler konulmuş ve bazen dev anıtlarla donatılmış olan bu yollar, bazı açılardan, Romalılar tarafından yapılmış olan yollardan daha üstündü. Çünkü, bu yol şebekesini denizden altı bin metre yükseklikteki sivri tepelerden geçirebilmek için İnka mühendislerinin çözmek zorunda oldukları güçlükler çok daha büyüktü. Bazıları asma olan birçok köprü vadilerden geçiyordu; her birinde köprüyü korumak ve bazen geçenlerden "geçiş parası" almakla görevlendirilmiş bekçiler vardı. Yol boyunca gerekli yerlerde devlete ait mağazalar açılmış, aynı zamanda yolculuk edenler için geniş ve rahat konaklama yerleri yapılmıştı.

İnka İmparatorluğu kolektivizme dayanıyordu ve insanların paylarına düşen eşyayı takas etmeleri için kurulmuş olan küçük dükkânlardan oluşmuş bir çarşıdan başka çarşısı da yoktu. Ama büyük bir ustalıkla yapılmış çok güzel anıtlar vardı. Değerli madenlerin işlenmesi ince bir sanat dalı olmuştu; özellikle Perulular, seramik ve dokuma işlerindeki ustalıklarıyla ötekilerden ayrılıyorlardı.

Francisco Pizarro, Peru'ya vardığında böyle bir imparatorluk bulmuştu. İspanyollar yeni Kastilya kral naipliği haline sokulan imparatorluğu yağmaladılar ve İnkalarca yaratılan eşsiz devlet aygıtını dağıttılar, Kızılderililer İspanyolların çiftliklerinde çalışan köleler haline sokuldu. Bir yandan İnkalar uzun bir gerilla savaşı sürdürürken, öte yandan İspanyollar arasında da on yıl boyunca bitmek bilmeyen bir iç savaş dönemi oldu. Daha sonraları Cizvit papazlarınca, İnka devlet yapısından esinlenen dinsel bir "Güneş Devleti" kuruldu. Ama Kızılderililer bu kez bu dinsel devletin kölesi olmuşlardı. Öte yandan, Tupac Amaru adlı İnka kökenli bir Kızılderili, Peru'da 1780'lerde ezilen halkın giriştiği ayaklanmaya önderlik edecek; adı daha sonraları Latin Amerika devrimci eylemi tarafından bayraklaştırılacaktı.

Böylece şaşırtıcı bir biçimde kendilerini liberal "criollo" ve masonlarla işbirliği içinde buldular. Çıkar çatışmalarından ve kargaşadan yararlanan maceracı bir "criollo", Agustin de Iturbide, bağımsızlık ordusunun önderi olarak ortaya çıktı. Eylül 1821'de Iturbide, Mexico City'e girdi ve böylece bağımsız Meksika'nın kargaşa dolu zorlu günleri yaşanmaya başladı.

Bolivar'ın Devrimci Seferleri

Bu arada, İspanyol egemenliğindeki Güney Amerika'nın bağımsızlık savaşları da ayrı bir yön almış bulunuyordu. Anavatanda (İspanya'da) Napolyon'a karşı yürütülen savaşın sona ermesinden sonra, Güney Amerika'da İspanya'nın desteğini sağlayan kralcılar, 1818'den sonra gelişen devrimci ayaklanmaları birbiri arkasından bastırmayı başardılar. (Buenos Aires kenti bu durumun dışındaydı.) Ama bağımsızlık ayaklanmalarının bastırılışı kısa süreli oldu. Venezuela'da daha önce kazanılan kısa ömürlü zaferden ve onu izleyen acı yenilgiden ders alan genç Bolivar, siyasal düşüncelerini ülkesinin gerçekleriyle bağdaştırmasını bildi. Arjantin'deyse San Martin, kuvvetlerini sistemli bir biçimde örgütleyecek ve Perulu kralcılar tarafından ele geçirilen Şili'yi, And Dağları'nı aşarak, kurtarmayı başaracaktı.

1808'de Napolyon'un İspanya'yı istila ettiği haberi Güney Amerika'ya ulaştığında Bolivar Venezuela'da bulunuyordu. İspanya'daki örnekleri izleyerek oluşturulan Venezuela cuntasının kurucuları arasında Bolivar da vardı. Böylece ilk Caracas cuntası 1810'da doğdu.

Venezuela'da 23 kişilik bir cuntayı başa getiren 1810 devrimi, Miranda'nın kişiliğinde bir önder bulmuştu. Zenginliklerini kakaonun gelişmesine borçlu olan ve eylemin denetimini ellerinde bulunduran oligarşi üyeleri, bu değişimi heyecansız karşıladılar. Miranda'ysa, devrime etkili bir askeri güç kazandırmak ve bunu radikalleştirmek istemekteydi. 1811 Temmuzu'nda, karışık bir Venezuela bağımsızlığı bildirisi ilan edildi. Yeni eylem, kakao ekim alanlarını denetim altına alıyor; batı ve iç bölgeler kralcı kalıyordu; Caracas'ın batısındaki deniz üssü Coro'daysa kaptan Monteverde, o an için pek tehlikeli olmayan bir silahlı direnişi sürdürmekteydi.

Bolivar'ın resminin kazındığı bir madalyon.

Yeni hükümet, içinde Bolivar'ın da bulunduğu diplomatik bir heyeti, Londra'ya gönderdi. Heyet, Britanya hükümetinin Venezuela'yı Fransızlara karşı denizden korumasını istiyor, bunun karşılığında bazı ticari kolaylıklar sağlamayı öneriyordu. Bolivar'ın 1811'de Caracas'a dönüşünden sonra Venezuela'nın bağımsızlığı resmen ilan edildi ve Cumhuriyet Anayasası hazırlandı. Bolivar, kralcılara karşı savaşan cumhuriyet ordusunda subay olarak görev aldı. 1812'de, Caracas'ın bir depremden zarar görmesi üzerine en ünlü bildirilerinden birini kaleme aldı: *"Eğer doğa bizim amaçlarımıza karşı çıkacak olursa, onunla da savaşır, ona da boyun eğdiririz."*

Caracas'daki yer sarsıntısı, ülkedeki dengeyi bozar gibi oldu. Kralcılar, bu olayı Tanrısal bir ceza olarak gördüler. Monteverde doğuya yürüdü 30 Temmuz'da, Puerto Caballo devrimci garnizonu kralcı saflara geçti. Karışıklık giderek artıyordu ve zencileri de karıştırmaya başlayan bu devrim girişimine bir son verme zamanı gelmişti.

Cumhuriyetçilerin başında bulunan general Miranda gücünü yitirdi ve kralcılara boyun eğdi. Bolivar ve öbür genç subaylar Miranda'yı vatan haini ilan ederek kralcılara teslim ettiler. Böylece İspanya'ya gönderilen talihsiz önder, Cadiz'de bir zindanda öldü. 1812 sonunda, Venezuela bir kez daha İspanyol sömürgesi durumuna gelmiş, Bolivar'ın ülkeden ayrılmasına izin verilmişti.

Bağımsızlığını kazanmış olan Yeni Granada (günümüzdeki Kolombiya) sömürgesinin Cartagena limanına sığınan Bolivar, burada ünlü bildirilerinden birini kaleme aldı. Bolivar, Venezuela Cumhuriyeti'nin yıkılışını hiçbir zaman kesin bir son olarak görmemekteydi. Günlük siyaset yaşamında öğrendiği bir dersi, aynı yanlışların işlenmesini önlemek amacıyla Yeni Granada halkına anlatmak istiyordu. Ona göre Cumhuriyet'in çöküşünde etken, yalnızca İspanyollar değildi. Caracas cuntası mahalli koşulları göz önüne almadan, Avrupa ve Kuzey Amerika'da yapılan uygulamaları Güney Amerika'da gerçekleştirmeye kalkışmak yanlışlığına düşmüştü. Uygulamada karşılaşılan yönetim sorunlarına eğilmek yerine, salt insan hakları ve hoşgörü ilkelerine dayanarak, kusursuz bir devlet yaratabileceklerini sanmışlardı.

Hayali Cumhuriyetler

Bolivar şöyle diyordu: *"Yürütme kurullarımızda tartışılan yasalar, hükümet etmenin pratik yanlarını öğretmiyor, insan ırkının kusursuzluğunu varsayarak siyasal açıdan en iyi kurumları barındıran hayali*

Buenos Aires halkı tarafından püskürtülen İngilizler, Uruguay'ın başkenti olan Montevideo'ya çekildiler.

cumhuriyetler yaratmayı amaçlıyordu. Böylece önder yerine düşünür; yasama yerine insanseverlik, taktik yerine diyalektik; askerler yerine bilgeler yarattık... Askerimiz düşmanla, silah kullanmasını, emir almasını ve disiplinli davranmayı öğrenmeden karşılaştı."

Halktan toplanan vergilerin çok sayıda kamu görevlisinin ücretlerini karşılamak için hesapsızca harcanması sonucu, cunta tek kurtuluşu kâğıt para basmada buldu. Kâğıt para, mülkiyet haklarına yapılan dolaysız bir saldırı sayıldı. Kâğıt para sorunu, iç bölgelerde yaşayan tarafsız halk arasında büyük birhoşnutsuzlukyaratmış ve onlann kötelikten de öte bir sorun olarak gördükleri bu duruma bir son verilmesi için, İspanyol birliklerini çağırmalarına yol açmıştı.

1811'de kaleme alınan Venezuela Cumhuriyeti Anayasası, ABD Anayasası ve Fransız İnsan Hakları Bildirisi örnek alınarak hazırlanmıştı. En büyük yanlış, federal hükümet biçiminin benimsenmesi oldu. Her bölgenin kendi kendini bağımsız olarak yönetmesine hak tanınmıştı. Her bölgenin halkı kendi hükümetini kendi isteklerine uygun biçimde oluşturacaktı.

Bolivar'a göre *"Federal sistem toplumdaki insanları mutlu etmesi bakımından çok etkili ve yetkin olmasına karşın, Güney Amerika' daki genç devletlerimizin çıkarlarına en ters düşen sistemlerden biridir. Genel olarak vatandaşlarımız gerçek bir cumhuriyetçinin özelliklerini oluşturan siyasal değerlere yabancıdır, bunun için genellikle bu haklardan yararlanabilecek durumda bulunmaktadırlar."*

Yeni doğan bir Güney Amerika cumhuriyetinin her şeyden önce, güçlü bir hükümete ve iyi eğitilmiş bir orduya gereksinmesi vardı. Bolivar yeniden savaşmaya koyuldu. Yeni Granada'da bağımsızlığın tam olarak yerleşmesini sağlamak amacıyla, çevresindeki İspanyol güçlerini etkisiz hale getirmeye karar verdi. İspanyolların elinde bulunan en yakın merkezse, kendi ülkesi Caracas'tı. Böylece birkaç yüz kişinin başında Venezuela sınırını geçti. Birbirinden ayrı küçük gruplar halinde yakaladığı kralcı birlikleri teker teker yok etti 1813'te Caracas'a yeniden giderek güçlü bir hükümet kurdu. "Cabildo abierto" (açık meclis) ona, "kurtarıcı" adını verdi. Ancak ertesi yıl anavatandan gelen yeni birliklerin ve Venezuela düzlüklerinde yaşayan vahşi "mestizo" (melez) süvarilerinin desteğini sağla-

Portekiz imparatoru Dom Joao Brezilya'ya kaçtıktan sonra iki ülkenin birden hükümdarı olmuştu.

Fransızlar, sürekli olarak yeni Latin Amerika devletlerini kendilerine bağımlı kılmaya çalıştılar. 1829'da Havana'dan yola çıkan İspanyol birliklerini yenilgiye uğratan general Santa Anna, 1838'de Vera Cruz'da karaya çıkan Fransız birliklerini de püskürtecekti.

yan İspanyollar, yavaş yavaş cumhuriyetçileri gerilettiler. Venezuela bir kez daha düşmanın eline geçiyor ve Bolivar yeniden sürgüne gidiyordu

Jamaika'da 6 ay kalan Bolıvar, daha sonra, 1804'te Fransızlardan kurtulup bağımsızlığına kavuşmuş olan Haiti zenci cumhuriyetine gitti. Haiti cumhurbaşkanı daha önce de kıtadan kaçan yurtsever Latin Amerikalı mültecilere yardımcı olmuştu. Bolivar'ın da emrine askeri birlikler verdi. Bu yardımın karşılığında Bolivar, Venezuela'daki bütün kölelere özgürlük sağlayacağını vaat etmekteydi. Kıtaya çıkar çıkmaz bu sözünü yerine getirecekti. Aralık 1816'da Bolıvar, son kez Güney Amerika kıtasına yelken açtı. Latin Amerika tarihindeki en büyük rastlantılardan biri, San Martin'in, aynı tarihte Şili'ye girmesi olayıdır.

Bolivar'ın giriştiği yeni askeri harekât, son derece ayrıntılı olarak düşünülmüştü. Ama, İspanyollar karşısında Caracas'ta bir cephe saldırısı yapmak yerine, önce Orinoco deltasını ele geçirmek; düşmanın gerisinde etkinlik göstererek, gemi, süvari ve piyadelerden yararlanarak, tropikal ormanları aşıp, And Dağları'na tırmanarak, dağlık kent Bogota'yı ele geçirmek istiyordu. Bolivar, San Martin'den farklı olarak "aydın" ve Arjantinli generale oranla daha heyecanlı bir önderdi. Büyük bir irade gücüyle iyi bir askeri strateji uzmanı ve birinci sınıf subay olmuştu.

Savaşın sonuna doğru Bolivar iki önemli başarı elde etti. Bu başarılar bir başkent kurması ve Kızılderili süvarileri kendi davası için kazanması olmuştu. İspanyolları tropikal kent Angostura'yı (günümüzde onun adıyla anılan Bolivar kenti) boşaltmak zorunda bıraktı. Hemen ardından kenti yeni Bağımsız cumhuriyetin başkenti olarak ilan etti. O tarihte Angostura kentinde Orinoco ırmağı kıyısı boyunca uzanan bir dizi evden başka bir şey yoktu. Bu evlerin alt katları genellikle ambar olarak kullanılmaktaydı. Bu ıssız yerleşim merkezinin gerçekte var olmayan bir cumhuriyetin başkenti olarak ilan edilmesi hayalci bir davranıştı. Oysa Angostura, Venezuela'nın bütün doğu yarısının ticari merkezi olması ırmak yolunun ağzında bulunması ve sığır ve atın, ordunun gereksinimini karşılayacak ölçüde bol olması açısından büyük bir stratejik önem taşımaktaydı. Bunun yanı sıra, bir hükümet oluşturup meclisin kurulmasını sağlamakla Bolivar, cumhuriyetin uluslararası düzeyde de tanınmasına yardımcı oldu. O günden sonra Bolivar'ın yıldızı parlamaya başlayacaktı.

"Kurtarıcı", eyleminin bu sonuçları doğuracağını biliyordu. Angostura ve Orinoco eyaletlerinin ele geçirildiğinin ülke dışında duyulması bağımsızlık açısından önemli bir adımdı. Londra'da Lopez Mendez adında bir Venezuelalı, gönüllü ve para yardımı toplayarak ülkesine para ve silah desteği sağlayabilecekti artık.

Avrupa'da Napolyon sorununu ortadan kaldıran Waterloo Savaşı'ndan sonraki yıllar, İngiltere'den yardım sağlamak açısından uygundu. Britanya ordusunun ve deniz kuvvetlerinin büyük bir bölümü dağılmıştı. Binlerce subay ve işsiz insan kendilerine yeni olanaklar arıyorlardı. İngiliz tacirleriyse artakalan savaş malzemelerini, seve seve Batı Hint Adaları'na yollamaktaydılar. Güney Amerika'daki askeri harekâta katılanlar arasın-

da birçok serseri, maceracı ve çapulcu da vardı. Avrupa'dan sağlanan bu destekler, Bolivar'ın uzun yıllar süren seferlerinde önemli başarılar kazanmasına yardımcı oldu. 1819 yılında Bolivar'ın ordusunda 5 000 İngiliz, İskoçyalı ve İrlandalı görev almıştı. Yüzlercesi savaş ya da tropikal hastalıklar yüzünden öldü, gerçekte bunlardan pek azı ülkelerine geri dönebildi.

Bolivar'ın zaferlerine büyük katkısı olan başka bir grup da, ırmak kıyısındaki kırsal ovalarda yaşayan ve mızraklı süvariler adıyla anılan gözüpek sığır çobanlarıydı. Bu süvariler Jose Antonio Paez önderliğinde, 1818'de, Bolivar'ın ordularına katıldılar.

Bolivar'ın ordan burdan toplanan kuvvetleri arasında çıkan çeşitli anlaşmazlıkları ya da kıta boyunca ilerlerken çektikleri sıkıntıların tümünü burada anlatmak olanaksız. Bütün bu sıkıntılara karşın, Ağustos 1819'da Bolivar, günümüzdeki Kolombiya devletinin başkenti olan Bogota'ya girmeyi başardı, ama kentte uzun süre kalmadı. Bu dönem üzerine yapılan eleştirilerden biri şöyledir:

"Bolivar'da bir devlet memuru gibi yaşayabilecek sabır yoktu. Oysa, bir cumhuriyetin cumhurbaşkanı da bir devlet memuru sayılır. Yaşamı sürekli aynı tempoda sürdü. Gerek savaş alanlarında gerekse mecliste bütün gücünü kendi üstünde topluyordu. Yardımcı olarak atadığı adamlarından birisine günlük yönetim işlerini bırakıyor, kendisiyse eylemlerini sürdürüyordu."

Kısa bir süre sonra Bolivar, Venezuela, Yeni Granada ve daha ele geçirilmemiş bulunan Ekvador sömürgelerini, "Büyük Kolombiya" adlı tek bir devlet içinde birleştirmeyi tasarlayan parlak bir plan açıkladı. Zaten Bolivar bu arada Ekvador ve Peru'nun sorunlarıyla da ilgilenmeye başlamış bulunuyordu. Şili'yi kurtaran San Martin'in, Lima'nın da yukarısında bulunan Ekvador limanı Guayaquil üzerine kuvvet yolladığını bilmekteydi. Böylece kuzey ve güneyden başlatılan her iki hareket bir birleşme noktasına ulaşıyordu. Mayıs 1822'de Bolivar'ın en becerekli generali Sucre, Quito'yu kralcıların elinden aldı. Eski İspanyol kentine büyük bir darbeyle giren Bolivar, hiç durmaksızın dağları aşıp Guayaquil'e yollandı. Amacı, Callao'dan kuzeye doğru çıkmakta olan ve kenti Peru topraklarına katmak isteyen San Martin'den önce davranıp, limanı Büyük Kolombiya adına ele geçirmekti.

O anda itibaren Guayaquil halkı, kendileri için karar verme durumundan çıktı. Bolivar'ın hâlâ Quito'da bulunduğunu sanan San Martin, Guayaquil'e geldiğinde, onu orada kendisini karşılar buldu.

Arjantin'in Kurtuluşu ve San Martin'in Zaferi

Bolivar gibi San Martin de, beş yıldan uzun bir süredir çeşitli askeri girişimlerde bulunmuş, gerek kendi yurdunda, gerekse kurtardığı bölgelerde çeşitli siyasal görüş ayrılıklarıyla karşı karşıya gelmiştir.

Venezuela ve Yeni Granada'dan farklı olarak Arjantin, Mayıs 1810'da Buenos Aires'deki cabildo abierto (açık meclis) toplantısından sonra yeniden İspanyol ege-

Latin Amerika'daki bağımsızlık eylemleri İngilizler ve Amerikalılarca destekleniyordu. Ele geçirilen kentlere İngiliz ve Amerikan tüccarları, işadamları doluşuyor, dış ticarette büyük gelişmeler görülüyordu.

Peru kıyıları Arjantinli general Jose de San Martin tarafından kurtarıldı. Bolivar'ın ordusu ünlü "Junin" Savaşı'ndan sonra, 1824'te, İspanyolları Ayacucho'da kesin bir yenilgiye uğratmıştı. Böylece İspanyol egemenliği kesin olarak son buldu.

menliğine girmedi. Ama yine de Arjantin'in bağımsızlığı, And Dağları'nın öte yakasında, Şili ve Peru'da İspanyol orduları bulunduğu sürece sağlama alınmış sayılmazdı. Meslekten yetişme bir asker olan San Martin, bu İspanyol ordularını temizlemek görevini üstlendi. 1814'te eyalet valisi olarak görevlendirildiği başkent Mendoza'ya giderek, 2,5 yıl orada kaldı. Bu süre içinde sabırla girişeceği askeri harekâtı planladı.

San Martin Mendoza da zamanını adam toplamak ve "And ordusu"nu disiplin altına alıp örgütlemekle geçirdi. Elde edilen sonuçlar, Wellington'un askerlik ölçüleriyle karşılaştırılabilecek nitelikteydi. İspanyollardan kaçan Şilili mülteciler de kuvvetlerine katarak ordusunu güçlendiren San Martin, onların arasından seçtiği İrlanda asıllı Bernardo O'Higgins'i, önce Şilililerin önderi ve daha sonra Peru valisi olarak atadı. Yurtseverlerin ve doğudan gelen paralı askerlerin desteğiyle, ordusunu sayıca genişletti. Askerlerini besleyebilmek amacıyla kent ve bölge halkından yeni vergiler topladı. Ayrıca ordusunun donatımı amacıyla, silah, barut ve dokuma yapımevleri kurdu. Bölge halkını, barut, nal, top, çizme, üniforma,vb. şeylerin yapımında çalıştırdı. Mendozalı zengin bayanlar mücevherlerini bağışladılar. Bunun yanı sıra San Martin, Şili'ye ajanlar göndererek, beslediği niyetler konusunda yanlış haberler yaydı. Görüldüğü gibi hiçbir şey şansa bırakılmamıştı.

Sonunda, Ocak 1817'de "And ordusu", 4 000 asker ve 1 400 yedek askerle *"cordillera"* (sıradağlar) üzerine yürüdü. And'ları geçerken 4 ana geçitten yararlanıldı. Cephanelikler 3600 m yükseklikte, 200 mil boyunca süreklenerek taşındı. Sefere katılan 9 000 katırın ancak yarısından azı Şili'ye ulaşabildi. 1 600 atın ise, ancak üçte biri yolculuğu tamamlayabildi.

Harekât son derece sistemli bir biçimde yürütülmüştü. Geçitler aşıldıktan sonra bazı birlikler,ayrılarak dağların eteklerindeki sulak ovalara yöneldiler. Ana birlikler "cordillera"nın (sıradağların), öteki yakasındaki kuvvetlerle, sözleşilen zaman ve yerde buluştular. İspanyolları baskına uğratan ordu, onları Chacabuco Savaşı'nda yenilgiye uğrattı.

İki gün sonra da San Martin Santiago'ya girdi. Geriye kalan İspanyol kuvvetleri de ertesi yıl "Maipu"da kesin bir yenilgiye uğratılacaklardı.

San Martin, Şili'yi bağımsızlığına kavuşturdu, ama kendisi için hiçbir şey istemedi. O'Higgins yeni cumhuriyetin başına geçti. San Martin ise, Güney Amerika'daki, İspanyol birliklerinin güçlü merkezlerinden biri olan, Peru'nun başkenti, krallar kenti Lima'nın kurtarılması için son hazırlıklarını yapmaktaydı.

Arjantin'de yapılan savaşlar, öteki savaşlara oranla daha küçük çapta olmuştu. İspanya iktisadi bakımdan bu bölgeyle pek ilgilenmiyordu. Oysa, Peru'daki değerli madenler, İspanyol iktisadında, hâlâ önemli bir rol oynamaktaydı. Gerek Bolivar, gerek San Martin, Pe-

Napolyon'un Portekiz'i istila etmesi üstüne Dom Joao, 1808'de Brezilya'ya kaçarak orada her iki ülkenin kralı oldu ve 1821'de Lizbon'a döndü. Brezilyalılar ise yeniden sömürge statüsüne dönmek istemiyorlardı.

ru'nun kolayca ele geçirilemeyeceğini, ama bu ülke alınmadan da savaşın son bulmayacağını biliyorlardı. Bu nedenle her iki önderin Büyük Okyanus kıyılarında karşılaşması bir rastlantı değildi.

Orduyu, bütün donatımıyla birlikte Santiago'nun kuzeyindeki Atacama Çölü'nü geçirerek Lima'ya getirebilmek olanaksızdı: Kuvvetleri taşıyacak bir filo gerekliydi. Para sıkıntısı çekilmesine karşın, O'Higgins İngiliz ve Kuzey Amerikalılardan gemi satın almayı başardı ve açık denizde bazı İspanyol gemilerini ele geçirdi. Yavaş yavaş bir donanma oluşmaktaydı. İspanyol denetiminin limanlardan kalkmasının kendi işlerine yarayacağını bilen İngiliz ve Kuzey Amerikalı işadamları, donanmanın silah ve malzeme gereksinimlerinin sağlanmasına maddi açıdan destek oldular. 1819'da ünlü İngiliz bahriye subayı Lord Cochrane, Şili'ye geldi. Donanmanın başına geçen Cochrane, derhal İspanyollara karşı bir dizi başarılı deniz harekâtına girişti.

Kıyıların kurtuluşuyla yabancılar, özellikle de İngilizler, yeni iş alanları açmak amacıyla ülkeye akın ettiler. Küçük liman kenti Valparaiso için Maria Graham şunları yazmaktaydı: *"Her sokakta İngiliz terzi, ayakkabıcı, hancı ve tacirlerinin tabelaları asılı. Valparaiso, İngiliz dilinin bu yaygın kullanımı sonucu, Britanya'daki bir kıyı kentini hatırlatıyor. Özellikle Kuzey Amerikalılar burada tutunmak konusunda kararlı. Amerikalıların sattığı malların çoğunluğunu mobilya, bisküvi, un ve denizcilik araçları oluşturuyor."*

Kurtuluş ordusu 1820'de Peru'ya yelken açmaya hazır bir durumdaydı. Cochrane, emir altındaki bütün savaş gemilerini Valparaiso limanında toplamıştı. Halk, askerleri uğurlarken bando çalıyordu; sanki bütün Santiago kenti ve ülkenin tümü Valparaiso'da birleşmişti. 1 000 millik bir deniz yolculuğundan sonra, ordu Peru kıyılarına vardı.

Ancak, San Martin Lima'ya ilerlemeden aylarca bekledi. Ölçülü davranışı şöyle açıklanabilir: Güney Amerika'nın hiçbir bölgesi Peru kadar ayaklanmaya ilgisiz kalmamıştı. Peru, imparatorluk tarafından kendilerine ayrıcalıklar tanınmış varlıklı aileler tarafından yönetilmekteydi. Bu yöneticiler, kolay para kazanmaya alışmış ve çok sayıda yerli köle çalıştırarak bütün girişkenliklerini yitirmişlerdi. İspanya'nın katı sınıf sistemi hiçbir İspanyol sömürgesinde Peru'da olduğu ölçüde yerleşmemişti. Arjantin ya da Şili'dekine oranla, Peru'da bağımsızlık yanlısı olan kişilerin sayısı çok azdı.

San Martin, zaman kaybetmesi konusunda kendine yapılan eleştirilere, kendi üslubuyla şöyle karşılık veriyordu: *"Bana neden Lima'ya hemen yürümediğim soruluyor. Planlanma uygun olsa, bu işi hemen gerçekleştirirdim. Ancak uygun değil. Ben ne askeri zafer peşindeyim, ne de Peru'nun fatihi olma sevdasındayım. Tek emelim ülkeyi İspanyol istilasından kurtarmak. Eğer Limalılar siyasal bakımdan düşmanca davranacak*

Dom Joao'nun, Pedro I adıyla Brezilya imparatoru olan oğlu.

olurlarsa, Lima'yı almanın ne gereği var?"

San Martin 1821'in ilk yarısı boyunca uygun bir zaman kolladı. Bir yıl önce İspanya'da gerçekleşen liberal ayaklanma, yalnızca İspanya kralının değil, bölge valisinin de gücünü kırmıştı. Ayrıca Amerika'daki durumunu sağlamlaştırmak için İspanya'nın Cadiz kentinde topladığı ordu, daha yola çıkmadan dağılmıştı. Lima halkı arasında ayaklanma isteğinin yaygınlaşmaya başlaması üzerine, vali birliklerini ülkenin iç kesimlerine çekti. Böylece 19 Temmuz 1821'de, İspanyolların boşalttığı başkente, San Martin'in kuvvetleri girdi.

San Martin'e, kendi yapısına da uygun düşen "Peru özgürlüğünün koruyucusu" unvanı verildi.

San Martin'in yönetimi, belirsiz ve kötü günler getirmişti. Dağlarda barınan kralcı kuvvetler varlıklarını hâlâ sürdürüyorlardı. Limalılar açısından Ajantinli general bir yabancıydı. Güney Amerikalıların bir cumhuriyet için henüz hazır olmadıklarını anlayan San Martin, Peru'da Avrupalı bir prens tarafından yönetilen monarşik bir rejimin kurulmasını önerdi. Tahta kendi geçmek istemekle suçlandı. Sonunda hasta ve düş kırıklığına uğramış bir biçimde, Guayaquil'e doğru yola çıktı.

Peru'nun kurtuluş eylemini tamamlamak amacıyla Bolivar'dan askeri yardım almak istiyordu. Onun görüşüne göre, ülkeyi dağılmaktan yalnızca monarşi kurtarabilirdi.

26-27 Temmuz 1822'de, Latin Amerika kurtuluş eyleminin iki önderi Guayaquil'de gizli bir konferans düzenlediler. Bu konferans başarısızlıkla sonuçlandı. Bolivar ve San Martin yalnızca birbirlerinin rakibi değildiler; kişilik bakımından da birbirlerinden son derece farklıydılar.

Bolivar, San Martin'den önce davranarak Guayaquil'i Kolombiya topraklarına katmıştı ve onun monarşi konusundaki görüşlerini desteklemiyordu. Yaşlı San Martin'in başı dertteydi; Bolivar'ın kendisine verdiği askeri yardım yeterli değildi. Görüşmelerin uzatılmasından bir sonuç alınamayacağı anlaşılmaktaydı.

San Martin, Lima'ya geri döndüğünde kendisi yokken bir devrim olduğunu öğrendi. Artık ona gereksinme kalmadığını anlayarak, Peru'dan ayrıldı ve bir daha Güney Amerika siyasetiyle ilgilenmedi. 1850'de Fransa'da yalnız bir sürgün olarak ölecekti.

Latin Amerika'daki kurtuluş eylemlerinin öncüsü Venezuelalı general Miranda.

San Martin'in çekilişiyle Peru'nun kapıları Bolivar'a açılmış oluyordu. Bolivar da geçen 12 yıllık savaşın etkilerini duymaya başlamıştı. Ama kendi durumuna aldırış etmiyor ve tüm enerjisini bu yolda tüketmek istiyordu.

San Martin ve Cochrane, ülkenin Pasifik kıyılarını denizden denetimleri altına almışlardı. Ama Peru'nun yüksek dağları, hâlâ iyi örgütlenmiş İspanyol ordusunun elindeydi. Bolivar, Sierra'lara Ağustos 1824'te vardı. Cerro de Pasco'da birliklerini yeniden gözden geçirdi. Ünlü "Junin" Savaşı bu dağların görkemli eteklerinde yapıldı; savaşa genellikle süvariler katıldı.

İspanyollar dağıldılar; ama tam bir yenilgiye uğramadılar. Aralık 1824'te, iki ordu yeniden karşı karşıya geldi. Bu savaş denizden 2700 m yükseklikte, Lima ve Cuzco arasındaki yol üzerinde bulunan Ayacucho'da yapıldı. General Sucre önderliğindeki Cumhuriyetçiler bu kez kesin bir zafer kazandılar. Böylece Peru ve Güney Amerika'daki İspanyol egemenliğinin sonu gelmiş oldu.

Bolivar eski "İnka" uygarlığının merkezlerinden olan Arequipa ve Cuzco'ya kadar giderek, bu bölgelerdeki halkın yaşam düzeyinin, eğitim olanaklarının, tarım ve ticaretin geliştirilmesi konusunda emirler verdi. Titicaca Gölü'nü bir yerli teknesi içinde geçti. "La Paz" ve "Potosi" kentlerini gördü.

Bolivar Ülkesi: Bolivya

Bu, gezisinden önce, yukarı Peru'nun o tarihte artık bağımsızlığa kavuşmuş bulunan bölgeleri, kurtarıcının adından dolayı *"Bolivia"* (Bolivya) diye anıldı. Dağlar ve Amazon ormanlarının kapladığı bu geniş topraklarda, ne siyasal, ne coğrafi, ne de toplumsal yönden bir birleşme vardı. Yüksek Andların üzerinde yaşayan yerliler yoksulluk içindeydiler; ormanlık alanların çoğu yerleşilmemiş boş topraklardı; Lima ve Buenos Aires

Kurtarıcı Bolivar'ı konu alan bir tablo.

arasındaki La Paz'dan geçen ticaret yolu artık kullanılmıyordu; ülkedeki madencilik de tümüyle batmış durumdaydı. Çok küçük bir azınlık grubunu oluşturan "criollo"ve "mestizo"ların elinde yönetim olanakları yoktu. Bundan dolayı Bolivya'da uzun yıllar anarşi ve zorbalık hüküm sürecekti.

Yüksek Andların tepelerinden Lima'ya dönen Bolivar, Bolivya için pek kullanışlı olmayan bir anayasa hazırlamaya koyuldu. Daha sonra yeniden Kolombiya'ya geri dönerek,yokluğunda baş gösteren düzensizlikleri bastırmaya girişti. Ama, bu umutsuz bir çabaydı. Büyük Kolombiya, artık onu oluşturan parçalara bölünüyordu. Bolivar'ın kurduğu devlet, üç parçaya bölünecekti: Venezüela, Kolombiya ve Ekvador.

Bolivar ise hasta ve bitkindi; 1830'da, 47 yaşında öldü. Ölümünden önceki yıl şunları yazıyordu: *"Ne Amerika'da, ne de Amerikan ulusları arasında iyi niyet var! Anlaşma ve anayasalar ancak kâğıt üzerinde kalıyor. Seçimler bir savaş, özgürlük bir anarşi, yaşam ve işkence haline sokuluyor."* Ölümünden kısa bir süre önce de şunları ekliyordu: *"Amerika'yı yönetmek olanaksız. Devrime hizmet eden biri sanki sabanla denizi sürmektedir."*

Bolivar Güney Amerika'yı İspanyollardan kurtardı. Ancak gerçekleştirdiği işler kısa sürede yok edildi. Başarısızlığın nedenleri, Güney Amerika tarihinin daha sonraki oluşumlarını açıklamada da çok kez yeterli olmaktadır. Bolivar, kıtadaki İspanyol otoritesini kaldırdı ama bu otoritenin yerini doldurmak için

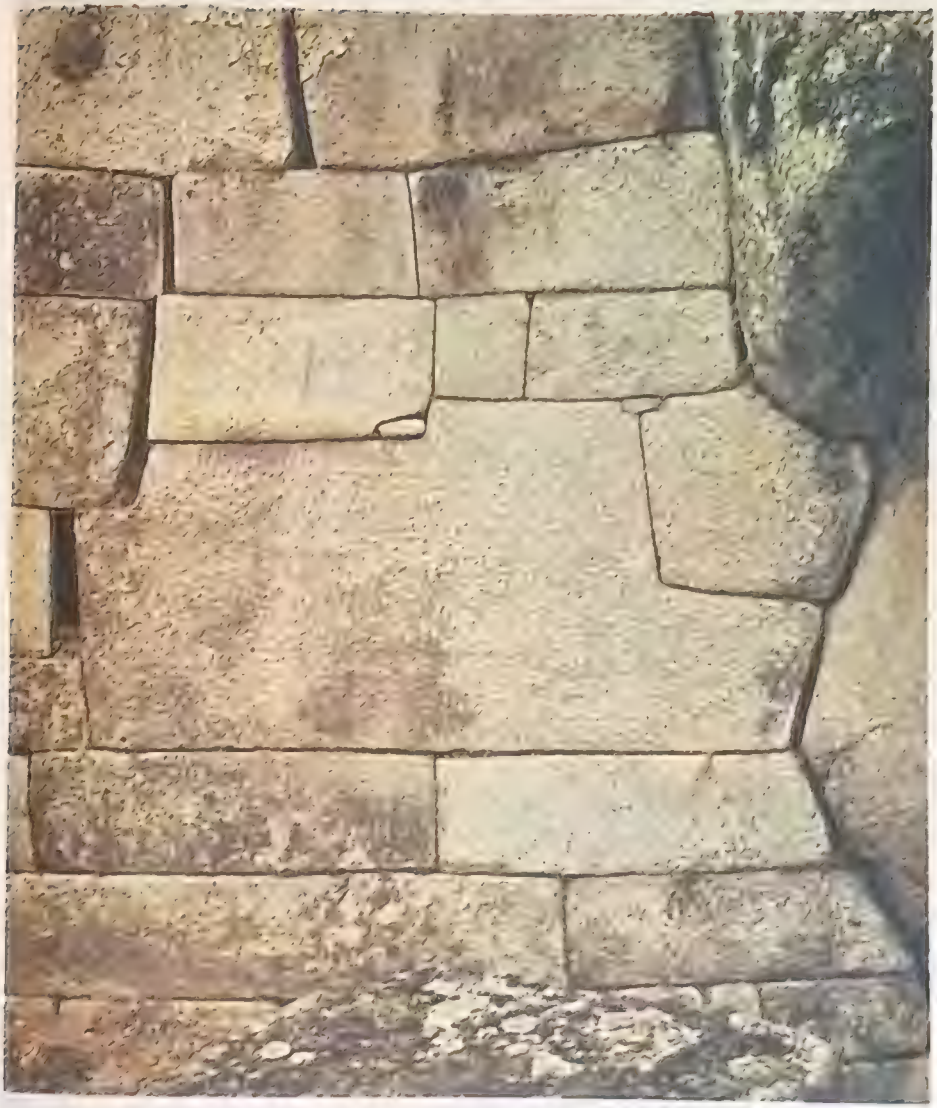

İnka ve Azteklerin harçsız duvar örme tarzını yansıtan bir resim.

despotluğa varan bir yönetim kurmak zorunda kaldı. Kolombiya'da karşılaştığı kargaşayı bastırmak için, ülkenin anayasasında yer alan olağanüstü durumlarda kullanılabilecek diktatörlük yetkilerinden yararlandı. Bu yönüyle anayasayı kaldırıp, seçimle başa gelenleri hiçe sayan Latin Amerikalı birçok "caudillo"nun öncülüğünü yapmış sayılabilir. Devrimin ilk dönemlerinden kalan geleneksel demokratik istekler sürüyor, ama bunlar asla yerine getirilmiyordu. Düzen sağlamak ve "anarşinin başlangıç noktası olan" liberal görüşleri baskı altında tutmak amacıyla, ordunun kullanılması bir gelenek haline gelmişti.

Daha sonraki Latin Amerika rejimlerinin mali özellikleri de Bolivar döneminde ortaya çıkmıştır. Büyük Kolombiya hükümetinin, ilk olarak dış borç alması söz konusu olduğunda Londra, kredi musluklarını derhal açmıştı. Ancak büyük bir ordunun yükünü omuzlarında taşıyan Kolombiyalılar, bu borçların faizlerini asla zamanında ödeyemediler. Bu yeni devlete duyulan güven, giderek azaldı; 1827'de, Andres Bello, Bolivar'a Londra'dan şöyle yazıyordu: *"İlginizi her şeyden önce bir konuya çekmek istiyorum; o da Kolombiya'nın kamu borçlarıdır. Artık Londra'dan yeni krediler sağlama olanağı yok gibidir."* Böylece, daha sonraki yıllarda görülen bütçe ve kredi açıkları o günlerde başlamış oluyordu.

Cumhuriyet yönetimi zayıf ve yolsuzluklara açıktı. 1827'de Venezuela'yı ziyaret eden Bolivar, eğitimin son derece bozulmuş olduğunu gördü. Öğretmenlerin ücret-

Hidalgo, Morelos ve Zapata, Meksika'daki üç büyük ayaklanmanın önderleriydi. Köylü devrimini yansıtan bu tablo, söz konusu üç önderi bir araya getirmektedir.

leri ya düzensiz ödeniyor ya da hiç ödenmiyordu. Tarım ve sığırcılığa bütünüyle boş verilmişti. Yabancı bir şirket, tütün piyasasını tekeline almıştı ve ürüne çok düşük bir fiyat veriyordu. Toprak sahipleri, acımasız tefecilerin ellerine bakmaktaydı.

Bolivar'ın ölümünden önce, İspanyol Amerikası'nın bugünkü devletlere bölünme süreci tamamlanmıştı. Bolivar, kurtulan bölgeleri bir çeşit federasyon içinde birleştirmeye çok çalıştıysa da, ayrılıkçılık duygusu çok güçlü, coğrafi engeller de çok büyüktü. Cabildo'lar (meclisler) güçlerini ellerinden alacak her türlü eyleme karşı hazırlıklı bulunuyorlardı. Bölgesel caudillo'lar (önderler) ise, Bolivar'ın,sorunların karşılıklı anlaşma yoluyla çözülmesi görüşüne pek aldırış etmiyorlardı. Onlar ve yandaşları isteklerini kaba güç kullanarak gerçekleştirmeye alışmışlardı. İspanya'ya karşı verilen savaşın kazanılmasından sonra, yeni cumhuriyetler arasında ticaret düşük bir düzeyde kaldı, hasımlık duyguları gelişti. Her ülkenin kendi egemenlik bölgesi vardı; bunun dışında kalanlarsa onlar açısından yabancı ülkeydi. Artık bütün dünyanın da bunu böyle tanımaktan başka çaresi yoktu.

Bağımsızlığın Yerleşmesi

Yurtseverler, devrimin ilk gününden beri Latin Amerika dışındaki ülkelerle ilişkilerini geliştirmeye çalıştılar. Devrimci cuntaların ilk girişimlerinden biri, limanlarını tüm dünya uluslarına açmak oldu. Yeni hükümetlerin para ve mala gereksinimi vardı. Bu talebi karşılamaya özellikle Büyük Britanya hevesliydi. Bağımsızlık savaşları sırasında İngiliz dışişleri bakanları, Castlereagh ve Canning, resmen tarafsız bir tutum takınmalarına karşın, Latin Amerika'nın İngiliz ticaretine açılmasını dilediklerini belirtmekten de çekinmediler.

İngiltere ile ABD arasındaki rekabet daha o zamanlar başlamıştı. Her ikisi de, ötekinin topraklarını genişletmesinden kuşkulanmaktaydı. İngilizler bu konuda duyarlık göstermede pek de haksız değillerdi. 1821'de yapılan bir anlaşmayla Birleşik Amerika, İspanya'dan Florida'yı aldı ve yüzyılın sonuna doğru Meksika'ya doğru sınırlarını genişleterek, Rio Grande'ye kadar uzanan toprakları ele geçirdi. Bir dönem, sürekli olarak ABD'nin Küba'yı da topraklarına katması beklendi. ABD ve Britanya, hükümet sistemleri konusundaki birbirlerinden farklı düşüncedeydiler. İngiliz dışişleri bakanları Latin Amerika'da da Avrupa örneği uygun monarşilerin kurulmasını isterlerken, ABD bu görüşe şiddetle karşı çıktı. Zaten, Latin Amerika'da Brezilya dışındaki bütün eski sömürgelerde monarşi geleneği, bir daha geri gelmemek üzere yıkılmıştı. Ticari rekabet alanında, ABD 1822'de bazı cumhuriyetleri İngiltere'den daha önce tanıyarak daha üstün bir duruma geçmiş bulunuyordu. Aynı yıl Paris'teki Kolombiya elçisi, resmi bir bildiri yayımlayarak, ülkesini tanımayanlara Kolombiya limanlarının kapatılacağını duyurdu. İngiliz işadamları, ABD'nin davranışından ve Kolombiya'nın tehdidinden kaygılanarak Londra'da bir bildiri yayımladılar ve Kolombiya'nın tanınmasını istediler. Az sonra İngiliz Dışişleri Bakanı Castlereagh, Latin Amerika cumhuriyetlerine ait bandıraların tanındığını açıkladı. Tanınma işlemi, Buenos Aires, Kolombiya ve Meksika'ya atanan İngiliz konoloslarıyla daha resmi bir görünüm kazandı.

İngiliz temsilcilerini taşıyan gemide bulunan bir rahibin izlenimleri çok ilginçtir. Rahip, her yanda dükkân gördüğü halde, koca Montevideo kentinde bir tek kitapçı dükkânına rastlamamıştı. Kentler ve kırsal alanlarda savaşın ve onu izleyen kargaşanın izleri görülebiliyordu.

Arjantin, Şili ve Peru'nun kurtarıcısı sayılan general San Martin.

Arjantin'in kurtuluşunda önemli bir rolü olan M. Moreno.

1823'te Fransa İspanya'yı istila ederek, Fernando'yu ve despot rejimini geri getirdi. İngiliz dışişleri bakanı Canning, bu istilanın İspanyol Amerikası'na da sıçramasından korkarak, ABD'ne bir öneride bulundu. Öneri, Britanya ve ABD'nin ortak bir Latin Amerika siyaseti çizmesiydi. Böylece ABD dışişleri bakanı John Quincey Adams'a ülkesinin önderliğini kanıtlamak olanağı verilmiş oluyordu. Adams, ABD'nin, Latin Amerika'yı herhangi bir saldırıya karşı koruyacak olanakları olmadığını bilmekteydi. Zamanın en büyük deniz gücü olan İngiltere de, bir Avrupa saldırısına karşı çıktığına göre ABD Yeni Dünya'da arabulucuk yapmakla herhangi bir rizikoyu yüklenmeyecekti. ABD cumhurbaşkanı Monroe'nun Aralık 1823'te Kongre'de okuduğu mesaj, alkışlar içinde onaylandı. Bu arada İngiliz dışişleri bakanı Canning, Fransa'dan Latin Amerika üzerinde herhangi bir niyeti olmadığını bildiren resmi bir açıklama kopardı. Daha sonra, İngiltere'nin Latin Amerika cumhuriyetlerini yabancı istiladan koruyacağını açıklayan bir bildiri yayımladı.

Monroe doktrini 4 ilkeden oluşmaktaydı: 1) ABD Avrupa sorunlarına karışmayacaktı; 2) ABD halen var olan Avrupa sömürgelerine ve uydularına saygı gösterecekti; 3) Tanınan Latin Amerika cumhuriyetlerinin yeniden herhangi bir Avrupa ülkesinin sömürgesi durumuna gelmesini ABD kabul etmeyecekti; 4) ABD'ni karşısına almadan hiçbir Avrupa ülkesi Latin Amerika cumhuriyetlerinin içişlerine ka-

JOSE DE SAN MARTİN'İN YAŞAMÖYKÜSÜ

Jose de San Martin, 1778 yılında Kuzey Arjantin'de, İspanyol asıllı bir subayın oğlu olarak doğdu. Daha küçük yaşta İspanya'ya gönderilerek, askeri eğitim gördü; İspanyol ordusunda savaştı. Güney Amerika'da bağımsızlık eylemlerinin başladığını duyar duymaz da Arjantin'e döndü.

1812'de, Buenos Aires'deki yöneticilerin emrine girdi. Lautoro mason locasını kurdu. Belgrano'yu ordunun başına geçirerek, ordu da Batılı anlamda bir reform gerçekleştirdi.

Arjantin'in kurtarıcısı sayılan San Martin'in, Bolivar'a oranla daha değişik bir kişiliği vardı: Dramatik olaylara ve kişisel zaferlere Bolivar kadar düşkün değildi. Londralı bitkibilimci John Miers onu şöyle tanımlar: "Uzun boylu, yapılı, geniş omuzlu ve dik yürüyen bir adamdı. Solgun benziliydi, çok keskin gözleri, koyu renk saçları ve geniş favorileri vardı. Konuşması çabuk ve canlı, davranışları inceydi. Çalışma odasında en çok dikkatimi çeken, Napolyon Bonapart ile Lord Wellington'un resimleri arasında asılı duran kendi minyatürüydü."

1817'de And Dağları'nı Uspallata Boğazı üzerinden aştı. 1818'de Maipu zaferi sonunda Şili'yi kurtardı. İngiliz amirali Cochrane'in sağladığı filo ile askerlerini Peru kıyılarına taşıdı. Peru'nun "koruyucusu" oldu; köleliği kaldırdı.

1822'de Guayaquil'de Bolivar'la görüştü, ama anlaşamadı.

Daha sonraki yıllarda çevresindekilerle Arjantin'in geleceği konusunda anlaşmazlığa düşen San Martin, sürgünlüğü seçti ve önce Hollanda'ya yerleşti. 1850'de Fransa'da öldü.

rışamayacaktı.

Monroe doktrini, İngiltere de dahil olmak üzere, Amerika ve Avrupa arasında kesin bir ayrım yapmaktaydı. Ayrıca yapılan ayrım, coğrafi özelliklerden çok, siyasal sistemlere dayandırılmıştı. Güdülen amacın, Avrupa'daki siyasal sisteme karşı çıkan bir Amerikan siyasal sistemini geliştirmek olduğu söyleniyordu. Oysa bu doktrin ABD'nin Latin Amerika'ya sızışının savunusuydu. Daha sonraki yıllarda Monroe doktrini Latin Amerikalı devlet adamları için büyük bir bela olacaktı. Konunun, Latin Amerika ülkelerinin içişlerine karışabilmek için ABD tarafından bahane olarak kullanıldığı ortaya çıktı.

Doktrine ilk tepki İngiltere'den geldi ve Canning İngiltere'nin Latin Amerika'nın güvenlik ve refahına ABD'den daha çok yararlı olabileceğini açıkladı. 1825'te İngiltere ile Buenos Aires, Kolombiya ve Meksika arasında ticari anlaşmalar yapıldı. 1826'daysa İngiliz dışişleri bakanı *"Eski Dünya'yı, Yeni Dünya'nın düzenini düzeltme"* görevine çağırdı.

Büyük Britanya ile ABD, Latin Amerika'daki karşılıklı çıkarlarını dengelemeye çalışırken, Simon Bolivar, hâlâ Latin Amerika, ya da İspanyol Amerikası cumhuriyetlerinin tek bir federasyon içinde birleştirilmeleri gerektiği görüşünü savunuyordu. (Bolivar'ın bu federasyonu, 'Panama Federasyonu' adıyla anılır.) Yıllarını bu uğurda harcamıştı. Haziran 1826'da, Panama'da düzenlenen Kıta Kongresi pek bir şey getirmedi. Ama Monroe doktrininden farklı olarak, bu kıta kongresi, daha sonraki yüzyılda ortaya çıkan Panamerikan akımının esin kaynağı olan birlik ve iş birliği ilkelerinin saptanmasını sağladı. Bolivar "Panama Kongresi" nin zor günlerde ve ortak tehlikeler karşısında başvurulacak birleştirici bir unsur olarak kullanılabileceği umudundaydı.

Ama düşleri gerçekleşmedi. Kongreye Peru, Kolombiya, Meksika ve Orta Amerika, yani yalnızca 4 ülkenin temsilcileri katıldı. Dönem bu işler açısından uygun değildi. Cumhuriyetler birbirlerine karşı güvensizlik besliyordu. Hepsinin başında önemli bir iç kargaşa sorunu vardı. Öte yandan ne İngiltere, ne de ABD, bir İspanyol-Amerikan blokunun oluşmasını istemekteydi.

Eğer Bolivar'ın görüşme ve anlaşmaya varma önerileri gerçekleşebilmiş olsaydı, daha sonraki savaşlar da önlenmiş olacaktı. Latin Amerikalılar genellikle sınırlarını nasıl kavga ve gürültüsüz çizdiklerini anlatıp, kendilerini dünyaya örnek olarak gösterirler. Gerçekte, bu, biraz abartma olmaktadır. Bölgedeki bazı önemsiz savaşlar dışında Güney Amerika cumhuriyetleri arasında dört önemli savaş çıkmıştır. 1825-1828 Arjantin-Brezilya Savaşı; 1842-1852 Arjantin-Uruguay ve Arjantin-Brezilya Savaşı;1864-1870 Paraguay-Arjantın, Uruguay-Brezilya Savaşı; 1879-1883 yıllarında Şili'nin Peru ve Bolivya'ya karşı yürüttüğü savaş;1932-1935 Bolivya-Paraguay Savaşı. Bütün bu savaşlarda güdülen amaç, bir tarafın öteki tarafı denetimi altına alması ya da komşu ülkenin topraklarından bazı bölgelerin koparılmasıydı. Sonuç olarak Bolivar'ın düşü, yani bir Latin Amerika Devletleri Federasyonu günümüzde de gerçekleşemeyecekti.

Ama bu düşünce, genel bir Latin Amerika devrimci stratejisinin oluşturulması, yolunda harcanan çabaların, kıtasal devrim düşüncesinin öncüsü olacaktı.

İrlanda kökenli bir subay olan ve San Martin'in düzenlediği seferden sonra Şili Cumhuriyeti'nin başına getirilen B. O'Higgins.

Karayip (Antil) Adaları'nda Bağımsızlık Eylemleri

Cortes'in Meksika'ya gelişiyle (1519), Karayip Adaları da İspanya ile hasımları açısından büyük bir stratejik önem kazandı. İspanya için adalar, kıta sömürgelerinin savunmasında bir "ileri karakol" durumundaydı. İngiliz ve Fransız

Latin Amerika'nın kırsal yaşamını gösteren temsili bir resim.

korsanları içinse, bu adalar, ülkelerine dönen İspanyol hazine filolarına saldırmak için birer üs görevi görmekteydi. Daha sonraki dönemde Antil Adaları, İngiltere'nin Güney Atlas Okyanusu denizyollarını koruma stratejisinde ve ABD'nin Panama Kanalı'nı da içeren savunma sisteminde çok önemli bir yere sahip olacaktı.

Antiller bölgesi her dönemde ticari bir transit alanı olmuştur. Bu yönüyle, adalardaki İspanyol sömürgelerinin tarihi gelişimleri, kıtadaki sömürgelere oranla, önemli farklılaşmalar göstermiştir. Sözgelimi Fransız korsanlarının yerleşme merkezi olan Batı Hispaniola, yani Santo-Domingo, XVII.yy 'da İspanyollarca da resmen Fransız sömürgesi olarak tanındı. Adanın doğusunda İspanyollar egemendi. Adanın üçte birinin Fransız sömürgesi oluşundan 90 yıl kadar sonra, köle ticareti yapan ve adaya köle yerleştiren Fransız sömürgecileri, Avrupa'ya şeker ihraç etmeye başladılar. Santo-Domingo, keskin zıtlıklar içinde bir toplumdu. Adada yaşayan yaklaşık yarım milyon kölenin yarıdan çoğu, Afrika doğumluydu. Bu köleler sahiplerine büyük bir bağlılık içindeydiler ve adada yoğun bir ırk ayrımı izleniyordu: Karaderililer serbest meslek sahibi olamazlar ve beyazlardan her türlü hakareti görürlerdi. Adadaki 35 000 beyaz, Avrupalı Fransız memurlardan; Avrupalı çiftçi ve tacirlerden; Fransız asıllı *kreol* toprak sahipleri ve burjuvalardan oluşmaktaydı. İspanyol sisteminden daha despotik olan Fransız sisteminde, *cabildo*'lar "kent meclisleri" türünden bir kurum yoktu.

1789'da, birdenbire bu karmakarışık Fransız sömürgesine Fransız Devrimi haberleri ulaştı. Toprak ve köle sahibi aristokratlar, "özgürlük" sevdasına kapıldılar; ama, onların özgürlükten anladıkları, ülkelerini kendi istediklerince yönetmeleri, yani renkli ırka karşı daha da acımasız davranmaktı. 'Mulato'lar (melezler) devrim bildirisini kendi açılarından yorumlayarak, "her insanın özgür ve eşit doğduğunu" ve İnsan Hakları Bildirisi'nin kendilerine oy hakkı tanıdığını söylediler. Davullar çalarak, toplantılar düzenleyen köleler ayaklandı. Evler, kamış tarlaları düzenli biçimde yakıldı, beyazlar öldürüldü.

1791-1804 yılları arasında Santo-Domingo iç savaşların en korkuncunu yaşadı. Savaş sırasında zenci önderlerin ilki olan Toussaint L'Ouverture sivrildi. Eski bir köle olan L'Ouverture, halkın yaygın saygısını kazanarak 1800 yılın-

Deri tabaklayan Kızılderililer.

da sömürgeyi ele geçirdi. Napolyon'un Fransa'dan gönderdiği birliklere yeniden zenci önder hapiste ölecekti. Ama gönderilen Fransız birlikleri tropikal hastalıklar ve yeniden baş gösteren zenci ayaklanmaları sonucu güçlerini yitirdiler. 1804'te Toussaint'in yerine geçen başka bir zenci önder Dessalines, ülkede bağımsızlık ilan etti ve bu yeni devlete kendi dillerinde, "ağırlık bölge" anlamına gelen *Haiti* adını verdi. Haiti, bütün Latin Amerika'da Eski Dünya ile bağlarını kesen ilk ülke olmuştur. 1808-1818 yılları arasında, Güney Haiti'ye Pétion adında, Fransa'da eğitim görmüş bir mulato (melez) egemen oldu. Bolivar, bu adaya sığındığında son seferi için ona destek sağlayan işte bu zenci önder olacaktı.

Haiti'nin daha sonraki tarihi diktatörlük (1986 başlarında Duvalier'nin düşmesiyle son buldu), yoksulluk ve beceriksizliklerle doludur. Adada günümüzde resmi dil olarak Fransızca kullanılmaktadır. Haiti, Latin Amerika ailesinin bir üyesi olmasına karşın, nüfusun büyük çoğunluğunu Afrikalılar oluşturmaktadır. Kültürüyse, ancak And Dağları'nda yaşayan yerlilerin kültürü ölçüsünde "Latin" kültürü sayılabilir.

Santo-Domingo zencileri yalnızca, adanın kendi bölümlerindeki binlerce beyazı ve mulato'yu öldürmekle kalmamış; Doğu Hispaniola'daki İspanyol sömürgesi Santo-Domingo'ya sızmışlardı.

Bir zamanlar Hint adalarının başkenti olan Santo-Domingo yüzyıllar boyu geri planda kaldı. Meksika ve Peru gibi daha zengin bölgeler bulan İspanya'nın adaya karşı duyduğu ilginin azalması, Haitili zencilerin işine yaramış ve sömürgeyi kolayca ele geçirmişlerdi. 1822-1844 yılları arasında, Haitililer Santo-Domingo'yu, İspanyol ve beyazlara büyük bir düşmanlık göstererek yönettiler. Çok sayıda İspanyol, başka ülkelere göç etti. 1844'te zenciler kovuldular ve Dominik Cumhuriyeti ilan edildi. O tarihte nüfus, günümüzde de olduğu gibi çoğunlukla İspanyolca konuşan mulato'lardan oluşmaktaydı. Bağımsızlıktan sonra Dominik Cumhuriyeti de Haiti'dekine benzer yoksulluk, düzensizlik ve kargaşa içine düştü. İki ırk arasındaki karşılıklı nefret günümüze kadar sürüp geldi.

Coğrafi, ırksal ve uluslararası nedenlerden Küba da, Kıta Amerikası'ndan oldukça değişik bir gelişme göstermişti. Küba, uzun yıllar Meksika, Orta Amerika ve Güney Amerika'da İspanyol egemenliğine son veren bağımsızlık eylem-

Kilise'yle büyük toprak sahiplerinin bütünleşmesini simgeleyen bir resim.

lerinden fazla etkilenmedi. Kullanışlı doğal limanları dolayısıyla Küba, İspanya'nın Kıta Amerikası'ndaki yurtseverlere karşı yürüttüğü kara ve deniz harekâtının ana üssü olarak kullanıldı. Adada güçlü bir askeri garnizonun bulunması, bir isyan eylemine başarı şansı tanımıyordu. Ayrıca, şeker sanayisinin gelişmesiyle birlikte, adada kullanılan zenci köle sayısı da giderek artmıştı.Criollo'lar İspanyollarca yönetilmekten hoşlanmıyorlardı.

Ama bağımsızlık konusunda yapılacak kışkırtmaların bir zenci ayaklanmasına dönüşebileceği kuşkusu uzun süre onları engelledi. Haiti'deki kıyımın anısı henüz kafalardan silinmemişti. Bu yüzden İspanyol sömürgesi olmayı, bir zenci cumhuriyeti olmaya tercih ediyorlardı.

Bütün XIX. yy. boyunca Küba bağımsızlık eylemi, Kübalı sürgünlerin ABD'nde oluşturdukları komitelerin yayımlandığı bildiriler ve ABD'ne yakın bazı bölgelerde giriştikleri küçük çaplı çatışmalar biçiminde sürüp gitti. Kübalı devrimciler ve Amerikalı maceracılar adaya bir çıkartma yapılırsa, hükümete karşı genel bir ayaklanmayı kışkırtabileceklerini sanıyorlardı.

Böylece Küba ve Porto Rico öteki sömürgelere oranla, daha uzun bir süre İspanyol egemenliğinde kaldı. Bu adalarda yönetim çok bozuk işlemekteydi. İspanyol yöneticileri yalnızca keselerini doldurmaya bakmaktaydılar. Ama yönetimin Kübalılara geçmesi de, adada pek bir şey değiştirmedi. Eski yolsuzlukları, bu kez, Küba'nın kendi egemen sınıfı sürdürüyordu.

Antil Adaları Latin Amerika'daki bağımsızlık savaşlarında ya da bağımsızlığın ilk yıllarında önemli bir rol oynamazlar. Gerçekten de, XIX. yy. sonunda. ABD İspanya'ya karşı Kübalıların giriştiği eyleme el koyana kadar, bu adalar Latin Amerika tarihinin uzak bir kıyısında yer almışlardır

Brezilya'nın Bağımsızlığa Kavuşması

Kıta Amerikası'ndaki İspanyol sömürgeleri bağımsızlık savaşları verirken, Brezilya bağımsızlığa sessiz sedasız kavuştu. Bu duruma yol açan belli başlı birkaç etken vardı. Ödün vermek ne İspanyolların, ne de İspanyol *criollo*'larının kişiliğine pek uymamasına karşın, Portekizliler kişilik bakımından daha uysaldılar. Bunun yanı sıra, 1808'e kadar Brezilya'daki Portekiz yönetimi oldukça gevşekti. Tropikal bir iklimde zencilerle birlikte yaşamak Portekizlileri daha rahat insanlar haline sokmuştu. Bununla birlikte, Brezilyalıların zayıf ve batmış bir durumda bulunan Lizbon rejiminin boyunduruğu altında daha fazla kalmaları olanaksızdı. Daha 1788 gibi erken bir tarihte takma adı *Tiradentes* (dişçi) olan bir önderin yönetiminde Portekizlilere karşı oldukça büyük çaplı bir ayaklanma düzenlenmişti. İspanyol kralını 1808'de tahttan indirerek, anavatanla sömürgeler arasındaki bağı koparan Napolyon, Portekiz'in Brezilya ile olan bağlarının daha da güçlenmesine yol açtı. Kasım 1807'de Fransız generali Junot'nun komutasında Lizbon'a giren Fransız ordusu, 2000 kişiye yaklaşanPortekiz kraliyet ailesinin, İngilizlerin öğütlerine uyarak 2 gün önce Brezilya'ya kaçtıklarını öğrendi. İngiliz savaş gemilerinin koruyuculuğu altında Brezilya'ya yelken açan Portekiz hanedanı, hazinenin bütün altın ve mücevherlerini yanlarına almıştı.

Monarşinin ağırlık merkezinin Atlas Okyanusu'nun öteki yakasına aktarılması sonucunda, ilginç bir durum doğmuştu. Portekiz'in başkenti olarak, Lizbon'un yerini, artık Rio de Janeiro alacaktı. Ayrıca monarşi kurumlarının Brezilya'da yerleşmesi, yer yer bazı bölgesel ayaklanmalar olsa bile, İspanyol İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra İspanyol Amerikası'nda ortaya çıkan cunta ve askeri diktatörlüklerin Brezilya'da da boy göstermesini önlemişti.

Ocak 1808'de çok güç koşullar altında gerçekleşen bir yolculuktan sonra, Portekiz hanedanı Brezilya'ya ulaştı. Rio de Janeiro Körfezi'nin çok güzel bir yer olmasına karşın, sömürge bütünüyle ihmal edilmiş bir durumdaydı.

Halk tarafından büyük bir coşkuyla karşılanan krallık ailesinin sömürgeye gelişiyle birlikte, Rio de Janeiro'da yepyeni bir gelişme dönemi başladı. 1824'te, Maria Graham'ın Rio'da krallık sarayında görev aldığı dönemde, kentte bir tiyatro yapılmış, günlük bir gazete çıkarılmış, yeni sanayiler geliştirilmiş ve kentin çevresindeki ağaçlar kesilerek tarıma uygun alanlar yaratılmıştı. Mahalli ürünlerin yanı sıra, ülkede Avrupa ve Afrika'nın lezzetli meyve ve sebzeleri de görülmeye başlamıştı.

Portekiz Brezilya ilişkilerinde yeni bir dönemin başlamasına ön ayak olan İngilizler, ticaretin geliştirilmesine büyük bir ilgi gösterdiler. Böylece Rio de Janeiro,durgun bir sömürge kenti olmaktan çıktı; Latin Amerika'nın en önemli merkezlerinden biri durumuna geldi. İngiliz işadamları açısından Brezilya bir umut ülkesiydi. Rio Körfezi'ni İngiliz gemileri, kentiyse çe-

Juan Nicolas, Kızılderililerin ve yoksul köylülerin haklarını savunan din adamlarından biriydi.

Yerlilerin önemli geçim kaynaklarından biri de kırlarda yaban hayvanlarını avlamaktı. Resimde avlanan bir yerli görülüyor.

Bağımsızlığın ilk yıllarında askerlere giydirilen üniformalarla İngilizlere öykünülüyordu.

şitli İngiliz malları doldurmuştu.

1815'te, Dom Joao, Brezilya' nın Portekiz'le tam bir eşitlik içinde olduğunu ilan etti. Ertesi yıl da resmen iki ülkenin kralı oldu. Ama Portekiz kralının sürekli olarak Güney Amerika'da kalması olanaksızdı. 1821'de, Portekiz tahtının tehlikede olduğunu anlar anlamaz, oğlu Pedro'yu Rio de Janeiro'da naip olarak bırakarak Lizbon'a geri döndü. Lizbon hükümetinin Brezilya'yı eski sömürge konumuna döndürmek istediği ortaya çıkınca, Brezilyalı yurtseverlerden güç alan Dom Pedro, Eylül 1822'de bir çağrıda bulundu: *"Bağımsızlık, ya da ölüm!"* Dom Pedro, Pedro I adıyla bağımsız Brezilya'nın İmparatoru olarak atandı.

Bağımsızlığa geçiş, bir devrimden çok, düzenin sürmesini sağlayan bir olguydu. Bunun için bağımsızlık, hiç kan dökülmeden gerçekleşti. Ülkede bulunan az sayıda Portekiz kuvveti, karada Brezilyalılar, denizdeyse Lord Cochrane'in komutasındaki küçük İngiliz filosu tarafından yenilgiye uğratıldı. Bu, Lord Cochrane'in Güney Amerika bağımsızlığına son katkısı oldu.

Böylece bağımsız Brezilya ile sömürge geçmişi arasında bir uçurum doğmadı; yönetimin Brezilyalıların eline geçmesi için büyük bir mücadele gerekmedi. Bağımsızlığın ilanıyla birlikte işbaşına,ülkede eğitim görmüş yöneticiler geçti. Özellikle imparator Pedro II döneminde ülke, anayasaya uygun bir biçimde yönetildi. Bu durum monarşinin yıkılıp, cumhuriyet dönemine geçildiği 1889'a kadar sürüp gitti.

"Caudillo"lar Çağı

Simon Bolivar *"Mezarımın üstünden birçok diktatör doğacaktır"* demişti. Latin Amerika ülkelerindeki kurtuluş eyleminin taşıdığı özellik, bağımsızlıkla birlikte diktatörlerin doğuşunu kaçınılmaz kılmaktaydı.

İspanyol Amerikası'ndaki bağımsızlık savaşları, yabancı sömürgeciliğe karşı yürütülen bir kitle ayaklanması biçiminde gerçekleşmemişti. Görüldüğü gibi bu eylemler genellikle küçük bir criollo grubunun başlattığı eylemlerdi. Hatta Bolivar'ın bile halkları, çoğunluğun isteksizliğine karşın bağımsızlığa kavuşturduğu söylenmiştir. Kısacası, söz konusu olan bir devrimden çok, askeri harekâttı.

Savaşlar siyasal değerler yerine, askeri değerlerin gelişmesini sağlamış ve Latin Amerika ülkelerinde büyük iktisadi zararlara yol açmıştır. Madenler kullanılamaz duruma düşmüş ve ülkedeki güven-

sizlik ortamı tarım alanında da etkisini göstermiştir. Savaşların son bulmasıyla köylüler, beş parasız, kentlere doluşmuş ve dilencilik, serserilik iyice yaygınlaşmıştır.

İktisadi bozukluk, toplumsal ve siyasal kargaşayı da birlikte getirdi. İspanyol yöneticiler tarafından daha önce kurulan üç yüz yıllık otorite tümüyle kaybolmuştu. Ülkede hiçbir sınıf iktidara tam olarak gelip, düzeni sağlayacak güce sahip değildi. Kentlerdeki criollo azınlığı, eski İspanyol yöneticilerin yerini alarak, liberal anayasa ve yasalar yapıyorlardı. Ama bu yasalar, yeni bir dünya yaratmaya yönelik idealist kurumlarla, uygulamada ortaya çıkan yönetim sorunları arasındaki çelişme yüzünden, çoğu kez etkisiz kalmaktaydı. Latin Amerika ülkelerine egemen olan bu yasadışı düzen, giderek siyasal iktidarın çoğunlukla, bağımsızlık savaşlarında orduyu yönetmiş olan *"caudillo"* adı verilen önderlerin eline geçmesine ortam hazırladı. Büyük toprak sahipleri, özellikle de Katolik Kilisesi otoriter düzenin sürmesinden çok hoşnuttu.

Böylece, yeni cumhuriyetler, parlamenter demokrasiye geçemedi. *"Caudilismo"*, hem kaçınılmaz, hem de bir bakıma, zorunluydu. Bolivar da edindiği deneyler sonucunda halkın henüz temsili hükümet biçimine hazır olmadığı sonucuna varmıştı. Oysa bunda halkın demokrasiye hazır olup olmamasından çok, Latin Amerika'daki sınıf yapısı rol oynamaktaydı.

Latin Amerika cumhuriyetlerinin çoğunluğunun toplumsal yapısı bu anti-demokratik siyasal yapının doğmasına yol açmıştır. Yaygın cehalet ve yoksulluk, yerlilerin, "mestizo"ların (melezlerin) yaşadığı bölgelerdeki büyük kültür geriliği, toprağın ve siyasal gücün küçük bir azınlık arasında paylaşılması, büyük toprak sahibi subayların yönetimindeki ordunun, başından beri halka karşı kullanılması, gerçek anlamda demokratik bir hükümetin kurulmasını engelleyen etkenlerdir.

İspanyol sömürgelerinin bağımsızlığa kavuştuğu yıllarda, Avrupa'daki liberalizm kavramında da bazı değişiklikler olmuştu. Avrupa kökenli düşüncelerden etkilenmeyi sürdüren İspanyol Amerikası, daha güçlü bir yönetim yönünde gerçekleşen bu değişiklik sayesinde, bölgesel geleneklerini pekiştirmek fırsatını buldu. Avrupa'da Aydınlanma döneminin liberalizmi, yerini kahramanların ve güçlü önderlerin etkili olduğu daha romantik ve mil-

Orta Amerika'nın İspanyol egemenliğinden kurtuluşu sırasında önde gelen kişiler arasında yer alan Juan Randon (solda) ve Antonio Paez (altta).

Meksika'daki ilk bağımsızlık eyleminin başlatıldığı Dolores köyünün kilisesi.

lıyetçi bir liberalizme bırakmıştı. Bu yönüyle, Carlyle'in 1814'ten 1840 yıllarına kadar Paraguay'ı diktatörlükle yöneten Dr. Francia için yazdığı övgü dolu sözlere şaşmamak gerekir. Francia'nın hükümeti katı ve acımasızdı. Ancak iç düzeni koruması ve o dönemde İspanyol Amerikası'nın pek çok yerinde baş gösteren anarşiyi, ülkesinden uzak tutması bakımından başarılı olduğu söylenebilir. Oysa yönetimin bütün sertliğine karşın, halkın büyük bir çoğunluğu diktatörlükten pek etkilenmiyordu. Aslında, halk açısından yüzyıllardır süren baskı bakımından değişen pek bir şey olmamıştı. Halkın büyük bölümü yaşamlarını gösterişsiz biçimde sürdürmeye, toprak ağalarının topraklarında çalışmaya ve küçük toprak parçalarında mısır ve buğday ekmeye devam etti. Çoğunluğun temel hakları açıkça tanınmasa bile, onlara pek karışan da yoktu. Kısacası, halk yığınları eskiden beri siyasal yönetim işlerinin dışında tutulmuştu.

1830'da Bolivar'ın ölümüyle Latin Amerika haritası aşağı yukarı günümüzdeki görünümünü almış bulunuyordu. 1838'e kadar Kostarika, Guatemala, Nikaragua, Honduras ve El Salvador'dan oluşan 5 Orta Amerika ülkesi, bir Orta Amerika Konfederasyonu içinde birleşmişlerdi. Ancak bu, yapay, zorlama bir durumdu. Bu ülkeler dağılacak, aralarına bir de Panama gibi yeni bir devlet katılacaktı. Bağımsızlık, İspanyol Amerikası'na parçalanma getirmişti: Yaylalar, tropikal ormanlar, dağlar ve çöllerle birbirlerinden ayrılmış bulunan merkezler, daha sonra birbirine rakip merkezler durumuna dönüşecekti. Öte yandan, bütün yeni devletler, kendi içlerinde de bölünmelere uğramıştı. İspanyol görevlilerin çekilmesiyle, her kent İspanyollardan kalma bireycilik ruhuyla, bütünün parçası olmak yerine, kendi bölgelerinin merkezi olma sevdasına düştü. Böylece kentler ve ülkenin geri kalan bölgeleri arasında mücadele başladı. Bölgeseciliğin anlamda bir federalizmdi ve birleşme yerine ayrılığı amaçlıyordu. Federalistlere karşı çıkan grupsa merkeziyetçilerdi. Bunlar, bütün gücün başkentte kurulan ulusal hükümette toplanmasını istemekteydiler. Caudillo, güçlü olup, otoritesini bütün ülkede hissettirebilirse, merkeziyetçilik ağır basardı. Caudillo, başkentte oturup, redingot giyerdi. Bu ölçüde güçlü olmadığı durumda, at üstünde, omuzlarında "poncho" denen bir çeşit pelerinle kendi eyaletine hükmeder, eyalet topraklarını kendi çiftliği, hazinesini de kendi parası gibi kullanırdı. Kentlerde üslenen ticaret sermayesi merkeziyetçilikten yana çıkarken, taşranın büyük toprak sahipleri, federalizmi savunmaktaydılar. Daha sonra liberaller

tarafından hazırlanan İspanyol Amerikası anayasası, örnek olarak A.B.D. Anayasası'nı almışsa da, bu anayasalarda diktatörlüğe yasal bir konum kazandırmak amacıyla bütün güçlerin cumhurbaşkanlarında toplandığı görülür. İspanyol Amerikası'ndaki anayasalar, caudillo'nun pratik açıdan yararlı olduğunu benimsemiştir.

İspanya'dan kopuş, siyasal istikrarı sağlamamakla birlikte bazı liberal reformların gerekleşmesine yol açmış, ülkelerin ufkunu genişletmişti. Engizisyon kalkmış, halk serbestçe, daha önce yasak olan düşünceleri tartışmaya başlamıştı. Basın özgürlüğü, sözle de olsa tanınmıştı; dış ticaret engelleri kaldırılmıştı. Yaygın eğitim ve reformlar yapılması konusunda çabalar harcanacaktı.

Meksika

XIX. yy. İspanyol Amerikası'nda egemen olan siyasal düzenin yukarda anlatılan niteliğinden dolayı, parlamenter demokrasinin uygulanması, yöneticilerin değiştirilmesi, ancak kaba güç kullanarak ya da bu yolda tehditler savrularak gerçekleştirilmekteydi. Burada bütün cumhuriyetlerde yapılan darbelerden ayrıntılı olarak söz etmek olanaksız. Kuzeyde Meksika'dan, güneyde Arjantin'e kadar bütün Latin Amerikalılar, bir caudillo'lar dönemi yaşadı. Şili'nin dışında çoğu ülkede, bu dönem bir yüzyıl boyunca sürdü ve günümüzde de sona ermedi.

Caudillo'lar dönemi, hiçbir yerde Meksika'daki kadar kargaşalık içinde geçmemiştir. Hiçbir ülkenin halkı, Meksika'da olduğu ölçüde, siyasal yaşamın dışında tutulmadı. Dağlar arasında, küçük topluluklar halinde yaşayan Kızılderili köylüler, yasal bir cumhuriyetin yurttaşları ve kentlerde yaşayan criollo'larla eşit olduklarını uzun süre öğrenemediler. Daha doğrusu, bu hakları onlara anlatan kişiler çok azdı. Onların bildikleri tek şey, hâlâ kendi besinlerini bile zor karşılayan mısır ile fasulye yetiştirmek zorunda olduklarıydı. Meksika, mineraller bakımından zengin, tarıma, elverişli, sulak topraklar bakımından yoksul bir ülkeydi. Kırsal kesimlerde yaşayan, görünüş ve yaşam biçimleri bakımından Mexico City'deki criollo'lardan çok, yerli Kızılderililere benzeyen mestizo'larsa, siyasal iktidarın criollo azınlığının elinde toplanmasına karşı çıkmaktaydı. Böylece, Meksika'nın siyasal tarihi, 50 yıl süreyle ayaklanmalar ve karşı-ayaklanmalar, *pronunciamiento*'lar (askeri darbeler) ve askeri isyanlarla yoğruldu.

Meksika'dan bir görünüş.

Meksika bağımsızlığının ilk dönemi, gerçekte tutucu ve merkeziyetçi olan bir criollo azınlığı tarafından yönetilmiştir. Bu dönemin en önemli kişisi, general Santa Anna'dır. Profesyonel bir asker ve Latin Amerika'nın en ünlü caudillo'su olan general Santa Anna, dikkatli ve ikna edici kişiliğiyle, yayımladığı bildirilerle göze çarpıyordu.

Santa Anna, 1821-1855 yılları arasında birkaç kez Meksika'nın cumhurbaşkanı oldu. Başkanlıktan çekildiği dönemlerde ülkedeki siyasal havanın nereden eseceğini öğrenmek için yazlıktaki evine çekilir ve zamanını en sevdiği spor olan horoz dövüşüyle geçirirdi.

Kendi iç çatışmalarının yanı sıra Meksikalılar, dış müdahalelerle de uğraşmak zorundaydılar. 1820'de A.B.D. Dışişleri Bakanı J.R. Poinsett, Kuzey Amerika'nın siyasal fikirlerini Meksika'ya zorla kabul ettirmekle suçlanarak, "istenmeyen kişi" ilan edildi. Bu olay "yankı" emperyalizminin ilk örneği olarak nitelendirilebilir. 1829'da Meksika'yı yeniden ele geçirmek üzere Havana'dan yola çıkan bir İspanyol kafilesi, general Santa Anna tarafından yenilgiye uğratıldı. A.B.D'nin Batı'da "genişleme" siyasetinin ilk belirtisi, Kuzey Amerikalıların, Louisiana eyalet sınırını aşarak Santa Anna'nın adamlarını bozguna uğratması ve Texas'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle ortaya çıktı.

Texas yenilgisinden sonra yazlıktaki evine çekilmiş bulunan Santa Anna, Fransızların da Vera Cruz'da karaya çıktığı haberini alır almaz Vera Cruz'a koştu. Fransızlara yaptığı saldırı sırasında yaralanarak, bacağını kaybetti. Böylece "Pasta Savaşı" son buldu ve Santa Anna yeniden ulusal kahra-

Güney Amerika'da toplumsal farklılıklar, giysilere de yansımaktaydı. Melezler, karma bir giysi giyerken kentlerde zenginleşen tüccarlar kölelerine bile gösterişli giysiler giydirebiliyorlardı. Resimlerde XIX. yy'da Güney Amerika'da yaygın giysilerden örnekler görülüyor.

man olarak halkının sevgisini kazandı. Kesilen bacağıysa büyük bir törenle özel olarak dikilen anıtın içine gömüldü. Texas, 1845'te resmen A.B.D. topraklarına katıldı.

A.B.D'ne karşı sürdürülen korkunç savaş sırasında Meksika, paramparça ve yoksullluktan yıpranmış bir durumdaydı. Yıllar geçtikçe Santa Anna'nın yönetimi despotlaşmaya, aşırılığa ve yolsuzluklara yönelmeye başladı. 1855'te, artık halkının gözünden iyice düşen diktatör, sürgüne gönderildi ve bir daha iktidara gelemedi. Onun ayrılışından sonra ülkede yine anarşi egemen oldu. Ama o tarihten sonra yaşanan 20 yıl içinde görülen huzursuzluklar, askeri ayaklanmalardan öte, toplumsal görüş ve çıkarlar arasındaki ayrılıkları yansıtan olaylardı. Gerçekte mücadele, yerleşmiş olan ayrıcalıklar ile liberal reformlar arasındaki çatışmaydı. Bunun yanı sıra yeni liberal eylemin önderleri, eskisi gibi criollo kökenli subaylar değil, Benito Juarez gibi saf kan Kızılderililer ve mestizo kökenli sivillerdi.

Liberallerin iki ana hedefi vardı: İlk olarak, ordu ve Kilise'yi sivil otoriteye bağlı kılmak istiyorlardı. Böylece, ülkenin A.B.D. tarafından daha çok parçalanmasına karşı koya-

bilmek için ülkeyi birlik halinde tutmaya çalışacaklardı. İkincisi, geniş toprakları parçalayıp yerlilere dağıtarak toprak sahibi aristokrasinin gücünü azaltmayı amaçlamaktaydılar. Hidalgo'nun 1810'daki ayaklanışından sonra, Meksika'da yapılan her sosyal reform planında, ana hedef, toprak dağılımının yeniden düzenlenmesi olmuştur.

Santa Anna'nın iktidardan çekilişinden sonra askeri ve dinsel mahkemelerin sivil davalara bakmaları konusundaki uygulamaya da son verildi. 1856'da çıkarılan bir yasayla, Kilise ve bütün sivil kuruluşlar, taşınmaz mal olarak ellerinde bulunan topraklarının büyük bir bölümünü satmakla yükümlü kılındılar. Yerlilere ayrılan topraklar bu yasanın kapsamı dışında tutuldu. Kilise toprakları zengin criollo'larca satın alındı. Sivil kuruluş sayıldıkları için yerlilerin yaşadıkları köyler de satılığa çıkarıldı. Bu komünal topraklar,Aztekler döneminde Kızılderililere aitti; İspanyollar bu topraklara *ejidos* adını veriyor ve bir ölçüde bu tür toprak mülkiyetini tanıyorlardı. Ama köylülerin yaşantılarında önemli bir değişiklik olmadı. Bu kez de başka ağalara hizmet ettiler.

1857'de liberal kongrenin hazır-

Meksika'da el sanatları da giderek tüketim toplumunun gereklerine uymaktadır. Resimde, Batı modasına uygun şapkalar yapan Meksikalı kadınlar görülüyor.

ladığı reformları da öngören anayasa, tutucuların, askeri güçlerin ve Kilise'nin birleşerek karşı çıkması üzerine, ülkede iç savaş başladı. Savaşı tutucular kazandılar ve başkenti ele geçirdiler. Liberal önder Juarez kırlara çekildi.

Meksika'nın haklı olarak en büyük kahramanlarından biri sayılan Benito Juarez, 1806'da Oaxaca eyaletinde dünyaya geldi. Kızılderili bir köylü ailesinin oğlu olan Juarez, Meksikalı bir Fransızın koruyuculuğu altında hukuk öğrenimi yaparak avukat oldu ve yoksul yerlilerin haklarını korudu. Doğduğu bölgenin valisi olduğunda, dürüst yönetimiyle kendine haklı bir ün sağladı. Anayasanın hazırlanışını izleyen iç savaşta, Juarez, Vera Cruz'da (Veracruz) üslendi. Generallerinin Mexico City'yi (1860) alması üzerine bu renkli derili inatçı önder, başkente avukat cübbesiyle girdi. Dıştan birleşik gibi görünen ülkenin başına geçer geçmez, konuşma ve basın özgürlüğü ilan etti. Oysa, düşmanları bu özgür-

AMERİKA'NIN SÖMÜRGELEŞTİRİLMESİ / I

Ortaçağ'da Avrupa'da büyük bir Doğu tutkusu egemen olmuş, sürekli olarak Doğu'nun zenginliklerinin yağmalanması düşleri görülmüştü. Marco Polo'nun Doğu'daki gezileri bu düşleri daha da pekiştirdi. Gerek Haçlı Seferleri'nin başarıya ulaşamaması, gerek Doğu ticaret yollarının Müslümanların denetimi altında kalacağının kesin olarak anlaşılması, gemicilik tekniklerinin, coğrafya bilgilerinin gelişmesiyle birlikte, İspanyolları ve Portekizlileri altın ve baharat ülkesi Hindistan'a giden yeni yollar aramaya itmişti. XV. yy. sonlarında İspanya toplumsal bir kargaşa içindeydi; Müslümanlar ve Yahudiler ülkeden kovuluyordu. Büyük toprak sahibi soylular köylüleri topraklarından sürüyor, bu geniş topraklarda koyun sürüleri besliyorlardı. Topraksız köylüler kentlere doluşmaktaydı; serserilik, dilencilik alabildiğine yaygınlaşmıştı. 1492'de Kristof Kolomb'un Amerika'yı keşfetmesiyle birlikte, bu öğeler altın ülkesi Eldorado düşleriyle Yeni Dünya'ya doluşacaktı.

Amerigo Vespucci, 1500'lerin başında Amazon ve Rio de la Plata ırmaklarının denize döküldükleri yerleri keşfetti. Bu sıralarda, Portekizli Cabral da, Brezilya'yı ülkesi adına bulmuş; Jean ve Sebastian Cabot, İngiltere hesabına Labrador kıyılarına çıkmıştı. İspanyol Escalante, Hojeda ve Batidus,Venezuela, Meksika ve Darien körfezlerinde cirit atıyorlardı. Avrupalıların şaşkın gözleri önünde, karanlıkların içinden büyük bir kıta ortaya çıkmaktaydı.

Yeni Dünya'nın bulunmasından az sonra İspanyollar Orta ve Güney Amerika'nın en zengin bölgelerini ele geçirdiler. İspanyollar, yerli halka karşı genel olarak çok kötü davrandılar. 1519-1521 yılları arasındaki dönemde, Güney Amerika'daki İspanyol egemenliği yayıldı; gümüş ve altın madenleri Avrupalıların eline geçti. Yerlilere yaptıkları zorbalıkla ün salan Hernan Cortez Meksika'yı,Francisco Pizarro ise Peru'yu ele geçirdiler.

Güney Amerika'daki eski ve çok ileri kültürleri, Aztek ve İnka uygarlıklarını yıkan İspanyol "conquistador"ları yeni koloniler, ülkeler adına, en yoğun biçimde sömürdüler. Kitle halinde öldürülen ve istilacılar için çalışmaktansa ölmeyi yeğleyen yerlilerin yerine Afrika'dan zenci köleler getirtilerek çalıştırıldı. Güney Amerika yerli kabileleri yok edilmekte ya da gittikçe batıya doğru sürülmekte, itilmekteydiler. Böylece iktisadi yaşamları bütünüyle ilkelleşen yerli halk, ancak avcılık ve balıkçılıkla geçimini sağlamaya başladı. Avrupalıların getirdiği alkol, yerlileri içten çökertti, ölüm oranı arttı. Bütün bu gelişmeye karşılık, altın ve gümüş madenlerini işleten Avrupalılar, eski dünyayı değerli madenlerle doldurıyorlardı.

İspanyollar daha,Karayip (Antili) Adaları'na ilk çıktıkları sırada büyük kırımlara girdiler. Bütün Hispaniola haraca bağlanmıştı. Her yerli, üç ayda bir belirli miktarda altın vermeye zorlanıyordu. Karşılığında da altın vermiş olduğunun kanıtı olarak boynuna bakır ya da pirinç bir levha asılıyordu. Vermekle yükümlü oldukları altın miktarı çok büyüktü ve bu yöntemin sonuçları çok korkunç olmuştu. 1494-1498 yılları arasında toplam üç yüz bin kişilik Hispaniola (Santa Domingo Adası) halkının yüz bini

(Arkası sayfa 458'de)

lükten yararlanarak, ona amansızca saldıracaklardı.

İktisadi denge, uzun yıllar süren savaşlar ve hükümet yokluğundan dolayı yıkılmış durumdaydı. 1861'de Juarez'in dış borç ödemelerinin belli bir süre geciktirilmesi yolunda aldığı karar, ülkeyi yeniden dış müdahaleye açtı. Bu karara özellikle Fransa karşı çıktı ve Napolyon III , Amerika kıtasında kendine bağlı bir imparatorluk kurmak için bu olayı fırsat bildi 1862'de, öncü Fransız birlikleri Vera Cruz'da yeniden karaya çıktı ve ertesi yıl Mexico City'yi ele geçirdiler. Juarez'in kuzeye çekilmesi üzerine, Fransız askerlerinden destek alan tutucular, başkenti yeniden denetimleri altına aldılar. Bu arada Napolyon III, Meksika'da imparator olarak ilan edebileceği Avrupalı Katolik bir prens aramaktaydı. Sonunda, imparator olarak seçilen Avusturya arşidükü Maximilian, Mexico City'ye geldi. Zayıf ve iyi niyetli genç kral Maximilian Meksika halkına yardım etmek is-

Güney Amerika'daki yoksul halk kitlelerini oluşturanların gündelik yaşamından bir kesit.

Meksika'da büyük çiftliklerdeki kırsal yerleşim de Batılı bir görünüm almaya başlamıştı.

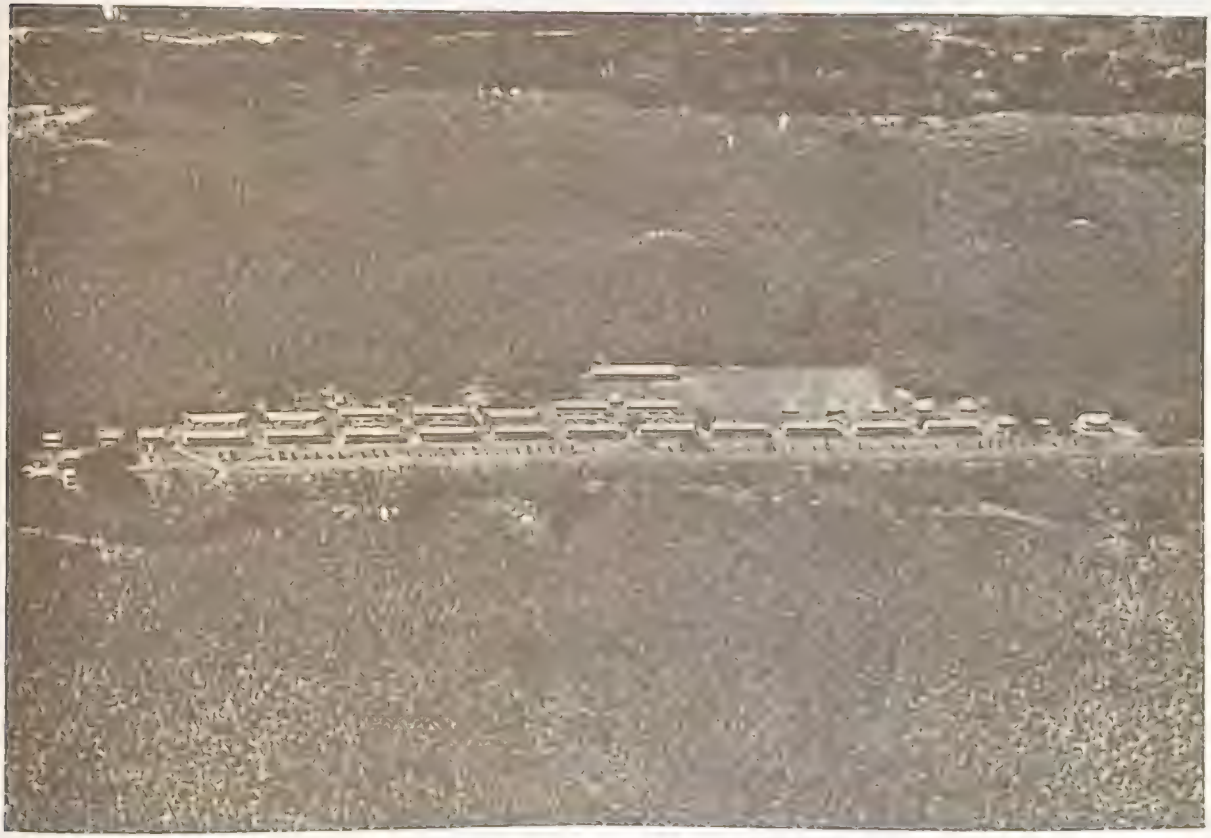

AMERİKA'NIN SÖMÜRGELEŞTİRİLMESİ/II

öldürülmüştü. 1508'de yerlilerden altmış bin kişi, 1548'de beş yüz kişi kalmıştı.

"Batı Hindistan"da fazla altın yoktu. İspanyollar yerlileri en korkunç biçimde ve zorla çalıştırmaktaydı. Encomiendas denilen tüyler ürpertici bir sistem uygulanıyordu. Bu sisteme göre imtiyaz sahibine (encomiendero) yalnız toprak değil, köle gibi dilediği biçimde kullanabileceği bir miktar da yerli verilirdi. Encomiendas sistemi, beyazlar için bir yüzkarasıydı: Yerliler kırbaç altında, İspanyolların Yeni Dünya'da erkenden geliştirmiş oldukları şekerkamışı, boya çıkarılan bitki ve daha sonra tütün tarlalarında, aynı zamanda da en zenginleri Darien'de bulunan birkaç altın madeninde aralıksız çalıştırılıyorlardı. Kızılderili yerlilerin hızla yok edilmeleri öylesine korkunç boyutlara ulaşmıştı ki, sömürgeciler Afrika'dan siyah ırktan köle getirtmek zorunda kaldılar. Böylece 1501'de tarihin en karanlık sayfalarından biri daha açılıyordu: Zenci ticareti. Köylerine kadar gidilerek avlanan ve zenci taşıyan gemilere balık istifi yerleştirilen Afrikalılar, geri dönme umudu hiç bulunmayan ve encomiendero'ların sopaları, kamçıları altında ezilecekleri uzak bir ülkeye köle olarak gönderiliyorlardı. İspanyollar tarafından odun yığınında yakılarak ölüme mahkûm edilen ve cennete gidebilmek için Hıristiyan olmaya çağrılan Kübalı bir kabile reisi, cennette de beyazlar olup olmadığını soracak; olumlu yanıt alınca da, ölümünden sonra böylesine acımasız adamlarla karşılaşmaktansa, dinsiz olarak ölmeyi yeğlediğini belirtecekti.

İspanya 1580'de Portekiz ve sömürgelerini de topraklarına kattıktan sonra, dünyanın en büyük sömürge imparatorluğu oldu. İspanyollar, Yeni Dünya'nın altınını ve gümüşünü Avrupa'ya akıtıyorlardı. Avrupa'da yılda ortalama 60 000 kilo altın gümüş üretilmesine karşılık, Potosi Dağları'ndaki büyük maden ocaklarında 266 200 kilo gümüş üretilmekteydi. Avrupa'da yılda bin kilo altın üretilirken Amerika'da bu sayı 540 kiloydu. Bu inanılmaz sayılar Avrupa'daki iktisadi düzeni altüst edecek, kapitalizmin gelişmesi için gerekli ilk birikimi sağlayacaktı. Ama bu kapitalist gelişmenin odağı, hiçbir zaman İber Yarımadası olmayacaktı.

İspanyollar, bu imparatorluğu yönetebilmek ve sömürebilmek için şöyle bir örgütlenmeye gittiler: Bütün sömürge işlerinin yönetimi İspanya'daki Hindistan Kurulu başkanlığında toplandı. Bu kurul, sömürgeleri yönetiyor, yasalar yapıyor ve hükümdara, kral naipleri ve eyalet valileri öneriyordu. Casa de la Construccion (Kuruluş Evi), bütün sömürge ticaretini tekelinde toplamıştı. İspanya'da aşırı bir nüfus fazlası yoktu; bu yüzden Amerika'ya büyük bir göç olmadı. Bu durum, İspanyolları, Amerika'daki imparatorluklarını latifundia temeline dayanarak örgütlemeye yönelttı. Feodal latifundium'un İspanya'da geçerli olması da, bu yola yönelmeleri için başka bir neden olmuştu; bu sistem, bütün ayrıntılarıyla, olduğu gibi, Amerika'ya aktarıldı. Büyük toprak sahipliği, kendi yönünden göçün sürmesini engelledi; altına karşı duyulan hırs geçmiş olduğundan, geriye sağlam ve gerçek bir zenginlik olan toprak kalıyordu ve hidalgo'lar (İspanyol soyluları), hemen hemen tümüyle bölüşülmüş bir ülkeye, günden güne azalan bir istekle gitmeye başlayacaklardı. Daha aşağı katlardan olanlara gelince, İspanyol Amerikası'nda küçük toprak sahipliğine yer olmadığından, oraya göçmekten kaçınıyorlardı. Bu durumda Batı Hindistan imparatorluğu bir latifundia ülkesi gibi büyümeye başlamış ve feodal kurumlar, imparatorluğun genişlemesine ve güçlenmesine yardım etmişti. Kızılderililer, köle ve çoban durumuna indirilmişlerdi.

Bağımsız bir çiftçi sınıfı yaratılmasını önleyen ve çok sert olan feodal toprak rejimi yanında, Amerika'daki İspanyol sömürgeciliğinin başka bir özelliği daha vardı: Bu topraklara, altın ve gümüşten başlayarak öteki madenleri, özellikle bakır ve tarım ürünleri gibi ham maddeleri anayurda gönderme zorunluluğu yüklenmişti. Bu da, Orta ve Güney Amerika'da, sanayinin kurulmasını engelledi. Bunun için, Batı Hindistan'da üretilmekte olan hammaddelerin, hiç değilse bir bölümünün orada işlenmesi gerekirdi; ama artık hammaddeler İspanya'da bile işlenmiyordu. Hükümet merkezi bile, hammadde ihraç eder olmuştu. İspanya güçlü bir kapitalist ve sanayici topluma yönelmemekle kendi iktisadının çöküşünü hazırlamaktaydı. İspanya, sömürgelerden gelen değerli maddelerin sağladığı parayla, durmadan kan verilerek yaşatılan umutsuz bir hasta gibi, refah içinde ömür sürüyordu. Bu görünüş de, yıkılmaz sanılan İspanyol egemenliğini içten içe sarsan bir özellikten başka bir şey değildi.

Bu durum, sermaye sahibi yerli bir burjuva sınıfının oluşmasını önledi. Sömürgeler, feodal tarım iktisadındaki gibi, sayısız tarım işçisini sömüren büyük toprak sahiplerinden oluşan bir büyük toprak sahipleri topluluğunun ülkesi olarak kaldı.

Sistemin, kapitalizmin gelişimini engellemesine karşın, İspanyol sömürge imparatorluğundaki geleneksel düzen, XIX. yy. başına kadar varlığını sürdürdü. Bu imparatorluk büyük ölçüde dış etkenlerin baskısıyla yıkılacak; bu yıkılma İspanya'daki düzeni de çökme eşiğine getirecekti.

Yeni cumhuriyetleri ezmek için İspanya'daki Cadiz kentinde büyük bir ordu toplandı. Ne var ki, bu sefere çıkılamadı; askerler, gemilere bineceklerine ayaklandılar ve İspanya'da liberal anayasanın yeniden kabul edilmesini istediler. 1820'de de istediklerini elde ettiler. Bununla birlikte, anayasaya dayalı eylemin günleri sayılıydı. Kutsal İttifak müdahaleye hazırlanıyordu ve İspanya'da işler halledildikten sonra, Yeni Dünya'ya daha büyük bir ordu gönderileceği açıkça belliydi ve 1824'te İspanyollar Ayacucho'da yenilgiye uğrayıncaya kadar Latin Amerika kesin olarak bağımsızlığına kavuşamayacaktı.

temesine karşın, gerek deneysizliği, gerek mahalli koşullara yabancı oluşu ve gerekse de çevresini saran yolsuzluklar ve kargaşa yüzünden başarılı olamadı. Liberal anayasayı kabul ederek en hızlı yandaşlarını soğuttu; oysa liberallerin ilgisini de hiçbir zaman kazanamayacaktı. Maximilian, 1867'de Juarez'in birlikleri tarafından yakalanıp, yargılanacak ve kurşuna dizilecekti.

Juarez bir kez daha başkente döndü ve cumhurbaşkanı seçildi. Ortaya çıkan gerillalarsa, ülkede dolaşarak kargaşa yaratmaya başlamışlardı: Her yerde soygunlar ve ayaklanmalar baş gösteriyor, seçimler düzenbaz siyasetçiler tarafından yozlaştırılıyordu. Juarez son bir çaba daha harcayarak, reformlarını gerçekleştirmek amacıyla diktatörlüğünü ilan etti.

Ama bu hedefine ulaşamadan 1872'de hasta ve düşkınlığı içinde öldü. Pratikte pek başarıya ulaşamamış gibi görünmesine karşın, uğrunda büyük çaba harcadığı özgürlükçü düşüncelerin halkına aşılanmasını sağladı

Daha sonra yerine Meksikalı bir mestizo olan, diktatör Porfirio Diaz geçti. Diaz'ın uzun süreli diktatörlüğü (1876-1911), yalnızca askerlerin ve toprak sahibi aristokrasinin desteğine dayanmıyor, iş çevrelerince de destekleniyordu. Bu bakımdan, Diaz yönetimi, değişik ve yeni bir "caudilismo" türü olacaktı.

Arjantin

Güney Amerika'da çobanlar, özellikle de "gaucho"lar halk kitlelerinin bir başka bölümünü oluşturuyordu.

Başkent ile öteki kentler arasındaki rekabet, bütün yeni kurulan Latin Amerika cumhuriyetlerinin yaşamında, özel bir yer tutar. Arjantin tarihinin ilk dönemlerinde bu durum, en önemli sorunlardan biri olmuştu. Amerika cumhuriyetlerinde tarihin akışı, uzun süre önderlerin özellikleriyle açıklandı. Arjantin'de de Rosas ve Sarmiento adlı iki önder, birbirinden tam anlamıyla farklı iki akımın öncüsü olacaktı. Rosas, Buenos Aires'li zengin bir toprak sahibi, Sarmiento ise liberal bir eğitimciydi.

Günümüzde Arjantin cumhuri-

Güney Amerika'da zenci köle emeğinden geniş ölçüde yararlanılıyordu. Resimde, sömürgeciler tarafından getirilen zincirlerle birbirlerine bağlanmış zenci köleler görülüyor.

yetini oluşturan bölgede, İspanyol egemenliği kalktığı sırada birbiriyle uyuşmayan iki toplum yan yana yaşamaktaydı: Bir yanda Buenos Aires ve öteki birkaç kentte bir ölçüde yerleşmiş bulunan İspanyol ve Avrupa uygarlığı, öte yanda vahşi ve yasadışı bir yaşam süren "gaucho"lar. Gaucho, yani Güney Amerika kovboyu, geniş ve boş "pampa"ların adamıydı. Yaşamını sığır sürülerini kovalayarak ve atlarla içe sürdürüyordu. İspanyol-yerli karışımı bir kan taşıyan gaucho'lar, genellikle Kızılderililerin saldırısına uğrarlardı. Onların et ve deriden başka şeye pek gereksinimleri yoktu. Criollo aydınları ve Buenos Aires'li işadamları ülkeyi bir düzene sokmak istediklerinde, gaucho'lar genellikle tutucu görüşleri destekliyorlardı. Yasa ve düzen, onlar için, baskı ve köleiik anlamına geliyordu. Siyasal bakımdan *porteno*'lar, yani Buenos Aires'liler ile gaucho'lar arasındaki çatışma, *unitarios* (merkeziyetçiler) ile *federales* (federaller) arasındaki çatışmaya dönüştü. Merkeziyetçiler, Buenos Aires'de kurulmasını önerdikleri güçlü bir hükümetin, bütün ülkeyi yönetmesini istiyorlardı. Kent dışında yaşayan federaller ise, poncho (pelerin) yerine redingot giyen kişilerce yönetilmek istemiyorlardı.

Doğal olarak bu çatışmanın ardında, kentlerdeki ticaret sermayesine boyun eğmek istemeyen sürü sahiplerinin tepkisi yatmaktaydı.

Birleştirici bir yol izlemek için harcanan çabaların ülkede anarşi yaratması üzerine, Buenos Aires'li yetkililer, 1829'da bir federal olan Juan Manuel Rosas'ı kendilerine yardıma çağırdılar. Bu karar, bölgesel bir önderin Arjantin'in ilk ulusal caudillo'su olması anlamına geliyordu. Rosas, bir et tuzlama kuruluşuna ve et dışsatımında kullanılan gemilere sahipti. Ama çocukluğu Pampa'da geçmişti. Böylece, gaucho'ların ve yerlilerin sevgisini kazanan Rosas, onlardan kurulu bir ordu örgütledi; 1835'ten 1852'ye kadar ülkeyi federaller adına Buenos Aires'den yönetti. Ama merkeziyetçi, birleştirici bir yönetim kurdu.

Hafiyeler ve gizli polis, diktatörün düşmanlarını temizliyordu Kentin her yanında Rosas'ın portresi asılıydı; resimleri kiliselerde bile yer alıyordu. Kentte, düşünce yaşamı felce uğramış, okullar kapatılmıştı.

Rosas'ın Fransa ile arasının açılması, İngilizlerle birleşen Fransız filosunun Buenos Aires'i kuşatmasına ve kentin ticaret yaşamına büyük bir darbe indirmesine yol açtı. Rosas, daha sonra Paraguay'a giden ırmak yolunu trafiğe kapatarak, ülkeyi Arjantin boyunduruğu altına almak istedi. Ama bu çabasında başarılı olamadı. Bunun yanı sıra kendine karşı çıkanların sığındıkları Montevideo kentini 9 yıl süreyle kuşattı. Ama bu işte de başarıya ulaşamadı. Bölgesel caudillo'lar tarafından yönetilen ayaklanmalar acımasız biçimde bastırıldı ve isyancıların koparılan başları halka gösterildi. Ama bu caudillo'

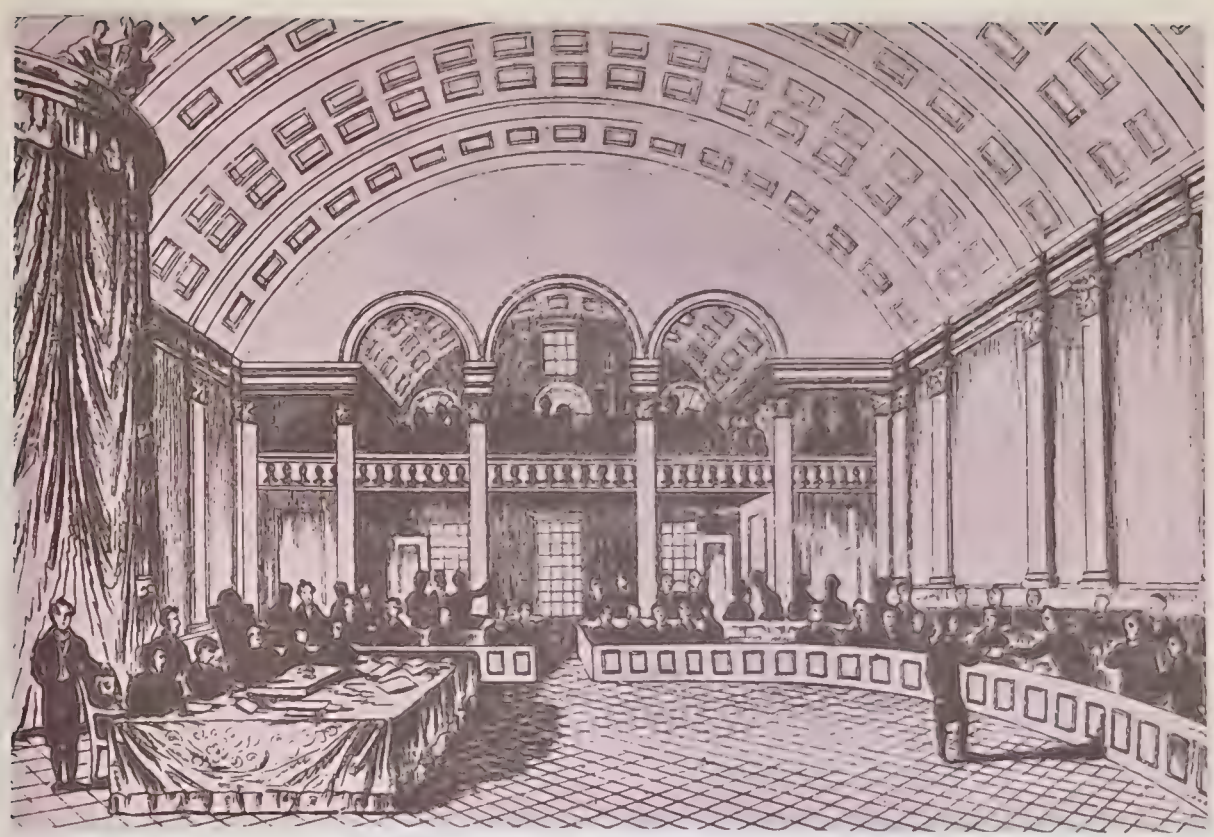

Cabildo olarak adlandırılan kent meclislerinin, bağımsızlık eylemlerinde önemli bir yeri vardı.

lardan birinin yönetiminde Rosas'ın üstüne yürüyen isyancı ordu, 1852'de diktatörü yenilgiye uğrattı. İngiltere'ye sürgüne giden Rosas, Southampton yakınlarında öldü.

Sürgün ve sürgünde ölüm, Latin Amerikalı siyasetçilerden çoğunun alınyazısı olmuştur.

Rosas'ın iktidardan düşüşünden sonra da, Buenos Aires'in egemenliğine karşı ülkenin çeşitli bölgelerinde girişilen direnişler sürdü. Ama kentliler, en azından merkezi hükümeti kendi denetimleri altında tutabildiler. Libarallerin arasından bile caudillo'lar çıkıyordu. Bunların en ünlüsü Domingo Faustino Sarmiento'dur.

Avrupa ve A.B.D'ne geziler yapan Sarmiento, gezip gördüğü yerlerdeki kültür değişikliklerini ve maddi gelişmeleri büyük bir hayranlıkla izlemişti. Dışarıda bulunduğu dönemlerde bu ülkelerin modellerinden yararlanarak, Arjantin için "ulusal reform" planları hazırladı. 1852'de Rosas'a karşı giriş-

Arjantin cumhurbaşkanı Juan Manuel de Rosas, liberaller arasından çıkan en ünlü diktatörlerdendi.

Orta ve Güney Amerika ülkelerinde yönetici sınıfı genellikle İspanyol sömürgecilerden oluşmaktaydı.

İnka uygarlığı, Hıristiyanlığın Orta ve Güney Amerika ülkelerinde gelişmesine, kendine özgü bir biçim vermiştir. Resimlerde Latin Amerika'da Hıristiyan tarikatlarının barındığı dinsel yapılar görülüyor.

Kırsal kesimde doğanın egemenliği sürmekteydi. Doğal engebeler, kıta çapında birleşme konusunda önemli engel oluşturuyordu. Üstte, bu durumu yansıtan bir resim görülüyor.

tığı başarılı kampanyada, orduyu basın kanalıyla diktatöre karşı ayaklandırmak istedi. Giysilerin kültürün simgesi olduğuna inandığı için bir Avrupalı gibi giyindi; yurttaşlarına uygar olmak istiyorlarsa, poncho yerine, Avrupa giysileri giymelerini öğütledi.

Sarmiento, 1868'de Arjantin cumhurbaşkanı seçildi. Başkanlığı süresince tarım ve siyasal alanda bir dizi reformlar yaptı. Zaman zaman başka kentlerde egemen olan caudillo'lar, ona karşı silahlı ayaklanmalar düzenlemeye çalıştılarsa da, Sarmiento, yolladığı birliklerle bu ayaklanmaları kolayca bastırdı. Demiryollarının yayılmasını destekleyerek, Avrupalı göçmenlerin daha geniş alanlara yerleşmelerini sağladı.

Sarmiento sonunda, gaucho'ların boyun eğmesini sağladı. Gerçekte kendinin de bir caudillo olduğunu unutarak, bütün yaşamı boyunca diktatörlüğü bir barbarlık olarak ilan etti. Oysa uygarlık konusunda kendi görüşlerini ülkede yerleştirmek için, kendi de çok kez barbarca davrandı. (Bir İngiliz gezgini, ona, Buenos Aires'te 'Bay Ben' adını taktıklarını yazmıştır.) 1880'de Buenos Aires, Arjantin cumhuriyetinin başkenti oldu.

Sarmiento'nun çalışmaları kendinden sonra gelen hükümetler tarafından da sürdürüldü. Ancak, bu hükümetler de aynı kişisel yöntemleri izlediler. Böylece, Arjantin cumhurbaşkanları, anayasanın yalnızca uygun buldukları bölümlerini uygulamayı gelenek haline getireceklerdi.

Sonuç

Latin Amerika ülkelerinin bağımsızlık eylemleri, toplumsal bir devrime yönelemedi ve daha çok askeri yöntemlerle gerçekleştirilen eylemler olarak kaldı. İspanya'nın Napolyon orduları karşısında çöküşü, sömürgeleriyle olan bağlantısında zaten belirli bir kopma getirmişti. Öte yandan, gelişmekte olan kapitalizm İspanyol Amerikası'nı her yandan zorlamaktaydı. Oysa geleneksel İspanyol düzeni gerek sömürgelerin kendi aralarında, gerekse kapitalist ülkelerle ticaret yapmalarını yasaklamıştı. Napolyon savaşları döneminde Avrupa pazarlarını yitiren İngiltere, zorunlu olarak İspanyol Amerikası'nı kendi mallarına pazar olarak açmaya çalışacaktı. Bir yandan Fransız Devrimi'nin yaydığı düşünceler, bir yandan İngiliz kapitalizminin sağladığı destek, Latin Amerika'daki kurtuluş eylemlerine hız kattı. Ama toplumsal, siyasal ve iktisadi açıdan parçalanmış bir toplum yapısını barındıran Latin Amerika ülkeleri, geleneksel İspanyol sömürge düzeninin yıkılışıyla birlikte büyük bir anarşi içine düşeceklerdi. Ne kentlerde gelişen burjuvazi, ne de kırlardaki büyük toprak ve sürü sahipleri, iktidarı tek başına alabilecek güce sahipti. Öte yandan, toplumsal sınıfların bölünmesine renkler (ırklar) arası bölünmeler de ekleniyordu.

A.B.D. emperyalizminin XIX. yy. sonunda ortaya çıkmasıyla birlikte, Latin Amerika, bu kez de A.B.D'nin sürekli dış müdahaleleriyle karşılaşacak, İngiliz kapitalizminin ele geçirdiği Arjantin, Uruguay gibi pazarlar da birer birer Amerika'nın eline geçecekti. A.B.D.

İspanya ve Portekiz kökenli soylulardan oluşan yönetici azınlığı kurdukları katı kast sistemi sayesinde egemenliğini 300 yıl kadar sürdürebilmişti.

emperyalizmi, Latin Amerika ülkelerini kendine sürekli olarak bağımlı kılmada, bu ülkelerin karmaşık yapısından yararlanacak, caudillo'lar çağı emperyalizm adına günümüze kadar sürdürülecekti. Sürekli olarak yapılan hükümet darbeleri, ayaklanmalar, karşı-darbeler, seçim oyunları arasında değişmeden kalan, yalnızca bu emperyalist bağımlılık ilişkileri olacaktı. Çağdaş Latin Amerika devrimleri bu kısır döngü ortamı içinde baş gösterecek ve bağımlılık ilişkilerini parçalamayı amaçlayacaktı. ●

Liberal Devrim

1820 yıllarında bütün Avrupa, Viyana Kongresi ve Kutsal İttifak ruhu içinde bağlanmış gibiydi. Resimde, Viyana Kongresi'nin bir oturumu görülüyor.

Napolyon'dan Sonra, İspanya'dan Rusya'ya Dek Gelişen Eylemler

1 Ocak 1820 ile 14 Aralık 1825 arasında, yani altı yıllık bir süre boyunca Avrupa'nın siyasal yaşamına, "liberal devrimler" egemen oldu.

Bu devrimlerin, İspanya ve Portekiz'den yeni kopmuş olan Güney Amerika'da da büyük yankıları görüldü. İspanya'da 1 Ocak 1820'de Cadiz yakınlarındaki Leon Adası'nda başlayan *pronunciamiento*'dan (askeri darbe) muhafız kıtalarının 14-16 Aralık'ta Petersburg'daki Senato alanında giriştikleri pronunciamiento'ya kadar, İspanya'dan başlayıp, Portekiz, Napoli Krallığı, Piemonte, Romanya, Yunanistan yoluyla Rusya'ya varan bir dizi devrim birbirini izledi.

Bu arada Fransa, Almanya, Polonya gibi öteki ülkelerde de komplolar, sabotajlar, başta bulunan hükümetleri devirerek, yerlerine geniş anayasal özgürlükler tanıyan yeni rejimler kurmaya yönelik eylemler gittikçe çoğalıyordu. Gizli dernekler, örgütler, bu kargaşalı dünyada Rio de La Plata'dan, Neva'ya dek yayıldı.

İngiltere harekete katılmadı. Ama İngiltere, genellikle bir istisna olmuştu; bu kez de bu kuralı doğruladı. Altı yıl boyunca kıtada çeşitli türde liberal devrimlerle uğraşan tutucu yöneticilerin baskı eylemlerine İngiltere'de rastlanmadı.

1 Ocak 1820 tarihinde, Madrid'den uzak bir ilde, Avrupa kıtasının bir uç köşesinde, Atlas Okyanusu'nun kıyısında, Riego ile Quiroga'nın başlattığı askeri isyan büyük bir hayret uyandırmıştı. Bu hareketin, Fernando VII'nin mutlakiyet rejimini yıkabilecek ve yepyeni bir siyasal ortam yaratabilecek güçte gerçek bir devrim başlangıcı olduğu, İspanya'da bile kolay anlaşılamadı. Hükümetin, hatta isyancıların kendilerinin bile bunu kavramaları aylar ve aylar sürdü. Hareket başlangıçta bir anlaşmazlık, erat arasında baş gösteren bir isyan, Güney Amerika'da başkaldıran sömürgelere karşı çarpışmaya gitmek üzere gemilere bindirilmeyi bekleyen kıtalarda baş gösteren bir yorgunluk belirtisi gibi görünmüştü.

Oysa bu eylem, bir dizi liberal devrimin öncüsü olacaktı. Daha sonra, her yeni patlayışta, İtalya'da, Fransa'da, Romanya'da ve Yunanistan'da da buna benzer bir durumla karşılaşıldı. Ayrıca, liberal devrim girişimi Petersburg'da, yani en koyu mutlakiyet rejiminin

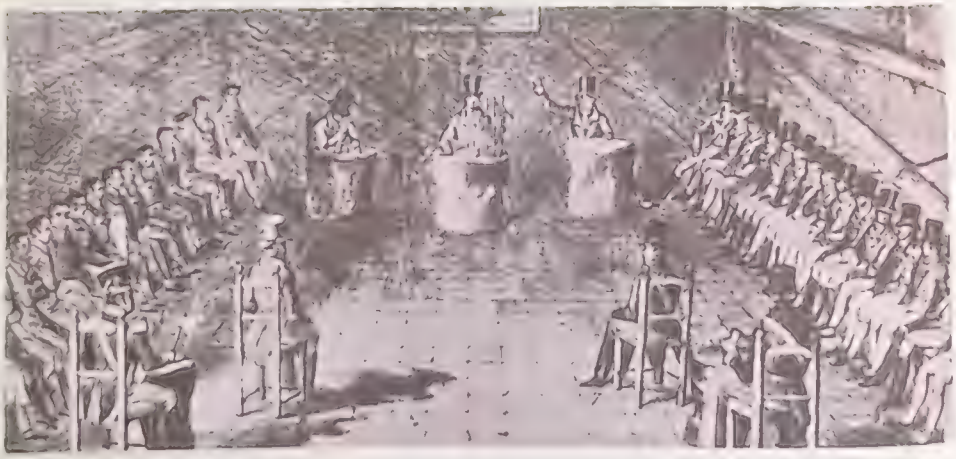

Kutsal İttifak'ın yaratmış olduğu ağır atmosfer içinde bile, içten gelen, bireysel bir duygunun desteklediği özgürlük ideali sarsılmadı. Birçok gizli örgüt bu ideali yaşatmaya çalıştı. Bunlar arasında Fransa'da masonluk ile İtalya'da Carbonari (sağda bir oturum sırasında), Polonya'da Orakçı Kardeşler (üstte, 1840'tan kalma bir taşbasması: Yemin) gibi örgütler vardı.

egemenliği altında bulunan bir ülkenin başkentinde, çarlık düzeninin yoğun baskısına karşın yayıldı. 1820 yıllarının liberal eylemleri bundan dolayı İspanya'dan Rusya'ya kadar, baştan sona her seferinde hayret ve inanılmazlıkla karşılanacaktı

Fransa'nın yenilgisinden sonra, kapitalist ilişkiler Avrupa'nın birçok ülkesinde gelişmeyi sürdürdü İmalathanelerin sayılarının çoğaldığı, işçi kentlerinin yükseldiği görülüyordu, ama köylerde, yoksul köylülerin yoksullukları gittikçe koyulaşmaktaydı. İtalya ve İspanya'da, yığınların eskiden beri kötü olan yaşam koşulları, iktidarı yeniden ele geçiren soylu ve rahip sınıflarının ayrıcalıklarını yeniden işler duruma getirmeleri, devrim sırasında kapatılmış olan manastırları yeniden açmaları ve engizisyon mahkemelerini yeniden yürürlüğe koymalarıyla acınacak duruma geldi

Bastille'in alınışıyla başlayıp, Waterloo Savaşı'yla kapanan, 14 Temmuz 1797-18 Haziran 1815 arasındaki yirmi beş yıllık bir savaşlar döneminden çıkmış olan dünya, onca sarsıntıdan sonra, tam yerleşir gibi olduğu sırada, bu devrimler patlak veriyordu. İspanya'da monarşist yönetim yeniden mutlakıyetçi kesilmişti. Fransa'da Louis XVIII, sürgünden dönen soylularla yeni burjuvazi ve tutucu aydınlarla liberal düşünürler arasında bir uzlaşma sağlamışa benziyordu. Yeniden kurulan monarşinin kabul ettiği anayasa, bu türden bir denge için iyi bir hukuksal temelmiş gibi görünmekteydi. Gerçekten de Fransa'da düşünce ve toplum yaşamı yeniden canlanma yolundaydı.

İtalya ise en talihsiz dönemini yaşıyordu. Cumhuriyet ve imparatorluk Fransa'sınca desteklenen ya da kışkırtılan devrimci girişimlerin yenilmesiyle, reformlar konusunda her türlü umudunu yitiren, bağımsızlığını kendi gücüyle sağlamak düşünü gerçekleştiremeyen bu ülke, kendi isteğiyle sürgüne giden şair Ugo Foscolo'nun deyimiyle, tam bir "ceset"ti artık! Torino'da, Milano'da, Floransa'da ve Napoli'de eski devletler, eski ege-

Gizli örgütlerin etkinlikleri dışında (üstte, masonların 1780'de düzenledikleri bir toplantı görülüyor) 1800 yılları Avrupası sakin ve hareketsiz gibidir.

1800'ler Avrupası'nın hareketsizliği yüzeyseldir. Rafael del Riego ile Antonio Quiroga'nın yönettiği 1 Ocak 1820 ayaklanması İspanya'yı ve tüm Avrupa'yı içine düşmüş gibi gördükleri uykudan uyandırdı. Resimde, Rafael del Riego'nun 20 Mart 1820'de Sevilla'ya girişi görülüyor.

menlikler yeniden kurulmuştu. Yeniden işbaşına getirilen bu yönetimlerde, bazı reformları gerçekleştirebilmek yolunda 1815-1820 yıllarında yapılan en çekingen girişimler bile, bir siliklik ve yorgunluk ortamı içinde boğulmuşlardı. O dönemde, sürekli *"İtalya, ölüler toprağı"* sözleri tekrarlanıyordu.

Germen dünyasında, Avusturya ve Almanya'da Napolyon'a karşı savaş yıllarının büyük umutları ve şiddetli heyecanları hızla dağılıp gitmişti. Restorasyon, Almanya'yı parçalamıştı. Prusya ile imparatorluk, XVIII. yy. sonlarının ve XIX. yy başlarının getirdiği iç değişiklikler yolunda ilerleme yeteneğinden yoksundu.

Osmanlı İmparatorluğu da, Sırbistan'a bazı ödünler verdikten sonra, Yunanistan'dan Tuna boylarına dek Balkanlar üzerindeki egemenliğini yeniden güçlendirmişti. Rusya'daysa umutlar, Aleksandr I'in ordusunu 1814'te Paris'e ulaştıran büyük savaştan sonra geçen her yıl, gittikçe, umutsuzluğa dönüşmekteydi. Serflere özgürlük verilmesi ve imparatorluk yönetiminin yeniden örgütlenmesi gibi konular rafa kaldırılmıştı. Yavaş yavaş doğan *entelijansiya*'nın (aydınlar) liberal eğilimleri, gitgide daha güçlü bir baskıyla karşılaşıyordu. Özgürlük projelerinin ve düşlerinin yerini, üniformalı askerlerin çift sürdüğü ve trampet sesiyle tarlalara yollandıkları askeri sömürgelerin kara sabanları almıştı. Dış siyasete gelince, başlangıçta, yeniden tahtlarına oturan kralların oluşturacakları bir Hıristiyan birliği olarak düşünülen Kutsal İttifak, çok geçmeden, tüm Avrupa'da tepkici bir siyaset aracı biçimini almıştı. Aleksandr I, Polonya'daki yeni Batılı tebalarına, başlangıçta gösterdiği liberal davranışın geleceği konusunda hayale kapılmamaları gerektiğini bildirmişti.

Kısacası, Napolyon'un düşüşünü izleyen on beş yıl içinde, her ülkede atılımlar ve tepkiler, reformcu girişimler, hatta anayasal özgürlük öğeleri görüldü. Ama sonuç olarak, yeniden kurulan devletlerin dayandığı temeller sağlamlaştırıldı. Bu devletler savaşlardan ve dışmelerden yorgun düşen bir toplumun çelişkilerini ve zıtlıklarını denetleyebilecek gücü kazanmış gibiydiler.

Öte yandan bu toplum da, geçmişin güçleriyle güncel güçler arasındaki ikiyüzlü, iğreti dengeyi be-

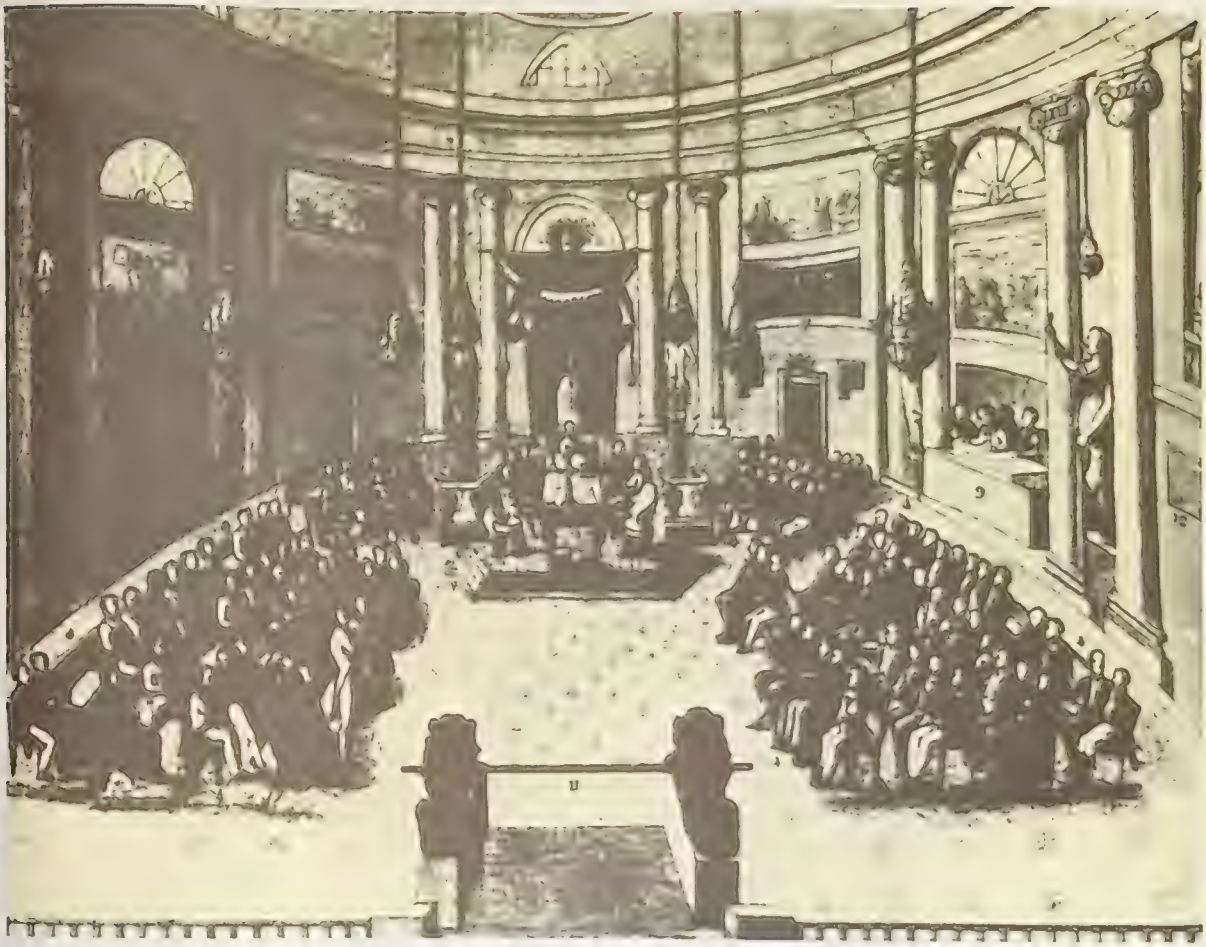

İspanyol devrimcilerin temel hak istekleri 1812 Anayasası ilkelerine dayanıyordu. Bu anayasa İspanya'yı Napolyon istilasına karşı savunmak amacıyla Cortes tarafından çıkarılmıştı. Yeni Anayasa ise 1820'de yayımlanacak ve Cortes üç yıl işbaşında kalacaktı. Resimde bir Cortes toplantısı görülüyor.

nimser görünüyordu. Avrupa'nın iktisadi yaşamı da canlanır gibiydi. Napolyon, bütün Avrupa'yı sanayi ve ticaret alanında İngiltere'ye karşı birleştirme girişimine dayanan bir kıta ablukası sistemi kurmuştu. Bu sistemden geriye dönülürken de büyük güçlüklerle karşılaşılmıştı.

İngiltere ve A.B.D'nİ de hırpalayan ve etkilerini hemen her yerde duyuran büyük 1817 iktisadi bunalımı, Britanya Adaları'nda olduğu gibi kıtada da söz konusu dönemin en güç noktası, en çetin anı olmuştu. Bundan sonra iktisat ve yaşam çarkı yeniden dönmeye başladı. İngiliz sanayisinin üstünlüğü yine kesinleşmiş, Avrupa iktisatlarının birçoğu yeniden eski kısır döngüsüne kapanmış, büyük toprak mülkiyetinin egemenliğine, kıt kanaat bir geçim sağlayan tarıma geri dönülmüş, el sanatları, yeniden, zengin ve güçlü sınıfların hizmetine girmişti.

Geleneksel yapılara doğru bu dönüş, topluma durgunluk getirmiş, 1820 yıllarının liberal devrimleri üzerinde de ağırlığını duyurmuştu. Bu devrimci girişimlerin de en çok İtalya, İspanya, Balkanlar ve Rusya gibi ülkelerde baş gösterdiklerini görüyoruz.

Avusturya, İtalya'da Eski Dengeyi Kurmaya Çalışıyor

Bu uzlaşmaların ve dengelerin diplomatı, Avusturya başbakanı Metternich oldu. Sonunda kendi oyununa kendisi de kapıldı ve kıtada gerçek bir sessizlik sağladığını sandı. Onca kargaşalıktan sonra Avrupa'nın uzun bir dinlenme dönemine gereksinimi olduğunu tekrarlıyordu bıkmadan. Onca devrimden ve onca savaştan geçmiş bir dünya için en iyi ilaç, fazla kaygılanmamak, olabildiğince az kafa yormak, işleri krallara ve bakanlara bırakmaktı. Bunları öylesine ısrarla söyledi ki, sonunda bu denli yineleyip durduğu uyku kürüne kendisi de inandı.

Metternich 1817'de, İtalya'ya bir yolculuk yaptı. Birkaç yıldır Avusturya egemenliği altında bulunan Venedik bölgesine, Habsburg grandükünü yeniden baş tacı eden Toscana'ya, Roma'ya, Modena'ya gitti. Metternich, şöyle diyordu

İspanya'nın teslim olması demek, ülkede mutlakiyetçi monarşinin yeniden egemen olması demekti. Resimde J. Aparicio'nun 1 Ekim 1823'te kral Fernando VII'nin Cadiz'in S. Maria Limanı'nda, yurduna dönüşünü gösteren bir tablosu.

Avrupa'da ilk liberal ve devrimci girişimler İspanya'da gerçekleşti. Resimde, İspanyol liberal devrimcisi Antonio Quiroga görülüyor.

"Bütün İtalya'nın kralı gelse, benden daha iyi kabul görmezdi. İyi insanlar partisi hep benim çevremde toplanıyor. Çok büyük bir kesim bul Jakobenlerse saklanıyorlar."

İki yıl sonra, Metternich, 1819'da imparator Franz I'in gezisinde ona Napoli'ye kadar eşlik etmekteydi Halkı artık kendisi ve toprağı için daha iyi bir gelecek umut etme yeteneğini bile yitirmişti: *"Doğanın böylesine cömert davrandığı bu ülke, daha iyi bir gelecek umudundan yoksun kalmışa benziyor; bütün halk kesimleri, yasalara aynı oranda bağlı; soylularla zenginler yabancı boyunduruğa karşı çıkmıyor; papazlar söz dinler olmuşlar. Geçmiş, anıların sisinde kaybolup gidiyor."* Bu uslu kamuoyuna biraz daha ödün verilebilseydi, İtalya'nın bu kesimi de, Metternich'in babacan yüreğinin tam istediği gibi olacaktı.

İspanya'ya gelince, onun da pek kaygı verecek bir durumu yoktu doğrusu! Ülke, son on yıllık dönem içinde, çok ağır bir hanedan bunalımı atlatmıştı. Bir Fransız, yani Napolyon'un erkek kardeşi Joseph, kral olarak gelmişti. Bu bunalımdan sonra korkunç bir halk isyanı, amansız bir partizan savaşı baş göstermişti. Eski devlet gücünün tam anlamıyla yıpranmasından sonra illerde, kentlerde, bölgelerde cuntalar ve komiteler oluşturarak, devlet gücünü yeniden kurma yolunda zahmetli girişimlerde bu-

Monarşinin Fransa'da yeniden kurulması, 1789 Devrimi öncesine dönüşü olanaksız sayan liberaller için umut kırıcı oldu. 13 Şubat 1820'de tahtın mirasçısı olan Berry dükü öldürüldü. Solda, düke suikastı konu alan temsili bir resim görülüyor.

lunmuş, kısacası devrim ile savaş yapmış bir ülke olarak İspanya'nın, 1819 sonlarında bir dereceye kadar sakin olduğu, Metternich'in, Avrupa'nın her köşesinde, herkese dilediği o yarı-uyur durumuna gömülmüş bulunduğu söylenebilirdi.

Tahtına yeniden oturtulan kral Fernando VII askerlere ve tutuculara, yani İspanyolların çok iyi bir tanımlamayla "köleler" dediği kişilere dayanarak, 1812'nin anayasal mirasını ortadan kaldırmayı ve 4 Mayıs 1814'ten sonra geleneksel mutlakiyet rejimini yeniden kurmayı başarmıştı. Bu düzen kralın ve bakanlarının keyfine, bürokrat sınıflara, devlet ve Kilise örgütlerine dayanıyordu.

Katalonya gibi en ileri bölgelerin temsilcileri, daha sonraki yıllarda başkaldıracak, ama yenilgiye uğrayacaklardı. 1817-1819 yılları arasında sivil ve askeri komplolar sıklaşmış, gizli derneklerin sayısı artmış, ama bunlar bir sonuca ulaşamamıştı.

1817 yılındaki iktisadi bunalım İspanya'yı da sarsmıştı. Kamu düzeni kusursuz sayılmazdı; kırlarda sürekli eşkıyalık olayları görülüyordu. Ama dinsel engizisyon kurumu ve jandarma gücü, her türlü girişimi bastırmaya yetmekteydi. Kurbanlar neredeyse Felipe II çağına geri dönüldüğünü söylüyorlardı. Kölelik boyunduruğu ağır geliyordu ama bunu nasıl sarsmalıydı?

İspanyol Girişimi

1 Ocak 1820'de ayaklanan Riego ile Quiroga, bu soruya kolayca bir karşılık bulmuşlardı.

Don Rafael Riego Nunez, Asturias'taki birliklerin komutanıydı. Albay Riego, Fransız ordularına karşı verilen kurtuluş savaşının en genç, en ünlü kahramanlarından biriydi. 1808'de acımasız bir savaştan sonra esir düşerek Fransa'ya götürülmüş, 1814'te, Napolyon'un tutsağı olarak Versailles sarayında tutsak bulunan kral Fernando'yla birlikte serbest bırakılıp anavatana dönmüştür

İsyancılar, Güney İspanya'dan Madrid'e doğru yürüdüler. 3 Mart'ta kral boyun eğdi, onların koşullarını kabul etti. O zamanlar bütün bunların Güney Amerika'ya gitmek istemeyen askerlerin ve çavuşların desteğiyle elde edildiği söyleniyordu. Gerçekteyse, pronunciamiento'nun başarıya ulaştığı kesindi; çünkü eylem basit bir asker ayaklanması değildi ve binbir kararsızlık ve zayıflık ortasında o güne dek görülmemiş olan bir devrim ateşini tutuşturmayı becerebilmişti.

İsyan, tabandan başlamıştı; yani ordunun üst kademelerinden gelmiyordu ve onlar astlarını, ancak başarı anında izlediler. Daha sonra Napoli'de de, başka yerlerde de bu böyle olacaktı. 1820 yıllarında pronunciamiento, bir hükümet darbesi değildi; ordunun içinde hiyerarşinin altüst olmasıyla başlar, ani rütbe yükselmeleri, yıldırım hızıyla kazanılan kariyerler, aşağı kademelerden gelme üstlere tapınmaya dönüşürdü. Ama yine de askerler değil, subaylar arasında olurdu bu; Riego, bunun tipik örneğiydi; liberal devrimin fitilini ateşlemiştir! Devrim uğrunda canını vererek, İber mutlakiyetinin göğünden hızlı ve parlak bir göktaşı gibi kayıp gidecekti. Onun bu tür bir ışık altında görünebilmesinin nedeni, İspanya'da geleneksel askeri hiyerarşinin yapı bakımından cılız ve iğreti olmasındandı.

Napoli'de, Lizbon'da ve Torino'da olduğu gibi, Cadiz'de de, liberal devrim başlangıçta, iç savaşlarla parçalanıp altüst olduktan sonra zahmetle toparlanabilmiş bir orduda yayıldı. Gizli derneklerle çeşitli mason locaları İspanya'da da subaylar arasında askeri hiyerarşiye paralel, ama ondan daha farklı bir hiyerarşi kurmuşlardı.

Localarda, küçük derneklerin çevrelerinde başı çekenler en yüksek kademelere varmış olanlar değildi; en cesur ve hayali en geniş olanlardı. 1820 yıllarındaki ordularda, kışlaların emrettiği görevlerle, gizli derneklerin emrettiği görevler arasında sürekli çatışma vardı.

İspanyol Anayasası, savaş sırasında, Cadiz'de toplanan *Cortes*

Berry düküne suikast, hemen tepki gördü ve devrim girişimi doğmak üzereyken bastırıldı. Ancak iki yıl sonra dört dava vekilinin La Rochelle'de giriştikleri yeni bir ayaklanma oldu, ama bu, başarısızlıkla sonuçlandı ve girişimci dört kişi, Eylül 1822'de idam edildiler.

(Meclis) tarafından hazırlanmıştı. Liberal bir anayasaydı. Babadan oğula geçecek bir krallık kurumunu tanıyor, hak ve yetkilerine saygı gösteriyor, ama bunların yanı sıra devlet yönetimine halkın katılmasını güvence altına alıyordu. 1789 Devrimi'nin dünyaya yaydığı insan haklarını, vatandaşların eşitlik ve dokunulmazlığını, insanlığın yüzyıllar boyunca mücadelesini yaptığı bütün o kutsal hakları tanıyor ve yasaların koruyuculuğu altına alıyordu. Yurda dönüşünden birkaç gün sonra Fernando VII, yani İspanya'nın heyecanla beklediği Meslh, anayasa için yemin etmeyi kesinlikle reddetti. Daha da ileri giderek anayasanın hükümsüz olduğunu bildirdi ve Cadiz Meclisi'nin anayasayla ilgili zabıtlarının Madrid'de, törenle yakılmasını emretti.

Fernando, soylularla Kilise'ye, çıkarları tahta sıkı sıkıya bağlı bir kısım halka dayanarak, anayasa taraftarlarına karşı amansız bir mücadeleye girişti. Fazla "ileri" fikirleri olduğundan kuşku duyulan herkes tevkif ve hapsediliyor, hatta çoğu zaman ölüm cezasına çarptırılıyordu. Evlerde Voltaire'in bir kitabının bulunması yeter delil sayılmaktaydı. Kral, tek bir imzayla Engizisyon Mahkemesi'ni de yeniden kurdu. Dün, masum insanları "büyücülük" damgasıyla feci ölümlere layık görenler, şimdi darağacına "anayasa taraftarlığı" ile suçladıkları insanları gönderiyorlardı.

Bu durum, Cadiz'de bulunan kurtuluş savaşı kahramanlarından albay Riego ile arkadaşlarına, saraya karşı bir eylem girişimi hazırlamayı düşündürmüştü. Riego, İspanyol ordusunun en sevilen kahramanlarından biriydi. O sırada Cadiz'de Amerika'ya gönderilmek üzere binlerce İspanyol asker bulunuyordu. Bunların komutanları da Riego'nun arkadaşlarıydı. Birkaç görüşme, Riego'nun bir darbe planı hazırlamasına yetti

Plan, kusursuz uygulanmış ve Cadiz, kolayca zaptedilmişti. Şimdi yol boyundaki birliklerden yararlanarak Madrid üzerine yürünecek ve sonra sıra tüm ülkenin askeri disiplin altına alınmasına gelecekti 1 Ocak 1820 günü akşam üzeri Don Rafael Riego, birliklerinin başında, dörtnala Madrid'e doğru yol alıyordu.

Fernando, devrimcilerle anlaşmak için yürürlükten kaldırdığı 1812 Anayasası'nı yeniden ilan etti. Dağıttığı meclisleri toplayarak, hayatta kalabilmiş olan milletvekil-

lerini çağırdı. Çevresindeki çıkarcı ve açıkgöz dalkavukları dağıtarak, eski bakanları zindanlardan çıkarttı ve yeniden hükümetin kurulmasını sağladı.

İspanyol ordusu, var olan yasal düzen ve otoriteye karşı yaptığı ilk isyan eylemini rahat ve kolay bir zaferle sonuçlandırmıştı. Riego böylece İspanya siyasal tarihinde *Pronunciamiento* adıyla anılacak olan çığırı bilmeden açmış oluyordu.

Cadiz Anayasasının Dönüşü

Ordu ile gizli dernekler, bir liberal devrimin temel öğeleriydi ama tek başına yeterli değildi. Üçüncü ve zorunlu öğe, siyasal bir programın oluşmasıydı. Riego ile arkadaşları, sezilerine dayanarak bunu Cadiz anayasasına dönüş olarak saptadılar.

Bu anayasayı 1812'de, Napolyon'a karşı düzenlenen ayaklanmayı başlatmak üzere toplanan cortes'ler oylamışlardı. O çağın birçok liberalleri gibi, İspanyol komplocuları da, despotluğun ülkelerinin ve Avrupa'nın tarihinde yeni, özgürlüğünse eski bir gerçeklik olduğuna inanıyorlardı. Yurtlarının geçmişi araştırılınca kolaylıkla anayasa örnekleri ve esin kaynakları bulabileceklerini sanıyorlardı. Zaman içinde bu geriye dönüş Ortaçağ'a kadar varıyor, modern çağın şafağındaki kent ve grup ayrıcalıklarını savunma denemelerine uzanıyordu.

Gerçekten de İspanya'da Cortes ve Fueros adıyla anılan meclisler, yüzyıllardır monarşik merkezleştirme ve mutlakiyetçilik anlayışı altında gömülüp kalmışlardı. Gerçekte bu tür tarihsel kazılardan elde edilen sonuçlar, liberallerin uğraşını süslemek, mücadelelerine ulusçu bir renk katmak açısından yararlı olabilirdi. Ama, bu tarihsel kurumlar çağın gereklerine karşılık verebilecek bir anayasa mekanizması yaratmaya yaramıyordu. İşte bu nedenle İspanyollar Fransız Devrimi'ne, yani 1791 eylemine başvurdular

Böylece, Napolyon despotluğuna karşı, artık hiç kimsenin diriltemeyeceği bir uzak geçmişi değil, Avrupa tarihinde yeni bir çağ açan "1789 ilkeleri"ni çıkarıyorlardı. İspanyollar 1791 Anayasası'nı uyarladılar, biraz değişiklik yaptılar, ama temel niteliklerini koruduular. Her türlü gerçek gücü kralın elinden alan anayasal bir monarşi

Fransa'da kukla bir parlamento, ülkeyi monarşiye teslim etmişti. Üstte, Fransa'da parlamentonun 1816-1820 yılları arasındaki yapısıyla alay eden liberal eğilimli basından temsili bir resim görülüyor.

İtalya'da liberal kıpırdanışlar olmaktaydı. M. Morelli (solda) ve G. Salvati (sağda) bu kıpırdanışların öncüleri oldular.

Liberal bir anayasanın savunucusu olan devrimcilerin, önceleri Napoli Krallığı'ndan başlayan eylemleri daha sonra Sicilya'ya da yayılacaktı. Sağda, Sicilya'da başlayan devrimi gösteren temsili bir resim görülüyor.

Palermo'da ayaklanan liberallerin kurşuna dizilişi.

rejimi öngörülüyordu. Kuvvetlerin aşırı ölçüde dağıtılması, Fransa'da olduğu gibi İspanya'da da taşra ilerinin başkente karşı başkaldırması anlamına geliyor ve merkezdeki kuvveti çevredekiler karşısında silahsız bırakıyordu. Oy hakkının ve yeni devlete taban olacak toplumsal temelin sınırlandırılması, bu devleti liberalleştirmekle birlikte, demokrat düzenin önünü kapatıyordu.

Temel özgürlükler konusunda sağlanan genişlikle birlikte, bu özgürlüklerin savunulması konusundaki deneysizlik, henüz hiç aşılmamış bir yola çıkan kişiler açısından doğal sayılabilirdi. 1791, 1812 ve 1820 anayasalarının, İspanya'nın gerçek gereksinimlerine karşılık verir nitelikte olmadıkları birçok kez yinelenmiştir. Hatta bu türden bir anayasanın kabul edilmesinin, üç yılı aşkın mücadelelerden sonra İber Yarımadası'nda liberal devrimi iflas ettiren nedenlerin başında geldiği söylenmiştir. Bu teşhiste gerçek payı vardır kuşkusuz! Ama Cadiz anayasasının, o çağın tutkularına ve siyasal amaçlarına çok iyi karşılık verdiğini, başkent ile krala karşı beslenen güvensizliği ve devrimi besleyen bağımsızlık umutlarını çok iyi dile getirdiğini de kabul etmeliyiz.

Yani Cadiz anayasası, yasal bir metin olarak değilse bile, bir bayrak olarak çok çekici ve etkileyiciydi.

Bu nedenle yalnız İspanya'da değil, İtalya'da da yeniden ortaya atıldı. Kafaları yeniden büyük devrimler ve kurtuluş savaşları çağına sürükleyen bir bayrak oldu

Fransa'daki Yankı

Riego'nun pronunciamiento'sunun üstünden bir buçuk ay bile geçmemişti ki, Fransa'nın da bunalıma sürüklendiği görüldü. 13 Şubat 1820'de esnaftan biri,Louis XVIII'in yeğeni ve Bourbon'ların tek mirasçısı olan Berry dükünü öldürdü. Bir karşı-tepki, ortalığı kasıp kavurmaya başladı. Mart sonunda sansür yasaları, mayıs ve haziran döneminde öğrenci gösterileri ve varoşların ayaklanma girişimleri arasında tartışılan yeni seçim yasaları çıkarıldı. Öte yandansa bir komplo olgunlaşıyordu.

Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nda ve Fransız Devrimi'nde savaşmış olan general La Fayette, bu eylemin başını çekmekteydi. General, ağustos ayında Paris'teki ve Ren kıyısındaki kıtalarını ayaklandıracaktı. Yetkili makamlar bu eylemi daha doğarken bastırdılar. Ama artık gerek tepkicilerin, gerekse liberallerin kafasında, Fransa'nın sorunlarıyla İber Yarımadası ve İtalya'nın sorunları arasında bir bağlantı kurulmuştu. Paris de, Cadiz'in açtığı yolu izleyecekti.

Güney İtalya ve Carbonari Eyleminin Kökeni

Bu uluslararası bağlantının en az beklenen ve en etkileyici kanıtı, 1820 Temmuzu başlangıcında İki Sicilya Krallığı'ndan geldi. Orada da isyan, İspanya'daki gibi, orduda başladı. Başlıca örgüt, yine, gizli derneklerdi. Eylemin simgesiyse Cadiz anayasası oldu. Akdeniz'in bu iki yarımadasında ordunun görevi birbirine çok benziyordu. Napoli hareketinin taşra kökenli oluşunu, Morelli ve Silvati adlı subayların Monteforte İrpino'daki girişimlerini, general Guglielmo Pepe'nin başlangıçtaki tereddütlerini ve sonunda kralı isyana baş eğmeye zorlamaktaki kesin rolünü hatırlamak yeter.

Ama *Carboneria* adlı gizli dernek, ağırlığını Napoli'de, Cadiz'dekinden ve Madrid'dekinden daha geniş çapta ve daha açık bir biçimde duyuruyordu. (*Carboneria* sözcüğü, kök olarak kömürcülüğe ilişkin-

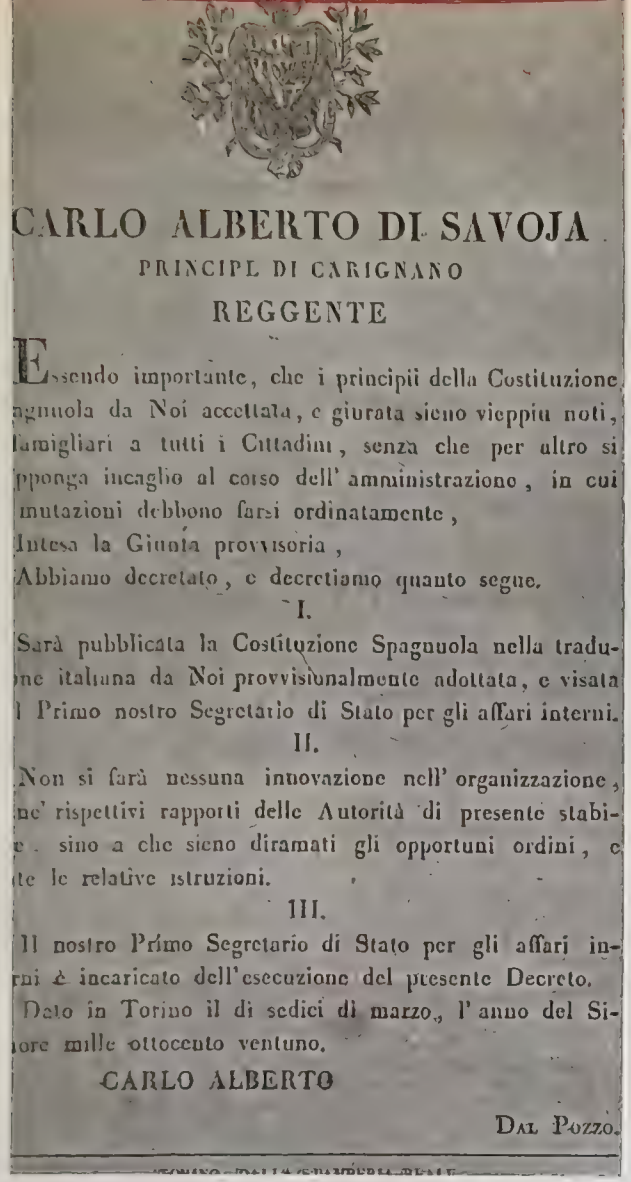

CARLO ALBERTO DI SAVOJA

PRINCIPE DI CARIGNANO

REGGENTE

Essendo importante, che i principii della Costituzione
agnuola da Noi accettata, e giurata sieno vieppiu noti,
famigliari a tutti i Cittadini, senza che per altro si
pponga incaglio al corso dell' amministrazione, in cui
mutazioni debbono farsi ordinatamente,
Intesa la Giunta provvisoria,
Abbiamo decretato, e decretiamo quanto segue.

I.

Sarà pubblicata la Costituzione Spagnuola nella tradu-
ne italiana da Noi provvisionalmente adottata, e visata
l Primo nostro Segretario di Stato per gli affari interni.

II.

Non si farà nessuna innovazione nell' organizzazione,
ne' rispettivi rapporti delle Autorità di presente stabi-
e, sino a che sieno diramati gli opportuni ordini, e
te le relative istruzioni.

III.

Il nostro Primo Segretario di Stato per gli affari in-
rni è incaricato dell'esecuzione del presente Decreto.
Dato in Torino il di sedici di marzo, l' anno del Si-
ore mille ottocento ventuno.

CARLO ALBERTO

Dal Pozzo.

Carlo Alberto'nun liberal eyleme katıldığını açıklayan 1821 tarihli bildirisi.

Tahtı, naip sıfatıyla Carlo Alberto'ya bırakan Vittorio Emanuele I.

di.) Bu açıdan, Güney İtalya'daki eylemin kendine özgü nitelikleri vardı. Başka yerlerde de bir model olarak kabul edilecekti. Üyeleri *Carbonaro* ya da (çoğul biçimiyle) *Carbonari* olarak adlandırılan bu örgütün kökü, Napoli'de değildi. Büyük bir olasılıkla Doğu Fransa'da, Aziz Théobalde'ın *"İyi Kuzenler"* tarikatından esinlenmişti.

Carbonari örgütü İki Sicilya Krallığı'nda, Napolyon egemenliğinin son günlerinden, Murat döneminden başlayarak sağlam kökler salmıştı. Böylesine bir başarının nedenini bize İspanya'daki koşullarla yapılan bir karşılaştırma açıklayabilir.

İber Yarımadası'nda, Fransız işgaline karşı yürütülen direnişte en geleneksel Katolik inançları savunan köylülerle, en aydın, en süzme liberaller omuz omuza yer almışlardı. Goya'nın fırçasının o denli etkileyici bir biçimde canlandıracağı "Savaş Yılları"nın ortasında, partizanlar ile kral ordusunun subayları, bağnaz din adamlarıyla, bütün umutlarını "1789 ilkeleri"ne bağlamış yazarlar, saçları birbirine karışmış papazlarla mason localarının üyeleri yan yana savaşmışlardı.

Yurt sevgisi, İspanyol topraklarının işgalci Fransız krala karşı savunulması sorunu ve Fransız egemenliği, Madrid'in aşağı tabakası ile kır soylularını, halk ile seçkinleri ortak bir ulusal kurtuluş çabasına sürüklemişti. Hepsinin düşünce ve deneyleri bu ortak kavgada birbirine karışmıştı. İngilizlerin, Murat'nın ve İtalyan yurtseverlerinin ısrarlı kışkırtmalarına karşın İtalya'da buna benzer bir olay görülmemiş, İspanya örneği izlenmemişti. Gerçek "kitleler", yani köylüler ve kentlerin alt tabakaları, Fransızlara başkaldırmışlar ve gücü yer ve zamana göre değişen bir dizi "isyan eylemi"ne katılmışlardı ama, bunu Kutsal İnanç adına, eski yasal kralları, eski düzenleri ve geleneksel boş inançları adına yapmışlardı. Eşkıyalık olayları eşkıyalık düzenini aşamamış, partizan savaşına dönüşememişti.

Kültürlü sınıflara gelince, onlar Fransızların kurduğu hükümetleri desteklediler; Fransızların taşıdıkları reformlara, onların yirmi yıllık bir süre içinde yarımadayı yenilemelerine az çok hevesle yardımcı oldular; ama bazı istisnalar dışında, halktan gelen "isyan eylemleri"nin başına geçmeyi akıllarından bile geçirmediler. 1799'da ruhban sınıfından, antijakoben bir kardinal Ruffo çıkmıştı ama, öte yandan yeni cumhuriyetlere ve en çok da Napolyon İtalyası'nın yeni krallıklarına uymakta hiç güçlük çekmeyen yüzlerce ve yüzlerce papaz ve piskopos da türemişti. "Kitleler"i kültürlü aydın kişilerden ayıran uçurum hiçbir yerde Güney İtalya ölçüsünde derin olmamıştı.

İspanya'da da *afrancesados*'un (Fransız yanlıları), kral Joseph'i izleyenlerin sayıları yüksekti; ama bu öğeler çabucak ulusal yaşamın dışına itildiler. İtalya'daysa aydınların tümü, *afrancesados*'du.

Napolyon İmparatorluğu çatırdamaya başlayınca, halk ile seçkin-

lerin çelişkili güçleri arasında bir köprü kurmak yolunda birçok deneme yapıldı. İngiltere, Sicilya'ya, anayasal İngiliz tarzı ve Fransız karşıtı bir ülke modeli sunmayı denedi. Murat, kıtalarının önünde bağımsızlık bayrağını sallayarak, halk ile aradaki uçurumu kapamaya çalıştı.

Carbonari örgütü de bu yolda bir deneme yaptı. Bu, daha belirsiz bir denemeydi; ama daha sürekli sonucu olan bir başarı sağladı. Bu örgütte eski inancın, barok ve karşı-reformcu bir Katolik inancın kasvetli ve iç bunaltıcı simgeleri, rasyonalist mason geleneğinden gelme simgelerle birleşiyordu. Bu örgütlenme içinde toprak sahipleri ağlarını örebiliyor köylü kitleleri üzerinde yeniden duyulan egemenliklerini duyurabiliyorlardı. Dağılma içinde bulunan bir toplumda, eşkıyalık olayları bu örgüt ile denetim altında tutulabiliyorlardı.

Carbonari, böylece onbinlerce üyeli bir örgüt, deyimin eski ve yeni, çifte anlamıyla, gerçek bir "kitle partisi" oldu. Bu renkli topluluk içinde, papazlarla masonlar, subaylarla erler, toprak sahipleriyle toprakları paylaşmaya niyetlenenler buluştu. Ulusçuların umudu hiç kesilmedi. Ama bu umut cılızdı, etkinlikten yoksundu; yaşanılan çağ da doğal olarak Murat'nın ve yurtseverlerin düşlerini gerçekleştirmeye olanak bırakmıyordu. İspanyol modeli Cadiz anayasası çevresinde toplanan Carbonari kendini bu koşullar altında kabul ettirdi.

Sekiz ay süren Napoli denemesinin başlangıcından itibaren ortaya çıktığı gibi, parlamento ile Carbonari arasındaki ilişkiler zahmetle yürüyordu; o günlerdeki siyasal yaşamın azımsanamayacak bir bölümü bu iki gücün arasındaki ilişki her liberal rejimin ana sorunu olmuştu. Carbonari, artık bir Jakoben partisi değildi; ama yine de, değişen koşullar altında da olsa bu eylemin mirasçısıydı. Henüz modern bir parti durumuna da gelmemişti, hantal ve külfetliydi; ama her zaman en çeşitli güçler açısından vazgeçilmez bir itici ve birleştirici görev üstlendi. Carbonari'yi bir yana itmek, liberal devrimin elinden çok gerekli bir etkeni almak demekti.

Cadiz anayasasını değiştirmek ve Carbonari'yi saf dışı etmek isteyenler çok oldu. Birçoklarına Fransa'daki *Charte* modeli daha çekici geldi. Ama Napoli'de 1820 yıllarındaki liberal devrimin sessiz sedasız yitip gitmesi olanaksızdı.

Devrimlerin harekete geçirmiş olduğu merkezkaç gücü çok büyüktü; liberal devrimlerin uluslararası tepki güçleriyle çelişkisi çok orantısızdı. Devrime içten en ağır darbeyi, Sicilya isyanı indirdi. Gerek İspanya'da, gerek İtalya'da taşra kentlerinin başkente büyük bir tepkisi vardı. Taşra illerinin başkente karşı başkaldırmalarından tam ve gerçek bir bağımsızlık isteğine geçildi. Napoli'ye karşı silahlı bir eylem yürütüldü.

Sicilya'ya karşı sürdürülen mücadelede, ulus ve devlet düşüncesi, liberal düşünceden baskın çıktı. Böylece liberal düşüncenin İtalya'da sağlamlaşmasını ve yerleşmesini önerdi.

İtalya bir savaş alanı haline gelmişti. Solda, 1821 yılındaki askeri harekâtla ilgili o döneme ait bir harita görülüyor.

Liberal Napoli

1820'de İspanyol liberalleri bir ayaklanma ile İspanya kralından bir anayasa koparmayı başarınca, Napolili liberaller de ayaklandılar. Çünkü Napoli kralı Ferdinando I (Ferdinando I di Barbone de denir) İspanyol Bourbon'larındandı. Halkın bu ayaklanması üzerine Napoli kralı da bir anayasa kabul etti. Bu eylemin bütün İtalya'ya yayılmasından korkan Metternich, hemen müdahaleye hazırlandıysa da, devletlerin karşı çıkması üzerine işi bir kongrede karara bağlamak zorunda kaldı. 1820 Ekimi'nde beş

Liberal devrim İtalya'dan Balkanlar'a sıçramış ve Balkan eylemine Avrupa'nın her yanından gelen kişiler katılmıştı. Bunlardan biri de Santorre di Santarosa'ydı.

büyük devlet Troppau'da toplandı. Ama Metternich bu kongrede zafer kazandı. Kongrede, nerede bir devrim çıkarsa çıksın, bunun, büyük devletlerin silahlı müdahalesiyle önlenmesine karar verildi. Ayrıca, devrimci yöntemlerle yapılan hükümet değişikliklerini de tanımayacaklardı.

Bu kararları devletin iç işlerine müdahale sayan İngiltere, Troppau Kongresi kararlarına katılmadı.

Troppau Kongresi kararları, Ocak 1821'de Laibach'da (Ljubljana) toplanan ikinci bir kongrede Napoli kralına duyuruldu ve Napoli'deki ayaklanmanın bastırılmasına Avusturya'nın da yardım etmesine karar verildi. Gerçekten Napoli'deki liberal ayaklanma, Avusturya tarafından bastırıldı ve mutlakiyetçi rejim yeniden kuruldu.

İç zayıflıklara ve ilkin anayasa üzerine yemin edip, sonra da onu yıkmak için elinden geleni ardına koymayan kral Ferdinand I'in ihanetine karşın liberal denemenin sonunu getiren şey iç çelişkiler olmamıştı.

Devrimin bastırılması için tüm Avrupa güçlerince az çok açık biçimde onaylanan Avusturya müdahalesi gerekti. Metternich, neredeyse vahşi saydığı halkların ortasında yürütülen bir liberal rejim kurma girişimi karşısında dehşete kapılmıştı; Güneyli İtalyanlar için *"yarı barbar, sınırsız derecede boş inançlara kapılmış, Afrikalılar gibi ateşli ve tutkulu, ne okuma, ne yazma bilen, son sözünü bıçakla söyleyen bir halk (...)"* diyordu; *"anayasa ilkelerini uygulamak için çok güzel bir temel doğrusu!"*

Bu sözler İtalya'da çıkabilecek bir devrim karşısında Metternich'in kapıldığı korkuyu da açığa vurmaktaydı.

Yaşlı devlet adamı, sonunda, Carbonari örgütünde, masonluk türünden eski derneklerde bulunmayan bir merkezleştirme gücü olduğunu sandı. Hatta günün birinde *"Carbonari, tüm siyasal örgütler arasında kusursuzluğa en çok yaklaşanı gibi görünüyordu"* dedi. Onunla savaşmak için polisine güvendi Metternich; gittikçe daha büyük bir özenle geliştirdi bu polis örgütünü.

Napoli devrimini çökertmek için Metternich, özellikle ordusuna dayandı. Bu ordu, Rus çarı Aleksandr I'in onayıyla Güney İtalya'yı istila etti; 7 Mart 1821'de, papalık hükûmeti ile İki Sicilya Krallığı arasındaki sınırda, Rieti'ye yakın bir bölgede de, anayasa milislerini yenilgiye uğrattı.

Liberal devrimin desteği olan ordu, etkili bir saldırıya dayanamayacak ölçüde bölünmüş olduğundan yıkıldı. Sekiz ay önce zaferi kolaylaştıran, mutlakiyet rejiminin direnmesini olanaksız kılan olgu, şimdi anayasal düzenin aleyhine işliyordu. Pronunciamiento'lar kolay olmuştu; çünkü ordu bir bütün değildi ve dağınık öğeler isyan eylemine kapılabiliyordu.

İspanya ve Napoli denemelerin bazı önemli değişikliklerle, iki küçük ama önemli ülkede, Portekiz'de ve Piemonte'de tekrarlandı. Portekiz, dünya siyasetindeki ağırlığını, büyük bir okyanus imparatorluğu kurmuş olmasına borçluydu. Napolyon savaşları sırasında Braganza hanedanı Brezilya sömürgesine kaçmış ve burayı siyasal merkez haline getirmişti.

Kralın, İngiliz yanlısı öğelerin egemenliği altında bulunan Lizbon'dan böylesine uzak oluşu sayesinde, Portekiz isyanı hem yurtsever, hem liberal bir nitelik kazandı. Orada da eylemi küçük rütbeli subaylar başlattı. Onların radikal yönlü isteklerine yine ılımlı ve aristokratik anayasa önerileriyle karşılık verildi.

Ruhban sınıfı ile bürokrasi, kendilerini tehdit altında duydular; giderek mutlakiyetçi tepkiye umut bağladılar. Kraliçe ile ikinci oğlu Miguel bu tepki eylemini destekliyordu. Prens, köylü kitlelerine yönelen bu demagoji siyasetine hazırdı.

Anayasa rejimi ayakta kaldı ama bu gittikçe daha çok orduya dayanarak oldu. Portekiz'deki liberal deneme, ülkenin siyasal ve toplumsal çöküşünün belirtisi olarak ortaya çıktı. Anayasacılık ise ulusal bunalımı ne önleyebildi, ne de ona etkin bir çare bulabildi.

1827 tarihli Navarin Savaşı'nı konu alan temsili bir resim.

Piemonte'de Anayasal Rejim

Piemonte'in yazgısı daha değişikti. Bir liberal devrim dramına gerekli öğeleri orada da buluyoruz: Ordu, gizli dernekler, Cadiz anayasası. Piemonte'de de eylem, taşrada (Fossano, Pinerolo, Alessandria) gelişti. Orada da daha ılımlı ve aristokrat Fransız tarzı bir anayasa projesi hemen bir yana itildi. Sonunda İspanyol örneği benimsendi.

Başka ülkelerde olduğu gibi söz konusu olan, yine bir halk isyanı değil, bir pronunciamiento'dur. Torino'da, San Salvario manastırının önünde halk, tarafsız ve sessiz kalır.

Oysa liberal devrim çok uzaklara kök salmıştı; her şeyden önce de, başlarındaki soylu subaylarını izleyişleri, her zaman itaat alışkanlığından ibaret kalmayan erlerin arasına. Liberal devrimin kökleri en çok da burjuva sınıfı içindeki serbest meslek çevrelerine, avukatlara, doktorlara uzanmaktaydı. Eylemin sol kanadının büyük bir kesimini bunlar oluşturmakta ve Napolyon çağında ortaya çıkan yeni sınıfları temsil etmekteydiler. Kendi ilçelerinden ve köylerinden hiç kopmamışlardı.

Piemonte'de radikal tohum güçlüydü ve meyvelerini yirmi yıl sonra, Carlo Alberto'nun güçlü mutlakiyetçilik döneminden sonra verecekti.

12 Mart 1820'de Vittorio Emanuele I'i tahttan ayrılmaya zorlayan şeyin, 30 000 silahlı köylünün Canavese'den Torino'ya yürüyecekleri söylentisine dayanması da çok anlamlıydı. Torino'da halk, Cadiz anayasası lehinde gösteriler yapmıştı. İspanya'da ve Güney İtalya'da olduğu gibi, Alp eteklerinin en seçkin ve zengin soylularından gelme subaylar arasında başlayan devrimci eylem, ağır da olsa, ülkenin çeşitli toplum güçlerini harekete geçirmekteydi. Savoia Krallığı'nın uluslararası durumu yüzünden,

I. Государственные преступники, осужденные къ смертной казни чрезвычайнымъ

№№.	Имена преступниковъ.	Главные виды преступленія.
1.	Полковникъ Пестель.	Умыселъ на Цареубійство; намѣреніе ввести новую систему, измѣненіе всего нынѣ существующаго порядка, умыселъ на покореніе Россіи ИМПЕРАТОРСКОЙ Фамиліи, и составленіе временнаго правленія, по совершеніи преступленія, и открытіе онаго, умышленіе и составленіе самаго общества, имѣющаго сіи намѣренія, и составленіе онаго, и принятіе въ оное членовъ, и составленіе самыхъ членовъ, составленіе плана и средствъ къ произведенію онаго, составленіе самаго, умышленіе, чтобы [illegible] и составленіе средствъ къ тому, и составленіе плана, какъ [illegible] и составленіе плана, какъ [illegible] и составленіе плана, какъ [illegible]

Çarlık Rusyası'nda 1825 dolaylarında başlayan liberal ayaklanmalar, özellikle Petersburg ve Kiev'deki subaylar arasında yaygınlık kazanmıştı. Zitchi'nin bu suluboya tablosunda çar ve askerleri 14 Aralık 1825'te Petersburg saray alanında görülüyor.

çen yirmi yıl içinde oluşturulmuş derneklerden alan Eteria Filike (Dostlar Derneği), daha sonra Yunan devrim hareketinin başını çekecek olan kişileri bir araya toplamayı başarmıştı. Parayı, son yirmi-otuz yıl içinde, son derece hızlı bir biçimde gelişmiş olan ticari sınıf sağladı. Tüccarlar Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde ve dışında, İstanbul'dan Amsterdam'a, Pisa'dan Marsilya'ya, Selanik'ten Napoli'ye kadar birçok yerde çeşitli topluluklar kurmuşlardı.

Yeni-klasikçilik akımı ve Avrupa'nın bazı aydınlarını sürüklemekte olan Yunan ilgisiyse, eylemin dayandığı kültür temelini oluşturmaktaydı. İlk örgütlenme olanaklarını, dört yüz yıl Osmanlı egemenliği altında yaşayan bir halkın çevreye uyma yeteneğinde ve içine kapanıklığında buldu: Bu arada Batı'dan gelmiş olan mason "loca"larından da esinlenilmişti.

Eteria Filike, İtalyan Carbonari'sine öykünmemişti; ama ona çok benziyordu. Temeldeki sorun değişmiyordu: Geleneği, yani Balkanlar'daki Ortodoks-Hıristiyan geleneğini, çağın özgürlük ve anayasa düşünceleriyle birleştirmek. Simgeleri bu yüzden karmaşıktı: Haç ve palmiye! Atmosferi hem dinsel, hem devrimciydi; sloganı "Tanrı ve ulus"tu. Bu denemeleri iyi bilen Mazzini bir gün, Genç İtalya adlı örgütün ülkesinin Eteria'sı olacağını söyleyecek ve yukardaki sloganı "Tanrı ve halk" olarak değiştirecekti, çünkü kendi devrimi demokratik eğilimli olacaktı.

Eteria'nın yöneldiği, özellikle ulusçu bir devrimdi. Balkanlar'daki uluslar çok sayıda, kuruluş halinde ve birbirleriyle sürekli çatışma içinde olduklarından, Yunan devrim hareketi tutununca Eteria, kısa ömrünü (1814-1821) tamamladı. Eteria örgütünün önderlik edebileceğini ve kendi aralarında uzlaştırabileceğini umduğu Sırp, Romen, Bulgar, Arnavutluk devrimleri, daha doğarken bastırıldı; ya da kendi aralarında dramatik savaşlara girdiler. Balkanlar'da başkente karşı başkaldırış, taşra illerinin bağımsızlık istekleri, hızla şiddetli bir ulusçuluğa dönüştü. İspanya ve İtalya'da olduğu gibi, 1812 Cadiz *Cortes*'lerinden esinlenen anayasacı eylemler oluşmadı.

İspanyol anayasası, Yunanlılar için tümüyle yabancı kaldı; anayasa alanında örnek daha çok İngiltere'den ve Fransa'dan alındı. Rigas'ın Osmanlı İmparatorluğu illerini sultana karşı birleştirme düşüncesi, bir düş olmaktan ileriye geçemedi.

1821'deki Balkan isyanı, bağımsız bir Yunan devletinin doğmasına yol açtı ve Balkanlar'daki öteki ulusçuluk ve bağımsızlık eylemleri tarafından örnek alındı. Bu tür çatışmaların toplumsal köklerinin ne olduğu, daha başlangıcında, Batı'da olduğundan daha berraklıkla görüldü.

Aleksandros İpsilanti, Eteria Filike tarafından şefliğe seçilmişti ve 22 Şubat 1821'de, bir genel isyan çıkartabilmek umuduyla Moldavya ile Rusya arasındaki sınırı aşmıştı.

Romanyalı subay Tudor Vladimirescu ise bir ay önce Batı Boğdan topraklarındaki Boyarlara karşı, gerçek bir köylü savaşı başlatmıştı. Osmanlılara karşı isyanı yürüten bu iki şef arasında çıkan trajik çatışma giderek, her ikisinin de durumunu güçleştirdi. Çatışma, aynı yılın 26-27 Mayıs gecesi, İpsilanti'nin Vladimirescu'nun kafasını uçurtmasıyla son buldu. İpsilanti bu işten hiçbir siyasal yarar sağlayamadı. Çok umutlar bağladığı Rus çarı Aleksandr I tarafından bir köşeye itildi. 7 Haziran'da Osmanlı ordusu karşısında yenilgiye uğrayınca Avusturya'ya sığındı ve ertesi yıl orada öldü.

Toplumsal ve ulusal çatışmalar öylesine birbirine karışmıştı ki, so-

Dekabristler ezilmiş, yurtdışına ya da Sibirya'ya sürülmüşlerdi. Sağda sürgünler arasında yer alan Rus Bestuzev tarafından yapılmış olan ve kimi Dekabristlerin sürüldükleri Sibirya'nın Petrovsk çukurunu konu alan bir tablo görülüyor.

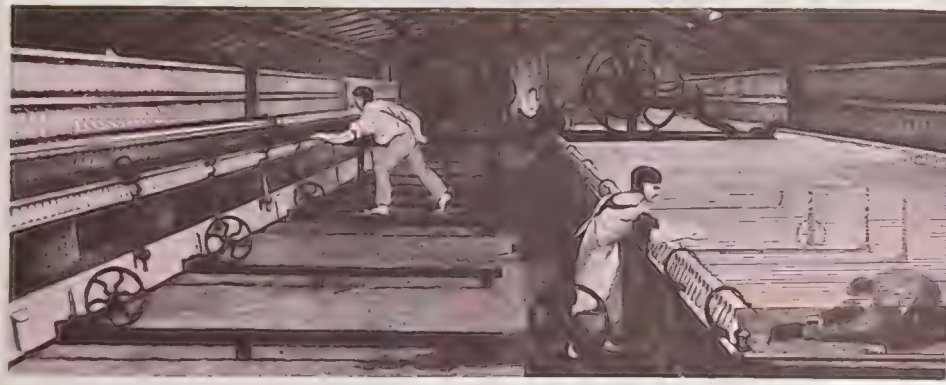

1848 Avrupası, artık 1789, hatta 1820 Avrupası'ndan çok farklıydı. Sanayileşme süreci hemen her yerde hızlanmaya başlamıştı. Resimde, 1830 yıllarında bir iplik fabrikası görülüyor.

nunda bu çatışmalar devrimi başarısızlığa uğrattı. Vladimirescu'nun çıkarttığı köylü ayaklanmasını, Yunanlılar "ihanet" diye nitelemişti. Oysa bu ayaklanma, modern Romanya'nın temelini atacaktı.

İpsilanti'nin düşünceleri, Balkanlar'a Batı'daki liberal ve anayasacı eylemlerin etkili bir yankısını getirmişti. İpsilanti'nin gözleri, sürekli olarak Avrupa'nın "aydın halkları"na,kendi deyimiyle "mutluluklarını yeniden kurmaya yönelenler"e, yani Fransa, İspanya ve İtalya'daki liberal eylemlere dönüktü. İpsilanti, Yunanistan'ın geçmişine, hatta Hıristiyan ideallerine sürekli değiniyor; ama geçmişle fazla oyalanmadan kendi çağına dönmesini de biliyordu. Askeri bakımdan da örneklerini eski çağlardan çok, Yunanlılara 24 Şubat 1821 tarihli bildirisinde söylediği gibi, "ilk kez, tek başına, bir tiranın (Napolyon) yenilmez kıtalarını yok ederek örnek olan" İspanya'da aramaktaydı.

İpsilanti, 10 Nisan 1821'de, Rumenlere özellikle yasama gücünü, yürütme ve yargı güçlerinden bağımsız kılacak bir temsil sistemi kurma gereğini hatırlattı. *"Vergiler ulusun delegelerinin onayı alınmaksızın kararlaştırılmamalı. Prense, belli bir yıllık ödenek bağlanmalı ve kendisi yalnızca ülkenin birinci gelen yurttaşı olarak kabul edilmelidir. Tüm yurttaşların çocukları için iki dilde öğretim temeline dayanan okullar açılmalı. Ulusun güvenliğini sağlayacak bir düzenli ordu kurmalı"* diyordu. Böylelikle liberal bir program ileri sürülüyor ve bu programla, yeni doğmakta olan Balkan ulusları arasındaki ulusal ve toplumsal çatışmalar örtülmeye çalışılıyordu.

İpsilanti'nin girişimi, askeri bakımdan yalnızca bir şaşırtmaca olarak kaldı. Eylemin merkezi hemen Peloponnessos'a kaydı. Yunanlılar, burada 25 Mart 1821'de, uzun bir kurtuluş savaşına girişmişlerdi. 1827'de Fransız, İngiliz ve Rus donanmaları Navarin'de Osmanlı donanmasını yenince dek Mora'nın kaderi belirsiz kaldı

Bu savaşı Avrupa'nın öteki ke simlerindeki liberal devrimlerden ayıran derin farklar açıkça ortadaydı. Gerek İtalya'da, gerekse Tuna prensliklerinde çok canlı olan ulusçuluk öğesi, burada eyleme bütünüyle egemen oluyordu. Osmanlılara karşı çarpışan kişileri kendi çelişkilerine karşın birleştiren tek şey de, buydu.

İtalya'daki Carbonari örgütü gibi, parti haline gelmeye çalışan gizli bir dernek yoktur. Nitekim Eteria Filike dağılmış, meydanı Yunanistan'daki değişik kişilerin ve bölgelerin rekabetine bırakmıştı Özgürlüğü ve ulusu koruyacak bir ordu da yoktu. Yunanistan'da bağımsızlıktan orduya, ulustan devlete, yeni yönetim biçimlerinden ülkenin sorunlarının çözümüne kadar her şey yeni baştan yapılacaktı. Bu ulusçu devrimde, çeşitli şefleri ve bölgeleri temsil edecek meclisleri seçme gereğinden dolayı, liberal düşüncenin belirli bir yeri olması kaçınılmazdı. Öte yandan,

Sanayileşmeye paralel olarak demiryolu ulaşımında da olağanüstü bir gelişme meydana gelmişti. Resimde, Vicenza-Venedik demiryolunun 12 Ocak 1846'da açılışı görülüyor.

Yunanistan olaylarında büyük yardımları bulunan Yunan dostu İngilizlerin, Fransızların, İtalyanların, Rusların, İsviçrelilerin, Almanların, Amerikalıların varlığından dolayı da liberal düşünce, Yunan bağımsızlık eylemini etkilemişti.

Yakından bakılınca, çağdaş Yunanistan'ın doğuşuna kılıçları ve paraları, kanları ve düşünceleriyle katkıda bulunan, askerlerden ve aydınlardan, bankerlerden ve denizcilerden oluşan bu dünyada uluşçu ve liberal öğelerin son derece karmaşık bir biçimde birbirine karıştıkları görülür. Britanya adalarından gelenlerin arasında bile İrlandalı ve İskoç asıllıların çoğunluğu dikkati çekmekteydi. Onları Osmanlılara karşı çarpışmaya iten şey, egemen ve tutucu İngilizlere karşı duydukları az çok bilinçli bir öfkeydi. İngiltere uzun bir süre, Osmanlı egemenliğine karşı çıkmaktan sakınmıştı. Bu duygu, bazı Fransızlarda da görülmüştü; onlar da Kutsal İttifak'a Yunanistan'da karşılık vermeye çalışıyorlardı. Santorre di Santarosa gibi İtalyanlarsa, 1821 bozgunlarıyla İtalya'da yarıda kalan çarpışmayı sürdürmek istemekteydiler. Ama hepsinin içinde serüvenlerin ve ulusçu intikam isteklerinin ötesinde, yine de bir liberal devrim kıvılcımı yanıyordu. Tam bir *"Byron devrimi"*nden söz etmenin yeriydi; yalnızca siyasal bir isyan değildi bu; Missolungi'de yaşamını yitiren İngiliz ozanı, İtalyan Carbonarı'sının komplolarına katıldıktan sonra Yunan savaşına, romantik özgürlükçü bir efsane havası vermeye çalışmıştı. Byron, restorasyon dünyasından kesinlikle kopmuştu; onu Yunanistan'ın kıyılarında ve dağlarında izleyenler de kopmuşlardı Yunanlılar, edindikleri siyasal sezgiyle, kendilerine yardıma gelen kişileri anlamakta gecikmediler. Yunan dostlarının Batı'da egemen olmayan, ama uzun dönemde, kamuoyunu harekete geçirebilecek, kendilerine para, silah ve dayanışma sağlayabilecek tek Avrupa gücünü oluşturduklarını anladılar. Rus çarından medet ummuşlar, gözlerini Napolyon'a dikmişlerdi; ama gerektiği anda yardımlarına gelenler *outsider*'lar, yani toplum dışı olanlar, serüven ve özgürlük ardında koşanlar olmuştu.

Gerileme ve Bastırılış

1821 ilkbaharı Napoli'de, Piemonte'de, Boğdan'da, Peloponnessos'ta Avrupa liberal devrimlerinin doruk noktalarını belirlemişti. Sonra hareket ya bozguna uğradı ya da kendisini oluşturan değişik öğelere bölündü. Pirenelerin her iki yanında gittikçe artan bir kutuplaşma görülüyordu. Bu bölünme "ordu-ülke," "ılımlı liberalizasyon-demokratik yönde ilerleme" arasındaydı

Fransa'daysa garip şeyler olmaktaydı: Askeri komplolar çoğalmış, tutuklamalar, davalar artmıştı. Yaratılan bu durumun kurban-

1820 ile 1825 arasında baş gösteren devrimci eylemler, bastırılmış ama 1830'da Charles X'un devrilmesine ve Louis-Philippe'in iktidara gelmesine yol açtı ve Fransa'nın siyasal yaşamını altüst eden devrim oldu. Sağda, H. Lecomte'un "Rohan Sokağı Çarpışması" adlı tablosu görülüyor.

H. Daumier tarafından yapılmış olan bir burjuva ailesi konulu desen.

1835 yıllarında, Almanya'da kurulan ilk Krupp fabrikasının o dönemde yapılmış bir tablosu.

ları ve simgeleri , Fransız Carbonari'sinin gerçek temsilcileri, yani 21 Eylül 1822 akşamı, Paris'te "Yaşasın özgürlük" çığlıklarıyla idam edilen 4 subay oldu. Louis XVIII, o sırada Marsan pavyonunda bir aile eğlentisindeydi. Bu dört gencin ölümü, restorasyonun her türlü ödününe ve ikiyüzlülüğüne karşı bir özgürlük simgesi oldu

İspanya'da 1812'de Napolyon'a karşı yürütülen savaşın gelenekleriden yararlanarak, liberal eyleme bir halk temeli sağlanmaya çalışıyordu. Yine de bu gerilimler ve çelişkiler, Fransızların Pirenelerin ötesinden işe karışmalarını önleyemedi. Louis XVIII, İspanya'yı işgal ederek Fernando VII'nin mutlakiyet rejimini yeniden kurdu. İspanya kralı liberallerin ağır baskısı altında kalmıştı ve liberaller kraldan her gün yeni bir ödün koparıyorlardı. Kral, kendi deyimiyle, liberallerin sanki tutsağı olmuştu. Bunun için Avrupa devletlerine başvurarak bu durumdan kendisini kurtarmalarını istedi.

İtalya sorunu çözümlendikten sonra, büyük devletler 1822 Ekimi'nden sonra Verona'da (Kuzey İtalya) toplanarak İspanya sorununu ele aldılar. Buradaki ayaklanmanın Fransa tarafından bastırılmasına karar verildi. Böylece, Avusturya'nın İtalya'da etkinlik kurması karşısında, Fransa da İspanya'da etkinlik kurmuş olacaktı. Fransa, Beşli İttifak içinde şimdi ilk kez etkin bir rol alıyordu.

1823 yılı Ocak ayında Fransa, İspanya'ya 100 000 kişilik bir kuvvet göndererek liberalleri şiddetli bir biçimde ezdi. Riego idam edildi, "kara liste"ler hazırlandı, cezalar verildi. Fransız zambaklarının gölgesinde İspanya mutlakiyete dönüyordu

Bir kez daha ortaya çıktı ki, *Şart* (Charte) ve ılımlı liberalizm, Avrupa'nın hiçbir ülkesi için kesin bir çözüm yolu değildi: Ya liberal devrim ya mutlakiyet rejimi! İtalya ve İspanya'da birçok kez aranılan orta yol, yalnızca yeniden köklü bir restorasyona kapı açmaktaydı

1824'te Avrupa'da her şey yeniden sessizliğe gömülmüş gibiydi. Yalnız Yunanistan'da o yıl savaşın en kanlı ve kritik devrelerinden biri yaşandı. Osmanlılar bir karşı saldırıya hazırlandılar ve daha sonraki iki yıl içinde de, her türlü direnmeyi çökerttiler. 1825'te Navarin'i, 1826'da da Missolungi'yi yeniden ele geçirdiler.

Bir tek ülkede, Rusya'da gizli derneklerin yeraltı çalışması liberal Batı'nın yenilgisinden sonra da sürdü; hatta daha da artarak derinleşti ve 1825 Aralığı'ndaki *pronunciamiento*'ya vardı.

Rus subayları daha eylemin başından itibaren başka yerlerde görülmedik bir kararlılık ve ideolojik tutarlılıkla davranmayı bildiklerini kanıtlamışlardı, ama akıntıya kürek çekiyorlardı. Napolyon'a karşı yürüttükleri savaşı kazanmışlardı. Paris onlara teslim olmuştu; ama içlerinden en iyileri zaferin gururuna ve galiplerin körlüğüne kapılmadılar. Çok geçmeden, İmparatorun eline geçirmiş olduğu gücü kullanış biçimine karşı çıktılar; Kutsal İttifak'a katılışı, Metternich siyasetine uyuşunu tepkiyle karşıladılar. Özgürlük getirmeyen bir zafer kazanmış olmaktan üzgündüler. İtalya'nın parçalanışından, Polonya'nın ezilişinden, Aleksandr I'in Fransızların eliyle İspanyol devrimini ezdirişinden dolayı kendilerini suçlu tuttular. Gözlerini savaş alanlarından ve diplomatik mücadelelerden ayırıp Rusya'nın iç durumuna, halkın büyük çoğunluğunun sürdüğü köle yaşamına, büyük yolsuzluklara, mutlakiyetçi devletin keyfi yönetimine çevirdiler. Kendileri soyluydular, yani köle sahibiydiler, ama yine de köylülerin özgürlüklerine kavuşmalarını istediler. Çoğunlukla ilçeleri ve kentleri yöneten, bakanlıkları ve elçilikleri denetleyen ailelerden gelmeydiler ama yine de devlet yönetiminde köklü değişiklikler istiyorlardı

Aleksandr I'in Rusya'sında İsyan Denemesi

Rusya'da *Dekabristler* (Aralıkçılar) adıyla anılan devrimciler Batı'dan gelen düşünceleri başka yerlerde görülmeyen bir istekle benimsemişlerdi. Savaş sırasında Almanya ve Fransa ile yüz yüze gelince, içlerinde Benjamin Constant'ın, Madame de Staël'in, Destutt de Tracy'nin, Bentham'ın fikirlerini tanıma ve benimseme isteği uyanmıştı. Montesquieu'den Adam Smith'e, Beccaria'dan Filangieri'ye kadar Aydınlanma ça-

XIX. yy'ın ortalarına doğru, kırsal kesimde ve kentlerde mülksüzleşmeler başlıyordu. Üstte, Kırım'da yoksul Tatar köylülerini konu alan 1837 tarihli bir desen görülüyor.

ğı'nın bütün düşünürlerini okudular. Bu düşünceleri çevrelerindeki gerçeklerle karşılaştırmaya başladılar.

Bundan, Rusya'nın toplumsal ve siyasal yaşamında o güne kadar görülmüş en önemli tartışma ortaya çıktı: Köleleri nasıl özgürlüklerine kavuşturmalı? Liberal bir devleti nasıl kurmalı? Federatif sistem mi? Bağımsız yönetimler mi? Cumhuriyet mi, yoksa anayasal monarşi mi? Bu sorunlar üzerine, kuzeyde daha ılımlı bir kanat, güneydeyse daha radikal bir kanat oluştu. Ayrıca bu programları gerçekleştirmek için kullanılması gereken araçlar üzerinde de aralıksız tartışmalar çıktı.

Bunlar, ülkelerinde kendilerinin giderek oynayabilecekleri rolün daha çok bilincine vardılar. Aydın despotluk rejimi üstüne her türlü hayalleri kırılmış, bütünüyle soylu sınıfın ve tüccar sınıfının Rusya'yı değiştiremeyeceğine inanmışlardı. Babalarının, Pugaçev zamanında (1773-1774) karşılaştıkları türden bir köylü ayaklanması, bir kanlı ayaklanma çıkarmamaya kararlıydılar; en önemlisi de Rusya'da her değişikliğin ve ilerlemenin kendilerini beklediğine inanmaları, bu sorumluluğu duymalarıydı. O yıllarda görülen liberal eylemlerin tümünden farklı bir "özgürleştirici özgürlük" görevini yüklendiler. Liberal eylemin Rusya'da toplumsal bir devrim görünümü alacağını, devlet reformununsa mutlakiyetçi yönetimin tümüyle parçalanmasını gerektireceğini anladılar. *"Russkaja Pravda"* (Rus Gerçeği), Güney Derneği başkanı Pavel Pestel tarafından kaleme alınmıştı ve öylesine radikal görünüşlüydü ki, ancak yüz yıl sonra, 1905 Devrimi sırasında yayımlanabildi. Gerçekten de, bu belgenin önerilerinden, bir yandan 1861'deki reformları, öte yandan XIX. yy. Rusya'sının sosyalizmi doğacaktı.

Bu amaçlara varabilmek için devrimci Rus subayları her türlü araca başvurmayı düşündüler. Tiranları, yani çar ailesini öldürmeyi tasarladılar. İçlerinden bazıları, geçici olarak devrimci seçkinlerin diktasını kabul ediyorlardı; doğal olarak da çalışma yaparken gizli derneklerden yararlandılar. Genellikle, devrim ve Napolyon döneminde ortaya çıkan siyaset araçlarını kabul ettikleri söylenebilir. Ama Fransa'da XVIII. yy'ın son on yılındaki eylemlere, terôre, vb'ne başvurmamaya kararlıydılar. Robespierre ve Napolyon çağlarını sertlikle eleştiriyorlardı. Bu nedenle, yine aynı kesinlikle, güvenlerini orduya bağladılar. Geçmişin aşırılıklarına ve kargaşalığa düşmeden, ülkelerinde köklü bir siyasal ve toplumsal değişimi gerçekleştirebilecek tek araç, onlara göre, orduydu. Gerçekte daha çok kendi kendilerine, kendi fedakârlık ruhlarına, kendi maddi ve manevi cesaetlerine dayandılar. Bu üniformalı aydınlarda, Rusya'da daha sonra tü-

H. Daumier'nin "Banker" (solda) ve "Küçük Mülk Sahibi" adlı iki karikatürü.

reyen *entelijensiya*'nın ve gelecekteki devrimci partilerinin canlılığı duyuluyordu.

1816'da Petersburg'da Muhafız Alayı Komutanı General Muravyev ve yardımcısı Turgenyev tarafından "Kuzey Birliği" adlı bir örgüt kuruldu. Örgüt, 1812'de, genç subayların da katılmasıyla çok genişlemişti. Aynı günlerde İkinci Ordu subayları, "Güney Birliği" adıyla, Kiev ve Podolsk'ta bir örgüt kuruyorlardı. Çok daha kararlı olan Güney Birliği'nin başında, heyecanlı ve ateşli bir cumhuriyetçi olan albay Pestel bulunuyordu. Çar Aleksandr I devrinin son yıllarında, her iki örgütün çalışması yalnızca gizli toplantılarda yapılan hareketli tartışmalar olarak kalmıştı. Bir zamanlar herkesin umudu ve ordunun sevgilisi olan çar Aleksandr'ın şimdi, eskiden verdiği sözleri ve bütün liberal ve özgürlükçü düşüncelerini bırakıp unutarak mutlak bir hükümdar görünümüne bürünmesi, genç ve heyecanlı subayları büyük bir düş kırıklığına uğratmıştı.

İmparator, her iki örgütten de haberdardı. Aleksandr'ın hafiyeleri saraya düzenli raporlar getiriyorlardı. Ama bu hafiyeler son derece geveze ve savruktular. Subayların hepsi çarın kendilerini gözlediğini öğrenmişlerdi.

"Özgürlük", "Adalet" ve "İnsanlık" gibi ateşli sözlerin büyüsüne kapılan muhafız alayı subayları, Rusya'yı kurtarmak idealinin ardına düşmüşlerdi. Geçici bir hükümet kurarak, seçim yapacak, bir meclis oluşturacak ve bir anayasa hazırlayacaklardı. Kuzey Birliği, prens Trubetskoy'un hazırladığı yasa tasarısını uygun bulmuş, Güney Birliği ise başkanı Pestel'in tasarısını tartışmasız kabul etmişti.

1 Aralık 1825'te Aleksandr, Taganrog'da, esrarlı bir ölümle yaşama gözlerini kapadı. Aleksandr'ın ölüm haberi, çarlığı bir anda altüst etti. Petersburg'da, grandük Nikolayev emrindeki ordu, yeni çar Konstantın'e biat ederken Varşova'daki prens Konstantin ve emrindeki subaylar da, çar Nikolay'a biat ediyorlardı.

Kuzey Birliği üyeleri son olaylar karşısında bu karışık durumdan yararlanmayı düşündüler. Yeni çara yapılacak ikinci bağlılık töreni sırasında gizli toplulukların ayaklanmaya kalkışacakları haberi Kışlık Saray'a kadar gelmişti. Ama kimse bunların ciddi bir devrim eylemi olabileceğine ihtimal vermiyor, üzerinde önemle durmuyordu. Petersburg garnizonu komutanı, 1812 kahramanlarından general Miloradoviç, çara muhafız kıtalarının bağlılığı hakkında güvence vermişti.

Ama, 14 Aralık 1825'te sabah saat sekize gelirken, kaygı verici raporlar birbirini izlemeye başladı. Birtakım ordu birliklerinde, genç subayların emrindeki bazı alaylar yeni çara biat etmemek kararını almışlardı. Moskovski komutasında-

Fransa'da Poullaouen'da ocaklardan çıkarılan madenleri yıkama işinde çalışan kadınlar ve çocuklar.

ki alayın bir kısmı, Senato'nun bulunduğu Birinci Petro Meydanı'na toplanmış, prens Konstantin lehine gösteri yapıyordu. Muhafız birliklerindeki bahriyeliler de kalabalık bir halde Moskovski kuvvetlerine katılmışlardı.

Devrim eylemine, yalnızca üç piyade birliği ile bahriyeliler katılmış bulunuyordu

İttifak üyelerinin hemen hepsi Birinci Petro Meydanı'ndaki isyancı askerlerin başına geçmişlerdi; Bestujev kardeşler, Rostovski, Suthof Panov, Obolenski, Odiyevski, Rosen ve Puşkin!

Hiç beklemedikleri bir anda muhafızların ateşiyle karşılaşan devrimciler, bir anda paniğe kapıldılar. Birinci Petro Meydanı'nı dolduran kalabalık, Neva ırmağı'nın donmuş kıyısına doğru kaçmaya başladı. Aleksandr Bestujev, askerlerini karşı kıyıdaki Petro ve Pavel kalesine geçirebilmek için emirler veriyordu. Ama o sırada, ırmağın üstünü kaplayan kalın buz tabakası topçu ateşiyle bir anda parçalanmış, yarılmıştı. Orada çılgın bir ölüm kalım yarışı başladı. Korkudan çıldıran askerler ırmağın buzlu sularına doğru atılıyor ve bir anda büyük buz parçaları arasında gözden kayboluyorlardı.

14-15 Aralık gecesi emniyet kuvvetleri, ellerinde listeler Petersburg'u tararken jandarma birlikleri de Güney Birliği'nin merkezi olan Podolsk'ta, İkinci Ordu Karargâhı Tulsino'yu kuşatmıştı.

Bu liberal savaşta ordunun kullanılması, kuzeyde ve güneyde gizli örgütlerin çökmesine yol açtı. Portekiz'de, İspanya'da, Piemonte'de olduğu gibi Rusya'da da hanedan allesi içindeki bir taht kavgası, 1825 Aralığı'nda kesin eylem için bir bahane olmuştu. Ama ne Petersburg'un Senato Meydanı'nındaki *pronunciamiento* girişimi, ne de Kiev çevresinde başlatılan eylem başarıya ulaştı. Aleksandr I'in yerini alan Nikolay I'in topları, başkentte başkaldıran bin kadar askeri dağıttı. Güneydeyse, Riego ile Guglielmo Pepe'nin yolunu tutmaya çalışanlar, bir çarpışma sonunda yenilgiye uğratıldılar.

1826'yılının ilk günlerinde Nikolay I'in otuz yıllık çarlığı da başlıyordu. Bu saltanat XIX. yy. mutlakiyetçiliğinin kusursuz bir örneği olacaktı. Dekabristlerin beşi asıldı (aralarında Pestel de vardı). 500 kadar subay tutuklanıp sorguya çekildi. Yüzlercesi Sibirya'ya ve Kafkaslar'a sürüldü. Bir kuşağın başı kesilmişti artık. Onlarla birlikte, Rusya'nın XIX. yy. başlarında bir liberal değişim geçirmesi için var olan tek olanak da ortadan kalkmış oluyordu.

Liberal Devrimler Nasıl ve Neden Başarısızlığa Uğradı?

Bütün liberal devrimler başarısızlıkla sonuçlandı. Yunanistan, aslında, bu kuralı doğrulamayan bir istisna niteliğindeydi. Zaten Yunan devrimi başarısını liberallerden çok, ulusçu oluşuna borçluydu. Liberal devrimlerin başarısızlığı 1789'da açılan ve doruğuna Robespierre, Direktuvar ve Napolyon ile ulaşan çağın, yani Fransa önderliğindeki Avrupa devrimi çağının bitimini bildiriyordu. Napolyon'a karşı direnme eylemlerinin oluşturduğu verimli alanda, İspanya'dan Rusya'ya kadar Bonapartçılığa karşı koyan ve başkaldıran Avrupa'da, "carbonaro" devrimleri, otuz yıllık bir çarpışma ve sarsıntı dönemini, özgürlük dönemiyle sonuçlandırmak istemişlerdi. Bunu başaramadılar. Yakın geçmişlerin-

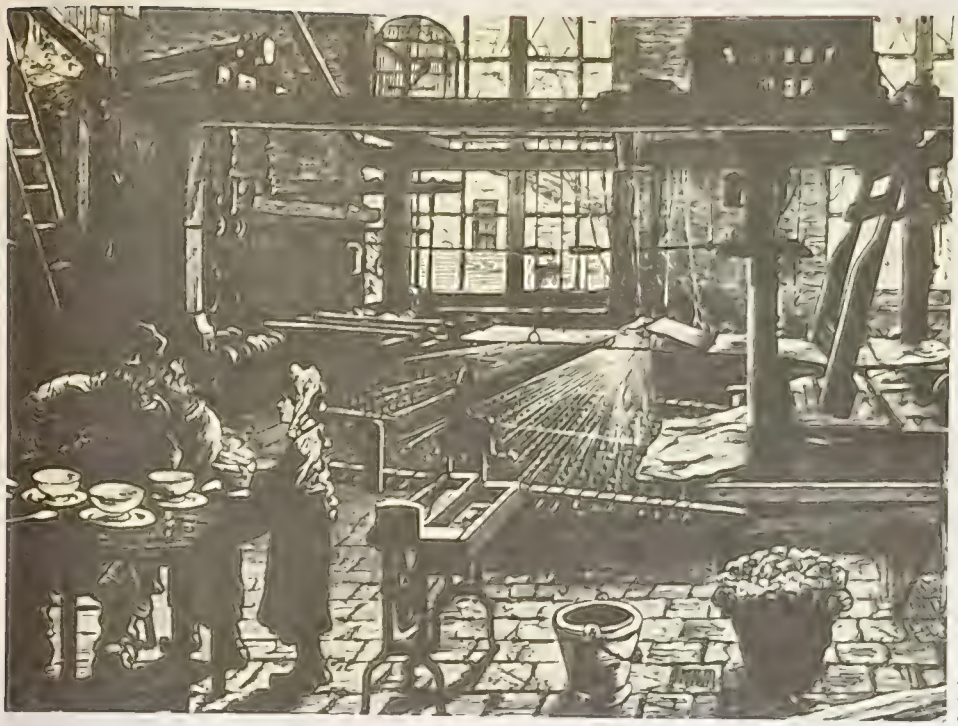

Fransa'da 1830 yıllarında dokumacıların atölye evi.

den miras olarak aldıkları siyaset aracı, iki yanı keskin bir bıçaktı. Ordu, Napolyon diktasını yerleştirmeye yaramıştı ve bütün çabalara karşın anayasal düzene ulaşmayı sağlayacak bir silah olamadı. Yanılgı, liberal orduların yalnız stratejilerinde değil, taktiklerinde de açıkça görülüyordu. Pronunciamiento, ne bir savaş, ne de bir gösteriydi; ikisinin ortası bir şeydi. Üstelik darbe gücünden ve kararlılıktan yoksundu. Bu yöntem yalnızca en zayıf devletlerde işe yarardı. Petersburg'daysa çarın mutlakiyetçi yönetimine çarpıp parçalandı.

Daha sonraki yıllarda, liberal ve demokratik eylemler, artık araç olarak orduya yönelmeyeceklerdi Pronunciamiento, 1830 yıllarının ve 1848'in yeni siyasal mücadele biçimlerini benimseyemeyen ülkelere miras kaldı. Özellikle İber Yarımadası'nda ve Güney Amerika'da çoğu kez devrim değil, tam tersine karşı-devrim aracı olarak kullanıldı.

İtalya ve İspanya'da devrimlerin yenilgiyle sonuçlanmasının tek nedeni, yabancı istilası değildi. Devrim yenildi; çünkü örgütleyicileri, gizli fesat derneklerine dayanan, başarıya ulaşmada ordunun is-

XIX. yy. Avrupası'nın yapısında en temelli ve en köklü değişimi yaratan burjuva sınıfıdır. Burjuvazi, hukuksal ve siyasal kurumlarıyla, yavaş yavaş üstyapıda egemenliğini onaylatma yolundadır. Resimde, H. Daumier'nin "İki Avukat" adlı tablosu görülüyor.

yanına güvenen soylu sınıf devrimcileriydi. Halk yığınları, köylüler ve kent nüfusunun aşağı tabakaları, Fransız burjuva devriminde olduğu gibi, devreye girememişlerdi.

Liberal devrimler böylece bir tarih dönemini kaparken, başka yönden bir yenisini açtı. Ulusçuluk sorunlarının doğuşunu ve egemen oluşunu az çok bilinçli biçimde hızlandırdı. Bu nokta, özellikle İtalya'da ve Balkanlar'da gerçekleşti. ●

1814-1821 Eteria Filike (Dostlar Derneği) Yunan kurtuluş eyleminin başına geçiyor.

1820 **1 Ocak.** Güney Amerika'ya gitmeleri gereken askerlerin Cadiz kenti yakınlarında başkaldırmaları. Bu eylemi, Asturia bağımsızlık savaşı önderlerinden yarbay Rafael del Riego yönetmektedir. Leon Adası'nın kesin durumunu pronunciamiento (askeri ayaklanma) ile sağlamlaştıran albay Antonio Quiroga da eyleme katılacaktır.

13 Şubat. Taht varisi Berry dükünün Paris'te öldürülmesi. Fransa'da Carbonari komploları.

30 Mart. Fernando VII, Cadiz anayasasını yeniden düzenliyor ve ant içerek İspanya'da üç yıllık anayasal yönetimi açıyor.

2 Temmuz. Michel Morelli ve Giuseppe Silvati, Carbonari derneği önderlerinden papaz Luigi Minichini'yle birlikte Napoli eylemini başlatıyor.

4 Temmuz. Guilermo Pepe, pronunciamiento'nun başına geçiyor.

6 Temmuz. Carbonari ve askerler Cadiz anayasasını krala zorla kabul ettiriyorlar.

9 Temmuz. Cortes'in (İspanya parlamentosu) Madrid'de açılışı.

24-29 Ağustos. Oporto ve Lizbon'da pronunciamiento; Cortes toplantıya çağrılıyor.

1821 **22 Şubat.** Prens İpsilanti Prut Irmağı'nı geçip, Moldavya'ya yürüyor; İpsilanti, Yunanlılarla Rumenlerin Osmanlılara başkaldırmaları için girişimde bulunuyor.

6 Mart. Santorre di Santarosa, Giacinto di Collegno, Carlo di San Marzano ve öteki Piemonte'li libareller, Carlo Alberto'yla anlaşmaya çalışıyorlar.

7 Mart. Napoli orduları Rieti yakınlarında Avusturya ordularına yeniliyor.

9 Mart. Fossano'da Piemonte eylemleri başlıyor.

10 Mart. Alessandria garnizonu bir anayasa ve Avusturya ile savaş istiyor.

12 Mart. Torino garnizonu anayasa eylemini destekliyor.

13 Mart. Carlo Alberto Cadiz anayasasına izin veriyor.

2 Nisan. Başpiskopos Germanos, Patras'ta ayaklanmayı başlatıyor. Böylece Mora isyanı patlak veriyor.

8 Nisan. Piemonte anayasa güçleri Novara'da yenik düşüyorlar; Avusturya mutlak monarşiyi yeniden kuruyor.

27 Mayıs. İpsilanti'nin buyruğuyla Vladimirescu idam ediliyor.

19 Haziran. Osmanlı ordusu İpsilanti'nin Valacchia'da giriştiği ayaklanmayı bastırıyor.

1822 **12 Eylül.** Morelli ve Silvati'nin asılmaları.

30 Ekim. Verona Konferansı'nda İspanya'ya silahlı müdahalede bulunulması kararı alınıyor.

1823 **7 Nisan.** Fransız birlikleri İspanya sınırını geçiyor.

23 Mayıs. Fransız birlikleri Madrid'e giriyor.

Ağustos - Eylül. İspanyol direnişleri.

7 Kasım. Riego'nun idam edilmesi.

1825 **19 Kasım-1 Aralık.** Aleksandr I'in ölümü

7-8/19-20 Aralık. Aleksandr I'in kardeşi Konstantin Pavloviç varis ilan ediliyor; ama Pavloviç tahta çıkmayı kabul etmiyor. Nikolay Pavloviç imparator oluyor.

14-26 Aralık. Muhafız alayına bağlı bin kadar asker Senato Meydanı'nda başkaldırarak anayasa istiyor. Ayaklanmayı gizli Kuzey Derneği yönetiyor; Nikolay I'in topları ayaklanmayı bastırıyor.

1825-1826 **30 Aralık - 11 Ocak.** Sergey Muravyov - Apostol ile gizli Güney Derneği'nin öteki üyeleri Kiev yakınında ayaklanıyorlar; ancak, Nikolay I'e sadık birliklerce bozguna uğratılıyor.

1826 **9-21 Temmuz.** Aralık ayı ayaklanmacıları (Dekabristler) yargılanıyor.

13-25 Temmuz. Pestel, Rileev, S. Muravyov-Apostol, M. Bestuzev ve Kaçovskiy Petersburg'da asılarak idam ediliyor

1848 Avrupası

Mocznay'in Kasım-Aralık 1847'de Londra'daki bir toplantıya katılan Karl Marx ve Friedrich Engels'i gösteren bir tablosu.

1848'e Doğru Avrupa'da Sınıf Hareketleri

1848 Devrimi, işçi sınıfının ilk kez siyasal ve iktisadi iktidarı ele geçirme girişimidir.

XIX. yy'ın ikinci yarısında buhar makinesinin icadıyla sanayileşme, özellikle Batı Avrupa'da hız kazanmış, ancak beraberinde zorunlu olarak birçok sorun da getirmiştir. Burjuvazinin, yani sermayenin gelişmesiyle birlikte işçi sınıfı, proletarya da gelişir. Ancak kapitalizmin büyük boyutlara ulaşması proletaryanın gittikçe artan yoksulluğunu da birlikte getirmektedir. Son derece kötü yaşam koşulları içinde bulunan işçiler, siyasal haklardan da yoksundular.

Avrupa'da XIX. yy'ın yarılarına gelinceye kadar, proletaryanın bilinçli ve örgütlü siyasal mücadelesinden söz etmek olanaksızdır. Fransız emekçileri 1789'dan beri burjuvazinin yanında siyasal kavgalarını sürdürmekteydi ve özellikle 1830 liberal devrimi, proletaryanın desteğiyle kazanılmıştı. Buna karşılık sonuç yalnızca bankerlerin egemenliğiydi.

1848'e kadar süren Temmuz Monarşisi'nde iktidar, burjuvazinin yüksek tabakalarının, bankacıların elinde olacaktır. 1830'da tahta geçen Orléans dükü Louis-Philippe'in yemin töreninde, bankacı Lafitte, bu gerçeği şöyle dile getirir: *"Bundan böyle Fransa'da bankacılar egemen olacaktır."*

Gerçekten de Temmuz Monarşisi döneminde iktidar yüksek burjuvazinin,yani bankacıların, demiryolu işletmeciliğine yatırım yapan işadamlarının,demir ve kömür madeni sahiplerinin elindeydi. Bu gruba, çoğunluğu eski ulusal mülkleri ellerinde bulunduran toprak sahiplerinin bir kesimi de katılıyordu. Sanayi burjuvazisinin mecliste pek az milletvekili temsilcisi vardı, ama iktisadi gücü arttıkça bununla orantılı olarak istekleri de artıyordu. Sanayiciler bir süre sonra seçmen sayısının artırılmasını isteyecek ve Louis Phililppe'in bakanı Guizot, bu isteklere şu alaylı yanıtı verecekti: *"Reform olmayacak. Zenginleşiniz, seçmen olursunuz."*

Kapitalizmin gelişmesi, işçi ve köylülerin zaten kötü olan yaşam koşullarını daha dayanılmaz duruma getirmişti. Köylülerin elindeki topraklar Büyük Fransız Devrimi'nden bu yana parçalanıyor ve küçülüyordu. Köylü sınıfının gelirlerinin büyük bir kesimi vergiye gitmekteydi. Çiftlikleri yoksullaşıyor ve

yok oluyordu. Her yıl, binlerce köylü mülkü açık artırmayla satışa çıkarılıyordu. İşçilerin yoksulluğu daha da korkunçtu. Ücretler çok düşüktü ve çalışma saatleri çoğu kez 14-15 saati buluyordu.

1830'da dövüşen, işçisiyle, esnafıyla Paris halkı olmuş ama iktidara burjuvazi geçmişti. Bu durumsa, işçi sınıfı arasında hoşnutsuzlukların, ayaklanmaların sürmesine yol açacaktı.

Yüzyılın ilk çeyreğinde, Paris ve Lyon'da, küçük üretim özellikle dokuma alanında sürmekteydi. Yalnızca Lyon'da 30 bin dokumacı çalışmaktaydı.

1830 Devrimi'nden kendileri adına hiçbir sonuç sağlayamayan Fransız proletaryası, 1831'de yeniden ayaklandı. Lyon'da ayaklanan işçiler, 10 gün boyunca bu büyük sanayi merkezini ele geçirdiler. Lyon'lu işçiler ücretlerine zam istiyorlardı ve patronlar bu isteğe olumlu yanıt vermekten kaçınmaktaydı. Lyon'lu savaşçıların bayraklarında, "Ya çalışarak yaşamak ya da savaşarak ölmek!" sloganı yazılıydı. Lyon ayaklanmasının bütün Fransa ve öteki ülkelerde bir yankısı oldu.

Ama işçiler belli bir siyasal programları ve örgütleri olmadığı için başarıya ulaşamadılar. Ayaklanma yenilgiyle sonuçlandı. 20 bin kişilik bir ordu Lyon'a gelip bu eylemi bastırdı.

İşçilerin bildirisinde şunlar yazıyordu: *"Uğrunda savaştığımız sorun, bütün insanlığın sorunudur, yurdumuzun mutluluğu, güvenli geleceğidir."* Lyon işçilerinin ikinci kez ayaklanışındaysa daha açık bir slogandan esinlenilmekteydi. İşçiler cumhuriyet istiyorlardı.

Louis-Philippe hükümeti birliklerini işçilerin üzerine gönderdi. Dört gün süren kanlı bir savaş sonunda Lyon'lu işçiler düzenli orduya bu kez daha yenildiler. Burjuvazi ayaklanmayı zorbalıkla bastırıyor, kenti çevreleyen tepelere yerleştirilen topların namluları, uzun süre proletaryanın oturduğu kesimlere çevrili kalıyordu.

Fransız hükümetinin ordusu ve polisi, işçi ayaklanmasını ezmişti. Burjuva hükümet, kapitalistlerin işçileri ezmelerine yardım etmekte, böylece kendi rejimini güçlendirmekteydi.

Lyon ayaklanmaları, proletaryanın yenilgisiyle sonuçlanmakla birlikte, işçi sınıfının ilk kez kendi adına siyasal isteklerde bulunmaya başlamasının örnekleri olması bakımından tarihsel önem taşımaktadır.

"Çartist" Eylemler

İngiltere'de işçiler, Fransa'daki gibi kötü yaşam koşulları içindeydi. XIX. yy'ın ortalarına gelindiğinde ülke tümüyle bir sanayi ülkesiydi artık. Elle çalışan dokuma işçilerinin sayısı 1820-1844 yılları arasında 240 binden 60 bine inmiş, buna karşılık mekanik dokuma tezgâhlarında çalışan işçilerin sayısı 10 binden 150 bine yükselmişti. Kapitalizm geliştikçe işçilerin durumu daha da kötüleşiyor, yoksullaşan ve nüfusu azalan kırsal bölgelerin zararına, kentlerin nüfusu hızla artıyordu. Sanayinin gelişmesi İngiltere'nin sınıfsal yapısını temelden değiştirmiş, köylüler ve aristokratlar yerlerini proletarya ve burjuvaziye bırakmışlardı.

İngiliz burjuvazisinin XIX. yy'da emperyalist bir konumu vardı. Hızla artan üretimlerine yeni pazarlar arayan İngiliz burjuvazisi Doğu'ya yönelmişti. Önce Hindistan, arkasından Çin, İngiliz burjuvazisinin eylem alanı oldu.

XIX. yy'ın ortalarına doğru dünyanın dört bir köşesinde sömürgelere sahip olan İngiltere, geniş bir sömürge imparatorluğu kurmuştu ve İngiliz burjuvazisi, ülke içinde de işçileri aynı şiddetle eziyordu. İngiltere, parlamento seçimlerinde halk yığınlarına oy hakkı sağlayacak parlamento reformu lehinde propagandalarla çalkalanmaktaydı.

Genel oy hakkı isteyen 60 bin işçi dokuma sanayisinin en büyük merkezlerinden biri olan Manchester yakınlarında, "Peter's Field"de toplanmıştı. Ama bir İngiliz süvari alayı, işçi saflarına dalacak, birçok işçi ölecekti. Sayısız yaralılar arasında kadın ve çocuklar da vardı

Sanayinin hızlı gelişmesi İngiltere'de güçlü ve etkili bir burjuvazinin doğmasına yol açmıştı. Eski seçim sistemi yalnızca işçileri değil, sanayi burjuvazisini de iktidarın uzağında tutmaktaydı. Toprak sahiplerinin egemen olduğu Avam Kamarası'nda burjuvazi temsil edilmiyordu; büyük sanayi merkezlerinin parlamentoda milletvekilleri yoktu; oysa hiçbir önemi olmayan bomboş eski kasabalar, milletvekili seçmeyi sürdürüyorlardı. Bu tür kasabalara *"çürümüş kasabalar"* adı verilmekteydi. Söz gelimi, bunlardan birinde, beş ev ve on iki nüfus vardı: Bununla birlikte buranın sahibi parlamentoya iki milletvekili gönderiyordu.

İngiliz burjuvazisinin, seçim sisteminin değiştirilmesi lehinde giriş-

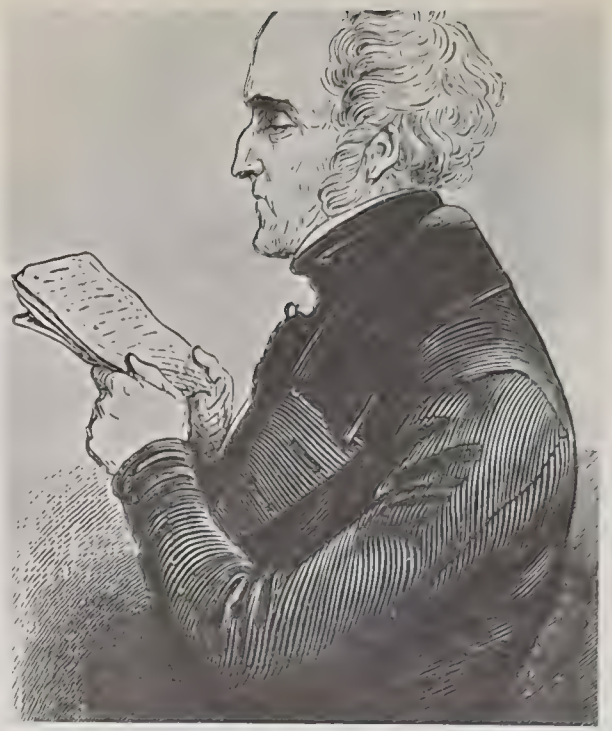

Fransız ütopik sosyalisti C. F. Fourier.

Marx'ın gençlik yılları.

Karşı sayfada, üstte, XIX. yy'da bir Macar köylüsü ve soylusu.

Karşı sayfada, altta, E. Lami'nin bir estampi: "Senyörün Kâhyasını Ziyareti."

1848 dolaylarında Engels.

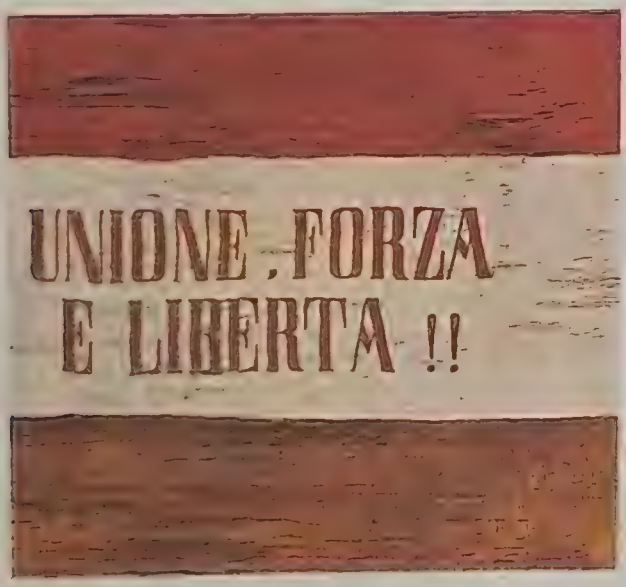

İtalya'da ulusçuluk akımını savunan Giovane Italia örgütünün sancağı.

tiği eylemi İngiliz işçileri de desteklemekteydi. Temmuz 1830 Fransız Devrimi, bu eylemi güçlü bir biçimde etkiledi. 1832 yılında, işçilerin baskısı altında, parlamento reform tasarısını oylamak zorunda kaldı. "Çürümüş kasaba"ların çoğu ortadan kaldırıldı; büyük sanayi merkezleri temsilci seçme hakkına sahip oldular. Seçim vergisi azaltıldı.

Burjuvazi bu reformdan yararlandı, ama işçiler oy hakkı elde edemedi. İşçilerin yardımına "teşekkür etmek" üzere burjuvazi, işsizlere yönelik "iş evleri" yasasını çıkardı. Bu evlerde, tıpkı hapishanelerde olduğu gibi, herkes tutukluların giydiklerine benzer iş gömleği giyiyordu. Kadınlarla erkekler birbirinden ayrılıyordu. İşçiler buralarda en ağır işleri yapıyorlar, örneğin taş kırıyorlar, katranlı eski deniz halatlarını çözüyorlardı; tırnaklarından kan fışkırmaktaydı. Bu evlere "işçi bastilleri" adı verildi; çoğu kez mahalli yönetimlerin eskiden yoksullara yaptığı para yardımı kaldırıldı.

İngiltere'de de proletarya, burjuvaziyle birlikte siyasal kavgaya katılmış, ama kendi adına hiçbir sonuç elde edememişti. Bu durumda 1835 yılında seçim hakkı isteyen işçiler ayaklandı. 1836 yılındaki iktisadi bunalım sonunda, binlerce işçi işsiz kalıyor; bu işçiler Londra'da genel oy hakkı için savaşacak olan bir İşçi Derneği'nde toplanıyorlardı. 1837'de dernek parlamentoya halkın çıkarları adına düzenlenmiş bir program sundu.

İngilizce "charter" (ayrıcalık vermek) sözcüğüne dayanarak, bu girişime "Çartist" eylem adı verildi. Altı maddeden oluşan bu bildirinin belli başlı yerlerinde genel oy hakkı savunuluyordu.

Dernek üyeleri arasında, hakları elde etme yöntemi konusunda görüş ayrılıkları vardı. Londra İşçi Derneği'ni yöneten Lovett ve grubu, burjuvaziyle işbirliğinden yanaydı ve şiddete karşıydı. Lovett, *"Devrimci bir savaşa benzeyen her türlü eyleme karşıyız biz"* diyor ve *"Halkın bütün sınıflarını kazanmamız ve bildiriyi barışçı yöntemlerle kabul ettirmemiz gerekir"* diye sürdürüyordu. Bunlara "Manevi Güç" yanlıları denilmekteydi. O'Connor adlı İrlandalı bir avukatın başı çektiği Maddi Güç Grubu yanlılarıysa zaferin ancak silahla kazanılacağına inanıyorlardı.

Çartistler arasında bir süre sonra, sosyalist eğilimli devrimci bir kanat oluştu. Bu kanadın temsilciliğini, o günlerin önde gelen kişilerinden olan Garny yapıyordu. Başlangıçta, Jakobenlerin devrimci taktiklerine yandaş ve Marat'nın hayranı olan Garny, 1843'ten sonra Marx ve Engels'den etkilenmeye başladı. Sekiz saatlik işgünü ve çocukların çalıştırılmasının yasaklanmasını savunuyor ve işçilerin yaşamlarını iyileştirecek başka yöntemler öneriyordu.

1840 Yazı'nda Çartistler , Manchester'de kongre düzenlediler. Burada dağınık mahalli grupların, bir örgüt içinde birleştirilmelerine karar verildi. Çartist Parti'ye katılmak için Çartizm'in (Chartism) ilkelerini benimsediğini yazılı olarak bildirmek yeterliydi.

Çartizm, 1842 yılında doruk noktasına ulaştı. Artık binlerce kişinin katıldığı mitingler düzenleniyordu. Çartistler hazırladıkları bir dilekçede genel oy hakkı istiyorlar, iktisadi istekleri ya da Çartistlerin dediği gibi, "çatal ve bıçak sorunları"nı, emekçilerin maddi koşullarına ilişkin sorunları dile getiriyorlardı. Dilekçe, "binlerce insanı öldüren aşırı yoksulluk"a parmak basıyordu. Kraliçenin 197 sterling olan günlük geliri işçilerin en fazla 3 penny olan günlük ücretleriyle karşılaştırılıyordu. Dilekçe en düşük ücreti alan tarım gündelikçilerinin sorunlarını da sergilemekteydi. Bu dilekçenin en önemli yönü, topraklarda ve sanayi üretim araçlarında kapitalist mülkiyetin kaldırılması isteğiydi.

1842 Mayısı'nda, bunalım ve işsizliğin daha da arttığı bir sırada, dilekçe parlamentoya sunuldu. Üç milyondan fazla imza toplanmıştı. Binlerce göstericinin izlediği ve yirmi kişinin taşıdığı kocaman bir sandık içinde dilekçe parlamentoya getirildi.

Ama parlamento, dilekçeyi kabul etmedi. İsteklerini, desteklemek için Çartistler, genel grev (kutsal ay) ilan ettiler. Ama bu girişim başarıya ulaşamadı. Grevin düzenleyicileri tutuklanıp yargılandılar.

Silezya Dokumacılarının İsyanı

XIX. yy'ın başında Almanya'da sanayi sınırlı ölçüde gelişmişti. 35 devlete bölünmüş Almanya'nın bu bölük pörçüklüğü, ülkenin gelişmesini engelleyen bir durumdu. Bu yüzden Alman burjuvazisinin temel sorunu ülkede birliği sağlamaktı.

Sanayinin gelişmesi, Almanya'da çalışanları kötü yaşam koşullarına itmişti. Özellikle Silezya'da işçiler çok kötü bir durumdaydılar. Açlık, Silezya'nın bazı bölgelerinde nüfusun yarısını alıp götürmüştü.

İki büyük kasabanın hemen hemen bütün halkı pamuklu dokumacılığıyla uğraşıyor, aracılar hesabına çalışıyordu.

1844'te bir aracının penceresi altında, onu eleştiren bir türkü söylediği gerekçesiyle işçilerden biri polis tarafından tutuklanıp öldüresiye dövüldü. Bu, tüm haklardan yoksun ve yoksulluk içindeki dokumacıların kendiliğinden ayaklanması için bir işaret oldu. Binlerce

İtalyan ulusçuluğunun savunucusu Mazzini.

Macar ulusal devrimcisi Kossuth.

Polonyalı ulusçu Mickiewicz, 1848 yılı Nisan ayında bir toplantıda halka seslenirken.

işçi ayaklanmaya katıldı. Fabrikaların dağıtım bürolarının altı üstüne getirildi; bir fabrikanın yeni mekanik dokuma tezgâhları tuzla buz edildi.

İsyanı bastırmak için toplarla birlikte gönderilen askerleri, işçiler taş ve baltalarla karşıladılar. Askerler, on bir işçiyi öldürüp yirmi dördünü yaraladıktan sonra isyancıları dağıtmayı başardılar. Dar bir alanda olmasına karşın Silezya ayaklanması, Almanya'da büyük yankı uyandırdı. Alman işçi sınıfının bağımsız ilk siyasal eylemiydi bu ayaklanma.

1848 Avrupası

XIX. yy'da Avrupa'daki iktisadi ve siyasal gelişmenin çeşitli ülkelerde yarattığı dengesizlikler, 1848 devrimler zincirini belirleyen temel etmenlerden biridir.

Yüzyılla birlikte hızla artan sanayileşme, Batı'nın bütün toplumsal görüntüsünü değiştirdi, bazı sınıfları tarih sahnesinden silerken yeni bir sınıfın, proletaryanın hızla büyümesini sağladı. Kapitalizmin hızla ilerlemesi Avrupa'daki güçler dengesinin de bozulmasına neden oldu. Napolyon'un altüst ettiği Avrupa'ya yeniden bir düzen vermek için kurulan denge 1830 devrimleriyle bozulmuş, ortaya iki blok çıkmıştı; bir yanda İngiltere ve Fransa'nın oluşturduğu Batı Bloku, öte yandaysa, Rusya, Avusturya ve Prusya'nın oluşturduğu liberalizme kesinlikle cephe alan mutlakiyetçi Doğu Bloku. Ama Avusturya şansölyesi Metternich'in, "statüko'nun korunması"na dayanan siyaseti, Doğu Bloku'nda liberalizmin ve özgürlük akımlarının gelişmesini önleyemiyor; tersine, bir tepki olarak daha da hızlanmasına yol açıyordu.

XIX. yy. Avrupa'sında egemen olan en önemli düşünce akımları, ulusçuluk ve sosyalizmdi. Ulusçuluk akımı özellikle, birliğini henüz tamamlamamış, küçük küçük prensliklerden oluşan Almanya ve İtalya'da hızla yayılmıştı.

Sosyalist düşüncelerse yüzyılın ortalarında henüz bilimsel verilere dayanmaktan uzak, ütopik öğretilerdi. Saint-Simon, Fourier, Owen gibi düşünürler, kapitalizmin yarattığı kötü sonuçları görmüşler, ama bunların nasıl değiştirileceği konusunda bilimsel açıklamalara gidememişlerdi. İlk kez Karl Marx ve Engels, işçi sınıfının mücadelesi ve bu mücadelenin sonuçları konusunda bilimsel çözümler getirdiler. Şubat 1848'de yayımladıkları *Komünist Manifesto* adlı yapıt, toplumun ve sınıf mücadelelerinin ilk bilimsel incelemesi olarak kabul edildi.

Fransa'da 1848 Devrimi

1845-1847 yıllarında, iktisadi bunalımlar bütün Avrupa'ya yayıldı ama etkisini en çok Fransa'da ve İrlanda'da gösterdi. Bu ülkelerde baş gösteren patates hastalığı yüzünden siyasal durum son derece gerginleşmişti. Ücretler yüzde 50-60 oranında düşmüş, işsizlik olağanüstü bir oranda artmıştı.

Bir milyonluk Paris'te, ilklerine kadar sömürülen, sefalet içinde ve her türlü siyasal haklarından yoksun 300 bin işçi yaşamaktaydı. İktidarsa büyük burjuvazinin elindeydi.

Louis-Philippe Temmuz Devrimi sonunda Fransa'nın başına geçtikten sonra liberal yönetim ancak bir süre devam edebildi. Louis-Philippe iktidara geçtiğinde iktidarını soylular yerine büyük burjuvaziye dayandırma yoluna gitti.

Büyük burjuvaziye sırtını veren Louis-Philippe, özellikle 1840'tan sonra ülkenin siyasal ve toplumsal sorunlarıyla ilgileneceği yerde, başkaldırmaları susturmak için, sert önlemler alma yoluna gitti. Kişi özgürlüklerini her gün biraz daha kısıtladı. Bu ise liberallerin tepkisine ve liberallerle sosyalistlerin Louis-Philippe'e karşı birleşmesine yol açtı. Louis-Philippe muhalefet karşısında sertlik siyasetini sürdürmeye devam etti; bu tutumuysa muhalefetin daha da artmasına yol açtı.

1848'e doğru, Fransa'da yeni bir devrim olgunlaşıyordu. Bunun nedenleri her şeyden önce, halk yığınlarının yoksulluğu ve her türlü siyasal haklardan yoksun olmalarıydı.

8 yıldır başbakan olan François Guizot, 250 bin seçmen tarafından seçilmiş bir meclisle ülkeyi yönetmekteydi. 1847 iktisadi bunali-

mıysa toplumsal gerilimi artırmıştı.

Fransa'da etkin bir devrimci örgütlenme yoktu. Sanayi burjuvazisi (atölye ve fabrika sahipleri), hükümetten bir oy hakkı reformu koparmak ve hızla artmış olan seçmen vergisinde (yılda 200 frank dolaysız vergi) bir indirim sağlamak için, bu bunalım ortamından yararlanmaya kararlıydı.

Temmuz monarşisi döneminde, mecliste, ancak birkaç temsilcisi bulunan sanayi burjuvazisi azınlıktaydı ve ülkenin yönetimi konusunda hemen hemen hiçbir etkisi yoktu. Küçük burjuvazi, köylüler ve işçiler, seçim haklarından tümüyle yoksun bulunuyorlardı.

"Bankacılar egemenliği", Fransız halkının, giderek, bütün tabakalarını kendi denetimi altına aldı. Cumhuriyet düşüncesi, işçi çevrelerinde her zaman büyük bir özlemle karşılanmaktaydı. Seçim reformu isteklerinin Louis-Philippe ve bakanları tarafından inatla reddedilmesi, bu reformu elde etmek isteyen kararlı yandaşlarının sayılarını çoğaltmaktan başka bir işe yaramıyordu.

1847 Temmuz'undan sonra burjuva muhalefeti, taşrada bir "ziyafet kampanyası" açtı. Şölen biçiminde düzenlenen bu toplantılarda siyasetçiler, reform isteklerini tartışıyorlardı. Başlangıçta ne yaşlı kral Louis-Philippe ne de başbakan Guizot, zararsız gördükleri bu tür muhalefetten kaygı duydu. Ama 22 Şubat 1848'de, Paris'te yapılacağı ilan edilen bu tür bir şölen son anda yasaklandı.

Devrimden çok kuşkulanan burjuvazi, bu yasağa uymayı kararlaştırdı. Burjuva siyasetçiler evlerinden çıkmadılar, ama işçiler esnaf ve öğrenciler toplantının yapılacağı yere gittiler. Öğrenciler "Marseillaise" eşliğinde yürüyüşe geçtiler. Eylemlerini gizlice sürdüren sosyalist ve cumhuriyetçi devrimci örgütler de ayaklanma çağrısında bulunuyorlardı. Hükümet, rejimin en büyük destekçisi ulusal muhafızları harekete geçirdi, ama onlar işçilerle anlaştılar. Her yerde "Yaşasın reform!" haykırışlarının çınladığı duyuluyordu. Halk sokaklara inmişti.

Ulusal muhafızların bu tavrı, Louis-Philippe'i korkuttu ve 23 Şubat'ta başbakan Guizot'yu azletti. Ancak trajik bir olay, bu gelişimi hızlandıracaktı: 23-24 Şubat gecesi, hükümet birliklerinin göstericilere saldırma emrini uygulaması, ayaklanmaya genel bir nitelik kazandırdı. Kentin göbeğinde, büyük bulvarlar üzerinde, topçu birliği ihtar etmeksizin kalabalığa ateş açtı. Bu olay 52 ölü ve 100'e yakın yaralıyla sonuçlandı. Kanlı cesetler sokaklarda gezdirilmeye, halk galeyana getirilmeye, silah depoları yağma edilmeye başlandı. 24 Şubat'ta, şafakla birlikte bütün kent ayaklanmıştı. Parisliler o gece iki bine yakın barikat kurmak için cadde kenarlarından dört binden fazla ağaç kesmiş, sokaklardan bir milyondan fazla parketaşı sökmüşlerdi. Ordu, işçi mahallelerinin dar sokaklarından barikatlardan açılan ateş karşısında gerilemek zorunda kalacaktı.

Başkentin bütün kışlaları ve silah depoları isyancıların eline geçmişti. Louis-Philippe, bir yeraltı geçitinden yararlanarak saraydan çıkmayı başardı ve torunu adına tahttan çekilip bir arabaya binerek Paris'ten kaçtı. Amacı, bu yolla hanedanı kurtarmaktı. Meclis, tahta Louis-Philippe'in henüz çocuk yaşında olan torununu geçirmeyi ve rüştünü ispatlayana kadar annesini kral naibi olarak atamayı denedi. Ama silahlı işçiler ve ulusal muhafızlar toplantı salonu olan Bourbon Sarayı'nı ele geçirip bu girişimi başarısızlığa uğratıyordu.

Fransız ulusu, krallığa karşı olan öfkesini göstermek için bir alanda tahtı yaktı. İşçilerin sayesinde, Temmuz Monarşisi devrilmiş ama işçilerden daha iyi örgütlenmiş olan ve ulusal muhafız müfrezelerinden destek gören burjuvalar hükümeti ele geçirmişti.

Ünlü muhalefet milletvekillerinden şair Alphonse de Lamartine, cumhuriyet yanlısı olduğunu ilan etti. Yalnızca bu sözcüğün, halkı, zafer kazandığı konusunda kandırabileceği ve burjuvaziye ise iktidarını sürdürmek, dolayısıyla da toplumda sarsılan düzeni kurtarmak olanağını verebileceğini düşünüyordu.

Bourbon Sarayı'nda toplanan burjuvazinin temsilcileri ulusal kurucu meclis toplanıncaya kadar ülkeyi yönetecek olan bir geçici hükümet kurdular. Geçici hükümette ılımlı siyasetçilere çok sayıda, radikal eğilimli kişilere yse olabildi-

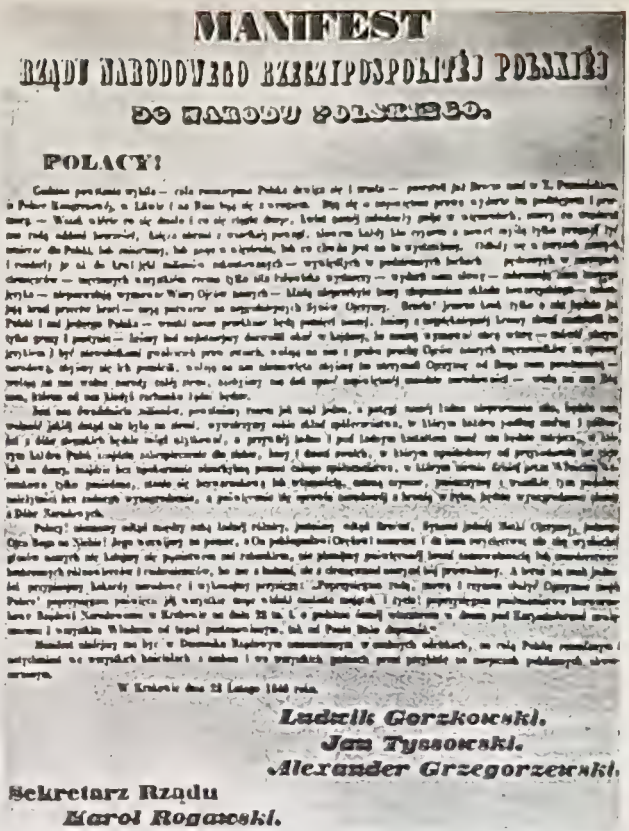

MANIFEST

RZĄDU NARODOWEGO REWOLUCYJNEGO POLSKIEJ

DO NARODU POLSKIEGO.

POLACY!

W Krakowie dnia 22 Lutego 1846 roku.

Ludwik Gorzkowski.
Jan Tyssowski.
Alexander Grzegorzewski.

Sekretarz Rządu
Karol Rogawski.

Krakow'da ayaklanan Polonyalı ulusçuların kurdukları ulusal hükümetin bir bildirisi.

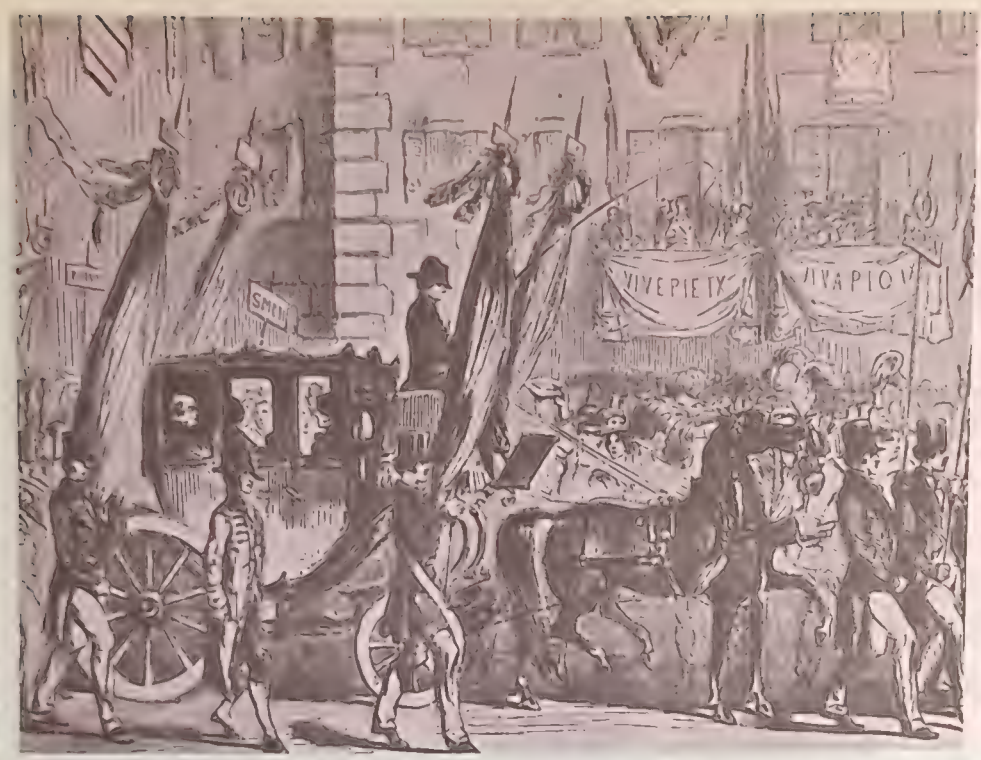

Papa Pius IX'u bir toplantıya giderken gösteren M. Galofre tarafından yapılmış bir gravür.

Kasım 1847'de Bern'de siyasal bir gösteri.

ğince az yer vermeye özen gösterilmişti.

Mart 1848'de halk, eski bir düğme işçisi olan Albert ile 1834 Lyon ayaklanmasına katılan gazeteci ve tarihçi, sosyalist Louis Blanc'ın da geçici hükümete katılması için direndi. Louis Blanc sosyalist olduğunu söylüyordu, ama gerçekte özel mülkiyeti savunuyor ve burjuvaziyi destekliyordu. Sosyalistler hükümete üye olarak değil, ancak hükümet yazmanı olarak kabul edildiler.

24 Şubat akşamından sonra, bu geçici hükümet, 1792'nin büyük devrimci günlerinin geleneğine uygun biçimde, Hôtel de Ville'e yerleşti. Ertesi günün sabahında, çiftanlamlı bir afişte şu sözcüklere rastlanıyordu: *"Geçici hükümet, cumhuriyet istemektedir. Ancak, bu konudaki karar, hemen düşüncesine başvurulacak olan halkındır."*

25 Şubat günü, işçilerin büyük gösterileriyle Fransa'da tek ve bölünmez bir cumhuriyet ilan edildi. Cumhuriyet, uğruna kanlarını dökmüş olan işçilerin eseriydi.

Fransız Cumhuriyeti'nin işçiler adına hiçbir şey yapmaması, işçiler arasında hoşnutsuzluklar yarattı. Geçici hükümetin yerleştiği binanın önündeki alan, silahlı halk tarafından işgal edildi. Silah elde halk adına konuşan bir işçi, geçici hükümetten "çalışma hakkı"nın kabulünü istedi. (Bu Louis Blanc'ın ünlü *Le droit au travail* formülüydü). İşçiler "sosyal cumhuriyet"in ilanını istiyorlardı; böylelikle çalışan yığınların yazgısının köklü bir biçimde iyileşeceğini düşünüyorlardı.

Geçici hükümet bu hakkı verdi, ama bir süre sonra, "çalışma hakkı"nı güvence altında tutmak ba-

1848 olayları etkileyici bir eşzamanlılık içinde görünür. Artık silahlar ve barikatlar yaygınlaşmış, bir devrim yangını bütün Avrupa'yı tutuşturmuştur. Resimde, bu devrim yangınının ilk kıvılcımlarını meydana getiren Palermo çatışmasını konu alan o döneme ait bir tablo görülüyor.

hanesiyle, işçilere karşı saldırıya geçti. "Çalışma hakkı"nı uygulamakla görevli sözde bir komisyon kurdu. Louis Blanc ile Albert'in yönettiği bu komisyon Luxembourg sarayında çalışmaya başladı.

Luxembourg Komisyonu, "toplumsal sorun"a ilişkin tartışmaları sürdürür, işçiler ile patronlar arasındaki uyuşmazlıkları çözümlemeye uğraşırken, geçici hükümet Paris'in aşağı tabakalarından sağladığı 24 taburdan kurulu bir gezici muhafız birliği oluşturdu. Bu birlik, özellikle işçilere karşı mücadelede kullanılmak amacıyla kurulmuştu. Gezici muhafız birliğinin erleri günde 1,5 frank alıyorlardı. İşçi düşmanı bir propaganda ile kışkırtılmış gençlerden oluşmaktaydı gezici muhafızlar.

Ayrıca işsizler için "ulusal atölyeler" örgütlendi. Ulusal atölyelere yazılanlara bir kürek, bir de el arabası veriliyordu. Bunalım ve işsizlik hızla arttığından atölyelere istek çoktu. Kısa bir süre içinde bu atölyelere 100 bin kişi kaydolmuştu.

Fransız burjuvazisinin tek amacı, kurucu meclis seçimlerine kadar ayakta kalmak ve kırsal bölgeyi etkinliği altına almaktı. Taşradaki küçük çiftçi ve küçük burjuvaları işçilere karşı kışkırtmak, burjuvazinin seçimler sırasındaki en büyük propaganda konuları olmuştu. Gerçekten de nisan ayında yapılan

Devrim, Palermo'dan Napoli'ye atlamış, 8 Şubat 1848'de Carlo Alberto, Torino'da anayasayı (solda) ilan etmişti.

Ferdinando II'nin Napoli'de ilan ettiği anayasa.

kurucu meclis seçimlerinde, Fransa'nın nüfusunun çoğunluğunu oluşturan köylüler oylarını burjuvaziye vereceklerdi.

Seçim sonuçlarının dökümü şöyleydi: 500 cumhuriyetçi, 300 kralcı ve 100 sosyalist milletvekili. Görüldüğü gibi, sanayi burjuvazisinin temsilcisi olan cumhuriyetçiler çoğunluktaydı.

Seçimlerin ilanından sonra geçici hükümet yetkilerini bıraktı; yerine beş üyeden oluşan bir yürütme kurulu geçti. Geçici hükümet döneminde dışişleri bakanı olan Lamartine, bu kurulda da görev alırken, Louis Blanc ve Albert görevden uzaklaştırılmışlardı.

Yeni kurulda yalnız iki üye, Lamartine ve Ledru-Rollin inanmış cumhuriyetçilerdi. Öteki üç üye (Arago, Marie, Garnier-Pages) sağın savunucularıydı.

Düzen Partisi, ordunun ve muhafızların yardımıyla, Paris'teki devrimci kulüplerin ve proletaryanın girişimlerine artık bir son vermeye kararlıydı. Bu eylem, iki bölümde uygulanacaktı. Önce, bir polis provokasyonu, solun başlıca önderlerini tutuklamak için bahane olarak kullanıldı. Bu provokasyon planı 15 Mayıs'ta, kulüplerin meclise Prusya ordusunun saldırısı altında çok kötü günler yaşamakta olan Polonya yararına bir bildiri sundukları gün uygulandı. Bu halk gösterisinin meclisi etkileyeceği sanılıyordu. Ancak, göstericilerin bir bölümü, önderlerin uyarısına karşın, temsilcilerin toplandığı binaya saldırdı, onları kaçırdı ve meclisi dağıttığını bildirdi. Bu olayı bazı polis şeflerinin düzenlediği hemen hemen kesindi. Bu olayın ardından, Paris'in zengin semtlerinden derlenen ulusal muhafızlar, göstericileri tutukladı. Barbès, Raspail ve işçi eyleminin öteki yöneticilerinin büyük çoğunluğu hapse atıldı.

Haziran Günleri-Fransa'da Karşı-devrim

Paris'te artık, örgütünden ve şeflerinden yoksun işçilere karşı bir iç savaş yürütülmekteydi. 27 Mayıs'ta Rouen'da ulusal muhafız kıtası işçilere ateş açtı. O gün, 34 ölü, 244 tutuklamayla sonuçlandı.

İşçi "bela"sından kurtulma ve Paris halkını ezme konusunda kararlı olan hükümet, 22 Haziran 1848 günü, Ulusal-Atölyeler'in kapatılmasına ilişkin bir kararname yayınladı. Bir anda 113 bin işçi kendilerini, işleri ellerinden alınmış olarak sokakta buldu. Bu karara bir tepki olarak bir genel ayaklanma baş gösterdi. Hükümet bildirisindeyse, isteyen işçilere orduda görev verileceği, istemeyenlerin ise Köln bölgesindeki bataklıklarda çalışmaya yollanacakları belirtiliyordu.

Paris'te yeniden barikatlar kurulmaya başlanmıştı artık.

Meclis, iktidarı bir askeri diktatöre, zorbalığıyla ün salan general Cavaignac'a verdi. Bu general Cezayir'de, Fransız istilacılarına karşı savaşan kabilelerin tümünü yok etmekle ün salmıştı.

Ulusal Atölyeler'in işçileri, Paris barikatlarında yalnız değildiler. Proletaryanın öteki kesimleri de onlarla birlikte savaşıyordu: Kadınlar ve çocuklar kurşun yapımına yardım ediyorlar, yaralılara bakıyorlar, savaşçılara su ve yiyecek taşıyorlardı.

Ne var ki, haziran ayaklanması merkezi bir yönetimden yoksundu. Savaş yalnızca bazı mahallelerde, barikat çarpışmalarında pışmış gizli dernek üyesi işçilerce yönetilmekteydi. Bu barikatlardan birini, büyük bir demirci çekici taşıyan 60 yaşında bir ayakkabıcı yönetiyordu.

Savaş sırasında işçiler, Paris belediye yönetiminin bulunduğu Hôtel de Ville'i ele geçirmeye karar verdiler. Yapıya dört taraftan aynı anda saldırıldı. 24 Haziran günü, öğleye kadar, zafer işçilerden yana görünüyordu. Bazı gruplar Hôtel de Ville'e yalnız altmış adım uzaklıktaydı. Ama 25 Haziran günü, general Cavaignac'ın birlikleri üstünlüğü ele geçirdi. Topçu bataryaları, Paris'in işçi mahallelerini acımasızca yerle bir etmeye başlamıştı.

Düzenli ordunun alaylarının di-

Torino ve Napoli'den sonra Toscana'da da Ferdinando II'nin ilan etmek zorunda kaldığı anayasaya benzer bir anayasa yürürlüğe kondu. Roma'da ise Papa Pius IX, "Kilise Devletleri Geçici Hükümeti Temel Statüsü" başlığı altında bir anayasa metni yayımladı. Solda, statü metninin okunuşunu gösteren temsili bir resim görülüyor.

Napoli'deki ayaklanmalardan bir kesit.

şında, Paris'in aşağı katlarından toplanan 24 000 kişilik gezici muhafız birliği ve ulusal muhafız taburları da işçilere saldırmıştı. Proletarya tek başına ve müttefiksizdi. Köylüler ona yardım etmemişti. Haziran günlerinde, küçük burjuvazinin büyük bir bölümü de işçi sınıfı düşmanları safına katıldı. İşçi sınıfının yönetim merkezleri yoktu; devrimci partileri yoktu. Arabulucu Louis Blanc, işçileri savaşı bırakmaya teşvik ediyordu.

Haziran günleri, Karl Marx'ın belirttiği gibi, *"...modern toplumu oluşturan iki sınıf arasındaki iki büyük kavga"* idi.

Zafer, bu kez yine burjuvazi tarafından kazanılmıştı. İnatla karşı koymalarına rağmen işçiler kendi mahallelerine çekilmek zorunda kaldılar. 26 Haziran günü, asilerin son kalesi olan Saint-Antoine da teslim oldu. Bunun üzerine askerler, işçi tulumu giymiş herkesi, yüzünde barut karası olan herkesi kurşuna dizmeye başladılar. Çarpışmalar sırasında 800 işçi ölmüştü. Savaş bitince, en az 11 bin işçi kurşunlandı. Öte yandan 25 bin işçi tutuklanıyor, 3 500 kişi de sürgün cezasına çarptırılıyordu.

Kurucu meclis, 1848 Kasımı'nda yeni bir anayasa onayladı. Bu anayasa, cumhuriyet rejimini kabul ediyordu: Fransa'da İkinci Cumhuriyet dönemi başlamıştı.

Aralık 1848'de yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminin sonuçları Fransa'da büyük bir sürprizle karşılandı. Napolyon Bonapart'ın kardeşi Louis Napoléon ezici bir çoğunlukla seçimleri kazandı.

Aslında burjuvazi, 1848 Haziran günlerinde, halkın devrimci gücünü yenilgiye uğratırken, 1852'deki askeri darbe ortamının da hazırlayıcısı olacak, Aralık 1852'de Louis Napoléon, Napoléon III adıyla imparatorluğunu ilan edecekti

Almanya'da 1848 Devrimi

1815 Viyana Kongresi'nden sonra, Alman Konfederasyonu'na bağlı Prusya ve Avusturya gibi birçok devlet yeniden monarşi yönetimine döndüler. 1830 Devrimi'nden sonra özellikle Almanya'da, liberal eylemlere karşı şiddetli önlemler alındı.Yalnızca güney devletlerinin bazılarında, Bavyera ve Baden'de anayasa vardı.

1847'de bütün Avrupa'da görülen kıtlık, Alman iktisadını da derin bir biçimde sarsmıştı. 1847'deki iktisadi bunalımın sonunda, birçok fabrika kapanmış, işsizlik artmıştı

Fransa'da şubat ayında başlayan devrim eylemi de, kısa zamanda küçük Alman devletlerinde yankısını buldu. Bütün küçük devletlerde, birleşmiş bir Almanya için

İtalya'daki gelişmeler, Fransa'da da kendini gösterecek ve 26 Şubat 1848'de Fransız Cumhuriyeti Geçici Hükümeti ilan edilecekti. Resimde, Lamartine, Fransız Cumhuriyeti Geçici Hükümeti'ni ilan ederken görülüyor.

Temelde anayasal özgürlük istekleriyle doğan İtalyan devrimleri, kısa sürede başka bir amaca yöneldi: Ulusal bağımsızlık ve birlik. Milano Avusturyalılara karşı ayaklandı. Resimde, Porta Tosa'da meydana gelen Beş Gün çarpışmaları görülüyor.

Milano'dan sonra Venedik de başkaldırdı. Üstte, L. Querena'nın Napoli birliklerinin 13 Haziran 1848'de Venedik'e varışını konu alan bir tablosu görülüyor.

gösteriler başladı. 1848 Devrimi'nin parolası, Almanya'da ülkenin birliğinin sağlanmasıydı. Ancak bu kıpırdanmaların bir devrime dönüşmesi için, 18 Mart 1848 Berlin ayaklanmasını beklemek gerekecekti.

Berlin'de ayaklanan halkın isteği, anayasaydı. Hükümet, bu masum isteği dile getiren halkın üzerine ateş açtı. Çarpışmaların sonunda, barikatlarda hükümet birliklerine karşı direnen birçok işçi öldürüldü. Prusya kralı Wilhelm IV halkın karşı koyması üzerine, birliklerini çekmek zorunda kaldı, yeni bir bakanlar kurulu atadı, liberal anayasayı yayımlamayı kabul etti.

Kralın bu ödünleri vermesi, halkın bir zaferiydi, ama bu zaferden yararlanan, Fransa'da olduğu gibi, yine Alman burjuvazisi oldu. Yeni bakanlar kurulu, fabrika sahibi burjuvalardan oluşmaktaydı.

Yönetimi ele geçiren burjuvazi, gerek kendi ülkesindeki, gerek Avusturya'daki karışıklıklardan yararlanmakta gecikmedi. Alman ulusal birliğini gerçekleştirmek için 31 Mart 1848'de Germen Konfederasyonu'nun her tarafından gelmiş 576 üyenin katılmasıyla Frankfurt'ta bir Hazırlık Parlamentosu toplandı. 576 üyenin 141'i Prusya'dan gelmişti.

Berlin işçileri, işçi sınıfının temsilcileri bir Çalışma Bakanlığı kurulması ve tek dereceli genel oyla seçilmiş bir parlamentonun toplanmasını istiyorlardı. Bu istekler kabul edilmedi. Ordu ve Alman burjuvazisinin siyaset adamları, krallık iktidarıyla uzlaşmışlardı.

1848 İlkbaharı'nda, Prusya'nın birçok bölgesinde köylü ayaklanmaları çıktı, köylülerin talepleri feodal yükümlülüklerin kaldırılmasıydı. Ancak Prusya Meclisi buna yanaşmadı ve böylece köylü yığınlarının desteğini kaybetti.

18 Mayıs 1848'de, Frankfurt'ta Paulus Kilisesi'nde Alman Ulusal Meclisi'i toplandı. Başkanlığa Alman milliyetçisi Max Von Gayern getirildi. Meclis yalnızca büyük toprak sahibi soylular sınıfı ile burjuvazinin temsilcilerinden oluşmaktaydı. Alman Ulusal Meclisi anayasa hazırlamakla uğraşırken, Alman prensleri bir karşı-devrim için kuvvet toplamaktaydı. Kasım 1848'de, Prusya kralı Prusya Meclisi'ni dağıttı. Burjuvazinin temsilcileri olan milletvekilleri bu olay karşısında sessiz kalıyor ve dağılmayı kabul ediyordu.

Frankfurt Meclisi, 1949 İlkbaharı'nda bütün Almanya için bir anayasa kaleme aldı. Alman burjuvazisi, Prusya kralını Alman imparatoru olarak ilan etmiş, ama Friedrich-Wilhelm IV "çamurun içinden taç toplamak" istemediğini söyleyerek bu öneriyi geri çevirmişti. Frankfurt'ta kaleme alınan anayasayı da kabul etmedi. Avusturya ve öteki büyük Alman devletleri de Prusya kralının verdiği örneği izlediler.

Prusya kralının reddettiği anayasa, resmi sınıfların ve köleliğin kaldırılmasını öngörmekteydi. Ama, köylüler özgürlüklerine kavuşabilmek için toprak sahiplerine bir tazminat ödeme yükümlülüğüyle karşı karşıya bırakılmıştı. Anayasa, söz, basın, toplantı, vb. özgürlükleri getiriyordu. Ama bu özgürlüklerin uygulanabilme şansları yoktu. Toprak soylularının egemen olduğu ve çok sayıda küçük feodal devletten oluşan Almanya, parlamentosuna burjuvazinin egemen olacağı federal bir krallık içinde birleştirilecekti: Bu düşün gerçekleşmesi olanaksızdı. Bu anayasa belli bir ilerlemenin belirtisiydi; yürürlüğe konmuş olsaydı, Almanya'nın cumhuriyete dönüşmesine yol açabilirdi. Bu nedenle Prusya kralı ve öteki Alman prensleri bunu reddetmeyi yeğlediler.

Anayasa, Ren bölgesinde de devrimci işçiler tarafından desteklenmişti. 10 Mayıs 1849 günü, Engels, Köln'den Elberfeld'e gitti ve Ren bölgesinin bu büyük işçi kentinde barikatların kurulmasını ve topların yerleştirilmesini yönetti.

Ren ayaklanması, Prusya ve

Piemonte'nin Avusturyalılara karşı savaşa girmesi bir dönüm noktası oldu. Savaşın kararsız biçimde yürütülmesi Custoza yenilgisine (yanda) yol açtı.

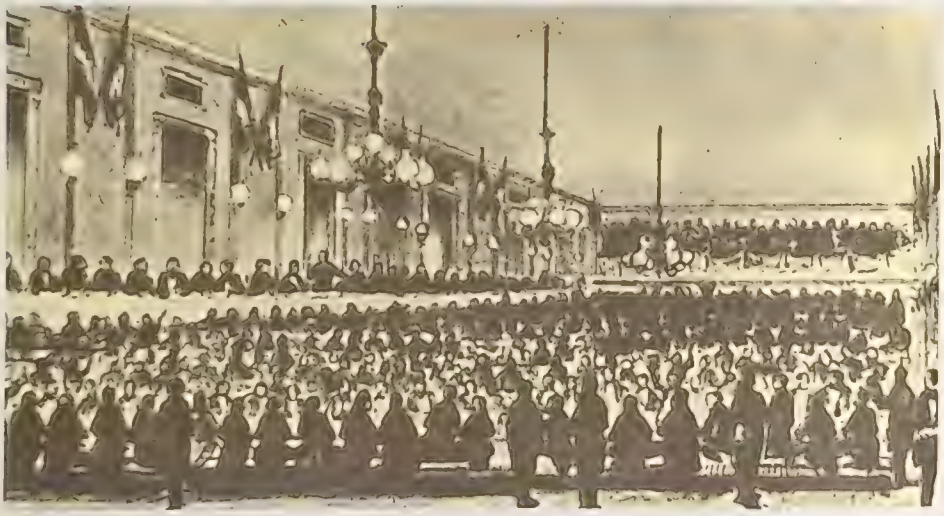

Büyük bir yoksulluk içinde bulunmakta olan üç yüz bin işçisiyle Paris kenti 22-25 Şubat günleri arasında silaha sarıldı. Ancak sokaklarda yürüyüşe geçenler yalnızca işçiler değildi. 1847'den başlayarak seçim haklarının genişletilmesini isteyen burjuvazi de bu eyleme katılmaktaydı. Yanda, Fransız burjuvazisinin 5 Aralık 1847'de bu amaçla Amiens'de düzenlediği şölenli toplantıyı konu alan Ch. Huguot'nun bir taşbasması.

öteki Alman devletlerinden toplanan 100 bin askerle bastırıldı. Bu ayaklanmanın ezilmesinden sonra, Prusya hükümeti Karl Marx tarafından, Köln'de çıkarılan *Neue Rheinische Zeitung* gazetesinin yayımını yasakladı.

Ulusal Meclis'in dağılmasıyla birlikte, Almanya'da başlayan devrimin yarım kalmasının nedeni olarak burjuvazinin ürkek davranması gösterilir. Proletarya, Almanya'da henüz tek başına, toprak sahiplerine feodal beylere karşı çıkacak güçte değildi. Burjuvaziyse bu konuda son derece ürkek ve kararsız kalmıştı. Bir Marx'çı düşünür, Franz Mehring, "burjuva devriminin gerçekleşmesinde Alman burjuvazisinin, proletaryanın desteğini almaktan korktuğunu, bu yüzden de Almanya'da Junker'lerin feodal mutlakiyetçi iktidar yapısının devamını olanaklı kıldığını" belirtir. Durum tıpkı Mehring'in anlattığı gibi olmuştur.

İyi örgütlenmemiş halk yığınları, proletarya ve Alman köylü sınıfı ne feodal devletleri yıkabildi, ne de demokratik cumhuriyet kurabildi. Toprak sahipleri ile feodal soylular, burjuvazinin çekingenliği ve proletaryanın deney yetersizliği yüzünden, ama daha çok burjuvazinin çekingenliği yüzünden iktidarda kalmaya devam ettiler.

Avusturya'da 1848 Devrimi

Avusturya'nın bir devlet olarak en büyük özelliği, çeşitli ırklardan ve uluslardan oluşmasıydı.

Ülkesinin bu toplumsal yapısından ötürü, Metternich, 1815'ten beri, Avrupa'da hızla gelişmekte olan özgürlükçü ve ulusçu akımlara şiddetle karşıydı; bu akımların kendi ülkesine sızmasından korkuyordu.

Kaldı ki Avusturya, Avrupa'nın bazı gelişmiş ülkelerine oranla hayli geriydi. Macaristan ve İslav

Paris'teki sokak çatışmaları giderek büyüdü ve Louis-Philippe, başbakan Guizot'yu azlederek oğlu lehine tahttan çekildi. Ama Paris halkı bu zaferini Haziran 1848'de yeniden savunmak zorunda kaldı. Ancak, artık barikatları yıkılıyordu. "Le Charivari" gazetesinden alınmış olan bu resimde St. Antoine Sokağı'ndaki bir barikatın yıkılışı görülüyor.

Devrimciler zindanlara atılıyordu. Yanda, Gavarni'nin Hôtel de Ville'in mahzenlerindeki tutukluları konu alan bir deseni görülüyor.

Fransa'da Louis-Philippe'in iktidardan çekilmesinden sonra kurulan hükümetin yürütme kurulunun beş üyesi: (Soldan sağa) Arago, Garnier-Pagès, Marie, Ledru-Rollin ve Lamartine.

Fransa'da solun isteklerini temsil edecek olan ve hükümet dışı bırakılan Louis Blanc.

bölgelerinde, hâlâ kölelik yürürlükteydi ve bu nedenle de yüzyılın başından beri, ülkede köylü ayaklanmaları baş göstermekteydi.

Tarım kesiminde köleliğin yürürlükte olması, toprak sahiplerinin ve yöneticilerin keyfi yönetimi ve ulusal baskı, Avusturya imparatorluğunda halk yığınlarının başkaldırmasının temel nedenlerindendir.

İhtiyar Metternich, 1847 Ekimi'nde Viyana'daki Prusya büyükelçisine *"Ben ihtiyar bir doktorum. Geçici hastalıklarla öldürücü hastalıkları birbirinden ayırmasını bilirim. Ama bu kez öldürücü bir hastalıkla karşı karşıyayız,"* diyordu. Gerçekten bu öldürücü hastalık, 1848'de, Avusturya'da Metternich yönetimine son verecekti.

Fransa'da Şubat 1848'de, cumhuriyetin ilan edildiği haberi gelir gelmez, Prag'da ve Macaristan'da halk ayaklandı.

Fransa'daki Şubat Devrimi Macarları da harekete geçirdi. Milliyetçi önder Kossuth, 2 Mart 1848'de, Viyana hükümetinden, Macaristan için ayrı bir hükümet sistemi istedi. Metternich işi savsaklama yoluna gidince de, Macarlar arasında kaynaşmalar başladı.

Macaristan'da, ulusal bağımsızlık akımı, zaten, yıllardır soylular ve burjuvazi tarafından desteklenmekteydi. Paris haberlerinin etkisi altında, devrimci şair Petöfi, 12 maddelik bir program hazırladı. Bunların arasında, genel meclis önünde sorumlu olacak bir Macar bakanlar kurulu, vatandaşların yasa önünde eşitliği, basın özgürlüğü, zorla çalıştırmanın kaldırılması gibi istekler vardı. Viyana ayaklanmasının haberleri gelmeye başla-

Çartistlerin bir gösterisini dağıtmak üzere Bonner's Fields'de bekleyen yardımcı polisler.

dığında, Peşte halkı birleşerek Buda Şatosu'na doğru yürüyüşe geçti. Koruyucu birlikler, Tuna üzerindeki köprü girişini kapamaya cesaret edemedi. Petöfi,halkın önünde 12 madde ile o gün hazırladığı "Ulusal Marş"ı okuyarak heyecanlı bir hava sağladı ve coşkun biçimde alkışlandı.

İmparator Ferdinand I, halkın isteklerini ve Macaristan'ın bağımsızlığını ilan etti. 16 Mart'ta ayrı bir Macar hükümeti kuruldu. Hükümet başkanı Batthyany idi; Kossuth da hükümette görev almıştı. Macaristan tam anlamıyla bağımsız bir devletti artık. Ferdinand I, aynı zamanda Macaristan kralı idi. Avusturya ile Macaristan arasındaki tek bağ, hükümdarlarının ortak oluşu idi.

Macaristan'ın bağımsızlığı Avusturya'yı büsbütün karıştırdı. Macaristan'ın sınırları içindeki öteki azınlıklar (Rumenler ve Hırvatlar) da bağımsızlık için Macaristan'a karşı ayaklandılar. Ferdinand bunları alttan alta kışkırttı. Macaristan'da kanlı bir mücadele başladı.

Macarların güç durumda kalması Avusturya'nın durumunu sertleştirdi. 1848 Kasımı'nda başbakanlığa Schwarzenberg getirildi. Öte yandan Ferdinand da tahttan çekilmeye zorlandı. Aralık ayında, yeğeni, 18 yaşındaki Franz-Joseph imparator oldu. Yeni hükümdar ve yeni başbakan, her ikisi de, Metternich'in siyasetinin izleyicileriydiler. Bu nedenle ilk işleri, Macaristan'ın bağımsızlığını geri alıp Macaristan'ın Avusturya'nın bir eyaleti olduğunu ilan etmek oldu. Bunun üzerine Macarlar da Avusturya'dan büsbütün ayrılarak cumhuriyet ilan ettiler. Kossuth, cumhurbaşkanı oldu. Mart ayının başlarında, Prag'da halkı genel silahlan-

Feargus O'Connor.

Stuttgart'taki Alman Parlamentosu'na karşı girişilen saldırıyı gösteren temsili bir resim.

Hüffel'in Viyana'da 14 Mart 1848'de meydana gelen çarpışmaları konu alan bir estampı.

Krakow'da siyasal tutukluların serbest bırakılması.

maya çağıran ve sansürün kaldırılmasını isteyen bildiriler yayınlanmaktaydı. Çek ve Alman burjuva ve soylu sınıflarının temsilcilerinden bir komite kuruldu ve bu komite, imparatordan anayasa ilanını isteyen bir dilekçe kaleme aldı.

Avusturya İmparatorluğu'nun başkenti Viyana'da güçlü bir devrimci eylem başlamıştı. 13 Mart 1848 günü, kentin sokakları barikatlarla kaplandı. Bir burjuva ulusal muhafız örgütü kuruldu. Ayaklanan halk, imparatorluk sarayını sardı. Otuz yıldır Avusturya'nın gerici hükümetinin başında bulunan Metternich'in uzaklaştırılmasını istiyorlardı. Bu durumu gören Metternich, canını kurtarmak için 14 Mart'ta kaçtı.

Nisan ayında yeni Avusturya anayasası ilan edildi. Anayasa iki meclis öngörmekteydi: Soylular Senatosu ve Milletvekilleri Meclisi. İşçiler, anayasasının özel bir maddesi ile oy haklarından yoksun bırakılmıştı. Ama işçiler bu haklarını istemekte direndiler. Mayıs ayında Viyana'da, silahlı halk ayaklandı. İşçiler, esnaf ve öğrenciler bu gösterilere katıldılar. Sonunda işçiler erkekler için oy hakkını elde ettiler. Yüksek Meclis (Soylular Senatosu) kaldırıldı. Yönetimin siyasal biçimini yani monarşi mi ya da cumhuriyet mi olacağını Reichstag tek başına saptayacaktı.

Bu arada ayaklanan Avusturya köylüleri de, feodal yükümlülüklerinden kurtulmuşlardı. Avusturya İmparatorluğu'nda devrim dalgası, kısa zamanda yayıldı. İmparatorluğun bünyesindeki bütün ezilen uluslar başkaldırmıştı ya da başkaldırma yolundaydı.

Viyana'da devrim eyleminin başladığı duyulur duyulmaz, Avus-

Berlin'de kurulan barikatlar.

turya'nın elindeki Milano' da İtalyanlar ayaklandılar. Elinde çok az silah bulunan Milano halkı ile general Radetzki komutasındaki düzenli Avusturya ordusu birlikleri arasında kanlı çarpışmalar oldu ve bu çarpışmalar beş gün sürdü. Halkın direnmesi karşısında Radetzki, Milano'yu bırakmak zorunda kaldı. İmparatorluğa bağlı İslav halkları da bir süre sonra ayaklandı.

1848 Haziranı'nda, İslav siyaset adamlarından oluşan bir kongre, Prag'da toplandı. Burada Avusturya İmparatorluğu'nun birleştirilmesi sorunu tartışıldı. Bu kongre, özellikle, devrimci uygulamaların düşmanları olan, büyük toprak sahibi soyluların ve burjuvazinin temsilcilerinden oluşmuştu. Fırsattan yararlanan ulusal muhafız, öğrenci ve işçi örgütleri, Avusturya birlikleri başkomutanından topları, obüsleri ve öteki silahları ulusal muhafızın emrine vermesini istediler. Çek asıllı olan general Windischgraetz bu isteği kabul etmedi, bunun üzerine Prag barikatlarla donandı. Alman ve Çek işçileri savaşların ön saflarında bulunuyorlardı. Windischgraetz,birliklerini Prag'ın dışına çıkardı ve kenti top ateşine tutarak yerle bir etti. İsyancıları desteklemek amacıyla Prag'a gelen binlerce işçi, generalin birlikleri tarafından ya tutuklanmış ya da bozguna uğratılmıştı.

İslav kongresi çalışmasına ara verdi. Avusturya'daki İslavcı eylemin yöneticileri, büyük toprak sahipleri ve burjuvazinin temsilcileri, devrimcilerin bu eylemine ihanet ettiler ve Avusturya monarşisi ile uzlaşarak halkı devrimci mücadeleyi bırakmaya çağırdılar. Bunun üzerine Avusturyalı yöneticiler, İslav halklarının devrimci eylemlerini bastırmak için daha da sertleştiler.

1848 Eylülü'nde hükümet, imparatorluk başkenti Viyana'dan askeri birliklerini geri çekmeye ve devrimci eylemi ezmek için Macaristan'a göndermeye hazırlanıyordu. Ama Viyanalı devrimciler hükümetin bu tasarısını başarısızlığa uğratmak amacıyla ayaklanmaya karar verdiler. Ekim 1848'de devrimciler askerlerin geçeceği sokaklar boyunca nöbet beklemeye başladılar. Askerlerin yolunu kestiler ve onlarla anlaştılar. Cephanelik ele geçirildi ve 100 000'e yakın insan silahlandı.

Windischgraetz yönetimindeki imparatorluk ordusu, Viyana üzerine yürüdü. Windischgraetz İslav halklarının ayaklanma eylemlerini bastırdıktan sonra, Avusturya'nın içindeki isyanları ezmek için Çek ve Hırvat birliklerinden yararlandı. 70 000 asker ve 200 toptan oluşan imparatorluk ordusu kenti sardı. Viyana kuşatması, üç gün sürdü.

Joseph Boehm adında bir Polonyalı devrimci Viyana savunmasında etkin bir rol oynadı. Kentin bütün kapılarını barikatlarla ke ve eski surları olanakların el v diği ölçüde onardı.

Kanlı bir direnmeden sonra yana düştü. Kentin işçi mahalli ri yağmalandı, birçok ev yak İmparatorluk birlikleri tutsak alır asileri kitle halinde kurşuna diz ler.

Avrupa'da 1848 Devrimlerinin Sonuçları

1848-1849 yıllarında, Avrupa'n bütün ülkelerinde, burjuva ya güçlü halk devrimleri oldu. Rusy da da büyük köylü ayaklanmal baş gösterdi.

Ama, 1848-1849 yıllarında ge şen bu devrimler ve ayaklanmal her yerde başarısızlığa uğradıla

Başarısızlığın en önemli nede olarak proletaryanın bağımsız b güç olarak yönetimi ele geçirm sinden, bir devrim yapmasınd çekinen burjuvazinin, başlangıç büyük zaferler elde etmesine k şın tutucu güçlerle uzlaşmaya g mesi gösterildi.

Artık burjuvazi, XVIII. yy 1789'ların devrimci burjuvazisi ğildi. 1848 devrim eylemleri, bu juvazinin devrimci niteliklerini yi diğini gösteren kanıtlardı. ●